6
8-a
25

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
4 D
8

Digitized by Google

DECOLONIA

DE

ARTE RHETORICA

AD USUM

REGIARUM SCHOLARUM.

Opus Humaniorum Literarum Studioſis perutile, in libros quinque, prævіis Elementis, diſtributum, lectiſſimis exemplis veterum ætatis aureæ Scriptorum, adjectis etiam græcis vocabulis græco charactere conſignatis, eorumque, ſuis quibuſque locis, interpretatione.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

AUGUSTÆ TAURINORUM, MDCCL.

EX TYPOGRAPHIA REGIA.

Se ne permette la Riſtampa.
Morozzo per la Gran Cancellería.

LECTORI S.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PRæceptis paucis breviluſque, exemplis vero bene multis conſtat hæc Ars Rhetorica Præcepta hauſimus ex vetuſtiſſimis Græcorum, Latinorumque Rhetorum fontibus; Ariſtotelem dico, Ciceronem, Quintilianum, Demetrium Phalereum, Hermogenem, atque Longinum. Exempla, quæ lectiſſima ſunt perpetuaque, ſummo ſtudio, ſingularique diligentia ſelegimus fere ex elegantiſſimis ætatis aureæ Scriptoribus. Atque hoc exquiſito veterum exemplorum delectu, copiaque, noſtrum hunc qualemcumque laborem ſperamus poſſe commendari, ſi cætera omnia deſint; illumque etiam politioribus, & urbanis hominibus nec inutilem, nec injucundum, hoc ſaltem nomine fore confidimus.

Tironum gratia, proluſiones quaſdam, ſive Artis Elementa præmiſimus; ne ſcilicet illotis, ut ajunt, manibus, hoc Rhetoricæ veluti ſacrarium ingrediantur. Hæc elementa collocavimus, ut par erat, in ipſa Operis fronte: ad calcem vero reperies optimorum veteris Romæ Auctorum lectiſſimos locos, quorum lectio non ſolum corroborabit eloquentiam, ſed liberalem etiam, amœnamque Literaturum alet; vereque poteris uſurpare Lucretianum illud.

Floriferis ut apes in ſaltibus. omnia libant:
Omnia nos itidem depaſcimur aurea dicta. (Lib 3.)

CAPITUM
INDEX, ET SUMMA.

Elementa Rhetoricæ. pag. 1

Cap. I. *De Fabula.* ibid.

De variis Fabulæ generibus. ibid.

De Fabula rationali, ſive Parabola. ibid.

De Fabula morali, ſive Apologo. 2

De Fabula mixta. 3

De Legibus, & artificio Fabulæ. 4

De utilitate Fabulæ. 5

Cap. II. *De Narratione.* 8

De Perſpicuitate, probabilitate, brevitate, & ſuavitate Narrationis. ibid.

De variis Narrationum generibus. 15

Exempla ſelecta Narrationis poeticæ, hiſtoricæ, & oratoriæ. 16

Cap. III. *De Chria, & illius partibus.* 22

Cap. V. *Proœmium Rhetoricæ.* 48

De Imitatione, & vera imitandi ratione. 53

LIBER I.

De Elocutione. 61

Cap. I. *De Figuris, ſeu Schematibus.* 62

De Figuris ſententiarum ad movendum idoneis. ibid.

De Exclamatione. ibid.

De Dubitatione. 64

De Obſecratione. 65

De Imprecatione. 66

De Interrogatione, & Subjectione. ibid.

De Præteritione, & Reticentia. 67

De Expolitione. 68

De Epiphonemate. ibid.

Cap. II. *De Figuris ad delectandum magis idoneis.* 69

De Apoſtrophe, Hypotipoſi, Proſopopæja, & Ethopæja. ibid. & ſeq.

Cap.

Cap. III. *De Figuris ad docendum idoneis.* 74
De Antitheſi, Suſtentatione, Communicatione, & Correctione. ibid. & ſeq.
Cap. IV. *De Figuris verborum.* 77
De Tropis. ibid.
De Metaphora, & quid in ea vitandum. 78 & 80
De Allegoria. 81
De Metonymia. 82
De Synecdoche. 84
De Ironia, & illius regulis. 85
De Sarcaſmo. 87
Cap. V. *De Figuris verborum, quæ non ſunt Tropi.* 88
De Figuris verborum per adjectionem. ibid.
Per Detractionem. 91
Per Similitudinem. 92
De Tranſitione. 93
Cap. VI. *De Periodo.* 97
De partibus Periodi. 98
De variis Periodorum generibus. 99
De legibus, ac regulis Periodi. 100
De artificio Periodi amplificandæ. 101
De numero, & ceteris virtutibus Periodi. 102
Regulæ ſex circa Periodi numerum. 103
Quomodo parari poſſit facultas numeroſe dicendi. 107
Cap. VII. *De Stilo oratorio.* 108
De Stilo ſublimi. 109
De Arte comparandi Stili ſublimis. 110
De Stilo ſimplici. 111
De Stilo mediocri. ibid.
De uſu triplicis Stili. 112
De Stilo vitioſo. 113
De Stilo Laconico, & Aſiatico. 114
De ratione Stili comparandi. 116
De Scriptorum Latinorum delectu. 117

LIBER II.

De Inventione 122
Cap. I. *De Locis intrinſecis.* 123
De Definitione. ibid.

De

De Enumeratione Partium. 125
De Notatione nominis, & Conjugatis. 126
De Genere, & Specie, ſeu Forma. 128
De Similitudine, & Diſſimilitudine. 130
De Contrariis, & Repugnantibus. 132
De Adjunctis. 133
De Antecedentibus, Conſequentibus, & Cauſa. 135
De Effectis. 138
De Comparatione. 139
Cap. II. *De locis extrinſecis.* 140
Cap. III. *De Motibus, ſive Affectibus.* 144
De Amore, & Odio. 145
De Metu, Spe, & Audacia. 147
De Miſericordia. 150
De Ira, & Indignatione. 151
De Manſuetudine. 153
De Æmulatione. 155

LIBER III.

De Diſpoſitione. 157
Cap. I. *De Exordio.* 158
De variis Exordiorum generibus. 159
De Virtutibus, ac vitiis Exordii. 160
De Fontibus Exordiorum. 162
De Officio Exordii. 165
De paranda Attentione. 169
De Propoſitione. 171
De Diviſione. 173
Cap. II. *De Confirmatione.* 174
De Confirmatione proprie dicta. ibid.
De Syllogiſmo. 175
De Enthymemate. 177
De Inductione. 178
De Exemplo. 179
De Dilemmate. 180
De Crocodilo, & argumento inſolubili. 182
De Sorite, & Epicheremate. 183
Cap. III. *De Confutatione.* 184

Cice-

Ciceronis in confutando joci aliquot. 186
Cap. IV. *De Peroratione.* 188
De Enumeratione. ibid.
De Affectuum commotione. 190

LIBER IV.

De diverſis Orationum generibus. 193
Cap. I. *De Orationibus generis Demonſtrativi.* 194
De Oratione Panegyrica. ibid.
De Inventione, & fontibus Panegyrici. ibid.
De tempore, quod ortum anteceſſit. 196
De iis, quæ in vita ipſa laudari poſſunt. 199
De corporis, & fortunæ laudibus. 201
De tempore, quod mortem ſubſequitur. 204
Animadverſiones quædam circa perſonarum laudationem. 205
De rerum rationis expertium laudatione. 207
De Laude Urbium, & Regionum. 208
De Genethliaco, 209
De Epithalamio, 211
De laudatione Funebri. 213
De Oratione Euchariſtica. 216
De Epinicio, & Gratulatione. 219
De Soteriis, Propemptico, Apobaterio, & Epibaterio. 220
Cap. II. *De Orationibus generis deliberativi,* 221
De Suaſione, & Diſſuaſione. 222
De variis variarum ætatum moribus. 225
De Moribus nobilium, divitum, & plebejorum. 227
De variis Reipublicæ formis, ibid.
De variis variarum Gentium moribus, 228
De Hortatione, & Dehortatione. 231
De Concitatione, & Conciliatione. 233
De Commendatione, 234
De Petitione. 235
De Conſolatione, 236

LI.

LIBER V.

De Pronuntiatione. 238
De Memoria. 239
Quibus artibus juvari poſſit memoria. 240
De Voce. 242
De Monotonia, & Cantu. 243
De Geſtu. 245

APPARATUS ELOQUENTIÆ, ſeu Latinorum Auctorum Ætatis aureæ loca exquiſitiſſima,

Selecta Ex *Virgilio*, 252
Ex Cicerone 255
Ex T. Livio, 260
Ex Horatio, 268
Ex Cæſare, 272
Ex Ovidio. 275
Ex Salluſtio. 279
Ex Juvenali, & Perſio, 282
Ex Q. Curtio. 285
Ex Catullo, & Martiali. 287
Ex Paterculo, ex Floro, & Suetonio. 290
Ex Lucretio, ex Phædro, & Terentio. 292
Ex Tacito. 294
Miſcellanea ex Cornelio Nepote, ex Juſtino, Auſonio, Statio, Columella, & aliis 296

ELE-

ELEMENTA RHETORICÆ.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CAPUT PRIMUM
De Fabula.

Quid eſt Fabula?

R. Eſt Oratio falſa veritatem effingens. Talis eſt apud Horatium elegantiſſima illa Fabella equi, hominis opem adverſus Cervum implorantis.

Cervus equum pugna melior communibus herbis
Pellebat: donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frenumque recepit.
Sed poſtquam victor * violens diſceſſit ab hoſte,
Non equitem dorſo, non frenum depulit ore.

Epiſt. 10. Lib. 1.

** Violens pro violentus, vox parū uſitata.*

Vide quam ſollerter Horatius ſub illis Fabulæ involucris, & quaſi integumentis, verum, ac rectum nos doceat; & nos repente a levi illa in ſpeciem narratiuncula, ad veritatem traducat, tribus illis qui ſequuntur verſibus:

Sic qui pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet improbus; atque
Serviet æternum, quia parvo neſciet uti.

§. I.
De variis Fabularum generibus.

Quot ſunt genera Fabularum?

R. Tria numerantur ab Aphtonio, & a Theone Sophiſta, qui Rhetoricas exercitationes, ſeu progymnaſmata (ſic enim appellant) Tyronibus admodum utilia nobis ſcripto reliquere. Tria igitur ſtatuunt genera Fabularum. Aliæ ſunt Rationales, aliæ Morales, aliæ Mixtæ.

---

§. II.
De Fabula Rationali, ſive Parabola.

Quid eſt Fabula Rationalis, ſeu Parabola?

R. Fabulæ Rationales ſunt illæ, quibus ad mores inſtruendos, fingimus ab homine dictum, vel factum quidpiam, quod tamen re ipſa neque dictum fuit, neque

 factum,

Digitized by Google

factum, ſed tamen dici, vel fieri omnino potuit. Hujuſmodi ſunt Divinæ illæ Parabolæ de Virginibus decem, de divite, & inope, de Filio Prodigo, aliæque, quibus

Matth. 14. Chriſtus Dominus Apoſtolos, & circumfuſam plebem ad omnem virtutem erudiebat; *Sine Parabolis non loquebatur eis*, inquit Sacra Pagina; tum ut ſe ad rudem populi captum accommodaret; tum etiam in primis ut ſerviret Palæſtinorum moribus, ac conſuetudini, apud quos nimirum hujuſmodi Parabolæ majorem in modum erant uſitatæ, & unde in reliquas Orientis partes dimanarunt.

Rationales id genus Fabulas, ſeu Parabolas circiter duodecim habes in aureolo Phædri libello.

Exemplum eſto hæc, quam hic affero.

Lib. 3. Fab. 4.

Æſopus, & petulans.

** Inquit Æſopus*

* Æſopo quidam petulans lapidem impegerat.
Tanto, * inquit, melior: aſſem deinde illi dedit,
Sic proſecutus; plus non habeo mehercule:
Sed unde accipere poſſis, monſtrabo tibi.
Venit ecce dives & potens: huic ſimiliter
Impinge lapidem, & dignum accipies præmium.
Perſuaſus ille, fecit quod monitus fuit.
Sed ſpes fefellit impudentem audaciam;
Comprehenſus namque pœnas perſolvit cruce.

Afferri quoque ſolet decantata hæc de inepto quodam Medico Fabula Rationalis.

Medicus ſero ſapiens.

Mortuum quemdam ad ſepulturam efferri cum forte vidiſſet illius Medicus, clamore ſummo vociferatus eſt: Mortuus utique non fuiſſet ille, ſi uſus eſſet medicaminibus, vinoque abſtinuiſſet. Cui e circumſtantibus quidam: Næ tu, inquit, ſero admodum & inepte ſapis, qui, quam debueras vivo, mortuo denique medicinam adhibeas.

---

§. III.

De Fabula Morali, ſive Apologo.

** Homerus Poetarum Græcorum Princeps vixit mille circiter annis ante Chriſtum.*
** Æſopus floruit anno 185. a Roma condita.*

Q*Uid eſt Fabula Moralis, ſive Apologus?*

R. Eſt illa, quæ belluarum mores, & indolem exprimit ad mores hominum informandos. Morales hujuſmodi Fabulæ dicuntur *Æſopicæ*, non quod Æſopum auctorem habeant, ut vulgus exiſtimat, cum longiſſime ante Æſopi tempora ab * Homero, & Heſiodo fuerint uſurpatæ: ſed quod valde fuerint in deliciis * Æſopo, qui illas admodum ingenioſe tractavit. Interdum

dum etiam non ſolum feræ, ſed arbores quoque, & plantæ, mallei, incudes, aliæque res hujuſmodi, loquentes inducuntur. Exquiſitiſſimum Fabulæ Moralis exemplum habes in hoc Phædri Apologo.

Rana rupta, & Bos.

* Inops potentem dum vult imitari, perit. * *Lib.* 1. *Fab.* 23.
In prato quodam Rana conſpexit Bovem:
Et tacta invidia tantæ magnitudinis,
Rugoſam inflavit pellem, tum natos ſuos
Interrogavit, an bove eſſet latior?
Illi negarunt: rurſos intendit cutem
Majore niſu: & ſimili quæſivit modo,
Quis major eſſet? illi dixerunt, bovem.
Noviſſime indignata, dum vult validius
Inflare ſeſe, rupto jacuit corpore.

Quantopere valeat hic Apologus ad noſtros mores emendandos, ſatis liquet ex primo verſiculo.

Inops, potentem dum vult imitari, perit.

Quapropter vir antiquis comparandus Julius Cæſar Scaliger ait in ſua Poetica Apologum ſic appellari quaſi ἀπὸ λόγȣ λογον quaſi ſi aliud palam, & aperte dicat, aliud clam inuat, doceatque, quemadmodum Allegoria.

Quid intereſt inter Apologum, & Parabolam?

R. Hoc intereſt, quod Apologus ſit earum rerum, quæ fieri omnino * nequeunt; neque enim belluæ loqui poſſunt: Parabola vero eſt earum rerum, quæ ſi reipſa non ſunt, eſſe certe quidem potuerunt. * τῶν ἀδυνάτων

---

§ IV.

De Fabula Mixta.

QUid eſt Fabula Mixta?

R. Eſt ea, quæ ex Rationalis, & Moralis admixtione componitur, ſeu in qua homines cum brutis ſermocinari finguntur. Eximium Fabulæ Mixtæ exemplum reperies apud Juſtinum Hiſtoriarum libr. XLIII. cap. IV. Hanc opportune adhibuit Regulus quidam ad concitandos veterum Gallorum animos contra Maſſilienſes, qui ex Aſia nuper in Ligurum regionem advecti, locique amœnitate capti, condendæ urbis locum ab incolis precario impetraverant.

Canis, & Paſtor. Fabula Mixta.

Canis aliquando partu gravida locum a Paſtore precario petiit, in quo pareret: quo obtento, iterato petiit, ut ſibi edu-

educare eodem in loco catulos liceret. Ad extremum adultis catulis fulta domeſtico præſidio, proprietatem loci ſibi vindicavit. Non aliter Maſſilienſes, qui nunc inquilini videantur, quandoque dominos regionum futuros.

Quantum porro valuerit hæc Fabula, continuo ſubjungit Juſtinus: *His*, inquit, *incitatus* * *Rex inſidias Maſſilienſibus exſtruit.*

* *Comanius Nanni Segobrigorum Regis filius.*

---

§. V.

De Legibus, & artificio Fabulæ.

Q*Uænam eſt prima, ac præcipua Fabulæ lex?*

R. Prima hæc eſt lex, ut Fabula quælibet adjunctam habeat ſuam interpretationem, qua moralis illius ſenſus breviter explicetur: quam interpretationem quaſi Fabulæ animam auſim appellare. Hæc interpretatio, ſi ponatur poſt Fabulam, vocatur ἐπιμύθιον, ſive *Affabulatio*; ſi vero ponatur initio, vocatur προμύθιον, quaſi *Præfabulatio*, ſi ita loqui fas eſſet. Cæterum initio ne ponas, an fine, non refert maximopere.

Quænam eſt altera lex Fabulæ?

R. 2. Lex hæc eſt, ut Fabulæ narratio ſit perſpicua, probabilis, brevis, & jucunda. Verum de illis quatuor, narrationis tum Fabuloſæ, tum Hiſtoricæ virtutibus, itemque de Figuris, quibus utraque poteſt illuminari, capite ſubſequenti dicturi ſumus.

Quomodonam probabilis reddi poteſt, verique ſimilis Fabula, quæ nimirum ficta ſemper res eſt, & commentitia, ac perſæpe etiam incredibilis, fideique prorſus abſona; quales ſunt Apologi, qui belluis humanum ſermonem affingunt?

R. Fabulæ quantumvis fictitiæ, quamdam tamen ineſſe probabilitatem, ac veriſimilitudinem, ſi ſua cuilibet animanti ſervetur indoles, ac ſuum ingenium: ſi Vulpem facias verſipellem, & ſubdolam, Lupum rapacem, & truculentum; Agnum mitem, & ſimplicem: ac cæteræ demum belluæ, germanis, propriiſque ſuis coloribus depingantur. Hinc ſapienter monet Horatius in arte Poetica, Poetas mendacia ad veritatem accedere omnino debere.

Ficta voluptatis cauſſa ſint proxima veris.

Et alio loco ejuſdem Poeticæ:

Atque ita mentitur, ſic veris falſa remiſcet,
Primo ne medium, medio ne diſcrepet imum.

§. VI.

§. VI.
De utilitate Fabulæ.

Quænam eſt utilitas Fabulæ?

R. Mirabiles quoſdam uſus habet Fabula, ſi in loco ac tempore adhibeatur, ut par eſt. Primo enim mirum in modum valet ad exhilarandos recreandoſque auditorum animos, & ad conciliandam attentionem, quæ delectationi ſolet eſſe conjuncta. Hac arte ſibi paravit olim attentionem ſummus Orator Demoſthenes.

Cum enim licet de rebus graviſſimis agens, faſtidioſe tamen & oſcitanter audiretur ab Athenienſibus, hac eleganti Fabella repente illorum aures & animos ad audiendum convertit. —

Aſini umbræ Fabula.

Adoleſcens æſtivo tempore Athenis Megaram profecturus, aſinum conduxit; cumque efferveſcente jam meridie, ſolis ardor cœpiſſet eſſe vehementior, vitandi caloris cauſſa, ſub aſini ventrem ſe conjecit, ut umbram inde captaret. At Agaſo, qui locaverat aſinum, hinc hominem ſerio proturbare, aſſerens ſe nihil niſi aſinum, non vero aſini umbram locaſſe: alter contra affirmare ſe cum aſino pariter illius umbram conduxiſſe. Cum autem vidiſſet Demoſthenes captos hac Fabula judices diu corruere, ac pene emori, diſceſſum repente paravit, vel parare ſe finxit: ſed rogantibus enixe Athenienſibus, ut Fabulæ quod reliquum erat perficeret: *Itane vero*, mutata voce, inquit Demoſthenes, * *de aſini umbra audire vultis, de rebus gravibus & ſeriis non vultis?* & illos hoc artificio ab oſcitantia tædioque ad ſummam quandam audiendi alacritatem traduxit.

* *Plutarchus in vita Demoſthenis.*

Quænam eſt altera utilitas Fabulæ?

R. Fabula non ſolum valet ad delectandum, ſed quod caput eſt, facit etiam in primis ad docendum, ad movendum, & ad corruptos hominum mores emendandos. Hic etenim eſt, quemadmodum Philoſophiæ, ſic etiam Fabulæ laudabilis ſcopus, ut utraque Mortales ad honeſtatis ac virtutis ſtudium, a vitiorum fœditate traducat. Sed Philoſophus, & Fabulator diverſis itineribus, eodem contendunt. Philoſophus objurgat vitia palam & aperte, ſine ambagibus & integumentis: unde offenſi perſæpe improborum animi ſalutare monitum aſpernantur ac reſpuunt.

———Caſtigatique remordent.

Inquit Juvenalis. At Poeta vitium impugnat quaſi aliud agens ac veluti per cuniculos, & monitorum auſteritatem Fabularum condimento mitigat: ut nempe captus ac delinitus innoxiæ voluptatis illecebris animus ſalutarem medicinam libenter admittat: ut ſapienter mo-

Lib. 1. & 4. net Lucretius:

Ac veluti pueris abſinthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
Ut puerorum ætas improvida ludificetur
Labrorum tenus: interea perpotet amarum
Abſinthi laticem, deceptaque non capiatur:
Sed potius tali facto recreata valeſcat.

Quid enim aptius. v. g. ad inanium promiſſorum tumorem ſine cujuſquam offenſione caſtigandum, quam hæc lepidiſſima Phædri de monte parturiente Fabella?

Lib. 4. *Fab.* 20. *Mons parturiens.*

Mons parturibat, gemitus immanes ciens;
Eratque in terris maxima expectatio:
At ille murem peperit. Hoc ſcriptum eſt tibi
Qui magna cum minaris, extricas nihil.

Quo etiam ingenioſe alludit Horatius in arte Poetica.

Quid dignum tanto feret hic promiſſor hiatu?
Parturient montes; naſcetur ridiculus mus.

Ad hanc Fabulæ utilitatem pertinet etiam quod ait idem Horatius in Satyra 1. lib. 1.

Tantulus a labris ſitiens fugientia captat
Flumina. Quid rides? mutato nomine de te
Fabula narratur.

Quibus veterum Exemplis probari poteſt Fabulam ad docendos animos, & affectus concitandos utilem eſſe?

R. 1 Exemplo Menenii Agrippæ, qui plebem Romanam, quæ graviter offenſa in montem Aventinum aliquando ſeceſſerat, ad Patrum auctoritatem concordiamque revocavit narratiuncula Apologi de membris humanis adverſus ſtomachum conſpirantibus, & quod nec legum, nec magiſtratus auctoritas potuerat, id fictitiæ narrationis blandimento perfecit. Apologum ſic

T. Livii hiſt. lib. 2. narrat T. Livius.

Venter, & reliqua humani corporis membra Apologus.

Tempore quo in homine, non ut nunc omnia in unum conſentiebant, ſed ſingulis membris ſuum cuique conſilium, ſuus

*ſuus ſermo fuerat, indignatas reliquas partes ſua cura, ſuo labore ac miniſterio ventri omnia quæri: Ventrem in medio quietum nihil aliud quam datis voluptatibus frui; * conſpi raſſe inde, ne manus ad os cibum ferrent, nec os acciperet datum, nec dentes conficerent. Hac ira dum ventrem fame domare vellent, ipſa una membra, totumque corpus ad extremam tabem veniſſe; inde apparuiſſe ventris quoque haud ſegne miniſterium eſſe; nec magis ali, quam alere eum: reddentem in omnes corporis partes hunc, quo vivimus, vigemuſque diviſum pariter in venas, mature confecto cibo ſanguinem. Comparando hinc quam inteſtina Corporis ſeditio ſimilis eſſet iræ plebis in patres, flexiſſe mentes hominum.* * Supple ajebat, vel narrabat

2. Probare poteris exemplo Themiſtoclis, qui narratione Fabellæ de Vulpe muſcis obſita, perſuaſit Athenienſibus, ne magiſtratus mutarent. Quo item Apologo ſcimus identidem uſum eſſe Imperatorem Tiberium, ut oſtenderet haud facile Provinciarum Præſides eſſe mutandos.

*Vulpes, & * Erinaceus.* *Vulgo Riccio.

Vulpes dum flumen tranſiret, in quandam voraginem rapido aquarum curſu detruſa eſt: cum illinc non poſſet emergere, diu afflictata, & a caninis muſcis ſtimulata jacuit: cum ecce Erinaceus forte tranſiens, miſericordia commotus quærit a vulpe, an caninas haſce muſcas a ſe abigi velit. Minime ſane, inquit vulpes. Quas enim vides muſcas, jam mei cruoris plenæ ſunt: ſi vero eas abegeris, aliæ nimirum ſuccedent famelicæ, quæ reliquum ſanguinem exſugent.

Denique habes in ipſamet Scriptura Sacra lepidiſſimum illum ac brevem Cardui Cedrique Apologum in libro quarto Regum, capite quartodecimo.

Carduus, & Cedrus. Lib. Judicum cap. 9.

Carduus Libani miſit ad Cedrum, quæ eſt in Libano, dicens: Da Filiam tuam Filio meo uxorem: tranſieruntq; beſtiæ ſaltus quæ ſunt in Libano, & conculcaverunt Carduum.

His adde in eadem Sacra Scriptura alium non minus elegantem Apologum de Arboribus Regem ſibi poſtulantibus, quem Joatham ad abjurgandos & increpitandos Sichimitas uſurpavit.

Scripturæ Sacræ exemplo Patres bene multi Apologos multo lepore & ſale conditos uſurparunt identidem. Ita Gregorius Nazianzenus Fabella de cycnis, & hirundinibus Præſidem quemdam ab inanis gloriæ vitio conatur abſterrere. Sic etiam pius ille idemque doctiſſimus Gerſon narrat in ſuis ſcriptis Apologos de

Vulpe ac Fele, itemque de Palumbe, & Paſſere, nativo quodam ſimplicique candore gratiſſimos.

CAPUT II.

De Narratione.

QUid eſt Narratio?

R. Eſt rei geſtæ, vel quaſi geſtæ expoſitio. Dicitur *rei geſtæ, vel quaſi geſtæ*, ut nempe Narrationem tum Hiſtoricam, tum Fabuloſam complectatur hæc noſtra definitio. Suum porro nomen traxit Narratio ab antiquo & obſoleto vocabulo, *Narus*, hoc eſt *Sciens, peritus.* Veteres enim dicebant *Narus* pro *Gnarus*, ut obſervat Varro libro quinto de lingua Latina: *Narro*, inquit, *dum alterum facio narum; a quo Narratio, per quam cognoſcimus rem geſtam.*

§. I.

De virtutibus Narrationis.

QUænam ſunt virtutes Narrationis?

R. Quatuor a Tullio recenſentur: perſpicuitas, probabilitas, brevitas, & ſuavitas.

Quomodo perſpicua fiet Narratio?

R. Fiet perſpicua 1. ſi temporum ſervetur ordo, adeo ut quod primum geſtum eſt, primum etiam referatur.

2. Si verbis propriis & uſitatis utamur.

3. Si res non interrupte narretur.

4. Denique ſi diligenter vitetur omnis verborum ambiguitas, qualis eſſet iſta v. g. *Ajunt Regem* * *Pyrrhum Romanos viciſſe*. Quis enim inde victor, quis victus intelligi poſſit?

* *Pyrrhus fuit Epirotarum Rex fortiſſimus, qui contra Romanos pro Tarentinis ſex annos bellum geſſit.*

Quantum porro eniti ac contendere debeat Orator, ut perſpicue narret, & aperte, facile intelligere poteris ex aureo illo Fabii Quintiliani præcepto: *Prima ſit Orationis virtus perſpicuitas*. Quo ſpectat etiam quod eodem capite inculcat idem Fabius: *Dilucida & negligentur quoque audientibus aperta ſit . . . . ut in animum, tamquam ſol in oculos, etiamſi non intendatur, incurrat. Quare non ut intelligere poſſit auditor, ſed ne omnino poſſit non intelligere, curandum.*

Quod ſi obſcuritatis vitio laboret Narratio, jure ac merito cadet in illius auctorem, quod de obſcuriſſimo quodam Scriptore jactatum eſt a nobiliſſimo * Poeta.

* *Scævola Sammarthano.*

In

In Scriptorem obſcurum.

Quid juvat obſcuris involvere ſcripta latebris?
Ne pateant animi ſenſa? Tacere potes.

Cedo ex veteribus Exemplum aliquod Narrationis perſpicuæ?

R. Inſtar omnium eſſe poteſt laudatiſſimum illud Epigramma* Auſonii de Venere armata, & de Pallade.

In Venerem armatam.

Armatam vidit Venerem * Lacedæmone Pallas.
Nunc certemus, ait, judice vel Paride,
Cui venus armatam cur me, temeraria, temnis?
Quæ, quo te vici tempore, *Inermis eram.*

* *Auſonius egregius Rhetor, & Poeta præceptor Imperatoris Gratiani uit Conſul anno 379.*
* *Lacedæmonii Venerem armatā colebant.*

---

§. II.

Quomodo fit probabilis Narratio?

R. 1. Si is, qui narrat fit notæ probitatis, & fidei.

2. Si Rei geſtæ ſeriem exponat ſine fuco; quia ſimplicitate nimirum, atque candore plus multo valebit ad perſuadendum, quam aliis calamiſtris, lenociniis, & hyperbole.

3. Si nihil afferat fidei abſonum, & quod abhorreat a communi hominum ſenſu; quia ut recte admonet Horatius in arte Poetica.

Quodcumque oſtendis mihi, ſic incredulus odi. —

Quod ſi forte rei veræ, ſed incredibili fidem facere velis, uſurpare poteris ſapiens illud cujuſdam veteris dictum: *Multa eſſe vera, quæ tamen non ſint veriſimilia, & probabile omnino eſſe quamplurima contra probabilitatem contingere.*

4. Denique ſi clare aperteque exponas rerum circumſtantias, & adjuncta perſonarum, locorum ac temporum, unde vel maxime pendet facti probabilitas. Ita Cicero in mirabili illa narratione Miloniana, probabile reddit a circumſtantiis perſonarum, quod narrat de inſidiis Miloni a Clodio paratis: *Cur igitur*, inquit, *victus eſt Clodius? Quia non ſemper viator a latrone, nonnunquam etiam latro a viatore occiditur, quia quamquam paratus in imparatum Clodius, tamen mulier inciderat in virum.*

---

§. III.

Quid facto eſt opus, ut brevis ſit narratio?

R. Brevis erit, ſi narrandi initium altius non repetas, & *ab ovo*. ut ajunt: quemadmodum ineptus ille, quem ridet Horatius: *Qui*

Qui gemino bellum Trojanum orditur ab ovo.

Sed ſi inde ſumas exordium, unde neceſſe eſt.

2. Si non inutiles, putidaſque circumſtantias, quæ nihil faciant ad rem, in Narrationem tuam infarcias. Quid enim opus eſt dicere? v. g. *In portum veni, navem paratam aſpexi, de pretio conveni; ſublatæ ſunt anchoræ, e portu ſolvi.* Satis erat dixiſſe: *e portu ſolvi*. Reliqua omnia nihil niſi tenebras offundunt Narrationi, & ut iterum monet Horatius,

Omne ſupervacuum pleno de pectore manat.

Vide tamen etiam atque etiam ne nimia brevitas obſcuritatem afferat orationi, ut obſervat Fabius; *Vitanda*, inquit, *illa Saluſtiana brevitas, & abruptum orationis genus*. Et alio loco: *Narratio*, inquit, *undique præciſa non tam Narratio vocari poteſt, quam confuſio.* Audi rurſus Horatium noſtrum.

——————— Brevis eſſe laboro;

Obſcurus fio.

Cedo ex antiquis ſcriptoribus ſelectum quodpiam Exemplum Narrationis, quæ brevis eadem ſit & perſpicua?

R. Eximium nobis hujuſmodi præbet Exemplum Martialis in nobili illo Epigrammate de Arria, & Pæto, qui ab Imperatore Claudio juſſus eſt ſibimet mortem afferre, ſed præivit uxor Arria fortiſſima * Femina, ſemet feriendo, & extractum e vulnere pugionem Marito tradidit cum hac voce: *Pæte non dolet*, ut narrant Plinius, & Tacitus.

* *Veteres omnes lapides & libri ſcribunt* Femina *ſine diphthongo.*

Arria, ſive muliebris fortitudo.

Lib. 1. Epigr. 14.

Caſta ſuo gladium cum traderet Arria Pæto,
Quem de viſceribus traxerat ipſa ſuis:
Si qua fides, vulnus quod feci, non dolet, inquit;
Sed quod tu facies, hoc mihi, Pæte, dolet.

§. IV.

Qua ratione ſuavis reddetur Narratio?

R. Suavis erit. 1. Si utamur verbis leniter, & numeroſe ſonantibus. 2. Si ita collocentur verba, ut nec hiulcus, nec aſper ſit illorum concurſus. 3. Si quæ narramus, ſint magna, nova, & inexpectata. 4. Si adhibeantur certæ quædam narrandi formulæ Tulio perfamiliares; cum, v. g. pro tempore præterito præſens uſurpatur; item cum plures infinitivi ſubaudito verbo junguntur; ut cum ait; *Rex primo nihil metuere, nihil ſuſpicari,*

cari, dies unus, & alter intercedere. Ita etiam Cæſar libro 1. de Bello Gallico: *Divitiacus multis cum lacrymis Cæſarem complexus obſecrare cœpit, ne quid gravius in fratrem ſtatueret: ſcire ſe illa eſſe vera, nec quemquam ex eo pluſquam ſe doloris capere:* Supple, *dixit*. Ita Virgilius in mirificis hiſce verſibus Lib. VI. Æneidos.

At Danaum Proceres, Agamemnoniæque Phalanges
Ut videre virum, fulgentiaque arma per umbras,
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem
Exiguam: inceptus clamor fruſtatur hiantes,

5. Denique ſuavis erit Narratio, ſi diverſis figuris illuminetur, & ſi habeat admirationes, expectationes, ſuſpenſiones, exitus inopinatos, & interpoſitos motus animorum, dolorem, lætitiam, metum, cupiditatem.

Harum omnium rerum admirabile quoddam exemplum habes in jucundiſſima illa Narratione de Dionyſio Syracuſarum Tyranno, & de Damocle quodam illius Paraſito, in quam intueri ſatis non poterunt Tyrones, ut ſuaviter, & feſtive narrare diſcant.

Dionyſius Syracuſarum Tyrannus, & Damocles.
Jucundæ Narrationis Exemplum ex Tuſcul. Lib. 5.

Cum quidam ex ejus aſſentatoribus Damocles commemoraret in ſermone copias ejus, opes, majeſtatem, dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, negaretque unquam beatiorem quemquam fuiſſe: viſne igitur, inquit, Damocles, quoniam hæc te vita delectat, ipſe eamdem deguſtare, & fortunam experiri meam? Cum ſe ille cupere dixiſſet, collocari juſſit hominem in aureo lecto, ſtrato pulcherrimo, textili ſtragulo, magnificis operibus picto, abacoſque complures ornavit argento, auroque cælato. Tum ad menſam eximia forma pueros delectos juſſit conſiſtere, eoſque nutum ejus intuentes diligenter miniſtrare. Aderant unguenta, coronæ; incendebantur odores; menſæ conquiſitiſſimis epulis exſtruebantur. Fortunatus ſibi Damocles videbatur: in hoc medio apparatu fulgentem gladium e lacunari, ſeta equina aptum demitti juſſit, ut impenderet illius beati cervicibus; itaque nec pulchros illos miniſtratores aſpiciebat, nec plenum artis argentum; nec manum porrigebat ad menſam; jam ipſa

ipſæ defluebant coronæ; denique exoravit Tyrannum, ut abire liceret, quod jam beatus nollet eſſe. Satis ne videtur declaraſſe Dionyſius nihil ei eſſe beatum, cui ſemper aliquis terror impendeat?

Ad hanc ſuaviſſimam Narrationem alluſit Horatius, cum ait Odarum lib. 3.

Diſtrictus enſis cui ſuper impia
Cervice pendet, non Siculæ dapes
Dulcem elaborabunt ſaporem,
Non avium, citharæque cantus
Sonum reducent, &c.

---

§. V.

De Schematis, ſeu Figuris, quibus illuminari poteſt Narratio.

QUid ſit Figura?

R. Figura, ſeu Schema eſt ornamentum quoddam orationis, ſeu loquendi modus illuſtrior, a communi conſuetudine remotus, cujuſmodi ſunt hæc Ciceronis verba: *O Dii immortales, ubinam gentium ſumus! .... O ſcelus, o portentum in ultimas terras amandandum!* Itemque illa Virgilii verba in Ecloga II. Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit!

Vel cum idem Virgilius Æneid. VI. Sibyllam ita loquentem inducit;

——— Bella, horrida bella,
Et multo Tibrim ſpumantem ſanguine cerno. —

Quis enim non videt hæc orationis lumina, & illas dicendi quaſi faces in quotidiano communique ſermone adhiberi nequaquam ſolere?

Quibus potiſſimum Figuris erit illuminanda Narratio, *ut ſit ſuavis?*

R. Præcipuæ Narrationis Figuræ ſunt Hypotypoſis, Suſpenſio, ſive Suſtentatio, Exclamatio, Communicatio, & Sermocinatio, ſive Dialogiſmus.

Quid eſt Hypotypoſis.

R. Eſt Figura, qua aliquid tam vivis, ſpirantibuſque ut ita loquar, coloribus pingitur atque narratur, ut non tam audiri vel legi, quam ſpectari, & oculis quaſi ſubjici videatur. Ita Cicero V. in Verrem Gavii cujuſdam Civis Romani ſupplicium narrat per Hypotypoſim: *Cædebatur virgis in medio foro Meſſanæ Civis Romanus: cum interea nullus gemitus, nulla alia vox iſtius miſeri,* *inter*

In Sicilia vulgo Meſſina.

inter dolorem crepitumque plagarum audiebatur, niſi hæc: Civis Romanus ſum.
Sic etiam Virgilius narrator & rerum imitator plane mirificus, Didonis, & Æneæ venationem deſcribens, rem quaſi ſub oculos ponit his verſibus egregiis.

—————— Oſtroque inſignis & auro
Stat ſonipes ac frena ferox ſpumantia mandit.

Ideinque Poeta libro quinto, Entelli & Dareris pugnam pene ſub aſpectum ita ſubjicit: * Entellus. * *Verſus bipermeter*.

Hæc * fatus duplicem ex humeris rejecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna oſſa * lacertoſque
Exuit atque ingens media conſiſtit Arena.
Conſtitit exemplo in digitos arrectus uterque,
Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras
. . . .
Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto,
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtra.
Nec mora nec requies: quam multa grandine nimbi
Culminibus crepitant: ſic denſis ictibus Heros.
Creber utraque manu pulſat verſatque Dareta.
. . . .
Aſt illum * fidi equales genua ægra trahentem, * *Daretem*
Jactantemque utroque caput, craſſumque cruorem
Ore rejectantem, miſtoſque in ſanguine dentes,
Ducunt ad naves.

Quid eſt ſuſpenſio?

R. Suſpenſio, ſeu ſuſtentatio eſt Figura, qua Orator ad ſibi conciliandam attentionem, & ad excitandos, atque arrigendos auditorum animos, illos tenet aliquandiu ſuſpenſos, & incertos quid dicturus ſit. Ita Tullius contra Verrem: *Etiamnum mihi expectare videmini, judices, quid deinde factum ſit.... Expectate facinus quam vultis improbum, vincam tamen expectationem veſtram*.

Quid eſt Exclamatio?

R. Eſt vocis elatio, ſive contentio, qua interjectione vel adhibita, vel ſubaudita, vehementiorem animi motum ſignificamus, & rei magnitudinem exprimimus. Ita Tullius poſt narratum indigniſſimum illud Gavii licet Civis Romani ſupplicium, de quo paulo ſupra, in has doloris & indignationis voces ſubito erumpit; *O nomen dulce libertatis! O jus eximium noſtræ civitatis! O lex Porcia legeſque Semproniæ, o graviter deſiderata, & aliquando reddita populo Romano Tribunitia poteſtas! buc-* *Cic. in Verrem*.

eine tandem omnia redierunt, ut civis Romanus in Provincia populi R. in oppido Fœderatorum, ab eo, qui beneficio populi R. faſces & ſecures haberet, deligatus in foro virgis cæderetur? Qui cum ignes, ardenteſque laminæ, cæterique cruciatus admovebantur ſi te illius acerba imploratio & vox miſerabilis non inhibebat, ne civium quidem Romanorum qui tum aderant, fletu & gemitu maximo commovebare? In crucem tu agere auſus es quemquam, qui ſe civem Romanum eſſe diceret?

Eodem plane modo Æneas apud Virgilium lib. 2. equi Trojani fatalem ingreſſum primo narrat:

Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi, pedibuſque rotarum
Subjiciunt lapſus, & ſtupea vincula collo
Intendunt. Scandit fatalis machina muros
Fœta armis: circum pueri, innuptæque puellæ
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa ſubit mediæque minans illabitur urbi.

Deinde per ſummum dolorem repente ſic exclamat.

O patria, o Divum domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum! quater ipſo in limine portæ
Subſtitit, atque utero ſonitum quater arma dedere,
Inſtamus tamen immemores, cæcique furore,
Et monſtrum infelix ſacrata ſiſtimus arce.

Quid eſt Communicatio?

R. Eſt Figura, qua Orator cauſæ ſuæ confidens deliberat cum iis ipſis, apud quos, vel contra quos dicturus eſt, illos nimirum conſulens quid acturus ſit, vel etiam quid ipſimet in ſimili cauſa eſſent acturi. Ita Cicero per ſummam fiduciam videtur conſilia ſua communicare cum adverſario ſuo Verre, illumque quaſi conſulere in hunc modum: *Si tu apud Perſas, aut in extrema India deprehenſus Verres, ad ſupplicium deportere, quid aliud clamitares, niſi te civem eſſe Romanum? & ſi tibi ignoto apud ignotos, apud Barbaros, apud homines in extremis atque ultimis gentibus poſitos, nobile, & illuſtre apud omnes nomen tuæ civitatis profuiſſet; ille quiſquis erat, quem tu in crucem rapiebas; qui tibi eſſet ignotus; cum Civem ſe Romanum eſſe diceret, apud te Prætorem, ſi non effugium, ne moram quidem mortis mentione, atque uſurpatione civitatis aſſequi potuit.*

Una hac voce Divus Paulus Civis Romanus cruciatus & mortem vitavit. *Act.* 22.

Quid denique eſt Sermocinatio, ſeu Dialogiſmus?

R. Eſt Figura, qua duo, vel plures homines inducuntur

tur loquentes, aut ſecum ipſi, aut cum aliis. Lepidum illius exemplum habes in hac pereleganti Narratione Ciceroniana libri primi Tuſculanarum quæſtionum.

Diogenes, & amici narratio per Dialogiſmum.

Cum ab amicis rogaretur Diogenes, ubi vellet inhumari: Projicite me, inquit, inhumatum. Tum amici: volucribuſne & feris? Minime vero, inquit; ſed bacillum prope me, quo ambigam, ponitote. Qui poteris? illi; non enim ſenties. Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil ſentienti?

Nec minus feſtivum videbitur, quod hic ſubjicio aliud exemplum ex eodem Tullio lib. 2. de Oratore.

*Scipio * Naſica, & Ennius Poeta.*

Scipio Naſica cum ad Poetam Ennium veniſſet; eique ab oſtio quærenti Ennium, ancilla dixiſſet domi non eſſe; Naſica ſenſit illam domini juſſu dixiſſe, & illum intus eſſe. Paucis poſt diebus cum ad Naſicam veniſſet Ennius, & eum a janua quæreret, exclamat Naſica ſe domi non eſſe. Tum Ennius: Quid, ego non cognoſco vocem, inquit, tuam? Hic Naſica: Homo es impudens: ego cum te quærerem, ancillæ tuæ credidi te domi non eſſe; tu mihi non credis ipſi?

* *Erat cognomen Scipionis illius qui etiam* Corculum *vocabatur ob ſummam prudentiam*

---

§. VI.

Varia Narrationum genera, & ſelecta illarum Exempla.

Quotuplex eſt Narrationis genus?

R. Triplex, alia eſt enim Narratio Poetica, alia Hiſtorica, alia Civilis, & Oratoria. Narratio Poetica rem fictam exponit; Hiſtorica rem geſtam; Civilis, & Oratoria rem exponit, quæ in controverſiam adducitur.

Quid differt inter hæc tria Narrationum genera?

R. Hoc potiſſimum intereſt, quod Hiſtoricus, & Orator ordinem temporis, & rei geſtæ ſeriem in narrando ſequantur, & ſervent, contra quam facit Poeta, qui etiam a fine, aut a medio rem ſolet ordiri, quomodo Virgilius ab anno ſeptimo excidii Trojani ſuam Æneidem auſpicatur; ut liquet ex hiſce Didonis verbis ad Æneam ad calcem libri primi.

Nam te jam ſeptima portat
Omnibus errantem terris, & fluctibus æſtas.

2. Hoc intereſt, quod Hiſtoricus veritatem conſectetur, Orator veriſimilitudinem; Poeta vero commentitiis etiam fabulis veritatem aſpergat.

3. Deni-

3. Denique hoc intereſt, quod Hiſtorica Narratio ſit ferme ſimplex, brevis, ac nuda; Oratoria ſit ornatior, & fuſior; Poetica vero ornamentis abundet, & omnibus artis coloribus picta ſit, atque polita.

---

§. VII.

AFfer ex veteribus illuſtre quodpiam exemplum Narrationis Poeticæ.

R. Inſtar omnium eſto Ovidiana illa Narratio de Dædalo, & de infelici Icaro, in qua omnes, quas diximus, virtutes, doteſque optimo jure miraberis.

Dædalus, & Icarus. Narratio Poetica. Metamorph. Lib. VIII.

* Dædalus interea Creten, longumque peroſus
Exilium, tactuſque * ſoli natalis amore
Clauſus erat pelago. Terras licet, inquit, & undas
Obſtruat; at cœlum certe patet; ibimus illac;
Omnia poſſideat, non poſſidet aera Minos.
Dixit: & ignotas animum dimittit in artes,
Naturamque novat: nam ponit in ordine pennas,
A minima cœptas, longam breviore ſequente,
Ut clivo creviſſe putes; ſic ruſtica quondam
Fiſtula diſparibus paulatim ſurgit avenis.
Tum lino medias, & ceris alligat imas:
Atque ita compoſitas parvo curvamine flectit,
Ut veras imitetur aves. Puer Icarus una
Stabat, & ignarus ſua ſe tractare pericla,
Ore renidenti, modo quas vaga moverat aura,
Captabat plumas; flavam modo pollice ceram
Mollibat, luſuque ſuo mirabile patris
Impediebat opus. Poſtquam manus ultima cœptis
Impoſita eſt, geminas opifex libravit in alas
Ipſe ſuum corpus, motaque pependit in aura;
Inſtruit & natum: medioque ut limite curras,
Icare, ait, moneo; ne ſi demiſſior ibis,
Unda gravet pennas; ſi celſior, ignis adurat,
Inter utrumque vola; nec te ſpectare * Booten
Aut * Helicen jubeo, ſtrictumque * Orionis enſem,
Me duce carpe viam, pariter præcepta volandi
Tradit, & ignotas humeris accommodat alas:
Inter opus monituſque, genæ maduere ſeniles,
Et patriæ tremuere manus: dedit oſcula nato

* *Dædalus in labyrinthum cujus auctor fuerat, conjectus fuit a Minoe, ob Theſeum ejus conſilio ſervatum.*
* *Patriæ Athenarum.*

* *Signum Septentrionale. Urſam majorem. Sidus quod pingitur cum enſe ſtricto.*

Non

Non iterum repetenda ſuo; penniſque levatus
Antevolat, comitique timet; velut ales ab alto,
Quæ teneram prolem produxit in aera nido,
Hortaturque ſequi, damnoſaſque erudit artes,
Et movet ipſe ſuas, & nati reſpicit alas.

. . . .

Cum puer audaci cœpit gaudere volatu,
Deſeruitque Ducem, Cœlique cupidine tactus
Altius egit iter. Rapidi vicinia ſolis
Mollit odoratas, pennarum vincula, ceras,
Tabuerant ceræ; nudos quatit ille lacertos,
* Remigioque carens non ullas percipit auras,
Oraque cærulea patrium clamantia nomen
Excipiuntur aqua, quæ * nomen traxit ab illo.
At pater infelix, nec jam pater, Icare, dixit,
Icare, dixit, ubi es? Qua te regione requiram?
Icare, dicebat: pennas aſpexit in undis;
Devovitque ſuas artes, corpuſque ſepulchro
Condidit, & tellus a nomine dicta ſepulti eſt.

* *Alis quibus quaſi remigabat. Icarium mare vocatur.*

Brevioris narrationis exemplum tibi ſuppeditat Horatius in Satyra prima lib. 1. ubi narrat acerbiſſimam mortem avari illius Umidii, qui nummos plenis modiis metiebatur:

Umidius quidam (non longa eſt fabula) dives
Ut metiretur nummos, ita ſordidus ut ſe
Nonnunquam ſervo melius veſtiret, ad uſque
Extremum tempus ne ſe penuria victus
Opprimeret, metuebat. At hunc liberta ſecuri
Diviſit medium.

His addito mirabiles illas Narrationes Virgilianas de Niſo, & Euryalo Æneidos 9.

Niſus erat portæ cuſtos acerrimus armis, &c.

De Laocoonte a ſerpentibus interempto, lib. 2.

Laocoon ductus Neptuni ſorte ſacerdos, &c.

De Priami morte lib. 2.

Forſitan & Priami fuerint quæ fata requiras.

De Harpyis, lib. 3.

At ſubito horrifico lapſu de montibus adſunt
Harpiæ, &c.

De ruſticana cœna Philemonis, & Baucidis, Ovidii Metamorph. lib. 8.

Sed pia Baucis anus parilique ætate Philemon.

De ſene Corycio, Georgicorum lib. 4.

Namque ſub Oebaliæ memini me turribus altis.

De Polyphemo, cujus barbaram, & immanem feritatem mirum in modum ſic exprimit Achæmenides, Æneid. 3.

Vidi egomet duo de numero cum corpora noſtro
Prenſa manu magna, medio reſupinus in antro
Frangeret ad ſaxum, ſanieque aſperſa natarent
Limina: Vidi atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent ſub dentibus artus.

§. VIII.

Cedo vetus quoddam exemplum Narrationis Hiſtoricæ?
R. Habes in veteribus Hiſtoriæ Romanæ Scriptoribus Narrationes bene multas tam ſingulari opera artificioque elaboratas, ut nihil ſupra: in T. Livio 1. Sabinarum raptum; 2. Horatiorum, & Curiatiorum pugnam; 3. Lucretiæ mortem, exactos a Bruto Tarquinio, interemptoſque a Patre proprios filios; 4. Audax Mucii Scævolæ facinus adverſus Regem Porſennam: 5. Varios Coriolani eventus; 6. Pugnam Cannenſem; 7. Hannibalis cum Scipione congreſſum Epheſi apud Antiochum Regem; 8. Supra cætera vero omnia, mirificum illud ejuſdem Hannibalis iter in Italiam, per Hiſpaniam, per Pyrenæos, per Gallias, per Alpes, & Apenninum, quod exquiſitiſſimum quoddam artis opus exiſtimo.

Habes præterea in Salluſtio pugnam adverſus Catilinam; in Qu. Curtio Tyri obſidionem, ſingularem Abdalonymi eventum, Alexandri magni mortem, exercitus conſternationem, & Reginæ Siſygambis dolorem, ac interitum, &c.

Verum ſat eſto ex omnibus illis Narrationibus unam, aut alteram hoc loco commemorare. Tu ex duabus illis diſce omnes.

Horatiorum pugna cum Curiatiis.
Narratio Hiſtorica ex Livii Hiſt. Lib. I.

Datur ſignum, infeſtiſque armis, velut acies terni juvenes magnorum exercituum animos gerentes concurrunt. Nec his, nec illis periculum ſuum, ſed publicum imperium, ſervitiumque obſervatur animo; futuraque ea deinde patriæ fortuna, quam ipſi feciſſent. Ut primo ſtatim concurſu increpuere arma, micanteſque fulſere gladii, horror ingens

ſpe-

ſpectantes perſtringit, & neutro inclinata ſpe, torpebat vox, ſpiritusque.

Conſertis deinde manibus, cum jam non motus tantum corporum, agitatioque anceps telorum, armorumque, ſed vulnera quoque, & ſanguis ſpectaculo eſſent, duo Romani ſuper alium alius, vulneratis tribus Albanis, expirantes corruerunt. Ad quorum caſum cum clamaſſet gaudio Albanus exercitus, Romanas legiones jam ſpes tota, nondum tamen cura deſeruerat, exanimes vice unius, quem tres Curiatii circumſteterant. Forte is integer fuit, ut univerſis ſolus nequaquam par, ſic adverſus ſingulos ferox. Ergo ut ſegregaret pugnam eorum, capeſſit fugam, ita ratus ſecuturos, ut quemque affectum vulnere corpus ſineret. Jam aliquantulum ſpatii ex eo loco, ubi pugnatum eſt, aufugerat, cum reſpiciens videt magnis intervallis ſequentes; unum haud procul ab ſeſe abeſſe; in eum magno impetu rediit; & dum Albanus exercitus inclamat Curiatiis, uti opem ferant fratri, jam Horatius cæſo hoſte, victor ſecundam pugnam petebat. Tunc clamore (qualis ex inſperato faventium ſolet) Romani adjuvant militem ſuum, & ille defungi prælio feſtinat. Prius itaque quam alter, qui nec procul aberat, conſequi poſſet, & alterum Curiatium conficit.

Jamque æquato marte ſinguli ſupererant, ſed nec ſpe, nec viribus pares: Alterum intactum ferro corpus, & geminata victoria ferocem in certamen tertium dabant: Alter feſſum vulnere, feſſum curſu trahens corpus, victusque fratrum ante ſe ſtrage, victori objicitur hoſti: nec illud prælium fuit. Romanus exultans, duos inquit, fratrum Manibus dedi, tertium cauſam belli hujuſce, ut Romanus Albano imperet, dabo. Male ſuſtinenti arma gladium ſuperne jugulo defigit, jacentem ſpoliat. Romani ovantes, ac gratulantes Horatium accipiunt, eo majore cum gaudio, quo propius metum res fuerat.

* *Abdalonymus ex olitore Rex Sidoniorum factus ab Alexandro Magno.*
Ex Lib. IV. Q. Curtii.

*Erant * Hephæſtioni hoſpites clari inter ſuos juvenes, qui facta ipſis poteſtate regnandi, negaverunt quempiam patrio more in id faſtigium recipi, niſi regia ſtirpe ortum. Admiratus Hephæſtion magnitudinem animi ſpernentis quod alii per ferrum, igneſque peterent:* Vos quidem ma-

* Alii Abdalominum dicunt.

* Erat is apud Alexandrum gratioſiſſimus.

ſti virtute, *inquit*, eſtote, qui primi intellexiſtis quanto majus eſſet regnum faſtidire, quam accipere. Cæterum date aliquem regiæ ſtirpis, qui meminerit a vobis acceptum habere ſe regnum. *At illi cum multos imminere tantæ ſpei cernerent, ſingulis * amicos Alexandri, ob nimiam regni cupiditatem, adulantibus; ſtatuunt neminem eſſe potiorem, quam Abdalonymum quemdam, longe quidem cognationi ſtirpi regiæ annexum, ſed ob inopiam, ſuburbanum hortum exigua colentem ſtipe. Cauſa ei paupertatis, ſicut pleriſque, probitas erat. Intentuſque operi diurno, ſtrepitum armorum, qui totam Aſiam concuſſerat, non exaudiebat.*

* Ita genuina lectio.

Subito deinde, de quibus ante dictum eſt, cum regiæ veſtis inſignibus hortum intrant; quem forte ſteriles herbas eligens Abdalomynus repurgabat. Tunc rege eo ſalutato, alter ex his, habitus, inquit, *is, quem cernis in meis manibus, cum iſto ſqualore permutandus tibi eſt. Ablue corpus illuvie ceteriſque ſordibus ſqualidum: Cape Regis animum, & in eam fortunam, qua dignus es, iſtam continentiam profer. Et cum in regali ſolio reſidebis vitæ neciſque omnium civium dominus, cave obliviſcaris hujus ſtatus, in quo accipis regnum: immo Hercule, propter quem. Somnio ſimilis res Abdalonymo videbatur. Interdum ſatiſne ſani eſſent, qui tam proterve ſibi illuderent, percontabatur. Sed ut cunctanti ſqualor ablutus eſt, & injecta veſtis purpura auroque diſtincta, & fides a jurantibus facta: ſerio jam rex, iiſdem comitantibus in regiam pervenit. Fama, ut ſolet, ſtrenue tota urbe diſcurrit. Aliorum ſtudium, aliorum indignatio eminebat. Ditiſſimus quiſque humilitatem inopiamque ejus apud amicos Alexandri criminabatur. Admitti eum rex protinus juſſit, diuque contemplatus.* Corporis, *inquit*, habitus famæ generis non repugnat: ſed libet ſcire inopiam qua patientia tuleris. *Tum ille.* Utinam, *inquit*, eodem animo regnum pati poſſim: Hæ manus ſuffecerunt deſiderio meo: nihil habenti, nihil defuit. *Magnæ indolis ſpeciem ex hoc ſermone Abdalonymi cepit.*

---

§. IX.

C*Edo denique exemplum Narrationis Oratoriæ?*

R. Laudatur ab omnibus, & in primis a Quintiliano celebris illa Miloniana Narratio, qua Cicero ſuſpicionem inſidiarum a Milone in Clodium tam callide

tam-

tamque ingenioſe detorquet. Sic autem rem aggreditur.

Narratio Miloniana.

*Milo autem cum in Senatu fuiſſet eo die quo ad Senatus dimiſſus eſt, domum venit, calceos, & veſtimenta mutavit, pauliſper, dum ſe uxor (ut fit) comparat, commoratus eſt. Deinde profectus eſt id temporis, cum jam Clodius, ſiquidem eo die Romam venturus erat, redire potuiſſet. Obviam fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut ſolebat; ſine uxore quod nunquam fere: cum * hic inſidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparaſſet, cum uxore veheretur in rheda, * pænulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarum puerorumque comitatu.*

* Milo ironice.
* Pænula ſeu pallio obvolutus.

Fit obviam Clodio ante fundum ejus, hora fere undecima, aut non multo ſecus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco ſuperiori impetum: adverſi rhedarium occidunt. Cum autem hic de rheda, rejecta pænula, deſiluiſſet, ſeq; acri animo defenderet; illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partem recurrere ad rhedam, ut a tergo Milonem adorirentur: partim, quod hunc jam interfectum putarent, cædere incipiunt ejus ſervos, qui poſt erant: ex quibus qui animo fideli in dominum erant, & præſentes fuerunt, partim occiſi ſunt, partim, cum ad rhedam pugnari viderent, & domino ſuccurrere prohiberentur, Milonemque occiſum etiam ex ipſo Clodio audirent, & ita eſſe putarent, fecerunt id ſervi Milonis [dicam enim non derivandi criminis cauſſa, ſed ut factum eſt] neque imperante, neque ſciente, neque præſente domino; quod ſuos quiſque ſervos, in tali re facere voluiſſet.

Hæc, ſicut expoſui, ita geſta ſunt, judices: inſidiator ſuperatus; vi victa vis, vel potius oppreſſa virtute audacia eſt.

Miloniana illa Narratione nihilo inferiorem exiſtimo hanc alteram Narrationem lepidiſſimam, qua Tullius oſtendit in libro 3. de Officiis, quam ſint perfidi improbique qui aliud agunt, aliud ſimulant.

Malus Pythii cujuſdam dolus.

Narratio oratoria.

C. Canius eques Romanus nec infacetus, & ſatis literatus, cum ſe Syracuſas otiandi, ut ipſe dicere ſolebat, non negotiandi cauſſa contuliſſet, dictitabat ſe hortulos aliquos velle emere, quo invitare amicos, & ubi ſe oblectare ſine inter-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

*interpellatoribus poſſet. Quod cum percrebuiſſet, Pythius ei quidam, qui * argentariam faceret Syracuſis, venales ſe quidem hortos non habere; ſed licere uti Canio ſi vellet, ut ſuis, & ſimul ad cœnam hominem invitavit in hortos in poſterum diem. Cum ille promiſiſſet, tum Pythius, qui eſſet ut argentarius, apud omnes ordines gratioſus, piſcatores ad ſe convocavit; & ab his petivit, ut ante ſuos hortulos poſtridie piſcarentur, dixitque quid eos facere vellet.*

*Banchiere.

Ad cœnam tempore venit Canius: opipare a Pythio apparatum convivium: cymbarum ante oculos multitudo; pro ſe quiſque quod ceperat, afferebat; ante pedes Pythii piſces abjiciebantur.

Tum Canius, Quæſo, inquit, quid eſt hoc, Pythi? tantumne piſcium? tantumne cymbarum? & ille, quid mirum; inquit: hoc loco eſt Syracuſis quidquid eſt piſcium. Hic aquatio: hac villa iſti carere non poſſunt.

Incenſus Canius cupiditate contendit a Pythio ut venderet. Gravate ille primo: quid multa? impetrat, emit homo cupidus & locuples tanti quanti Pythius voluit, & emit inſtructos; nomina facit: negotium conficit.

*Invitat Canius poſtridie familiares ſuos. Venit ipſe mature: ſcalmum nullum videt; quærit ex proximo vicino num feriæ quædam piſcatorum eſſent, quod eos nullos videret. Nullæ (quod ſciam) inquit ille: ſed hic piſcari nulli ſolent: itaque heri mirabar quid accidiſſet. Stomachari Canius. Sed quid faceret? Nondum enim * Aquilius Collega, & familiaris meus protulerat de dolo malo formulas...... Ergo & Pythius, & omnes aliud agentes, aliud ſimulantes, improbi, malitioſi ſunt.*

Aquilius præſtans juriſconſultus, prætor fuerat ante Ciceronem.

CAPUT III.

De Chria.

Quid eſt Chria?

R. Eſt brevis commemoratio facti, vel dicti cujuſpiam utilis, & memoria digni: unde etiam *Chria* ſuum nomen invenit a græco vocabulo χρεία, quod uſum, utilitatem, commodum ſignificat.

Sunt qui ſcribunt Chreia, *ſed male.*

Quotuplex eſt Chriarum genus?

R. Triplex. Aliæ verſantur in verbis, aliæ in actione:

ne: aliæ in utroque conſiſtunt. Seu, ut vulgus Rhetorum, loqui ſolet, aliæ ſunt *Verbales*, aliæ *Activæ*, aliæ *Mixtæ*.

---

§. I.

Quid eſt Chria Verbalis?

R. Ea eſt, quæ explicat verba graviter ab aliquo, & ſententioſe prolata, qualis eſt v. g. Virgilii verſus.

Diſcite juſtitiam moniti, & non temnere Divos. *Æneid. 6.*

Vel hoc effatum Senecæ; *Nulla eſt honeſta avaritia, niſi temporis*; itemque hic Horatii verſus.

Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas, *Odarum lib. 1.*
Regumque turres.

Aut denique ſapientiſſima illa Juvenalis ſententia.

Orandum eſt, ut ſit mens ſana in corpore ſano.

---

§. II.

Quid eſt Chria activa?

R. Ea eſt, quæ memorabile aliquod factum exponit, & verbis exornat; ut *Sapiens Pythagoras interrogatus aliquando quam longa eſſet hominum vita, ſeſe pauliſper conſpiciendum exhibuit; tum ſubito ex ſpectantium oculis evolavit, ut nimirum celeri illa fuga caducæ, & fugacis mortalium vitæ brevitatem deſignaret*.

Sic etiam Cotys Thraciæ Rex, cum quidam pardalim, ſeu pantheram, ferociſſimum animal, illi domo miſiſſet; ipſe viciſſim leonem miſit, ne verbum quidem addens: ſed malam beſtiam ſic male penſando, re ipſa hominem prudenter admonuit, par pari, ut eſt in veteri proverbio, eſſe omnino referendum.

Memorabile quoque in primis, & omnibus notum, quod referunt Livius, & Florus de duobus Tarquiniis Patre & Filio. Cum enim Sextus Tarquinius Tarquinii ſuperbi regis ultimi Romanorum filius acceptam a Patre contumeliam, & injuriam ſimulans, ad Gabios transfugiſſet, brevique ad ſummam apud illos, regiæque pene parem poteſtatem perveniſſet, miſit clanculum Romam unum e ſuis ſciſcitatum a patre, quidnam demum ſe facere vellet. Rex ad hæc nihil voce reſpondit, ſed veluti deliberabundus in hortum ædium tranſiit, ſequente filii nuntio. Ibi inambulans tacitus eminentia papaverum capita baculo decuſſit, & per haſce ambages filium admonuit primores civitatis *Gabii Valſetrum urbe 70. millia paſſuum ab urbe Roma diſtans.*

 eſſe

eſſe interficiendos. Quod cum a filio non ita multo poſt variis artibus factum eſſet, brevi & conſilio, & præſidio orbata civitas, fuit in Tarquinii poteſtatem nullo labore redacta.

Rem ſic narrat Ovidius nativo quodam, ut ſolet, ſimplicique candore Libro ſecundo de Faſtis.

Ultima Tarquinius Romanæ gentis habebat
 Regna, vir injuſtus, fortis ad arma tamen.
Ceperat hic alias, alias everterat urbes,
 Et Gabios turpi fecerat arte ſuos.
Namque trium minimus proles manifeſta ſuperbi
 In medios hoſtes nocte ſilente venit.
Nudarunt gladios, occidite, dixit, inermem,
 Hoc capiunt fratres Tarquiniuſque pater,
Qui mea crudeli laceravit verbere terga.
 [Dicere ut hoc poſſet, verbera paſſus erat.]
Luna fuit, ſpectant juvenem, gladioſque recondunt.
 Tergaque deducta veſte notata vident.
Flent quoque, & ut ſecum tueatur bella precantur,
 Callidus ignaris annuit ille viris.
Jamque potens, miſſo genitorem appellat amico,
 Perdendi Gabios quod ſibi monſtret iter.
Hortus odoratis ſuberat cultiſſimus herbis
 Septus humum rivo lene ſonantis aquæ:
Illic Tarquinius mandata latentia nati
 Accipit, & virga lilia ſumma metit.
Nuntius ut rediit decuſſaque lilia dixit,
 Filius agnoſco juſſa parentis, ait.
Nec mora, principibus cæſis ex urbe Gabina,
 Traduntur ducibus mœnia nuda ſuis.

---

§. III.

QUid eſt Chria mixta?

R. Eſt ea, quæ verbum aliquod ſermoni conjunctum exponit: exempla ſi quæris, aliquot ſelecta hic damus.

EXEMPLA CHRIÆ MIXTÆ. I.

Marmoream ſtatuam cum aliquando vidiſſet in foro Diogenes Philoſophus, ad illam ſupplex acceſſit; & manum illi quaſi ad ſtipem diu multumque porrexit.

Mirantibus valde amicis; & interrogantibus quid porro faceret, reſpondit: Ad repulſam me experior. —

II.

II. Exemplum.

Idem Diogenes cum aliquando confertiſſimam populi turbam ſeſe e theatro effundentem vidiſſet, adverſus illam ſolus ingredi totis viribus cœpit, & objurgantibus reſpondit. Hoc in omni vita facere ſtudeo. Sciebat nempe homo ſapientiſſimum Philoſophum adverſus popularis æſtus impetum obniti, & obluctari pro viribus debere: cum nempe Philoſophus ratione ducatur; populus vero cupiditatibus, & conſuetudine. Unde recte vocatur ab Horatio: *Bellua multorum capitum*, & a Seneca ſapienter eſt dictum: *Peſſimi argumentum eſt turba.*

III. Exemplum.

Miles Spartanus intempeſta nocte tumulum præteriens cum horribile quoddam ſpectrum vidiſſet, ſtricta lancea, in illud audacter irruit, ita verbis compellans: Quo me fugis anima bis moritura? *Hoc ſingulari facto docemur Faunorum terriculamenta, & inania larvarum ac lemurum ludibria a cordatis fortibuſque omnino rideri.*

---

§ IV.

Q*Uot ſunt Chriæ partes, ſeu capita?*

R. Chria, ſive verbalis, ſive activa, ſive mixta, continetur partibus octo, inquit Aphtonius in *Progymnaſmatis*. Sunt autem partes illæ, *Encomium*, *Paraphraſis*, *Cauſſa*, *Contrarium*, *Simile*, *Exemplum*, *Teſtimonium veterum*, *& Epilogus*.

Sive ut trita illa, uſitataque formula potius utamur; Chria tractanda eſt.

1. A Laudativo.
2. A Paraphraſtico.
3. A Cauſſa.
4. A Contrario.
5. A Simili.
6. Ab Exemplo.
7. A Teſtimonio veterum.
8. A Brevi Epilogo.

Quæ ſingula Capita ſigillatim enucleare neceſſe eſt.

Quid ſibi vult a Laudativo?

R. Significat in ipſo Chriæ initio laudandum eſſe dicti vel facti auctorem: ut ſcilicet ex auctoris laudatione, major illius ſeu dictis, ſeu factis auctoritas, ac veluti pondus accedat.

Quid hoc ſibi vult a Paraphraſtico?

R. Idem

R. Idem prorſus ac ſi diceres: *Ab expoſitione dicti, vel facti de quo agitur*. Paraphraſis enim, ut vox græca ſatis indicat, eſt liberior, ac copioſior rei explanatio.

Quid illud eſt a cauſſa?

R. Indicat diligenter inveſtigandam eſſe, & afferendam cauſſam illius ſeu dicti, ſeu facti, quod pertractandum, & amplificandum ſuſcepimus, v. g. Chriæ verbalis argumentum eſto hæc ſapiens ſententia: *Ferenda ſunt amicorum vitia*: erit in promtu hæc cauſſa juſtiſſima, quod ſcilicet ſine vitiis nemo naſcitur: *optimus ille eſt, qui minimis urgetur*, ut ait Horatius.

Quid eſt a contrario?

R. Admonet ſententiam noſtram ex contrariarum rerum conflictione eſſe confirmandam, v. g. poſtquam probaveris *dulce, ac decorum eſſe pro patria mori*; dices e contrario rem eſſe turpiſſimam, ac propudioſam, ſi miles pro patria pugnans, inhoneſta mortis formidine, terga fugæ convertat. Item poſtquam oſtenderis otium, & deſidiam omnium vitiorum fontem, ac fomitem eſſe, dices e contrario laborem, & vigilias eſſe firmiſſimum morum, integritatis, innocentiæque præſidium.

Horat.

Quid a ſimili?

R. Monet propoſitam ſententiam apta quapiam ſimilitudine exornandam, ac illuſtrandam eſſe. Ita ſi laborem, & diligentiam commendare velis, dices cum Tullio: *Ut ad curſum equus, ad arandum bos, ad indagandum canis; ſic homo ad intelligendum, ad agendum, ad laborandum natus eſt*. Si de conſtantia, & inconcuſſi animi firmitate ſit ſermo, uti poteris hac illuſtri Virgiliana ſimilitudine, Æneid. 4. quam tantopere laudat Scaliger in ſua Poetica:

Ac veluti annoſam valido cum robore quercum
Alpini Boreæ nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant: it ſtridor, & alte
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes,
Ipſa hæret ſcopulis, & quantum vertice ad auras
* Ætherias, tantum radice in tartara tendit.
Haud ſecus aſſiduis hinc, atque hinc vocibus * Heros
Tunditur, & magno præſentit pectore curas,
Mens immota manet: lacrymæ volvuntur inanes.

* *Ita lapides antiqui non vero æthereas.*
* *Æneas.*

Quid vocas ab exemplo?

R. Hujuſce vocis ſenſus eſt rem, quam pertractamus,

mus, illuſtris cujuſpiam exempli appoſitione confirmandam eſſe. Sit tibi, v. g. amplificandum illud: *Dulce, & decorum eſt pro patria mori*, afferes exemplum Codri Athenienſium regis, de quo cecinit Horatius ode 14. Lib. 3. *Codrus pro patria non timidus mori:* vel afferre poteris exemplum Decii Conſulis Romani, qui ſe velato capite, certiſque verbis pro patriæ ſalute ultro devovit.

Codrus ultimus Athenienſium rex ſeipſum neci obtulit pro patriæ ſalute in bello contra Dorienſes.

Quid a teſtimonio veterum?

R. Oſtendit noſtram ſententiam veterum auctorum verbis, ac teſtimonio comprobandam eſſe. Sit hoc argumentum, v. g. *Injurias eſſe condonandas, potius quam ulciſcendas*: Uſurpabis aureum illud Taciti verbum: *Multa contemptu curantur*, vel hanc ejuſdem ſententiam nomine Chriſtiano digniſſimam: *Convicia ſpreta exoleſcunt*.

Quid demum ſibi vult a brevi Epilogo?

R. Indicat apta quadam, & rotunda verborum conclusione comprehendenda eſſe quæcumque fuſius dicta ſunt. Eſt enim Epilogus brevis, & artificioſa clauſula, qua colligimus in pauca, quæ fuſius commemorata fuere.

Sed quoniam, ut initio diximus, per præcepta longum eſt iter, per exempla vero expeditum, & facile, idcirco operæ pretium eſt unum, aut alterum Chriæ exemplum hoc loco ſubjicere.

---

§. V.

Chria verbalis in hanc Virgilii ſententiam.

——— * Breve, & irreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ . . . .

* *Æneid. lib. X.*

A Laudativo.

CUm optimo cuique Poetæ propoſitum illud fuerit ſemper, ut miſceat utile dulci, hoc eſt, ut delectando doceat, & docendo delectet: neminem tamen adhuc legi Poetam hac in re Poetarum principi Virgilio comparandum. Ille enim non ſolum cæteros omnes ante ſe, & poſt ſe Græcos, Latinoſque Poetas facile vincit elegantia, ſuavitate, judicio, ſplendore, numero, delectuque verborum, non ſolum hoc habet, ut illius verſibus perfectis ingenio, elaboratis induſtria nihil addi poſſit, nihil detrahi, nihil mutari, veriſſimeque de illo dictum olim fuerit, Muſas, & Apol-

Apollinem non aliter in ſuo choro loqui, Jovemque ipſum, ſi ſit Poeta, non alio modo locuturum, verum etiam, quod caput eſt, ſententiarum gravitate, & frugiferorum, quibus abundat, præceptorum ſapientia, hoc aſſecutus eſt; ut optimus vitæ, virtutiſque magiſter jure merito poſſit a nobis appellari.

Inter cætera vero documenta ad vitam inſtituendam, & ad mores informandos idonea, quibus aſperſum eſt paſſim divinum illius Poema, ſaluberrimum in primis eſt, atque laudabile quod ait Æneidos Libro decimo de brevitate temporis, fluxaque, & caduca mortalium vita.

Breve, & irreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ.

A Paraphraſtico.

Ita eſt profecto: tam exiguum, tamque arctum vivendi curriculum nobis a natura circumſcriptum eſt, ut vix bene lucem ingreſſis ſit de hujus mortalis mundi ſtatione decedendum, & vita cum morte commutanda. Nihil niſi temporis punctum quoddam eſt caduca hæc, quam tantopere deperimus vita, minimumque eſt, ac pene nullum intervallum illud, quod ortum inter, & occaſum noſtrum interjacet. Fugit retro levis hora, truditur dies die, præcipiti caſu fugaces anni ſeſe mutuo pellunt, & adoleſcentiæ ſenectus, ſenectuti mors obrepit improviſa ſemper, & inopinata, quodque gravius eſt, cum ſemel effluxit breviſſimum hoc vitæ tempus, tam irreparabilis eſt illius lapſus, ut nulla deinde poſſit ratione revocari.

A Cauſa.

Neque vero eſt, cur adeo parvam temporis uſuram nobis ad vivendum conceſſam jure merito conqueramur. Preterquam quod enim vita, ſi ſcias uti, ſatis longa eſt, præterea ea certa, ſtabilique lege natos nos eſſe ſcimus, ut denique moriamur. Quis enim tam vecors eſſe poteſt, qui neſciat hanc eſſe triſtiſſimam peccati mercedem pœnamque juſtiſſimam: hanc eſſe mortalium conditionem ac ſortem: humana omnia caduca eſſe, & fluxa, atque mobilia: nihil quod ortum ſit, ſempiternum eſſe poſſe: definitum eſſe cuilibet certum quoddam breve temporis ſpatium ad felicem in cœlo vitam promerendam? Cumque olim amplioribus terminis circumſcripta eſſet noſtra hæc mortalis vita,

vita, & in ſæcula bene multa propagaretur, eam noſtris flagitiis, ſceleribuſque breviorem effecimus: *Semotique prius tarda neceſſitas lethi corripuit gradum*.

A Contrario.

Contra vero cum ſemel poſt miſeræ hujuſce vitæ decurſum terreni corporis contagione ſolutus erit noſter animus, tum demum inter felices ſpiritus ævo ſempiterno perfruemur in cælo. Nulla jam amplius pertimeſcenda nobis neque viciſſitudo rerum, neque converſio temporum, nec ætatum commutatio. Nullus jam erit neque horarum lapſus, nec fluxus dierum, nec annorum ſibimet mutuo ſuccedentium curſus. Sed eodem ſemper hærentes & felicitatis, & temporis veſtigio, ſtabili, certaque beatitate, æternis ſæculorum ætatibus cum Deo ipſo potiemur.

A Simili.

O nos igitur male cautos! o nunquam ſatis deplorandam ſortem noſtram! Si æterna hæc ſolidaque obliti, nihil niſi umbras, imagineſque conſectemur. Si enim ex veritate magis, quam ex opinione res velimus æſtimare, quid demum aliud eſt fragilis hæc, fugaxque vita, niſi levis quidam fumus, qui puncto temporis evaneſcit? niſi præceps torrens, qui cum vano ſtrepitu celeriter effluit? niſi floſculus brevi marceſcens, qui mane oritur, veſpere floret, & nocte cadit? niſi umbra quædam, & larva, inanis, quæ noſtras effugit manus?

Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno. *Æneid.* 2.

Ab exemplo.

Teſtes hoc loco poſſem appellare ab omni memoria Chriſtianos illos Heroes, viroſque ſapientiſſimos, qui mirificam fugacis vitæ brevitatem tot laboribus, tot vigiliis, tot indefeſſis curis redemptam compenſarunt. Teſtes appellare poſſem tot virgines, tot viros principes, tot nobiles adoleſcentes, qui fragilem hanc rerum humanarum mobilitatem, atque inconſtantiam pertæſi, quæcumque apud cæcos mortales prima putantur, pro nihilo duxere, & voluptatum illecebras, ac pernicioſa rerum caducarum blandimenta, generoſa quadam alacritate conculcarunt.

A teſtimonio veterum.

Hoc inculcare Corinthiis voluit Divus Paulus, cum dixit: *Tempus breve eſt*. Hoc ipſum nos admonet ſummus ille vir Jobus, dum afflatus divino ſpiritu ſic loquitur.

tur: *Breves dies hominis ſunt*. Hæc eadem erat mens vel ipſi quoque Horatio, profano licet homini, cum amicum ſapienter ſic admonet.

Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum.

Epiſt. 1. Et alio loco: *Quid brevi fortes jaculamur ævo multa?*

Lib. 1. Hoc denique ſentiebat Phædrus, cum in elegantibus ſuis fabulis hanc veriſſimam protulit vocem:

Abiturus illuc quo priores abierunt,
Quid mente cœca miſerum torques ſpiritum?

A brevi Epilogo.

Cum igitur adeo breve tempus ſit, adeoque irreparabile; relinquitur id unum, ut cogitemus etiam atque etiam nihil eſſe loci ſocordiæ, neque ſegnitiæ; nobis inter tantas anguſtias nequaquam licere eſſe otioſis; miſeros eſſe, qui ſe, per ſummam incuriam, re una omnium pretioſiſſima defraudari patiuntur. Reſtat denique id unum, ut cum celeritate temporis utendi celeritate certemus, & tanquam ex torrente quodam, qui rapide dilabitur, celeriter hauriamus.

Aliud Chriæ verbalis exemplum in hæc verba Divi Pauli.

Corrumpunt bonos mores colloquia prava.

Eſt verſus jambicus Menandri poetæ comici Græci qui ſic habet. φθεὶ ρυσινῆ θη χρῆϛα ὁμιλίας κακαὶ

Hoc erat enim in votis Divo Chryſoſtomo, ut videret Paulum Apoſtolum de rebus divinis ad populum verba facientem, ea orationis vi, impetuque, ea eloquentia, eo ardore oculorum, & animi, ut fulgurare, ut tonare potius, quam loqui videretur. Tam grato frui ſpectaculo, quoniam nec Chryſoſtomo jam, nec nobis fas eſſe poteſt; certe quod unum relinquitur, Paulum in ſcriptis etiamnum ſpirantem, ac loquentem audiamus, aureaſque illius Epiſtolas diurna, nocturnaque manu verſemus. Plenæ ſunt illius ſapientibus monitis, graviſſimis ſententiis, quarum hodie præ cæteris unam nobis hic excutiendam propoſuimus.

** I Ad Corinth. cap. 1.*

* *Corrumpunt bonos mores colloquia prava.*

A Paraphraſtico.

Hæc verba ſi ſuo ponderare momento velimus, liquebit profecto quam vere, quam prudenter a Divo Paulo fuerint uſurpata. Sic enim omnino ſe res habet. Nulla eſt peſtis capitalior ad bonorum animos depravandos, quam nefaria hominum profanorum colloquia. Nulla eſt tanta virtus, tamque altis defixa radicibus, quæ non hac impuriſſima lue brevi tempore labefactetur; & ſi

tan-

tantam eſſe videmus mali exempli vim ad hominum animos corruptelarum illecebris irretiendos ; quanto ſane magis nobis erit & ab exempli contagione ſimul, & ab improborum conſiliis , vocibuſque pertimeſcendum ?

A Cauſa.

Cauſam ſi quæris , hæc eſt , quod prona ferme ſit in deterius hominum perſuaſio, & infelix illorum indoles ad peccati fœditatem potius, quam ad virtutem propenſa. Eſt hoc adoleſcentibus præſertim inſitum , atque ingenitum , ut ſint faciles , celereſque in vitium flecti , & peſtiferis improborum ſermonibus , velut abſterſo pudore , perfrictaque fronte in errorem rapiantur . Qui ergo aut quo pacto fieri poſſet , proh Deus immortalis ! ut eorum mens ſuapte ſponte uſque adeo depravata , aliorum inſuper incitata vocibus , non ultro ſtatim in proclive laberetur ?

A Contrario.

Nullum contra majus , ac validius incitamentum eſt, nullus acrior ſtimulus ad improbiſſimi cujuſque mentem , a vitiorum fœditate , ad rectum , honeſtumque traducendam , quam proborum virorum conſortium, & familiaris conſuetudo ; vix arbitror ullum eſſe tam depravatum animum , ullum pectus tam ferreum , quod non ſalutaribus , & quotidianis bonorum colloquis denique molliatur ; illudque experimentum compertum eſt nullam eſſe tam ingratam tellurem , in qua jacta ſapientium , ac bonorum vocibus , monitiſque virtutum quaſi ſemina , non aliquando tandem ad bonam frugem adoleſcant .

A Simili.

Atque ut olim perfidæ illæ Sirenes fabuloſis Poetarum carminibus adeo celebratæ , allectos inſidioſo ſuo cantu præternavigantes nautas miſerandum in modum devorabant ; ſic prorſus homines nequiſſimi ſuarum vocum , & quaſi cantiuncularum illecebris irretitos, & illaqueatos tenent incautorum animos : illoſque incertam mortem , naufragiumque perducunt , ac veluti blanda peſtis , ſuaveque venenum , facillime in illorum animos ac ſenſus irrepunt .

Ab Exemplo.

Quod utinam peſtiferæ hujuſce contagionis exempla non tam multa tamque funeſta ſuppeterent! Utinam

inſpe-

inſpectantibus ac dolentibus nobis, non etiamnum innumeris hominibus quotidie contingeret, quod olim Neroni contigiſſe legimus. Ille enim cum inter optimos principes jure merito fuiſſet numeratus, quamdiu Præceptorem audiit Senecam, & Burrhum monitorem adhibuit, cum primum pernicioſis aſſentatoribus aures patefecit, & * Pallantem neſcio quem, Tigellinumque & ceteras hujuſmodi cœpit audire quiſquilias; eo brevi delapſus eſt furoris atque nequitiæ, ut jam non bonus princeps; ut antea; non homo, ſed monſtrum quoddam fœdiſſimum hominis: ſed tetra quædam & immanis bellua, in figura hominis potius eſſe videretur.

* *Duo nequiſſimi homines apud Neronem valde gratioſi.*

A Teſtimonio veterum.

Hinc nimirum eſt quod veteres Poetæ, ceterique virtutis magiſtri nefariorum hominum congreſſum & colloquia nobis penitus interdicta eſſe voluerunt. Hinc aurea illa Juvenalis vox, quam omnium animis inſidere maximopere velim, qua jubet ut impuri ſermones ab omnium, & a puerorum præſertim auribus arceantur:

Nil dictu fœdum, viſuque hæc limina tangat:
Maxima debetur puero reverentia. ——

Sat. 13. Quoniam, inquit, dociles imitandi turpibus, & pravis omnes ſumus.

A Brevi epilogo.

Nihil igitur nobis antiquius debet eſſe, ſi ſapimus, quam ut, juxta Divi Pauli præſcriptum, improborum vitemus colloquia, & peſtiferas illorum voces non modo ad animum, ſed ne ad aures quidem admittamus.

Ad geminum illud exemplum poteris tu quoque viciſſim marte tuo Chrias elucubrare; quarum argumenta ut ſemper in promptu habeas, ſelectiſſima quædam ex auctoribus eximiis deprompta ſubjicimus.

---

§. VI.

Argumenta Chriarum verbalium ex Horatio.

1. OMnes eodem cogimur,
2. Vivitur parvo bene.
3. Levius fit patientia, quidquid corrigere eſt nefas.
4. Magnas inter opes inops. *De avaro.*
5. Ira furor bevis eſt.
6. Multa ſenem circumveniunt incommoda.

7. For-

7. Fortes creantur fortibus, & bonis.
8. Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum.
9. Quanto quiſque ſibi plura negaverit, a Diis plura feret.

Ex Virgilio.

10 Quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames?
11 Facilis deſceuſus Averni.
12 Labor omnia vincit.

Ex Ovidio.

13 Principiis obſta; ſero medicina paratur.
14 Otia ſi tollas, periere cupidinis arcus.
15. —— Dicique beatus
Ante obitum nemo, ſupremaque funera debet.
16. ——— Paupertatemque ferendo,
Effecere levem.
17. Livor, iners vitium mores non exit in altos.

Ex Juvenali.

18. Sonti nulla fides.
19. Creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit.
20. Nemo repente fuit turpiſſimus.
21. Res eſt ſacra miſer.
22. Nobilitas ſola eſt atque unica virtus.

Ex Seneca.

23. Tota vita diſcendum eſt mori.
24. Etiam ſine magiſtro vitia diſcuntur.
25. Qui genus jactat ſuum, aliena laudar.
26. Sequitur ſuperbos ultor a tergo Deus.

Ex Perſio.

27. O curas hominum, o quantum eſt in rebus inane.
28. Virtutem videant, intabeſcantque relicta.
De ſceleratis.

Ex Martiali.

29. Extra fortunam eſt quidquid donatur * egenis.
Quas dederis, ſolas ſemper habebis opes.

* *Legitur* Amicis

30. Non eſt, crede mihi, ſapientis dicere, vivam.
Sera nimis vita eſt craſtina, vive hodie.

Ex Terentio.

31. Creſcit in adverſis virtus.

Hæc igitur, aut alia id genus argumenta pertractare ſi velis, facies ſedulo quod ſupra dictum eſt.
1. Laudabis breviter auctorem Sententiæ. 2. Planius,

& copioſius explicabis ſententiam, illamque variis verborum coloribus pictam in bono, ut ajunt, lumine collocabis. 3. Afferes cauſam aliquam quamobrem res ita ſe habeat. 4. Ex contrariorum conflictione, & quaſi concurſu illam confirmabis. 5. Illuſtrabis eam ſimilitudine, quæ in rem aptiſſime quadret. 6. Probabis illam ſingulari quodam exemplo. 7. Veteris auctoris teſtimonio, & auctoritate illam confirmabis. 8. Denique ex omnibus hiſce capitibus rem ita ſe habere concludes.

Quomodonam tractanda eſt Chria activa?

R. Eadem prorſus ratione, qua Chria verbalis. Eadem enim eſt utriuſque ars, eædemque plane regulæ. Itaque actum ageremus, ſi de Chria activa ſeparatim ac ſeorſum tractaremus.

Idem plane dicito de Chria mixta.

CAPUT IV.

De Amplificatione.

Quid eſt amplificatio?

R. Inepte prorſus, ac ridicule facere mihi videntur, qui perperam interpretantes* Socratis verba, Amplificationem cum vulgo ita definiunt: Amplificatio, inquiunt, eſt oratio, quæ ex parvis magna facit, ſeu quæ res exiguas verbis exaggerat, & in majus attollit. Puerilis, inquam, & præſtigiatore, ac ſophiſta potius quam Oratore digna mihi ſemper viſa fuit hæc vulgaris definitio, quæ res mendacio fallacibuſque pigmentis ſupra meritum velit augeri. Ut enim facere ajebat Spartanorum rex Ageſilaus: Ego peſſimum eum ſutorem arbitrabor ſemper, qui magnos calceos pedibus parvis inducat.

* Τὰ μακρῶ μεγα λέγειν. *Iſocrates Pater eloquentiæ dictus a Tullio, vixit annos centum.*

Nos igitur cum Tullio ſic amplificationem commodius longe definimus. *Amplificatio eſt gravior quædam affirmatio, quæ motu animorum conciliat in dicendo fidem.* Quia vero ſubobſcura cuipiam forte videri poſſet hæc definitio; quia vis & facultas Oratoris potiſſimum in amplificando conſiſtit; idcirco definitionem illam, & totam amplificandi artem planius, & apertius explicare operæ pretium exiſtimamus.

Quid

Quid igitur ſibi volunt hæc verba: Gravior quædam affirmatio?

R. Graviſſima illa affirmatio, de qua hic agitur, nihil aliud eſt, quam vehementius quoddam copioſiuſque dicendi genus, quo rei vel dignitatem, & amplitudinem, vel indignitatem, & atrocitatem, pondere verborum, & enumeratione circumſtantiarum ita demonſtramus, ut non animos aureſque prætervolet, ut ferme fit, cum res leviter ac ſtrictim attinguntur; ſed ut feriat animos, permoveat affectus, & audientium memoriæ penitus inſidat.

Cedo illuſtre quodpiam exemplum Amplificationis hujuſmodi?

R. Habes luculentiſſimum in atrociſſima illa Didonis adverſus Æneam abeuntem querela. Poterat Dido ſimpliciter, & nude Æneam appellare *durum*, *inhumanum*, *ferreum*; ſed querimoniam illam ſic amplificat mirifice Virgilius Æneidos Lib. IV.

Talia dicentem jamdudum averſa tuetur.
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat,
Luminibus tacitis, & ſic accenſa profatur:
Nec tibi * Diva Parens generis, nec * Dardanus auctor,
Perfide: ſed duris genuit te cautibus horrens.
Caucaſus Hyrcanæque admorunt ubera tigres.

* *Venus*.
* *Dardanus primus rex Trojanorum Jovis filius*.

Sic etiam Libro 2. poterat Æneas exiliter, & jejune dicere ſe amiſſam conjugem Creuſam clamoribus maximis per noctis tenebras appellaſſe: verum rem ita verbis exaggerat.

Auſus quin etiam voces jactare per umbram,
Implevi clamore vias, mœſtuſque * Creuſam
Nequidquam ingeminans iterumque, iterumque vocavi.

* *Creuſa Priami, & Hecubæ filia, Æneæ Conjux, Aſcanii mater*.

Denique ad ipſam Æneidos calcem idem Maro Turni mortem ſic amplificat.

——— Aſt illi ſolvuntur frigore membra;
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.

Quotuplex eſt Amplificatio?

R. Duplex: alia eſt verborum, alia rerum; ſeu, quod idem eſt, alia fit rebus ac ſententiis, alia verbis tantum. De utroque genere ſeorſim agendum nobis eſt.

§. I.

De Amplificatione rerum.

QUot modis fit Amplificatio rerum?

R. Octo præcipuis. 1. Fit per congeriem definitionum, ſeu per definitiones conglobatas. 2. Per congeriem adjunctorum. 3. Per congeriem, ſeu per enumerationem partium. 4. Per congeriem cauſarum, & effectuum. 5. Per congeriem conſequentium. 6. Per congeriem ſimilium, comparationum, & exemplorum. 7. Per contrariorum, diſſimilium, & inter ſe pugnantium conflictionem. 8. Denique per incrementum. Singula hæc capita ſigillatim perſequamur.

§. II.

De Amplificatione per congeriem Definitionum.

QUid eſt definitio?

R. Eſt brevis, circumſcripta rei explicatio: ſeu, ut aiunt Philoſophi, eſt oratio, quæ rei naturam breviter explicat.

Quid eſt Amplificatio per congeriem definitionum, ſive a definitionibus conglobatis?

R. Eſt ea, in qua variæ ejuſdem rei definitiones congeruntur, & quaſi coacervantur: ut cum ait Cicero; *Hiſtoria eſt teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitæ, nuntia vetuſtatis.* Ex iiſdem definitionibus conglobatis, Curiæ ac Senatus Romani Majeſtatem ſic amplificat idem orator in oratione pro Milone: *Curia templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilii publici, caput urbis, ara ſociorum, portus omnium gentium, ſedes ab univerſo Populo R. conceſſa uni Ordini.*

Poteris tu viciſſim, ad illorum definitionum conglobatarum imitationem, dicere quid ſit eloquentia, quid Poeſis, quid amicitia, quid vita hominis, quid Deus ipſe.

§. III.

De Amplificatione per congeriem adjunctorum.

QUid eſt Amplificatio per congeriem adjunctorum?

R. Eſt ea, quæ ducitur ab omnibus ſeu rerum, ſeu perſonarum adjunctis ac circumſtantiis ſimul coacervatis. Percelebris eſt apud Rhetores Amplificatio

 illa,

illa, qua Divus Hieronymus non minus eloquentia clarus, quam vitæ ſanctitate, Monachi cujuſdam ſcelus Virginem Deo ſacram ad ſtuprum ſollicitantis ſic exaggerat: *Infeliciſſime mortalium tu ſpeluncam illam, in qua Dei Filius natus eſt, de ſtupro conducturus ingrederis? non timesne de præſepi infans vagiat? Ne puerpera Virgo te videat? Angeli clamant, Paſtores currunt, ſtella deſuper rutilat, Magi adorant, Herodes terretur, Jeroſolyma conturbatur. Tu in cubiculum Virginis, virginem decepturus irrepis*. *Lib. 2. Epiſt 3.*

Sic etiam Virgilius Æneid. 3. giganteam * Polyphemi molem, immanemque ſtaturam exprimit per adjuncta.

Trunca manus pinus regit, & veſtigia firmat.
Et paulo poſt:
——— Graditurque per æquor
Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.

** Polyphemus Ciclops Neptuni filius qui unum dumtaxat oculum, eumque in fronte habuiſſe dicitur.*

Simili modo Ovidius ingraveſcentis ætatis incommoda per adjunctorum coacervationem amplificat:

Jam mihi deterior canis aſpergitur ætas;
Jamque meos vultus ruga ſenilis arat.
Jam vigor, & caſſo languent in corpore vires,
Nec juveni luſus, qui placuere, juvant.

Denique Virgilius ſub finem Libri primi Georgicorum, Julii Cæſaris interitum lugubriter admodum, & tragice lamentatur, coacervando funeſtiſſima prodigia, monſtraque, quæ vel anteceſſere, vel mox ſubſecuta ſunt.

** Sol.*

* Ille etiam extincto miſeratus Cæſare * Romam,
Cum caput obſcura nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt ſæcula noctem.
Vox quoque per lucos vulgo exaudita ſilentes
Ingens: & ſimulacra modis pallentia miris,
Viſa ſub obſcurum noctis, pecudeſque locutæ:
Infandum: ſiſtunt amnes, terræque dehiſcunt,
Et mœſtum illacrymat templis ebur, æraque ſudant.

** Dictatore. Julio Cæſare a conjuratis occiſo ſolis globum diu ſuppalidum apparuiſſe narrant Plutarchus, & Plinius.*

Totum hunc locum, ut eximium amplificationis exemplar, & ad excitandam commiſerationem in primis idoneum, tu conſulito, ſi me audis.

§. IV.
De Amplificatione per congeriem, ſeu enumerationem partium.

Q*Uid eſt Amplificatio ab enumeratione partium?*
R. Eſt illa, quæ fit dum totum aliquod in ſuas partes diſtribuitur; ſeu dum rei alicujus partes vel omnes, vel præcipuæ certe quidem ſigillatim enumerantur. Ita D. Gregorius Theologus inauditam matris Machabæorum conſtantiam in cruciatibus pro Religione contemnendis amplificat, ſingula ſuppliciorum, quæ pertulit, genera ita perſequendo. *Matris vero robur, animique conſtantiam nihil flectere, & emollire, ac debilitare potuit. Non inſtrumenta laxandis artubus accommodata, non rotæ propoſitæ, non exquiſitiſſima quæque tormentorum genera, non ferrearum ungularum acies, non furentes beſtiæ, non enſes qui acuebantur, non ferventes ollæ, non ignis qui excitabatur, non miſcellanea turba, non urgentes ſatellites, non generis aſpectus, non membra, quæ diſcerpebantur, non carnes quæ lacerabantur, non defluentes ſanguinis rivi, non flos ætatis, qui abſumebatur, non præſentia mala, non impendentes acerbitates &c.*

Eadem quoque ratione, ac via peritiſſimus amplificandi artifex Ovidius Libro II. Metamorph. dilatat iſtam Sententiam.

Rex Midas omnia quæcumque tangit, in aurum convertit.

* *Midas Phrigiæ rex ubi mons Berecynthus.*
* *Auri moles Inearum hortis erant aurea poma*
* *Jupiter in aureã pluviam mutatus, illam*

Lætus abit, gaudetque malo * Berecynthius heros,
Pollicitique fidem tangendo ſingula tentat,
Vixque ſibi credens, non alta fronde virentem
Illice detraxit virgam, virga aurea facta eſt:
Tollit humo ſaxum, ſaxum quoque palluit auro:
Contigit & glebam; contactu gleba potenti
Maſſa fit: arentes Cereris decerpſit ariſtas:
Aurea meſſis erat. Demtum tenet arbore pomum;
* Heſperidas donaſſe putes: ſi poſtibus altis
Admovit digitos, poſtes radiare videntur.
Ille etiam liquidis palmas ubi laverat undis,
Unda fluens palmis * Danaen eludere poſſit.

Sic etiam Maffejus Latinæ linguæ elegantia, munditiaque nulli inferior, urbis Venetiarum pulchritudinem, præſtantiamque per partium enumerationem deſcribit

ſcribit in vita D. Ignatii, omnibus picta, & polita artis coloribus. *deluſit converſo inpretium deo* Horat.

Venetiarum deſcriptio per enumerationem partium.

Venetiarum urbs, in receſſu intimo ſinus Adriatici, ea regio, ac ſitus eſt, ut leniter ſtagnantes ex alto aquæ illam omni ex parte circumluant. Ea inclyta urbi & ad merces, copiaſque invebendas opportuna receptacula, & contra hoſtiles incurſus munimenta firmiſſima ſunt. Ex iis porro æſtuariis majores, minoreſque Euripi totam urbem intercuſantes, variis mæandris ac flexibus ita diſtinguunt, ut quot in partes pedibus, in totidem fere mari aditus ſit, egregio ſane vel artis, vel naturæ miraculo. Inde vicorum, inſularum, & pontium ingens numerus: ut qui diutius ibi verſati non ſunt, viarum, locorumque modo varietate, modo ſimilitudine ſæpe fallantur. Sed contra ejuſmodi ambages certum paratumque remedium eſt maxima multitudo cymbarum, quæ uſquequaque diſperſæ, nominatim ad omnia & publica, & privata loca quemlibet, haud ita magna mercede, trajiciant.

---

§. V.

De amplificatione per congeriem cauſarum, & effectuum.

Q*Uid eſt Amplificatio per congeriem cauſarum, & effectuum?*

R. Eſt ea, in qua multæ ſimul unius rei cauſæ, & effectus multi conglobantur; ut ſi diceres cum celebri artis magiſtro: *Quereris multis modis vexatam eſſe provinciam; ſed ad cauſas calamitatis attende: Vigebat in ea ambitus, luxuria dominabatur; ſegnes erant magiſtratus, populus ipſe molli otioſaque ſegnitie diffluebat. Expecta igitur damna longe graviora. Exhaurientur pecuniæ, jacebit ſpreta Religio, fures impune graſſabuntur, &c.* Ex hoc eodem loco immaniſſimam Mezentii crudelitatem amplificat rex Evander apud Virgilium Æneid. 8.

Quid memorem infandas cædes, quid facta * Tyranni
Effera? Dii capiti ipſius generique reſervent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis
Componens manibuſque manus, atque oribus ora,
(Tormenti genus) & ſanie taboque fluentes,
Complexu in miſero, longa ſic morte necabat.

**Mezentius immaniſſimus Tyrrhenorum ſeu Hetruſcorum Tyrannus, qui pro Turno contra Æneam pugnavit.*

§. VI.

De Amplificatione per congeriem conſequentium.

QUid eſt Amplificatio per congeriem conſequentium?

R. Eſt ea, in qua plura ponuntur acervatim ex eadem re conſequentia. Ex hoc loco Virgilius noctem egregie deſcribit Æneidos 4. amplificando res varias, quæ noctem ferme conſequuntur.

Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora per terras, ſilvæque, & ſæva quierant
Æquora, cum medio volvuntur ſidera lapſu,
Cum tacet omnis ager, pecudes pictæque volucres,
Quæque lacus late liquidos, quæque aſpera dumis
Rura tenent; ſomno poſito, ſub nocte ſilenti,
Lenibant curas, & corda oblita laborum.

§. VII.

De Amplificatione per comparationes, ſimilitudines, & exempla.

QUid eſt Amplificatio per comparationes, ſimilitudines, & exempla?

R. Eſt ea, quæ fit per unam, vel per multas comparationes, ac ſimilitudines, & per unum exemplum, vel per plura. Fiet Amplificatio per plures comparationes, ſi dicas, v. g. cum Tullio in Piſonem: Ego non te vecordem, non furioſum, non mente captum, non tragico illo * Oreſte, aut Athamante dementiorem putem? Vel ſi dicas cum Martiali, in improbum quemdam Gaurum, qui ſua lutulenta vitia magnorum virorum exemplo ſolebat excuſare.

In Gaurum.

Quod nimio gaudes noctem producere vino,
 Ignoſco, vitium, Gaure * Catonis habes.
Carmina quod ſcribis muſis, & Apolline nullo,
 Laudari debes, hoc * Ciceronis habes.
Quod vomis, * Antoni; quod luxuriaris, * Apici:
 Quod fur es; vitium, dic mihi cuius habes?

Fit amplificatio per unam tantum ſimilitudinem in hoc Virgilii loco, ubi fortiſſimam Amazonem Camillam de imbelli hoſte nullo labore triumphantem ſic exprimit Æneid. 11.

Quam facile accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam,

Com-

* *Oreſtes Agamemnonis filius furiis agitatus fuit ob Clytemneſtram matrem occiſam.*

* *Athamas Thebanorum Rex furiis etiã agitatus.*

* *Cato Uticenſis quam ſæpe mero incaluerit, teſtis Horatius.*

* *Cicero non bonus Poeta fuit.*

* *Qui fruſtis vinolentis premium ſuũ, & totum tribunal implevit.*

Comprenſamque tener, pedibuſque eviſcerat uncis:
Tum cruor, & vulſæ labuntur ab æthere plumæ.

Itemque in Libro ſeptimo, ubi reginæ * Amatæ furorem, ac circumcurſationes depingit lepidiſſima turbinis verbere a pueris agitati ſimilitudine.

Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro, vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curvatis fertur ſpatiis; ſtupet inſcia turba,
Impubeſque manus mirata volubile buxum.
Dant animos plagæ: non curſu ſegnior illo,
Per medias urbes * agitur populoſque feroces.

Addito denique pulcherrimam iſtam juvenis * Pallantis a Turno occiſi cum floſculo decerpto comparationem, quam Scaliger quovis nectare dulciorem non veretur appellare.

Hic juvenem agreſti ſublimem in ſtramine ponunt:
Qualem virgineo demiſſum pollice florem.
Seu mollis violæ, ſeu languentis hyacinthi,
Cui neque fulgor adhuc, necdum ſua forma receſſit.

* *Apicius helluo celeberrimus*.

* *Erat Latini Regis conjux*.

* *Regina Amata*

* *Erat Evandri regis filius Æneid. XI.*

---

§. VIII.

De Amplificatione per conflictionem contrariorum.

Quid eſt Amplificatio per conflictionem contrariorum, & inter ſe pugnantium?

R. Eſt ea, qua plura contraria per antitheſes opponuntur, ut illa Ciceronis in Catilinam, *Hoc vero quis ferre poſſit, inertes homines fortiſſimis inſidiari; ſtultiſſimos prudentiſſimis; ebrioſos ſobriis; dormientes vigilantibus?* Indidem eſt illud ejuſdem Ciceronis in Piſonem, & Gabinium Conſules: *Qui latrones igitur, ſiquidem vos Conſules? qui prædones? qui hoſtes? qui proditores? qui* Tyranni *nominabuntur? Magnum nomen eſt, magna ſpecies, magna majeſtas Conſulis. Non capiunt anguſtiæ pectoris tui: non recipit levitas iſta, non egeſtas, non infirmitas ingenii ſuſtinet, non inſolentia rerum ſecundarum tantam perſonam, tam gravem, tam ſeveram.*

Sic etiam Seneca in * Thyeſte.

Quem dies vidit veniens ſuperbum,
Hunc dies vidit veniens jacentem.

Tale eſt etiam incerti auctoris, ſed tamen antiqui, in Alexandri magni tumulum.

* *Tragedia ſic inſcripta. Act. 4.*

Suffi-

Sufficit huic tumulus, cui non ſuffecerat orbis,
Res brevis huic ampla eſt, cui fuit ampla brevis.

Ex hoc eodem loco magni nominis poeta Santolius Victorinus admirabiles Sanctorum virtutes amplificat per congeſtas antitheſes.

In hymno de ſanctis monachis.

Illis ſumma fuit gloria deſpici,
Illis divitiæ pauperiem pati,
Illis ſumma voluptas,
Longo ſupplicio mori.

---

§. IX.

De Amplificatione per incrementum.

QUid eſt Amplificatio per incrementum?

R. Eſt ea, qua oratio veluti per gradus videtur augeri, & aſcendere, donec ad ſummum pervenerit. Ita Tullius Verris crudelitatem eo per incrementum deducit, ut verba explanando crimini non ultra ſuppeditent. *Facinus eſt*, inquit, *vincire civem Romanum; prope parricidium necare. Quid dicam in crucem tollere? Nihil addi jam videtur ad hanc amentiam, improbitatem, crudelitatemque poſſe.*

Vide etiam quomodo per gradus, & per incrementum aſſurgat oratio, in hac ſapientiſſima Senecæ ſententia in epiſtola ad Lucilium: *Magna vitæ pars elabitur male agentibus: maxima nihil agentibus; tota aliud agentibus.*

De Amplificatione verborum.

De hoc toto Capite tametſi ſumus propediem accuratiſſime dicturi, poſtulat tamen inſtituti noſtri ratio, ut curſim illud in anteceſſum delibemus.

Quomodo fit amplificatio verborum?

R. Fit ſex præcipue modis. 1. Per verba tranſlata, ſeu metaphorica. 2. Per verba ſuperlata. 3. Per verba ſynonyma. 4. Per verba gravia, & illuſtriora. 5. Per periphraſim, ſeu circumlocutionem. 6. Per repetitionem.

---

§. X.

FIt igitur primum Amplificatio verborum per verba metaphorica, quæ nempe mirum in modum valent ad excitandos animos, & ad orationem grandiorem efficiendam.

Quid eſt Metaphora, ſeu translatio?

R. Eſt quoddam loquendi genus, quo vox aliqua a pro-

propria ſua ſignificatione transfertur ad alienam, v. g. ſi dicas: *Prata ridere, parietes geſtire gaudio, aliquem eſſe ira incenſum, inflammatum cupiditate, errore lapſum*: Voces illæ omnes ſunt Metaphoricæ, quia tribuunt pratis, & parietibus riſum, & gaudium, quæ propria ſunt hominis ſolius. Idem plane dicito de cæteris locutionibus, quæ tribuunt homini flammam, & incendium igni proprium, &c.

Fiet igitur Amplificatio per metaphoram, ſi cum Virgilio dicas de Ænea irato. *Lib.* 12.

——————— Irarumque omnes effundit habenas,

Vel ſi dicas de Didone.

——————— Magnoque irarum fluctuat æſtu. *Lib.* 4.

Quia habenas, & æſtum, quæ proprie conveniunt equis, ac fluctibus, tribuis Æneæ, & Didoni. Item ſi de homine impavido, & imperterrito dicas cum Horatio in odis:

Illi robur, & æs triplex *Lib.* 1.
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commiſit pelago ratem
Primus.

---

§. XI.

2. Fit Amplificatio per verba ſuperlata, hoc eſt, quæ veritatem ſuperant & plus dicunt quam reapſe eſſe poſſit. Ut cum ait Tullius de Julio Cæſare, in oratione pro Marcello: *Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes*. Itemque cum dicit de Pompejo in oratione pro lege Manilia: *Qui ſæpius cum hoſte conflixit, quam quiſquam cum inimico concertavit: plura bella geſſit, quam alii legerunt: plures Provincias confecit, quam alii concupiverunt: cujus adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris non alienis præceptis, ſed ſuis imperiis, non offenſionibus belli, ſed victoriis; non ſtipendiis, ſed triumphis eſt erudita*.

Hanc Amplificandi artem adhibuit Virgilius Æneidos Libro XII. cum de Turni equis dixit per Hyperbolem.

Qui candore nives anteirent, curſibus auras.

Item cum de equo Trojano dixit.

Inſtar montis equum, divina Palladis arte
Ædificant.

Sed

Sed nuſquam magis indulſiſſe videtur huic ſchemati, quàm cum Amazonem * Camillam laudans libro ſeptimo dixit per veriſſimam Hyperbolem:

Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:
Vel mare per medium, fluctu ſuſpenſa tumenti
Ferret iter; celeres nec tingeret æquore plantas.

* *Camilla Volſcorum Regina belliccſiſſima, quæ Turno adverſus Æneam tulit auxilium.*

§. XII.

Quomodo ſit Amplificatio per verba Synonyma?

R. Fit per congeriem verborum, & ſententiarum idem pene ſignificantium, ut cum ait Cicero pro Ligario: *Quid enim, Tubero, tuus ille diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?* Vide quam multa ſint hic verba idem pene ſignificantia; *Gladius, mucro, arma, ſenſus, mens, animus, cupiebas, optabas:* Quæ ſane Synonymorum coacervatio acrem in primis & illuſtrem reddit orationem, ut liquet ex hoc alio ejuſdem Ciceronis exemplo in in Catilinam: *Non feram, non patiar, non ſinam*, & ex duobus hiſce Virgilii verſibus ubi * Illionæus Æneæ fortis adhuc ignarus ſic de illo ad Didonem.

Quem ſi fata virum ſervant; ſi veſcitur aura
Ætheria; nec adhuc crudelibus occubat umbris.

* *Unus ex præcipuis Æneæ comitibus*

§. XIII.

Quomodo ſit Amplificatio per verba graviora, & illuſtriora.

R. Fit cum adhibentur verba ſplendida, quæ rem ſignificantius exprimant, & in quibus plenum quiddam, numeroſum, & ſonans eſſe videatur; Cujuſmodi ſunt iſta: *Polluerat ſtupro ſanctiſſimas religiones: ſenatus ſanctiſſima decreta perfregerat.* Itemque illa in Verrem: *Non enim furem, ſed raptorem; non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ; non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum religionumque; non ſicarium; ſed crudeliſſimum carnificem civium ſociorumque in veſtrum judicium adducimus.*

Ejuſdem etiam generis ſunt magnifica illa Virgilii verba de Didone moritura:

At trepida, & cœptis immanibus effera Dido,

San-

Sanguineam volvens aciem, maculiſque trementes
Interfuſa genas, & pallida morte futura,
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conſcendit furibunda rogos, enſemque recludit
Dardanium, non hos quæſitum munus in uſus.

His addito denique ſplendidam illam Horatianam Amplificationem de miſeris, quibus obnoxii ferme ſunt homines, animi perturbationibus Oda 13. lib. 3.

Non enim gazæ, neque conſularis
Summovet lictor miſeros tumultus
Mentis, & curas laqueat circum
Tecta volantes.

. . . .

Scandit æratas vitioſa naves
Cura, nec turmas equitum relinquit,
Ocyor cervis, & agente nimbos
Ocyor euro.

---

§. XIV.

Quomodo fit Amplificatio per periphraſim, ſeu circumlocutionem?

R. Fit cum longiori verborum ambitu circuituque dicimus, quod brevius, ac ſimplicius dici poterat. Ita Cicero pro Milone, cum gravius videretur dicere Clodium a Milone fuiſſe occiſum, maluit illud hac verborum circuitione mollire. *In quos incenſos ira, vitamque domini deſperantes cum incidiſſet, hæſit in pœnas, quas ab eo ſervi fideles pro domini vita expetierunt.* Circumlocutione Virgilius utitur, Æneid. 12. Cum pro hac una voce *Moritur* ſic ait:

Olli dura quies oculos, & ferreus urget
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.

Et in ecloga prima, ubi pro hac una voce *jam adveſperaſcit*; longiori hac, tritaque utitur periphraſi:

Et jam ſumma procul villarum culmina fumant,
Majoreſque cadunt altis de montibus umbræ.

Schema idem adhibet Ovidius, cum ait: *Longis verſibus adde Breves*, pro *ſcribe elegias*. Habes etiam apud Plautum *Veneni* periphraſim, cum Leno ſic imprecatur convivis: *Dii faciant ut id bibatis, quod vos nunquam tranſeat.*

Plautus in Perſa Act. 5. ſcen. 2.

Nota Periphraſim apud Poetas eſſe frequentiorem, quam apud Oratores; Quod ſi non idonea ſit, vel ſi

nimis

* *Id eſt ſermonis redundantia*.

nimis redundet; jam non appellabitur *Periphraſis*, *ſed* * *Periſſologia*

§. XV.
De Amplificatione per repetitionem.

QUemodo fit Amplificatio per repetitionem?

R. Fit cum verbum idem, five ornatus cauſſa, ſive ad motus excitandos iteratur, duplicaturque vel in principio, vel in fine, vel in medio dictionis. Ut cum ait Tullius: *Vidi enim, vidi, penituſque perſpexi.* Sed utitur in primis hoc Amplificationis genere in exordio Orationis pro Roſcio Amerino, cum ait: *Accuſant ii, qui in fortunas ejus invaſerunt: Cauſſam dicit is cui præter calamitatem nihil reliquerunt, Accuſant ii, quibus occidi patrem Sexti Roſcii bono fuit: Cauſſam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, verum etiam egeſtatem. Accuſant hi, qui hunc ipſum jugulare ſumme cupierunt; Cauſſam dicit is, qui etiam ad hoc ipſum judicium cum præſidio venit, ne hic ibidem ante oculos veſtros trucidetur. Denique accuſant ii, quos populus poſcit: Cauſſam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria cæde reſtat.*

Quantopere vero valeat Repetitio ad addendam vim, ponduſque orationi, & ad affectus ciendos, diſcere poteris ex ſequentibus exemplis. Priora tria ſunt ex heroicis Ovidii Epiſtolis, in quibus, ſi quid judico, præ cæteris omnibus illius operibus, elegantiæ, ingenii, & eloquentiæ lumen quoddam elucet; in primo ſororem Annam ſic compellat infelix Dido:

Anna ſoror, ſoror Anna: meæ male conſcia culpæ.

In altero * Demophoontem ita compellat Phyllis.

Credidimus blandis, quorum tibi copia, verbis:
Credidimus generi, numinibuſque tuis.
Credidimus lacrymis: an & hæ ſimulare docentur?
Hæ quoque habent artes, quaque jubentur, eunt.

In tertio conjux Herculis Dejaneira, cum illi per imprudentiam mortem intuliſſet, in has juſti doloris voces erumpit identidem.

Impia, quid dubitas, Dejaneira mori?
Hei mihi quid feci? quo me furor egit amantem?
Impia, quid dubitas? Dejaneira mori?
Illita * Neſſeo miſi tibi texta veneno.
Impia, quid dubitas? Dejaneira mori?

* *Demophoon Theſeo ex Phædra filius, a Phyllide Lycurgi regis filia hoſpitio, & lecto ſuſceptus data prius futuri conjugis fide.*

* *Centauri Neſſi veſte, qua indutus Hercules in furorem verſus eſt.*

4. Am-

4. Amplificationis per repetitionem exemplum ſuppeditat tibi Tullius in illis quartæ Philippicæ verbis: *Non eſt vobis, Quirites, cum eo hoſte certamen, cum quo aliqua pacis poſſit eſſe conditio*. Et in oratione pro Poſthumo: *Vos, vos, inquam, ipſi & Senatus frequens reſtitit*.

Quintum exemplum habes apud Virgilium Æneid. 9. ubi Niſus non ſibi, ſed amico Euryalo timens, ſic hoſtes alloquitur:

Me, me, adſum qui feci, in me convertite ferrum,
O Rutuli: mea fraus omnis; nihil iſte nec auſus,
Nec potuit.

Sic etiam Dido lib. 4.

Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras:
Pallentes umbras Erebi., noctemque profundam,
Ante pudor quam te violem.

Sextum habes apud Senecam, ubi ſic loquitur Medea furens:*

Da, da per auras curribus patris vehi.

Ultimum denique dat Ovidius in illa artificioſiſſima repetitione, per mutuam tranſmutationem facta.

Semibovemque virum, ſemivirumque bovem.

Quam quidem Critici cur tollere voluerint non intelligo. (inquit Scaliger in ſua aurea Poetica) eſt enim & ingenioſa, & arguta, & veneris plena, quemadmodum hæc alia ejuſdem Ovidii repetitio.

Cedere juſſit aquam: juſſa receſſit aqua.

Quibuſnam potiſſimum figuris varianda erit & diſtinguenda Amplificatio?

R. Præcipua, quæ Amplificationem ornant Schemata, ſunt Hypotypoſis, & Exclamatio, de quibus ſupra dictum a nobis eſt. Quibus addito tria alia, nempe Proſopopœjam, Apoſtrophem, interrogationem, ceteraſque id genus vehementiores figuras; de quibus agendum nobis erit in Libro de Elocutione.

* *Medea inſignis, venefica a Jaſone repudiata ſuſceptos ex eo liberos trucidavit, & magico volatu per auras fugit*.

---

§. XVI.

Quid ſit in Amplificatione vitandum.

DUo ſunt in primis vitia, ac veluti ſcopuli quidam duo, in quos incurrere ſolent Tirones, dum orationem amplificant. Primus ſcopulus eſt illorum, qui minutiſſima quæque ſingulatim, exiliter & perexigue conſectantur; quod certe eſt in Oratore vitium vel maximum. Ut enim recte monet Cicero,

in

in Amplificationibus nihil eſt nimis tenuiter enucleandum, quia hic locus grandia potius, quam exilia, minutaque requirit.

Alter ſcopulus eſt illorum, qui ad explendum orationis numerum, nihil niſi vacuas voces, & inanem verborum ſonitum in illam infarciunt. Hoc vulgare vitium fugies, ſi nihil prorſus dicas, quod vim, & pondus non addat orationi, & ſenſum non augeat: *Quid eſt enim tam furioſum,* (inquit Tullius Libro de Oratore) *quam verborum vel optimorum ſonitus inanis, nulla ſubjecta ſententia?* Et ut ſapientiſſime præcipit Horatius in Arte Poetica: ſint tibi proviſæ, paratæque, & ad manum, ut ita dicam, ſententiæ: voces ipſæ ultro ſeſe offerent, & ad exprimenda animi ſenſa, nullo labore ſuccurrent:

Verbaque proviſam rem non invita ſequentur.

Quamquam, ut dicam id, quod res eſt, ſi Tyroni peccandum ſit in alterutram partem, malim certe ut, inſtar Ovidii, peccet potius ubertate quadam copiaque verborum, quam eorumdem jejunitate, atque inopia: quia, ut optime notat Tullius: nimia hæc & redundans verborum ubertas, & quaſi luxuries, ſtylo, atque exercitatione brevi depaſcetur.

APPARATUS,

SEU

PROOEMIUM RHETORICÆ.

Rhetoricæ Proœmium, ſive Apparatum, appellamus ea omnia, quæ pertinent univerſim ad Artem Rhetoricam. Quinque autem ſunt, quæ de Rhetorica generatim, & univerſe, proluſionis more, quæri poſſunt.

1. Quæ ſit natura & finis Rhetoricæ.
2. Quæ ſit illius materia.
3. Quæ ſint illius partes.
4. Quæ ſit dignitas, vis, & utilitas Rhetoricæ.
5. Quibus rebus ac ſubſidiis poſſit facile comparari.

§. I.

§. I.

De natura, & fine Rhetoricæ.

QUid eſt Rhetorica?

R. Eſt ars. ſeu diſciplina bene dicendi: hoc eſt ornate, graviter, & copioſe loquendi. *Ita Quintilianus lib* 2.

Unde nomen ſuum traxit Rhetorica?

R. A voce græca *ῥέω*, *dico*, *loquor*; unde *ῥήτωρ*, *Rhetor*, Orator, & *ῥητορικὴ*; *ars Oratoria*.

Quare vocatur ars?

R. Quia certis quibuſdam, & nunquam fallentibus præceptis continetur.

Quare dicitur ars bene dicendi?

R. Quia docet, quomodo optimis ſententiis, verbiſque lectiſſimis dici poſſit.

Undenam orta eſt ars illa bene dicendi?

R. Notatio naturæ, & animadverſio peperit artem. Cum enim aliqui nativa quadam facultate, ſine ullo artis ſubſidio, bene dixiſſent, alii contra inſulſe omnino & male; extitit aliquis, qui diſcrimen illud obſervaret attentius; qui cauſas illius indagaret ſedulo, atque ita rem ſenſim ad artem, ac præcepta revocaret, & quaſi viam traderet, quæ ad eloquentiam tuto ferret. Unde liquet non eſſe eloquentiam natam ex artificio; ſed potius artificium ex eloquentia natum, atque profectum.

Quid differunt inter ſe Rhetor, & Orator?

R. Hoc differunt, quod Rhetor ſit, qui bene dicendi præcepta tradit; Orator vero ſit is, qui accommodate ad perſuadendum dicere poteſt; tametſi erretur perſæpe in nomine, & aliud pro alio indiſcriminatim accipiatur.

Quiſnam eſt finis ultimus Artis Oratoriæ?

R. Eſt perſuadere dictione, hoc eſt diſerta oratione quempiam impellere ad aliquid vel credendum, vel agendum, vel omittendum. —

Quodnam eſt officium Oratoris?

R. Eſt dicere appoſite ad perſuadendum; quod fiet docendo, delectando, & movendo. Docemus argumentis, & argumentatione; delectamus ornato, illuſtri &

apto dicendi genere; flectimus amplificatione & affectibus. Docere neceſſitatis eſt; delectare ſuavitatis; movere vero, ſeu flectere victoriæ; atque hic demum eſt veriſſimus eloquentiæ triumphus.

Unde erit ille ſummus, & perfectus Orator, qui cum apposite dixerit ad perſuadendum, hoc eſt ad docendum, delectandum, & movendum; re ipſa tamen, ſive auditoris vitio, ſive quacumque demum alia de cauſa non perſuaſerit.

---

§. II.

De materia Rhetoricæ.

Quænam eſt materia cujuſque Artis in genere?

R. Ea eſt, circa quam verſatur Ars; ut Medicinæ materiæ ſunt morbi, quia in iis curandis Medicina verſatur.

Quænam eſt ſpeciatim materia Rhetoricæ?

R. Nihil omnino eſt in rerum natura, de quo ornate, eleganter, & copioſe diſputare non poſſit Orator. Ut enim obſervat Quintilianus: *Bene dicendi Ars non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis ſepta teneatur.* Unde ajo cum Ariſtotele, Rhetoricæ materiam eſſe * quamlibet quæſtionem ad dicendum propoſitam.

* τὸ ἱκα-τον.

Quotuplex eſt quæſtio, quæ Oratori ad dicendum proponi poteſt?

R. Duplex. Alia eſt infinita, ſeu univerſalis, alia finita, ſeu ſingularis. Quæſtio infinita, quæ vocatur etiam *Theſis*, ea eſt, quæ nullis alligatur temporis, loci, & perſonæ circumſtantiis: ut ſi quæratur generatim, atque univerſe; *Sitne bellum gerendum, vel pax facienda.*

Quæſtio finita, quæ etiam vocatur *Hipotheſis*, & *cauſa*, ſive *controverſia*, ea eſt, quæ univerſalem quæſtionem reſtringit, ac revocat ad certas quaſdam perſonæ, temporis, loci, reique circumſtantias: ut ſi quæratur, *Sit ne hoc anno nobis pax facienda, iis quæ ab hoſtibus feruntur legibus ac conditionibus.*

Quæſtio autem, ſive infinita ſit, ſive finita, dividitur quadrifariam: primo in quæſtionem cognitionis, & actionis. Quæſtio cognitionis ea eſt, quæ inſtituitur

ſolius ſcientiæ gratia, ut *Quæ ſit cauſa defectus ſolis ..... Sit ne terra major quam luna.*

Quæſtio actionis ea eſt, cujus finis eſt aliquid efficere: ut *An liceat vim vi repellere ..... An ſit inimicis ignocendum.*

Præterea quæſtio vel eſt principalis, vel incidens. Principalis ea dicitur, quæ præcipue venit in controverſiam. Incidens vocatur, quæ tractatur propter aliud.

Quot ſunt univerſim genera quæſtionum, ſive cauſarum, in quibus verſari poteſt Orator?

R. Tria; Genus judiciale, genus deliberativum, & genus exornativum, ſeu demonſtrativum, quod a Græcis vocatur Epidicticum.

Quid ſpectatur in genere judiciali?

R. Accuſatio, & defenſio.

Quid ſpectatur in genere deliberativo?

R. Suaſio, & diſſuaſio.

Quid in exornativo?

R. Laus, & vituperium. Unde generis judicialis finis eſt *æquitas*: Deliberativi *utilitas*: Demonſtrativi *honeſtas*. Judiciale genus verſatur circa tempus præteritum: Deliberativum circa tempus futurum: Demonſtrativum vero circa præteritum ſimul & præſens.

---

§. III.

De partibus Rhetoricæ.

Quæ, & quot ſunt primariæ partes Rhetoricæ?

R. Quatuor: Inventio, Diſpoſitio, Elocutio, & Pronunciatio; quemadmodum ſunt præcipuæ quatuor Oratoris partes. 1. Argumenta invenire. 2. Inventa diſponere. 3. Diſpoſita verbis exornare. 4. Exornata pronunciare. Sunt qui pro quinta parte memoriam ſtatuant; ſed nos cum Ariſtotele illam ad pronunciationem revocamus.

Quid eſt inventio?

R. Eſt excogitatio rerum verarum, aut veriſimilium, quæ valeant tum ad faciendam fidem, tum ad motus excitandos.

Quid eſt diſpoſitio?

R. Eſt rerum inventarum in ordinem diſtributio.

Quid eſt Elocutio?

R. Eſt idoneorum verborum, & ſententiarum ad res inventas accommodatio.

Quid eſt pronunciatio?

R. Eſt vocis, ac corporis ea moderatio, quam res inventæ, ac verba requirunt.

---

§. IV.

De dignitate, & utilitate Rhetoricæ.

QUænam eſt Rhetoricæ dignitas, vis, & utilitas?

R. Nihil addi poteſt ad hæc illuſtria Tullii verba lib. 10 de Oratore: *Quid eſt*, inquit, *aut tam admirabile, quam ex infinita multitudine exiſtere unum, qui id quod omnibus natura ſit datum, vel ſolus, vel cum paucis facere poſſit? aut tam jucundum cognitu, atque auditu, quam ſapientibus ſententiis, gravibuſque verbis ornata oratio, & perpolita? aut tam potens, tamque magnificum, quam populi motus, judicum religiones, Senatus gravitatem unius oratione converti?*

Quid majus, quid ſplendidius dicere poſſet eloquentia, ſi pro ſe ipſa loqueretur?

De ſubſidiis Rhetoricæ.

Quibus potiſſimum ſubſidiis omnes illæ, quas diximus, Rhetoricæ partes comparari poterunt?

R. Quatuor: natura, arte, exercitatione, & imitatione.

Quid natura confert ad eloquentiam?

R. Ex parte animi confert celeres motus, ad excogitandum acutos, ad ornandum uberes, ad memoriam firmos, ac diuturnos. Ex parte vero corporis confert latera firma, canoram vocem, ſolutam linguam, aptamque oris & totius corporis conformationem.

Quid facit ars ad eloquentiam?

R. Excolit quæ dedit natura, ſupplet quæ illi deſunt, quæ vero redundant luxuriantque, caſtigat atque coercet. Uno verbo, certiſſimam, veluti digito, monſtrat viam, qua ad eloquentiam tuto perveniatur.

Quid affert exercitatio?

R. Conſervat & auget quæ ars expolivit aut emendavit in natura. Multi enim naturæ vitium exercitatione ſuſtulere, ut olim Demoſthenes, aliique ſexcenti.

Quid

Quid eſt exercitatio?

R. Et aſſiduus uſus & conſuetudo dicendi vel ſcribendi: quod quidem valde facit ad eloquentiæ laudem adipiſcendam. Ut enim ait Cicero: *Stylus eſt optimus dicendi effector & magiſter*. Triplex eſt autem exercitationis genus, nempe *Scriptionis, actionis, & memoriæ*.

DE IMITATIONE.

QUænam eſt imitationis utilitas?

R. Facit imitatio, ut optimo cuique auctori ſimiles in dicendo evadamus, & quæ ſunt in eo ſumma, diligenter perſequamur, & quoniam imitatio, ſi recte fiat, multum affert ad eloquentiam, & pauci admodum imitari ſciunt, ut par eſt; ideo de imitandi ratione fuſius aliquid & uberius diſputandum nobis eſſe exiſtimavimus.

Quænam igitur eſt vera rectaque imitandi via & ratio?

R. Multiplex.

1. Cave vulgare quoddam ac mediocre tibi proponas exemplar. *Mox daturus progeniem vitiorem*, ſed deligatur imitandus ſummus aliquis & excellens auctor, in quem tota mente intuearis. Is autem erit, in poetis ferme Virgilius, qui ceteros omnes pœtas longe poſt ſe reliquit, & ut ipſe loquitur de Muſæo, *toto vertice ſupra eſt*. In oratoria vero arte delegatur unus Cicero, de quo, quam tritum ac pervulgatum, tam verum eſt illud Quintiliani dictum: *Ille ſciat ſe profeciſſe, cui Cicero valde placere cœperit*, & in quem belliſſime cadit magnifica ille Senecæ de illo vox: *Ingenium quod ſolum populus R. par imperio ſuo habuit*, & ut non minus ſplendide de eodem Tullio dictum fuit a Vellejo Paterculo: *Vir ingenio maximus, qui effecit, ne quorum arma viceramus, eorum ingenio vinceremur*. *Controv. lib. 2.*

2. Non optimos ſolum auctores imitaberis, verum etiam quæ in illis optima ſunt, ac præſtantiſſima: Si v. g. ſcribenda tibi ſit oratio latina, habebis præ oculis loca illa eximia, in quibus ſe ipſe videtur quodammodo viciſſe, cujuſmodi ſunt illius pleræque perorationes. Illas inter ſcribendum lectitabis; indentidem, ut illa-

rum aſſidua lectio Tulliani ſtyli germanum tibi ſaporem & guſtum aſpergat.

Ut vero ſemper habeas in promtu ſelectiſſima, quæ ſubinde poſſis imitari, luculentiſſimorum auctorum loca; copioſum, ſummaque cura elaboratum illorum indicem tibi ad noſtræ Rhetoricæ brevi in lucem proditurææ calcem pollicemur.

3. Illuſtria hæc, quæ dixi loca neque pueriliter imitaberis, neque ſerviliter putideque, ut ſolent homines illi, quos jure optimo ridet Horatius, dum ait: *O imitatores ſervum pecus*; & ut a bene multis fieri video, qui cum picarum, aut pſittacorum more eaſdem omnino voces reddiderint, tum demum magnos ſe veterum imitatores arbitrantur. Tu vero quæcumque imitaberis, ſic facies tua, ut eruditis & emunctæ naris hominibus appareat imitatio, ſed tamen res omnino alia tibique propria facta jam eſſe videatur.

Tua autem facies hæc veterum ſcriptorum loca, tibique illa quaſi jure tuo poteris vindicare.

Primo ſi vim ac pondus Sententiæ retineas; verba vero vel omnia, vel magna ex parte ſaltem immutes. Dixerat olim Tullius: *virtus eſt una altis defixa radicibus, quæ nulla umquam vi labefactari poteſt*. Hanc egregiam Tullii Sententiam vide quam ſcienter, mutatis omnino verbis, exprimat Horatius, cum dicit de homine probo & in colenda virtute conſtanti.

Ode 3. Si fractus illabatur orbis,
Lib. 3. Impavidum ferient ruinæ.

Sic etiam cum dixiſſet idem Cicero Philippica nona: *Vellem Dii immortales feciſſent, ut vivo potius Servio Sulpitio gratias ageremus, quam mortuo honores quæreremus*. Hanc eamdem ſententiam, mutatis omnino verbis, ingenioſe admodum expreſſit Ovidius Libro 13. Metamorphoſeon, ubi Ulyſſem de Achillis mortui armis certantem cum Ajace, & pro ſe ita loquentem inducit.

Si mea cum veſtris valuiſſent vota * Pelaſgi,
Non foret ambiguus tanti certaminis hæres:
Tuque tuis armis, nos te potiremur, Achille.

* *Sic appellati vetuſtiſſimi Græciæ populi*.

Secundo, ſi eadem ferme ſervando verba, transferas illa ad alium ſenſum, vel ſimilem, vel contrarium: v. g. dixit Tullius in Antonium: *O audaciam immanem! Tu ingredi illam domum auſus es? tu illud ſanctiſſimum*

ſimum limen intrare? tu illarum ædium Diis Penatibus or importuniſſimum oſtendere? Poteris verba hæc paullulum immutata in Judam hortos, ad Chriſtum prodendum, ſubeuntem, opportune transferre.

Sic etiam Catilinariæ primæ exordium ad aliud argumentum nullo labore ita convertent vel ipſi mehercule tirunculi: quouſque tandem homo nequam, atque improbe, intemperanter abutere divina patientia? Quandiu illam eludet vita iſta tua omni ſcelerum genere cooperta? Quem ad finem ſe inveterata tua jactabit impietas? Nihil ne te impendentia mortis pericula, nihil inferorum pœnæ, nihil intentus in te divinæ juſtitiæ gladius, nihil terror conſcientiæ, nihil ſeveriſſimi judicis tribunal, nihil illius os vultuſque movebunt? Patere tua flagitia non ſentis? &c.

Tertio, recte imitaberis, ſi figuras, ſi periodos, ſi tranſitiones, ſi commiſſuras, inciſaque, & totum orationis ductum, ac filum potius imiteris, quam verba ipſa, vel ipſas ſententias. Dixit, v. g. Cicero Philippica II. *Non placet Antonio conſulatus meus; at placuit P. Servilio, ut eum primum nominem ex illius temporis Conſularibus, qui primus mortuus eſt: placuit Quinto Lutatio Catulo, cujus ſemper in hac Republica vivet auctoritas: placuit duobus Lucullis, M. Craſſo, Q. Hortenſio, C. Curioni. Maxime vero conſulatum meum Cn. Pompejus probavit.* Hanc figuram transferre poteris elegantes in eos, quibus non placent humaniores Literæ, quas omnium ordinum, ac ætatum viri ſapientiſſimi in deliciis habuerunt.

Quarto, laudem habebit imitatio, ſi propoſitum exemplar vel in pauca contrahas, vel amplificando fuſius, uberiuſque dilates. Ita cum Virgilius dixiſſet 1. Georgicorum:

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit:

Hunc eumdem locum imitando fuſius, more ſuo, amplificavit Ovidius V. Metamorph.

Prima Ceres unco glebam dimovit aratro;
Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris:
Prima dedit leges: Cereris ſunt omnia munus.

Contra vero cum a Tullio fuſius, ac uberius dictum fuiſſet de Cæſare, in oratione pro Marcello.

Bellicas laudes ſolent quidam extenuare verbis, eaſque

detrahere ducibus, communicare cum militibus, ne propria ſint imperatorum. Et certe in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia ſociorum, claſſes, commeatus multum juvant. Maximam vero partem quaſi jure ſuo fortuna ſibi vindicat, & quidquid eſt proſpere geſtum, id pene omne ducit ſuum. At vero hujus gloriæ, C Cæſar, quam es paulo ante adeptus, ſocium habes neminem. Totum hoc, quantumcumque eſt, quod certe eſt maximum, totum eſt, inquam, tuum. Nihil ſibi ex iſta laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. Quin etiam illa ipſa rerum domina Fortuna in iſtius ſe gloriæ ſocietatem non offert; tibi cedit, tuam eſſe totam, ac propriam fatetur. Totam hanc ornatiſſimam laudationem in duos verſiculos ita collegit Poeta egregius.

Gloria vincendi juncta eſt cum milite, Cæſar:
Cæſar, parcendi gloria tota tua eſt.

Quinto, laudabitur imitatio, ſi quæ ab Oratoribus ſcripta fuere, ſollerter transferas in orationem numeris adſtrictam. Ita facile crediderim cum M. * Antonio Mureto perfectiſſimo talium rerum æſtimatore Virgilianum illum verſum:

** Fuit is Orator & criticus celeberrimus ſæculo 16.*

Quamquam animus meminiſſe horret luctuque refugit.

E Cicerone imitatum fuiſſe. Ita enim ille Philippica XIV. ſcripſerat in Antonium: *Refugit animus P. C. eaque dicere reformidat, quæ Lucius Antonius in Parmenſium liberis & conjugibus geſſerit.*

Sic etiam eximius Poeta * Silius Italicus, qui Ciceronis Libros diligentiſſime lectitabat, illuſtrem quemdam illius locum tranſtulit in ſuum de bello Punico poema. Cum enim in oratione ſua pro Rabirio, quiddam Paulo confidentius forte dixiſſet Cicero, & ſubito inconditus adverſariorum clamor ex ſubſelliis fuiſſet exortus: *Nihil me clamor ille commovet* [inquit Cicero] *ſed conſolatur, cum indicat eſſe quoſdam cives imperitos, ſed non multos. Nunquam (mihi credite) populus Romanus hic qui ſilet, Conſulem me feciſſet, ſi veſtro clamore perturbatum iri arbitraretur.* Hunc, inquam, eximium Tullii locum ingenioſe admodum expreſſit Silius Italicus Libro 7. ubi Maximus ille Fabius Dictator, qui unus cunctando reſtituit rem, & Hannibalem exultantem ſua patientia fregit, cum Romani milites pugnæ avidi magnis vociferationibus, ac prope conviciis prælium quotidie efflagitarent, furentem illo-

** Obiit ſub Domitiano; fuitque tertius Conſul.*

illorum impetum repreſſurus dixit ſapientiſſime.

Fervida ſi nobis corda, abruptumque putaſſent
Ingenium Patres, & ſi clamoribus, inquit,
Turbari facilem mentem: non ultima rerum,
Et deplorati mandaſſent Martis habenas.

Eadem arte exquiſitiſſimum quemdam Plinii junioris locum poetice reddidit Claudianus. Dixerat Plinius in panegyrico Imperatoris Trajani: *Enituit aliquid in bello; ſed obſolevit in pace: alium toga, ſed non & arma honeſtarunt. Reverentiam ille terrore; alius amorem humanitate captavit. Ille quæſitam domi gloriam, in publico; hic in publico partam, domi perdidit. Poſtremo adhuc nemo extitit, cujus virtutes nullo vitiorum confinio læderentur. At Principi noſtro quanta concordia gloriæ contigit, ut nihil ſeveritati ejus hilaritate, nihil gravitati ſimplicitate, nihil majeſtate humanitate detrahatur!* Hoc idem de ſuo * Stilicone dicit Claudianus, ſed Poetico numero, & quidem, ut temporibus illis, valde eleganti.

—— Nunquam ſincera bonorum
Sors ulli conceſſa viro. Quem vultus honeſtat,
Dedecorant mores; animus quem pulchrior ornat,
Corpus deſtituit. Bellis inſignior ille,
Sed pacem fœdat vitiis: in publica felix,
Sed privata minus. Partitum ſingula quemque
Nobilitant. Hunc fama decens, hunc robur in armis,
Hunc rigor, hunc pietas, illum ſollertia juris:
Hunc ſoboles, caſtique tori. Sparguntur in omnes:
In te mixta fluunt, & quæ diviſa beatos
Efficiunt, collecta tenes.

**Stilico Imperatoris Honorii ſocer, dux clariſſimus, quem ſua male perdidit ambitio.*

Sexto, bonus imitator eris, ſi vel ex Græcis Latina facias, vel ex Latinis, aut etiam Græcis vernacula. Ita Tullius tam multa ſingulari quodam artificio expreſſit e x Demoſthene, quem mirabatur, & in quo ne Athenas quidem ipſas magis Atticas fuiſſe, urbano quodam, & liberali joco dictitabat. Sic etiam Virgilius, acer, & diligens Græcorum imitator, in Æneid. Homerum eſt imitatus, & in Bucolicis * Theocritum. Sic Terentius ex Menandro, & ex Ariſtophane tam multa invexit in Latium. Ita Horatius Pindari, * Callimachique veſtigia perſecutus eſt in ſuis Odis, & nominatim in tertia quarti Libri.

Quem tu Melpomene ſemel

** Theocritus Poeta Syracuſanus ſcripſit græca idyllia in genere bucolico laudatiſſima.*

** Callimachus nobilis Poeta Græcus vixit poſt Alexandri tempora*

Na-

Naſcentem placido lumine videris, &c.

Quam quidem tantis laudibus ornavit ſummus ille vir J. C. Scaliger, ut mallet a ſe ſimilem ſcriptam fuiſſe, *Quam eſſe totius Tarraconenſis Rex*. Sic enim [per ludum opinor] dictitare conſueverat.

Sic denique a noſtratibus hominibus imitata, galliceque converſa fuere toties tria exquiſitiſſima Ciceronis loca, quibus Cæſarem pereleganter laudat; ut jam vulgaria facta ſint tritaque, & uſu frequentiori quodammodo conſenuiſſe videantur.

Primus locus eſt in oratione pro M. Marcello, ubi Cæſarem ſic compellat Tullius: *At cæteros quidem omnes victores jam ante æquitate, & miſericordia viceras; hodierno vero die te ipſum viciſti: ipſam victoriam viciſſe videris. Recte igitur unus invictus es, a quo ipſius victoriæ conditio, viſque devicta eſt.*

* *In orat. pro Ligario.*

Alterum Cæſaris præconium nec minus elegans, nec minus ſæpe a nobis uſurpatum illud eſt: * *Homines ad Deos nulla re propius accedunt, quam ſalute hominibus danda. Nihil habet nec fortuna tua majus, quam ut poſſis; nec natura tua melius, quam ut velis conſervare quamplurimos.*

Tertium habes in pauculis hiſce, ſed illuſtribus, & quæ homine Chriſtiano digniſſima forent, Tullii de eodem Cæſare verbis in oratione pro Ligario: *Tu qui oblivisci nihil ſoles, niſi injurias.*

Atque, ut hiſce elementis tandem aliquando finem imponamus, laudem maximam habitura eſt imitatio, ſi quos imitaris, eos, non dicam adæquare, ſed vincere etiam omni ope coneris; ut ait Quintilianus Libro 10. *Conandum eſt aliquid ſupra eos quos imitaris;* & ut etiam admonet vetus proverbium: Invenire rem admodum difficilem eſſe: perfacilem vero, inventis addere.

Ennius Poeta antiquiſſimus vixit tempore belli Punici, centum & plus ante Ciceronem annis.

Ita Virgilius, cum exiliter admodum, ac jejune de Hectore dictum fuiſſet a veteri poeta Ennio:

O lux Trojæ, germane Hector,
Quid ita cum tuo lacerato corpore miſer?

Verſus eoſdem, vel potius eamdem ſententiam ex plumbea fecit auream Virgilius Æneid. Libro ſecundo.

O lux Dardaniæ, ſpes o fidiſſima Teucrum,
Quæ tantæ tenuere moræ? quibus, Hector, ab oris,
Expectate venis? ut te poſt multa tuorum

Fu-

Funera, poſt varios hominumque urbiſque labores
Defeſſi aſpicimus? quæ cauſa indigna ſerenos
Fœdavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?

Hunc eumdem Ennii, Virgiliique de Hectore locum apertiſſime imitari conatus eſt Seneca in * Troade, ubi viduam illius Andromachen ita loquentem inducit.

Cum ſubito noſtros Hector ante oculos ſtetit:
Non qualis ultro bella in Argivos ferens,
Grajas petebat facibus Idæis rates,
Nec cæde vaſta qualis in Danaos furens,
Vera ex Achille ſpolia ſimulatio tulit.
Non ille vultus, flammeum incendens jubar;
Sed feſſus, ac dejectus, & fletu gravis,
Similis noſtro, ſquallida obtectus coma.

* *Tragedia ſic inſcripta,*

Quæ imitatio, quamquam non infelix, tu vide tamen quantum e Virgiliana diſtet. Verum quanto inferior Virgilio videtur in hoc loco Seneca, tanto ſano jure videbitur Ennio ſuperior in hac altera ejuſdem imitatione in eadem Troade:

Columen patriæ, mora fatorum,
Tu præſidium Phrigibus feſſis,
Tu murus eras, humeriſque tuis
Stetit illa decem fulta per annos:
Tecum cecidit, ſummuſque dies
Hectoris idem patriæque fuit.

Hanc Ennianam imitationem aliquando mirantibus amicis feſtive admodum reſpondit Virgilius: *Se ex Ennii ſtercore gemmas aurumque colligere.* Cum vero aſſidua hæc, diligenſque veterum imitatio vitio illi verteretur, ut fit ab invidis & obtrectatoribus, cumque illi malevolentiæ livore ſuffuſi palam jactarent in vulgus illum pleraque ab Homero ſumpſiſſe, hoc uno reſponſo calumniatoribus os obſtruere, illoſque penitus elingues reddere conſueverat Virgilius: *Cur non ipſi quoque eadem furta tentarent? Verum intellecturos facilius eſſe Herculi clavam detrahere, quam Homero vel unum eripere verſum, illumque ad rem ſuam accommodare.*

Cauto tamen erit opus tyronibus præſertim, ne dum propoſitum ſibi exemplar conantur vincere, & dum ab illo paullulum, ſed in melius aberrare ſatagunt, prava quadam imitatione ab illo prorſus deficiant, & in pejus aberrent; quod Lucano præſertim contigiſſe videmus.

Cum enim mirifice, ſed ſobrie tempeſtatem ita de-

deſcripſiſſet Virgilius Æneidos primo :
Incubuere mari, totumque e ſedibus imis
Una Euruſque Notuſque ruunt, creberque procellis
Africus, & vaſtos volvunt ad littora fluctus.
Eripiunt ſubito nubes cœlumque diemque
Teucrorum ex oculis, ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther,
Præſentemque viris intentant omnia mortem.

Hunc Virgilii locum cum ſibi vel imitandum, vel ſuperandum propoſuiſſet Lucanus ; immodico quodam calore raptus, ſuoque nimium velificatus ingenio, & laxatis illi velut habenis, ſic aberravit in pejus:

Ah! quoties fruſtra pulſatos æquore montes
Obruit illa dies : quam celſa cacumina peſſum
Tellus victa dedit: non ullo littore ſurgunt
Tam validi fluctus, alioque ex orbe voluti,
A magno venere mari, mundumque coercens
Monſtriferos agit unda ſinus . . . .

ARTIS

ARTIS RHETORICÆ

LIBER PRIMUS.

DE ELOCUTIONE.

QUid eſt elocutio?

R. Elocutio, inquit Tullius, eſt idoneorum verborum, & ſententiarum ad res inventas accommodatio.

Cur tandem, & quorſum ab Elocutione, contra quam fieri ſolet, exordimur?

R. Tametſi ex quatuor Rhetoricæ partibus, ordine naturæ prima ſit Inventio; quia tamen pluſculum difficultatis habet, idcirco eam Elocutioni poſtponendam eſſe cum erudito Voſſio, aliiſque artis Rhetoricæ magiſtris bene multis, judicavimus.

Cum enim verborum delectus origo ſit eloquentiæ, ut ait Julius Cæſar in ſuo de analogia, ſeu de ratione Latine * loquendi Libro, quem Ciceroni nominatim nuncupavit; & cum verborum cura, quæ ad Elocutionem pertinet, ſit longe facilior quam cura rerum, quæ ſpectat ad Inventionem: liquet profecto nos Tyronum commodis, utilitatique ſervire, dum Ariſtotelis ordine nonnihil immutato, ab Elocutione ducimus initium, & in primo artis oratoriæ quaſi limine veſtibuloque paulisper hæremus, priuſquam in intima illius penetralia pedem auſimus inferre.

* *Cicero in Bruto.*

Ut huic eidem Tyronum utilitati conſulatur, noſtrum hunc de Elocutione librum trifariam dividimus. Agendum nobis eſt primo de Figuris, in quibus nullo ferme negotio ſe ſolent exercere vel ipſi Tyrunculi. Secundo dicetur de Periodo, in qua videtur pluſculum eſſe negotii. Tertio tractabitur de Stylo, a facilioribus, ut par eſt, ad difficiliora ſenſim progrediendo.

CAPUT PRIMUM

De Figuris, ſeu Schematibus.

Figura, ut diximus in Elementis, eſt ornamentum quoddam Orationis, ſeu loquendi modus illuſtrior, & a communi conſuetudine remotus; cujuſmodi ſunt hæc Ciceronis verba in Catilinam: *Vivis, & vivis, non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam*. Itemque illa Didonis morientis * verba:

—— Moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait: Sic, ſic juvat ire ſub umbras.

Aut hæc ejuſdem Didonis:

Litora litoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis: pugnent ipſique nepotes. ——

Quot ſunt genera Figurarum?

R. Duo. Aliæ enim verſantur in * ſententiis, & ſenſu ipſo; aliæ in verbis tantum. Quia vero res prius animo, menteque concipiendæ ſunt, quam verbis exprimantur; ideo de Figuris ſententiarum, quæ ad mentem pertinent, ante dicendum nobis eſt, quam de figuris verborum.

* Λέξεως καὶ διανοίας. *Ariſtot.*

§. I.

De Figuris Sententiarum.

Inter Figuras Sententiarum aliæ videntur aptiores ad movendum, aliæ ad docendum, aliæ ad delectandum. Initium faciamus ab his, quæ ad movendum, ſeu ad animos flectendos præcipue valent.

§. II.

De Figuris ad movendum idoneis.

De Exclamatione.

Cur ex omnibus figuris Exclamationem primam ordine collocamus?

R. Primam collocamus, quod vehementiores animi motus exclamando ſoleamus exprimere.

Quid eſt Exclamatio?

R. Eſt vocis elatio, ſeu contentio; qua interjectione vel adhibita, vel ſubaudita vehementiorem animi affectum ſignificamus, reique magnitudinem exprimimus. Ita Tullius oratione 1. in Catilinam, per ſum-

ſummam indignationem ſic exclamat: *O tempora! o mores! Senatus hæc intelligit, Conſul videt, hic tamen vivit. Vivit? Imo vero etiam in Senatum venit*. Et oratione 2. in Antonium: *O miſerum me! conſumtis enim lacrymis, infixus tamen pectori hæret dolor.* —

Exclamatio adjunctam ferme habet aliquam ex hiſce interjectionibus, *O! heu! ah! vah! proh Superi! proh Superum, atque hominum fidem!* Perſæpe tamen ſubintelligitur interjectio; ut ſi dicas, *Miſerum me!* vel *Hoccine Seculum!* Veteres pro interjectione O, ſæpe adhibebant voces iſtas, * *Ædepol! Hercle! Mehercule! Jupiter! Me caſtor! Medius fidus!* Ita Catullus:

Chartis
Doctis, Jupiter: & laborioſis.

Heu & *Eheu* triſte aliquid & moleſtum indicant. Ita * Cicero: *O domus antiqua, eheu quam diſpari domino dominaris!* Virgilius vero Æneidos 4.

—— Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulchramque, uxorius, urbem
Extruis; heu regni rerumque oblite tuarum.

Proh adhibetur ſæpe ad obteſtandum. Ita Terentius: *Proh Deum atque hominum fidem: quid eſt ſi non hæc contumelia eſt?*

Mirum in modum facit Exclamatio ad ſignificandam indignationem doloremque ex re atroci conceptum; ut Tullius pro Cœlio: *Proh Dii immortales! cur interdum in hominum ſceleribus maximis aut connivetis, aut præſentis fraudis pœnam in diem reſervatis?*

Servit etiam miſericordiæ. Ita pro Sylla, *O miſerum & infelicem diem illum, quo Conſul omnibus centuriis P. Sylla renunciatus eſt! O fallacem, o volucrem fortunam! O cæcam cupiditatem! O præpoſteram gratulationem! quam cito illa omnia ex lætitia, & voluptate ad luctum & lacrymam redierunt!* Et pro Milone: *O terram illam beatam, quæ hunc virum exceperit; hanc ingratam, ſi ejecerit, miſeram, ſi amiſerit*; Sic etiam perfidus ille Sinon Trojanorum miſericordiam exclamando captat: *Æneid. 2.*

Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora poſſunt
Accipere? aut quid jam miſero mihi denique reſtat?

Aliquando etiam lætitiam, animique hilaritatem exprimit Exclamatio; v. g. Cicero ad Atticum: *O ſuaves epiſtolas tuas, uno tempore mihi datas duas! quibus Evangelia quæ reddam, neſcio; deberi quidem plane fateor.* *Lib. 2. Epiſt. 8.*

* *Quaſi dicat per ædem Pollucis... me Hercules me Jupiter, me Jovis filius juvet*

* *l. 3. De Officiis.*

Evan-

Evangelia vero (ſi quæris) erant merces allati jucundi nuntii, vel etiam ſacrificia & ſupplicationes, quæ pro læto nuntio decerni olim a Romanis conſueverant. Unde non immerito a Chriſtianis, *Evangelium* appellatum eſt ſalutiferum illud nuntium a CHRISTO veraciſſimo Patris Nuntio nobis allatum.

Denique Exclamatio ſervit interdum Ironiæ. Ita * Tullius; *O præclarum cuſtodem ovium, ut ajunt, lupum!* & in Piſoniana, *O ſtultos Camillos, Curios, Fabricios, Scipiones, Marcellos, Maximos! O amentem Paulum! ruſticum Marium! nullius conſilii patres iſtorum amborum Conſulum, qui triumpharunt!*

* *Philip.* 3.

Item ea utimur in votis. Sic Ovidius in epiſtola Penelopes:

O utinam, tunc cum Lacedæmona claſſe petebat,
Obrutus inſanis eſſet adulter * aquis!

* *Paris Priami filius raptor Helenæ, quæ uxor erat Menelai.*

Quibus potiſſimum in locis utendum eſt Exclamatione?

R. Adhibenda eſt præſertim in Amplificatione, in Perorationibus, & ubi res magnas auditori perſuaſeris. Exclamare enim in rebus minutis frigidum eſſet ac puerile.

§. III.
De Dubitatione.

Quid eſt Dubitatio?

R. Dubitatio eſt Schema, quo Orator fluctuans, animique pendens dubitat aliquamdiu quid ſibi agendum dicendumve ſit. Ita Scipio apud Livium milites alloquitur quaſi dubitans: *Apud vos quemadmodum loquar, nec conſilium, nec oratio ſuppeditat, quos ne quo nomine quidem appellare debeam, ſcio. Cives? qui a patria veſtra deſciviſtis: an milites? qui imperium auſpiciumque abnuiſtis, Sacramenti religionem rupiſtis: Hoſtes? corpora, ora, veſtitum, habitum civium agnoſco: facta, dicta, conſilia, animos hoſtium video.*

Decade 3.

Illuſtre omnino Dubitationis exemplum ſuppeditat nobis Virgilius, cum Didonem ita dubitantem inducit:

Æneid. 4.

En quid agam! rurſus ne procos irriſa priores
Experiar, Nomadumque petam connubia ſupplex,
Quos ego ſum toties jam dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſes, atque ultima Teucrum
Juſſa ſequar . . . .
An Tiriis omnique manu ſtipata meorum

In-

Inſequar? Et quos Sidonia vix urbe revelli,
Rurſus agam pelago, & ventis dare vela jubebo?

Deinde ſequitur electio, quæ fit nimirum, cum is qui dubitat, ſubito conſilium capit, quaſi oborta ſibi nova quadam luce.

Quin morere, ut merita es, ferroque averte dolorem.

Eſt item apud Ciceronem egregium aliud ejuſdem Schematis exemplum in Oratore: *Utrum difficilius, aut majus eſſet negare tibi ſæpius idem roganti, an efficere id quod rogares, diu multumque, Brute, dubitavi. Nam & negare ei quem unice diligerem, cuique me chariſſimum eſſe ſentirem, præſertim & juſta petenti & præclara cupienti, durum admodum mihi videbatur: & ſuſcipere tantam rem, quantam non modo facultate conſequi difficile eſſet, ſed etiam cogitatione complecti, vix arbitrabar eſſe ejus, qui vereretur reprehenſionem doctorum atque prudentium.*

Habes etiam breve ſed luculentum Dubitationis exemplum in illis Tiberii verbis apud Tacitum in Annalibus: *Quid ſcribam, P. C. aut quomodo ſcribam, aut quid omnino non ſcribam hoc tempore? Dii me Deæque pejus perdant, quam perire quotidie ſentio, ſi ſcio.*

---

§ IV.
De Obſecratione.

Quid eſt Obſecratio?

R. Obſecratio, ut nomen ipſum per ſe ſatis indicat, fit cum alicujus ſive Dei, ſive hominis opem imploramus. Hoc Schemate mirum in modum utitur Tullius pro Rege Dejotaro: *Quamobrem hoc nos primum metu, C. Cæſar, per fidem, & conſtantiam & clementiam tuam libera, ne reſidere in te ullam partem iracundiæ ſuſcipemur. Per dexteram te iſtam oro, quam Regi Deiotaro hoſpes hoſpiti porrexiſti; iſtam, inquam, dexteram non tam in bellis & in præliis, quam in promiſſis & fide firmiorem. Tu illius domum inire, tu vetus hoſpitium renovare voluiſti: te ejus Dii penates acceperunt: te amicum & placatum Dejotari regis aræ focique viderunt.*

Vehemens eſt etiam, atque flexanima * Palinuri ad Æneam obteſtatio apud Virgilium Æneid. 6.

Quod te per cœli jucundum lumen & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Juli,
Eripe me his, invicte, malis. Aut tu mihi terram

* *Palinurus Æneæ navis gubernator, qui ſomno oppreſſus, una cum gubernaculo in mare delapſus eſt.*

Injice; namque potes, portuſque require Velinos.
Aut tu, ſi qua via eſt, ſi quam tibi Diva creatrix
Oſtendit (neque enim credo ſine numine divum
Flumina tanta paras, ſtygiamque innare paludem)
Da dextram miſero, & tecum me tolle per undas.

Ejuſdem generis eſt vehementiſſima illa Amatæ ad Turnum obſecratio, Æneid. 12.

Turne, per has ego te lacrymas, per, ſi quis Amatæ
Tangit honos animum, ſpes tu tunc una ſenectæ,
Tu requies miſeræ: decus imperiumque Latini
Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit:
Unum oro, deſiſte manum committere Teucris.

Hæc figura, præ ceteris, vehemens eſt, & in perorationibus potiſſimum ſolet adhiberi.

---

§. V.
De Imprecatione.

Quid eſt Imprecatio?

R. Eſt execratio quædam, qua malum imprecamur alicui, vel etiam nobiſmetipſis. Tale eſt illud Ciceronis pro Dejotaro: *Dii te perdant, fugitive. Ita non modo nequam & improbus, ſed etiam fatuus & amens es*. Et in Antonium, *Quin tu abi in malam rem, malumque cruciatum*. Tale eſt etiam illud Didonis:

Æneid. 4. Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam,
Ante pudor quam te violem, aut tua jura reſolvam.

---

§. VI.
De Interrogatione & Subjectione.

Quid eſt Interragatio?

R. Fit cum interrogamus aliquem, non tam ad rem dubiam quærendam, quam ad urgendum inſtandumque, & ad vehementiorem affectum exprimendum. Ita Cicero Catilinam urget hiſce verbis: *Patere tua conſilia non ſentis? Conſtrictam jam horum omnium conſcientia teneri conjurationem tuam non vides? Quid proxima, quid ſuperiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid conſilii ceperis, quem noſtrum ignorare arbitraris?*

Quibus ſane interrogationibus Catilinam multo acrius pungit Cicero, quam ſi frigide diceret: Patent, Catilina,

lina, tua conſilia; conjuratio tua omnium conſcientia conſtricta tenetur; quid egeris nemo ignorat.
Similiter poterat dicere Virgilius:
Ipſe ego te vidi Damonis, peſſime, Caprum
Excipere inſidiis, multum latrante Lyciſca. Ecl. 3.

Sed plus ſpiritus nervorumque habet hæc interrogatio,
Non ego te vidi Damonis, peſſime, Caprum
Excipere inſidiis?

Quod ſi Interrogationi ſubjiciatur reſponſio, Subjectio vocabitur. Sic Tullius pro lege Manilia: *Quid tam novum, quam adoleſcentulum privatum, exercitum difficili reipublicæ tempore conficere? Confecit: huic præeſſe? Præfuit: rem optime ductu ſuo gerere? Geſſit. Quid tam præter conſuetudinem, quam homini adoleſcenti, cujus a Senatorio gradu ætas longe abeſſet, imperium atque exercitum dare, Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in ea adminiſtrandum? Fuit in iis Provinciis ſingulari innocentia, æquitate, virtute; bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportavit.*

---

§. VII.

De Præteritione & Reticentia.

Q*Uid eſt Præteritio?*

R. Præteritio, quæ Ciceroni videtur in amore & in deliciis fuiſſe, fit cum ſimulamus nos vel neſcire vel nolle dicere id, quod vel maxime dicimus. Ita Tullius ſuum Pompejum magnifice laudat per præteritionem.

Itaque non ſum prædicaturus, Quirites, quantas ille res, domi militiæque, terra marique, quantaque felicitate geſſerit: ut ejus ſemper voluntatibus non modo cives aſſenſerint, ſocii obtemperarint, hoſtes obedierint: ſed etiam venti tempeſtateſque obſecundarint; hoc breviſſime dicam....

Habes etiam luculentam ejuſdem Tullii præteritionem in Vatinium: *Atque illud tenebricoſiſſimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latere. Licet impune per me, parietes in adoleſcentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris. Habet hoc præmium tua indignitas, ut adoleſcentiæ turpitudo obſcuritate & ſordibus tuis tegatur.*

Præteritioni vicina eſt & affinis Reticentia, apoſiopeſis græce dicta, quæ fit cum orationem abrumpimus ſubito, & reticemus aliquid, ut majora auditoribus cogi-

tanda relinquamus, quia nimirum quæ latent, graviora putantur. Tale eſt illud * Juvenalis: *Sat. 8.

Majorum primus quiſquis fuit ille tuorum,
Aut paſtor fuit, aut illud quod dicere nolo.

Illud omnino hujuſce Schematis exemplum nobis ſuppeditat Virgilius Æneid. 1. ubi Neptunus ventos tumultuantes ſic increpitat:

Jam cœlum terramque meo ſine numine venti
Miſcere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego: ſed motos præſtat componere fluctus,
Poſt mihi non ſimili pœna commiſſa luetis.

Apoſiopeſi utimur ob pudorem, ut Virgilius, ecloga:
Novimus & qui te......

Utimur item, quando ſtomachamur in aliquem: Ita Terentius: *Ego te furcifer, ſi vivo...... ſed iſtud quidquid eſt, primum expedi.*

§. VIII.
De Expolitione.

Q*Uid eſt Expolitio?*

R. Expolitio, ſive Commoratio, & Exornatio (nam tria hæc vocabula unum atque idem ſonant) eſt figura ad motus excitandos valde inſignis.

Fit autem, cum eamdem ſententiam variis modis verſamur, ut altius in auditorum animis defigatur. Ita Euſebius Emiſſenus. (Quidni enim profanis aliqua ſacra miſceamus identidem?) Ita, inquam, Euſebius Innocentium pro Chriſto cædem, per expolitionem ornat atque amplificat: *Quam beata*, inquit, *ætas, quæ nondum Chriſtum poteſt eloqui, & jam pro Chriſto meretur interfici: nondum opportuna vulneri, & jam idonea paſſioni! Quam feliciter nati, quibus in primo naſcendi limine, æterna vita obviam venit..... Immaturi quidem videntur ad mortem; ſed feliciter moriuntur ad vitam. Vix dum deguſtaverunt præſentem, cum ſtatim tranſeunt ad futuram. Nondum ingreſſi infantium cunas, jam perveniunt ad coronas. Rapiuntur quidem a complexibus matrum, ſed redduntur gremiis Angelorum.*

§. IX.
De Epiphonemate.

Q*Uid eſt Epiphonema?*

R. Eſt exclamatio ſententioſa, quæ fieri ſolet

poſt

poſt rem aliquam inſignem vel narratam, vel probatam. Ut cum Virgilius, poſt narratos claſſis Trojanæ labores, ſic exclamat ſententioſe:

Tantæ molis erat Romanam condere gentem. *Æneid.* 1.

Sic etiam Lucretius lib. 1. poſt commemoratum exemplum Agamemnonis filiam ſuam Iphigeniam immolantis, hac gravi ſententia claudit narrationem: Tantum Religio potuit ſuadere malorum. —

Simile eſt illud Ciceronis in libro de Senectute: *Senectutem ut adipiſcantur omnes optant: eamdem accuſant* adeptam: tanta eſt inconſtantia, ſtultitia atque perverſitas*. Sic etiam Virgilius, poſtquam apum, in melle conficiendo, induſtriam laboreſque deſcripſit, hoc addit Epiphonema:

* *Alii legunt* Adeptis, *quæ lectio videtur melior.*

Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.

Itemque hoc 2. Georgicor.

—— Adeo a teneris conſueſcere multum eſt. *Æneid.* 3.

Et alio in loco, de crudeli atque impio Polymneſtore loquens:

Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, & auro *Æneid.* 3.
Vi potitur. QUID non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames?

CAPUT II.

De Figuris ad delectandum magis idoneis.

---

§. I.
De Apoſtrophe.

Quid eſt Apoſtrophe?

R. Eſt Schema, quo ſermonem ad aliam perſonam, vel quaſi perſonam convertimus, quam inſtituta oratio requirat. Ita Cicero pro Milone; *Vos vos appello, fortiſſimi viri, qui multum pro Republica ſanguinem effudiſtis: vos in viri & civis invicti appello periculo, Centuriones, voſque milites; vobis non modo inſpectantibus, ſed etiam armatis, & huic judicio præſidentibus, hæc tanta virtus ex hac urbe expelletur?*

Apoſtrophe fit aliquando ad Superos, ad invocandum. Ita Tullius 1. in Catilinam: *Tum tu, Iupiter, qui iiſ-*

dem, quibus hæc urbs auſpiciis, a Romulo es conſtitutus, quem ſtatorem hujus urbis, atque Imperii vere nominamus; hunc & hujus ſocios a tuis aris, ceteriſque templis a tectis urbis, a mœnibus, a vita fortuniſque omnium civium, arcebis; & omnes inimicos bonorum, hoſtes patriæ, latrones Italiæ, ſcelerum fœdere inter ſe ac nefaria ſocietate conjunctos, æternis ſuppliciis vivos mortuoſque mactabis.

Nec tantum ad perſonas fit Apoſtrophe; ſed etiam ad res inanimas, ſenſuque carentes, aut aliquando etiam ad belluas. Ejuſmodi eſt apud Virgilium notiſſima illa Mezentii Apoſtrophe ad equum ſuum, nomine Rhœbum.

Æneid. 10. Rhœbe diu (res ſi qua diu mortalibus ulla eſt)
Viximus ....

Ita Cicero pro Milone: *Vos enim jam Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro, atque obteſtor, voſque Albanorum obrutæ aræ, ſacrorum Popoli Romani ſociæ & æquales.* Poetis porro nihil familiarius eſt, quam illa ad res ſenſu carentes Apoſtrophe. Ita Dido moriens Æneid. 4.

Dulces exuviæ, dum fata, deuſque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his exſolvite curis.

Et libro 2.

Trojaque nunc ſtares, Priamique arx alta maneres.

Sic etiam Claudianus de nuptiis Honorii:

Ligures favete campi,
Veneti favete montes,
Subitiſque ſe roſetis
Veſtiat Alpinus apex,
Et rubeant pruinæ.

Quænam ſunt Apoſtrophes regulæ?

R. Tres. 1. Raro eſt uſurpanda. Si enim crebrius adhibeatur, inepta erit, & frigidiuſcula.

2. Tametſi multis videatur Apoſtrophem in ipſo dicendi principio nequaquam adhiberi poſſe, interdum tamen Orationem inchoat egregie, ut docet initium primæ Catilinariæ: *Quouſque tandem abutere, Catilina, patientia noſtra?*

3. Fas eſt Poetis, ſolius metri cauſa, Apoſtrophem adhibere. Ita Ovidius lib. 3. Triſtium:

Nunc ego jactandas optarem ſumere pennas,
Sive tuas, * Perſeu; Dædale, ſive tuas.

* *Perſeus Jovis filius, talaribus, a Mercurio donatur, Andromedam liberavit.*

§. II.

§. II.

De Hypotypoſi.

Q*Uid eſt Hypotypoſis?*

R. Eſt figura, qua res ita graphice deſcribitur, ut non tam audiri vel legi, quam ante oculos verſari videatur. Splendidum in primis ac illuſtre illius exemplum habes in ſeptima Verrina, ubi Tullius Verris inhumanitatem oculis ita ſubjicit: *Ipſe inflammatus ſcelere & furore in forum venit. Ardebant oculi; toto ex ore crudelitas eminebat. Expectabant omnes quo tandem progreſſurus, aut quidnam acturus eſſet; cum repente* * *Hominem corripi, atque in foro medio nudari ac deligari, & virgas expediri jubet. Clamat ille miſer, ſe civem eſſe Romanum.*

* *Gavium civem Romanum.*

Nihilo inferior eſt Virgiliana illa de Mezentii equo Hypotypoſis, quam merito mirantur omnes:

Tollit ſe arrectum quadrupes, & calcibus auras *Æneid.* 10.
Verberat, effuſumque equitem ſuper ipſe ſecutus
Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo.

Itemque lepidiſſima iſta, lib. 12.

——— Illi ingens barba reluxit,
Nidoremque ambuſta dedit.

Nec minus elegans eſt Hypotypoſis illa, qua flagitioſum M. Antonii convivium ſic deſcribitur in ſecunda Philippica: *Perſonabant omnia vocibus ebriorum; natabant pavimenta vino; madebant parietes; ingenui pueri cum meritoriis, ſcorta inter matres familias verſabantur.*

Sic etiam ibidem egregie depingitur idem Antonius Provinciam molliter ac delicate luſtrans: *Vehebatur in* * *Eſſedo Tribunus plebis; laureati lictores antecedebant, inter quos, aperta lectica, mima portabatur, quam ex oppidis municipales homines honeſti, obviam neceſſario prodeuntes, non noto illo, & mimico nomine, ſed* Volumniam *conſalutabant. Sequebatur Rheda cum Lenonibus, comites nequiſſimi. Rejecta mater amicam impuri filii tamquam nurum ſequebatur.*

* *Eſſedum vehiculum Gallorum proprium.*

Hypotypoſim creberrime ſolent uſurpare Poetæ, ac præſertim Virgilius, qui res adeo vivis & ſpirantibus, ut ita dicam, coloribus deſcribit, ut pene ſub oculos cadant. Ita Cyclopes depingit Æneid. 8.

Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro
Brontesque, Steropeſque, & nudus membra Pyracmon,
. . . .

——— Alii ventoſis follibus auras
Accipiunt redduntque: alii ſtridentia tingunt
Æra lacu, gemit impoſitis incudibus antrum:
Illi inter ſeſe, multa vi, brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe maſſam.

§. III.

De Proſopopæja.

Quid eſt Proſopopæja?

R. Proſopopæja eſt fictio perſonæ, ſeu Schema, quo perſonæ mortuæ, vel abſenti, aut etiam rei ſenſu carenti ſermonem tribuimus, per quamdam licentiam oratoriam; v. g. cum inducimus loquentem urbem, Provinciam, Angelum, Beatum, parietem, aliaque id genus. Talis eſt apud Lucanum celebris illa Proſopopæja patriæ, quæ Julio Cæſari juxta fluvium Rubiconem apparens, illum a civili bello dehortatur. ——

Lib. 1. Pharſaliæ. Jam gelidas Cæſar curſu ſuperaverat Alpes,
Ingenteſque animo motus, bellumque futurum
Ceperat. Ut ventum eſt parvi Rubiconis ad undas,
Ingens viſa Duci Patriæ trepidantis imago
Clara, per obſcuram, vultu mœſtiſſima, noctem,
Turrigero canos effundens vertice crines,
Cæſarie lacera, nudiſque adſtare lacertis,
Et gemitu permiſta loqui: Quo tenditis ultra?
Quo fertis mea ſigna viri? Si jure venitis,
Si cives, huc uſque licet. —

Sic etiam Tullius in prima Catilinaria ita loquentem patriam inducit: *Quæ* (patria) *tecum, Catilina, ſic agit, & quodammodo tacita loquitur: Nullum jam tot annos facinus extitit niſi per te: nullum flagitium ſine te. Tibi uni multorum neces, tibi vexatio direptioque ſociorum impunita fuit ac libera. Tu non ſolum ad negligendas leges & quæſtiones, verum etiam ad evertendas perfringendaſque valuiſti. Superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, tamen ut potui, tuli. Nunc vero me totam eſſe in metu propter te unum: quidquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum videri contra me conſilium iniri poſſe, quod a tuo ſcelere abhorreat, non eſt ferendum. Quamobrem diſcede, atque hunc mihi timorem eripe: Si verus, ne opprimar; ſin falſus, ut tandem aliquando timere deſinam. Hæc ſi tecum, ut dixi, patria loquatur, &c.*

Venuſtiſſimum eſt & aurea Auguſti ætate digniſſimum

mum Epitaphium hoc, in quo viventem maritum, per Proſopopœjam ſic alloquitur uxor mortua:

Immatura perii; ſed tu felicior, annos
Vive tuos, conjux optime, vive meos.

---

§. IV.
De Ethopœja.

QUid eſt Ethopœja?

R. Ethopœja eſt expreſſio morum, ſeu Schema, quo alicujus ſtudia, mores, indolem, ingenium verbis exprimimus. Ita Salluſtius * Catilinam omnibus artis coloribus egregie pingit, in illa Ethopœja, tantopere omnium conſenſione laudata.

* *In bello Catilinario.*

Ethopœja Catilinæ.

Lucius Catilina nobili genere natus, fuit magna vi & animi & corporis, ſed ingenio malo pravoque. Huic ab adoleſcentia, bella inteſtina, cædes, rapinæ, diſcordia civilis grata fuere, ibique juventutem ſuam exercuit. Corpus patiens inediæ, algoris, vigiliæ, ſupra quam cuique credibile eſt. Animus audax, ſubdolus, varius, cujuslibet rei ſimulator ac diſſimulator, alieni appetens, ſui profuſus. Ardens in cupiditatibus: ſatis eloquentiæ, ſapientiæ parum. Vaſtus animus immoderata, incredibilia, nimis alta ſemper cupiebat.

Sic etiam Plautus ſenis avari ſordidique mores mirabiliter exprimit, * dum illum inducit hæc ſervo ſuo mandata dantem:

* *In Aulularia.*

Senex avarus.

Cave quemquam alienum in ædem intromiſeris,
Si quiſpiam ignem quærat, extingui volo,
Ne cauſæ quid ſit, quod te quiſquam quæritet.

. . . .

Tum aquam effugiſſe dicito: ſi quis petet
Cultrum, ſecurim, piſtillum, mortarium,
Quæ utenda vaſa ſemper vicini rogitant;
Fures veniſſe, atque abſtuliſſe dicito.

Mulierum mores graphice pingit Terentius. dum ait; *Novi ingenium mulierum: Nolunt, ubi velis; ubi nolis, cupiunt ultro.* Et alio loco: *Noſti mores mulierum; dum molliuntur, dum comuntur, annus eſt.*

Ethopœja dividitur in Proſopographiam, & in Ethopœjam proprie dictam, de qua jam egimus.

Quid eſt Proſopographia?

R. Eſt

R. Eſt expreſſio vultus ac corporis totius, ſeu Schema quo alicujus vultum, os, lineamenta, inceſſum, cultum, habitumque omnem exprimimus. Ita Maſtialis deformem Zoilum lepide pingit:

Cr ne ruber, niger ore, brevis pede, lumine læſus
Rem magnam præſtas, Zoile, ſi bonus es.—

Sic etiam Franciſcus Vavaſſor in ſuo illo eximio de ludrica dictione libro, Socratis habitum, os, figuramque depingit.

Socratis Proſopographia.

Socrates Æſopo non abſimilis deformitate corporis fuit, utpote ſimis naribus, extantibus & prominentibus oculis, recalva fronte, piloſis humeris obeſo ventre, repandis cruribus,. quem propterea recte Alcibiades cum Sileno & Satyris etiam forma & ſpecie contulit. Ac licuit ſemper animadvertere luſcos, gibberos, ventrioſos, claudos, ſimileſque eorum, eo fere dicaciores eſſe hominibus ceteris, quo ſunt vitiis corporis inſigniores, materiamque præbent ad jocandum majorem: ſive quod ſæpius laceſſiti propter ſuam fœditatem, aſſueſcant viciſſim adverſarios repungere, atque ita exercitatiores in eo ipſo genere fiant: ſive quod priores occupent, ne feriantur, aut ut feriantur levius. —

Feliciter admodum miſcentur Proſopographia & Ethopœja proprie dicta, & ex tali mixtura Schema gratiſſimum effloreſcit; ut liquet in exemplo ſequenti, ubi M. Calphurnium ſic pingit * Tullius: *Conſul ipſe parvo animo & pravo, tantum cavillator genere illo moroſo, quod etiam ſine dicacitate ridetur, facie magis quam facetiis ridiculus; a quo nihil ſperes boni reipublicæ, quia non vult; nihil metuas mali, quia non audet.*

* *Ad Atticum.*

CAPUT III.

De Figuris ad docendum idoneis.
De Antitheſi.

QUid eſt Antitheſis?

R. Antitheſis, ſive oppoſitio, eſt Schema, quo verba verbis, ſententiæ ſententiis opponuntur; cujus rei ſplendidum in primis & illuſtre exemplum habes in 2. Catilinaria: *Ex hac parte pugnat pudor, illinc petulantia;*

hinc

hinc pudicitia, illinc ſtuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc ſcelus; hinc honeſtas, illinc turpitudo; hinc continentia, illinc libido. Denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia: virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum temeritate, cum vitiis omnibus: poſtremo copia cum egeſtate; bona ratio cum perdita; mens ſana cum amentia; bona denique ſpes cum omnium rerum deſperatione confligit.

Sic Martialis in amicum quemdam moroſum, ſibique imparem, facete ludit per Antitheſes:

Difficilis, facilis, jucundus, acerbus es idem: *Lib.* 12.
Nec tecum poſſum vivere, nec ſine te.

Ita Ovidius.

Frigida pugnabant calidis, humentia ſiccis, *1. Metam.*
Mollia cum duris, ſine pondere habentia pondus.

Sic etiam Juſtinus * Agathoclem, Syracuſis obſeſſis, bellum nihilominus in Africam transferentem, laudat per Antitheſes: *Mira prorſus audacia, ut quibus in ſolo urbis ſuæ par non erat, eorum urbi bellum inferret: & qui ſua tueri non poterat, impugnaret aliena, victuſque victoribus inſultaret.* Ejuſdem etiam generis eſt memorabile illud dictum Auguſti jam ætate valde provecti, ad nobiles quoſdam juvenes, qui forte tumultuantur: *Audite, juvenes, ſenem, quem juvenem ſenes audivere.*

* *Agathocles Siciliæ Tyrannus, patre figulo natus. Lib. 22.*

Hoc etiam modo Horatius in Odis: *Privatus illi cenſus erat brevis, commune magnum;* & poſt illum * Seneca: Curæ leves loquuntur, ingentes ſtupent.

* *In Hippolito.*

Plena hujuſmodi acuminum ſunt omnia. Sed ſatis ſuperque exemplorum eſt; ne ſcilicet videar hic imitari Rhetorem illum, qui in ſua Rhetorica Gallica, quadringenta & amplius Antitheſeon exempla coacervavit.

Regulæ Antitheſis.

Quænam vitia ſunt in Antitheſi vitanda?

R. Duo vel maxime. Primum eſt, ne frequentiores fiant Antitheſes; quod profecto juvenile eſt, & a viris eruditis jure ac merito reprehenſum in Seneca, in Petro Chryſologo aliiſque, qui in hoc genere nimii fuiſſe videntur; quemadmodum etiam Orator ille, de quo Perſius in Satyra:

——— Crimina raſis
Librat in Antithetis; doctas poſuiſſe figuras
Laudatur. Bellum hoc, hoc bellum?

Alterum vitium eſt, ſi Antitheſis per vim & longe

ge petita videatur, ſtudioque & arte quæſita. Hujuſmodi Antitheſeon aucupes, & quaſi venatores non illepide comparari poſſunt Architectis illis, qui ſymmetriæ cauſa ementitas ſimulataſque feneſtras ædibus affingunt.

§. II.
De Suſtentatione.

Quid eſt Suſtentatio?

R. Eſt figura, qua Orator, ad ſibi conciliandam attentionem, & ad excitandos, arrigendoſque auditorum animos, illos tenet aliquandiu ſuſpenſos, incertoſque quid dicturus ſit, ut cum Tullius ait contra Verrem: *Etiamnum mihi expectare videmini, judices, quid deinde factum ſit... Expectate facinus quam vultis improbum: vincam tamen expectationem omnium.*

Habes ſalſum, & facetum Suſtentationis exemplum in Martialis Libro 6.

In Lupercum.

Quod convivaris ſine me tam ſæpe Luperce,
Inveni, noceam qua ratione tibi.
Iraſcar, licet uſque voces, mittaſque, rogeſque:
Quid facies? inquis: quid faciam? veniam.

Vide etiam luculentam, & nunquam ſatis laudandam Suſtentationem in Libro Job, Cap. 19. *Quis mihi tribuat ut ſcribantur ſermones mei? Quis mihi det ut exarentur in libro ſtylo ferreo, & plumbi lamina. vel,* * *celte ſculptantur in ſilice.... Scio enim, quod Redemptor meus vivit, & in noviſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & rurſum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum.*

* *Celtis eſt inſtrumentum ad ſculpendum.*

§. III.
De Communicatione.

Quid eſt Communicatio?

R. Eſt figura, qua Orator, cauſæ ſuæ confidens, deliberat cum iis ipſis apud quos, vel contra quos dicturus eſt, illos nimirum conſulens quid acturus ſit. Egregium hujuſmodi exemplum habes in Verrina 2. ubi Cicero ſummam cauſæ ſuæ fiduciam ita demonſtrat: *Nunc ego vos conſulo quid mihi faciendum putetis. Id enim conſilii profecto taciti dabitis, quod ego mihi neceſſario capiendum intelligo.* Et pro Cæcina; *Quæro, ſi te hodie domum*

domum tuam redeuntem homines armati, non modo limine, tectoque ædium tuarum, ſed primo aditu veſtibuloque probiberent, quid acturus ſis.

§. IV.
De Correctione.

QUid eſt Correctio?

R. Correctio, ſeu Retractatio, eſt Schema, quo Orator ſententiam, aut vocem a ſe prolatam retractat, ac veluti corrigit. Ita Cicero pro Cœlio: *O ſtultitia Stultitiamne dicam, an impudentiam ſingularem?* Et prima Catilinaria; *Quamquam quid loquor? Te ut ulla res frangat? Tu ut unquam te corrigas? Tu ut ullam fugam meditere? Tu ut ullum exilium cogites? Utinam tibi iſtam mentem Dii immortales donarent!*

Sic etiam Terentius in comœdia, quæ inſcribitur * *Heautontimorumenos*, miſerum ſenem Menedemum ſic loquentem inducit.

Filium unicum adoleſcentem
Habeo. Ah! quid dixi habere me? Imo habui, Chreme:
Nunc habeam nec ne, incertum eſt.

* *Vox compoſita, quæ græce ſonat,* ſe ipſum puniens, *vulgo* Nojoſo a ſe ſteſſo.

CAPUT V.

De Figuris verborum.

FIguræ verborum aliæ ſunt tropi, aliæ non ſunt tropi. Figuræ, quæ ſunt tropi, fiunt tantum in verbis translatis, hoc eſt a ſenſu ſibi proprio in alienum ſenſum traductis; ut cum dicimus: *Lætas ſegetes; Prata rident; Geminos duo fulmina belli Scipiadas, &c.* Figuræ vero, quæ non ſunt tropi, fiunt etiam in verbis propriis; ut cum ait Tullius; *O tempora! O mores:* Et alio loco, *Abiit, exceſſit, evaſit, erupit*.

§. I.
De Tropis.

QUid eſt Tropus?

R. Tropus eſt verbi, vel * Orationis e propria ſignificatione in alienam immutatio, cum virtute ac dignitate; ut cum dicitur, *Mulus* pro *Stupido*; vel *Laterem*

* Ἐξαλλαζις λόγȣ ἐπὶ τὸ κρεῖττον. *Anſt.*

terem lavare, pro *Fruſtra laborem ſuſcipere*, inſtar laterem lavantis. Iſta porro immutatio ſive converſio fit cum virtute ac dignitate, hoc eſt ad addendum orationi pondus, majoremque illi venuſtatem & dignitatem conciliandam. Porro Tropus ſic appellatur a voce Greca *τρέπω*, *verto*; ut ad verbum *Inverſionem* ſonet.

Hæc autem Inverſio fit multiplici variaque ratione, ſed quatuor potiſſimum modis, unde exiſtunt primarii quatuor, nobiliſſimique Tropi, nempe Metaphora, Metonymia, Synecdoche & Ironia, de quibus ſigillatim tractandum eſt.

---

§. II.
De Metaphora.

QUid eſt Metaphora?

R. Metaphora, ſeu Translatio eſt tropus, quo vox aliqua a propria ſignificatione ad alienam transfertur, ob ſimilitudinem. Ut cum ait Tullius ad Cæſarem: *Parietes hujus curiæ tibi gratias agere geſtiunt*. Vox illa, *Geſtire*, quæ eſt hominis propria, transfertur ad parietem, cujus non eſt propria; ſed cum quo tamen habet hoc loco quamdam ſimilitudinem & affinitatem.

Hunc porro uſum ac modum verba transferendi neceſſitas genuit, cum ſcilicet verba propria deeſſent; poſtea vero delectatio jucunditaſque celebravit. Quemadmodum enim veſtis depellendi frigoris cauſſa primum reperta, poſtea etiam adhiberi cœpta eſt ad ornatum corporis & dignitatem: ſic verbi translatio, ſolius inopiæ cauſa primum inſtituta; deinde etiam fuit ad delectationem, & ad ornatum orationis frequentata.

Undenam potiſſimum ducuntur Metaphoræ?

R. Ex omnibus omnino rebus duci poſſunt, a divinis, a cœleſtibus, ab elementis, meteoris, lapidibus, metallis, plantis, beſtiis, hominibus; eorumque operibus: adeo ut non minus late pateat Metaphora, quam ſimilitudo, quæ a re qualibet duci poteſt.

Metaphora ducitur 1. a Divinis, ut apud Ciceronem, *Deus ille noſter Plato*. Itemque apud Martialem magnificentiſſima illa Romæ laudatio:

Lib. 2. Terrarum Dea, gentiumque Roma.

Cui

Cui par eſt nihil & nihil ſecundum.

2. Sumitur ab Elementis, ut cum dicitur a Tullio; *Nullus eſt tantum flumen ingenii, nulla ſcribendi, aut dicendi tanta vis, tantaque copia, quæ, non dicam exornare, ſed enarrare, Cæſar, res tuas geſtas poſſit*.

3. Metaphora ſumitur e ſtirpibus, plantis & arboribus. Ita Cicero; *Virtus eſt una altiſſimis defixa radicibus, quæ nulla unquam vi labefactari poteſt*.

4. Sumitur a rebus arte manuque factis. Ita * Appion ille contra quem Joſephus ſcripſit, vocabatur *Cymbalum mundi*. Longinus vero Rèthor eximius, appellabatur *Viva Bibliotheca & Muſæum ambulans*: quod etiam de Origene dictum accepimus. Imperator autem Helvius Pertinax *Fortunæ Pila* fuit vulgo nuncupatus, quod nempe variis fortunæ caſibus fuiſſet exercitus. Denique Auguſtus homines illos, qui ſolerti promtoque erant ingenio ad res ex tempore conficiendas, lepide ajebat; *Argentum habere in numerato*, Metaphora a pecuniis ducta.

* *Appion Grammaticus Alexandrinus vixit tempore Tiberii*.

5 Metaphora ducitur ab homine, ut cum ait apud Virgilium Palinurus:

Mene ſalis placidi vultum, fluctuſque quietos
Ignorare jubes?

Reliquos Metaphorarum fontes, qui innumerabiles ſunt, & cuilibet obvii, perſequi ſigillatim, hominis eſſet otio intemperanter abutentis. Quatuor tamen præcipua capita Quintilianus enumerat, ad quæ omnes Metaphoræ commode poſſunt revocari.

Primo fit Metaphora, cum a re quapiam animata ad rem aliam animatam verbum transferimus; ut cum ait Titus Livius: *Scipionem a Catone ſolitum allatrari*; quæ vox *Allatrare*, cum propria ſit ſolius canis, tribuitur tamen homini non inconcinne. Sic etiam Chriſtus ipſe Herodem, ob mores vulpinos, hoc eſt ob calliditatem atque verſutiam, vulpem appellavit, Lucæ cap. 13. *Ite, & dicite vulpi illi*.

Secundo fit Metaphora; cum inanima pro aliis inanimis ponuntur; ut *Habena* pro *Gubernaculo*; *Frænum* pro *Lege*; *Vinculum* pro *Communitate*; vel ſi dicas cum Tullio: *Hic orationis vela contrahamus*.....

Tertio, cum inanima transferuntur ad animata: ut cum ipſa civitatis lumina extincta dicuntur in morte præſtantium virorum, & cum ait Catullus;

O qui floſculus es juvenculorum!

Quarto, denique præcipuam quamdam venuſtatem habet, cum rebus inanimis ſenſuque carentibus ſenſum quemdam, animoſque, ac veluti vitam damus; ut cum ait Virgilius:

—— Pontem indignatus * Araxes.

* *Araxes Armeniæ fluvius.*

Sic etiam Cicero pro Ligario: *Quid enim tuus ille Tubero, diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat? qui ſenſus tuorum erat armorum?*

---

§. III.

Quid vitandum in Metaphora.

QUænam Metaphoræ dicuntur vitioſæ?

R. Vitioſæ dicuntur Metaphoræ illæ, quæ humiliores ſunt, ſordidæque, & ab re quapiam abjecta deformique deſumptæ. Talis eſt iſta, quam damnant Tullius & Quintilianus: *Stercus curiæ Glaucia*; itemque iſta: *Saxeæ mundi verrucæ*; id eſt *rupes*. Horatius quoque ob eamdem cauſam notavit verſum illum cujuſdam M. Furii Bibaculi:

Jupiter hibernas cana nive conſpuit Alpes.

Sat. 5. lib. 2.

Quid enim ſordidius ac turpius quam Metaphoram a ſputo mutuari? Hoc eodem humilitatis, & ut ita dicam ignobilitatis vitio laborare videtur celebris illa * Tertulliani Metaphora, qua diluvium appellat *Naturæ generale lixivium*.

* *Tertullianus ſcriptor Eccleſiaſticus acris & vehementis ingenii, floruit initio tertii ſæculi.*

2. Vitioſæ dicuntur Metaphoræ, quæ duriores ſunt, vel longius accerſitæ, vel quæ rem nimis amplificant; ut ſi dicas: *Syrtim Patrimonii*, *Carybdim bonorum*, quod profecto duriuſculum eſt, & a Tullio jure damnatum. Quod ſi verearis, ne durior paullo, & audacior videatur Metaphora, poteris illam mollire ac mitigare illis aut ſimilibus vocabulis: *ut ita dicam* ...... *quaſi* ..... *pœne* ...... *Si ita loqui fas eſt*, &c. ut ſi dicas, *Mortuo M. Catone, pupillum relictum eſſe Senatum*, poterit audacior videri hæc translatio: ſi vero dixeris cum Tullio, *pupillum, ut ita dicam, relictum eſſe Senatum*, duriuſcula Metaphora, hoc velut appoſito condimento miteſcet. Nam, ut ſapienter admodum monet idem Tullius, *Verecunda debet eſſe translatio*, ut deducta eſſe in alienum locum, non irruiſſe; atque ut precario, non vi veniſſe videatur.

3. Vitium eſt in Metaphora, ſi nimis poetica ſit: v. g.

ſi Orator dicat cum Virgilio: *Volucres pennis remigare*; aut ſi cum Horatio dicat de Euro:

Per Siculas equitavit undas.

Neque enim quæcumque Poetis licent, ea omnia Oratoribus licere exiſtimandum eſt.

4. Metaphorarum vitium eſt immoderata quædam illarum coacervatio. Etſi enim nullus eſt florentior tropus, & qui plus luminis afferat orationi, non tamen frequentari nimium debet: nam ut modicus illius uſus maximopere delectat, ita immodicus non parum affert ſatietatis atque faſtidii, & in ænigma tranſit, aut in allegoriam.

5. Denique vitioſa eſt Metaphora, quæ ſibi non conſtat, res nimirum omnino diſſimiles inter ſe conjungendo. Quippe, ut docet Fabius: *Id in primis eſt cuſtodiendum, ut quo ex genere cœperis translationis, hoc deſinas. Multi enim cum initium a tempeſtate ſumſerint, incendio, aut ruina finiunt; quæ eſt inconſequentia rerum fœdiſſima.* Quamquam, ut loquar ingenue: huic de perpetua ſibique conſentanea translatione Rhetorum præcepto non adeo ſevere a ſummis viris obtemperari video. Scimus enim diverſas omnino Metaphoras eleganter ſæpe fuiſſe conjunctas a Virgilio, ab Horatio, a Catullo, &c. ſic triplex eſt Metaphora in duobus hiſce verſibus Horatii.

Nemo adeo ferus eſt, ut non miteſcere poſſit, *Epiſt. 1.*
Si modo culturæ patientem commodat aurem. *Lib. 1.*

Prima eſt de feris, quæ proprie manſueſcunt, & cicurantur. Altera eſt de fructibus, qui acerbi ſunt, & proprie miteſcunt. Tertia eſt ab agris, quorum propria eſt cultura.

---

§. IV.
De Allegoria.

QUid eſt Allegoria?

R. Allegoria eſt Metaphorarum continuatio, ſeu figura, qua aliud verbis dicitur, aliud re ipſa intelligitur, unde non abſurde vocatur *Diverſiloquium*; quod nimirum aliud dicatur, aliud ſentiatur.

Hujuſmodi eſt inſignis illa Ciceronis in Piſonem Allegoria: *Neque tam fui timidus, ut qui in maximis turbinibus, ac fluctibus, reipublicæ navem gubernaſſem, ſalvamque in portu collocaſſem, frontis tuæ nubeculam, aut*

collegæ tui contaminatum ſpiritum perhorreſcerem. Alios ego vidi ventos; alias proſpexi animo procellas; aliis impendentibus tempeſtatibus non ceſſi, ſed unum me pro omnium ſalute obtuli.

Illuſtris eſt & omnibus nota illa Horatii Ode Allegoria de bello civili Lib. 1.

O navis, referent in mare te novi
Fluctus. O quid agis? fortiter occupa
Portum. Nonne vides ut
Nudum remigio latus,
Et malus celeri ſaucius Africo,
Antemnæque gemant; ac ſine funibus
Vix durare Carinæ
Poſſint imperioſius
Æquor? non tibi ſunt integra lintea, &c.

In hac eximia Allegoria, navim pro Republica; fluctus pro civili bello; portum pro pace concordiaque; remigium pro militibus; nautas pro Magiſtratibus; malum pro præcipuis Ducibus uſurpat Horatius, & ab initio ad finem egregie ſibi conſtat; quod in Allegoria præcipuum eſt.

Felicis Allegoriæ eximium aliud exemplum eſſe poterit lepidus ille dialogus Galli, Hiſpani, & Itali, in Urbanum VIII. Pontificem maximum, cujus ſymbolum gentilitium erant apes.

De Apibus Barberinis allegoria.

Gallus:

Gallis mella dabunt; Hiſpanis ſpicula figent.

Hiſpanus:

Spicula ſi figant, emorientur apes.

Italus

Mella dabunt cunctis; nulli ſua ſpicula figent:
Spicula nam Princeps figere neſcit apum.

---

§. V.
De Metonymia.

Quid eſt Metonymia?

R. Metonymia, quæ etiam vocatur Hypalage, ſeu Tranſnominatio, eſt troporum omnium vaſtiſſimus atque uſitatiſſimus. Fit autem quatuor potiſſimum modis. 1. cum cauſſa, vel quaſi cauſſa ponitur pro effectu, & cum rerum inventor & auctor uſurpatur pro rebus ipſis, quas invenit; ut Mars pro bello; Ceres pro frugibus;

Vulca-

Vulcanus pro igne: Cicero aut Virgilius, pro ſcriptis illorum; dux exercitus pro exercitu ipſo. Sic dicimus, vario Marte pugnatum eſt, hoc eſt vario belli eventu; & Virgilius, *Onerantque caniſtris dona laboratæ Cereris*; id eſt *panis*, & Georgicorum lib. 2.

Bacchus amat colles; Aquilonem & frigora taxi.

Sic CHRISTUS ipſe uſus Metonymia, dixit: *Habent Moyſem, & Prophetas*, hoc eſt libros Moyſis, & Prophetarum. Sic etiam dicimus ab Annibale apud Cannas cæſa fuiſſe ſexaginta Romanorum millia; hoc eſt ab Hannibalis exercitu. Fit item hoc primo modo Metonymia, cum poſſeſſor uſurpatur pro re poſſeſſa; ut cum ait Virgilius Æneid. 2.

Jam proximus ardet
Ucalegon.

Hoc eſt domus Ucalegontis.

2. Fit Metonymia cum ſumuntur effecta pro cauſis, ut ſcelus pro ſcelerato ipſo: ita Comicus: *ubi eſt ſcelus ille, qui me perdidit?* Ita Virgilius 2. Æneid.

Accipe nunc Danaum inſidias, & crimine ab uno
Diſce omnes.

Ubi *Crimen* ponitur pro perfido Sinone criminis auctore; & hic eſt germanus illius loci ſenſus: ex uno Sinone diſce Græcos omnes eſſe perfidos. Fit etiam cum id quod proprium eſt effectui, tribuitur cauſæ; & hoc Poetis valde familiare eſt: Ita timor dicitur fugax; Mors dicitur pallida, morbi dicuntur pallentes, quia fuga eſt effectus timoris, & pallor eſt effectus morborum & mortis. Sic Horatius; *Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas Regumque turres*. Sic Virgilius: Pallentes habitant morbi, triſtiſque ſenectus.

3 Fit Metonymia, cum res, quæ continet, uſurpatur pro re contenta; ut Roma pro Romanis, cœlum pro cœleſtibus, terra pro terræ incolis.

4. Cum ſignum uſurpatur pro re ſignificata; ut toga pro pace, faſces pro Magiſtratu. Ita Cicero in Piſonem.

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ.

Huc refer, cum hæc vox *nomen* ponitur pro re ipſa, ita Livius lib. 1. *Ad ſingula oppida circumferendo arma, nomen omne Latinum domuit.*

§. VI.
De Synecdoche.

Q*Uid eſt Synecdoche?*

R. Synecdoche eſt tropus apud Oratores æque ac Poetas valde uſitatus & tritus. Fit autem quatuor modis.

1. Cum pars ponitur pro toto, v. g. mucro pro enſe; tectum pro domo; puppis, vel carina pro navi integra, ita Virgilius Æneid. 2.

Non anni domuere decem, non mille carinæ.

Eſt autem *Carina* ima pars navis. Sic etiam hominis anima ſæpe uſurpatur pro homine ipſo. Ita Tullius: *Vos meæ chariſſimæ animæ ſæpiſſime ad me ſcribite*: Eodem refer vulgares illas locutiones, quibus *Unus* accipitur pro *Pluribus*; ut cum dicit Virgilius: *Hoſtis habet muros*.

Epiſt. 14. Libr. 14.

2. Fit Synecdoche, cum totum uſurpatur pro parte: ut in hoc decantato Virgilii verſu:

Eccl. 1.

Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania * Tigrim.

Et rurſum Æneid. 12.

———Fontemque, ignemque ferebant.

Ubi fons accipitur pro parte fontis. Huc pertinet etiam cum *Plures* uſurpantur pro *uno*; ut cum ait Tullius, *Nos populo impoſuimus, & Oratores viſi ſumus*: licet de ſe tantum loquatur.

** Tigris Aſiæ fluvius inſignis, ſic dictus a velocitate.*

3. Synecdoche fit, cum materia, ex qua facta res eſt, accipitur pro re ipſa, v. g. ferrum pro gladio, pinus pro navi, argentum pro pecunia, quæ fit ex argento.

4. Denique fit Synecdoche, cum vel ſpecies ſumitur pro genere, vel genus pro ſpecie, ut Eurus, vel Aquilo, pro quolibet vento: Sabellicus ſus, pro quolibet ſue, Myrtoum, vel Carpathium mare pro mari quocumque, ſic Maro:

Denteſque * Sabellicus exacuit ſus.

Ita Juvenalis pro quolibet homine frugi, Curium appellat.

Qui * Curios ſimulant, & * Bacchanalia vivent.

Contra vero genus uſurpabitur pro ſpecie, ſi dicatur cum Virgilio *Ales* pro *Aquila*.

———Prædamque ex unguibus ales

Projecit fluvio.

** Sabelli, ſeu Sabini populi Italiæ.*

** M. Cur. vir frugalis, & optimus civis.*

** Bacchanalia Bacchi feſta, in quibus Romani crapulæ, & libidini indulgebant.*

Et

Et alibi *Quadrupes* pro *Equo*, vel ſi dicatur cum Chriſto ipſo: *Prædicate Evangelium omni creaturæ*: id eſt *omni homini*.

---

§ VII.
De Ironia.

Quid eſt Ironia?

R. Ironia, quæ Socrati adeo fuit in deliciis, eſt figura, qua aliud plane dicimus, quam verba ipſa ſignificare videntur. Quando, v. g. quempiam ſimulata laudatione falſe ac ingenioſe perſtringimus: nimirum aliud aperte dicendo, aliud vero innuendo: unde recte vocatur a Quintiliano, *Diverſiloquium*, *diſſimulatio*, *&* *illuſio*, ut ſonat Græca ipſa Ironiæ vox.

Intelligitur autem Ironia, vel ex ipſa re, quæ dicitur, vel ex ipſa pronuntiatione certe quidem, ut ſi dicas: *O præclarum ovium cuſtodem lupum!* Ita Juvenalis impiam æque ac ſtolidam Ægyptiorum ſuperſtitionem, qui non quadrupedes ſolum colebant, uti canem, ſimiam, felem, bovemque, ſed plantas etiam ipſas, uti porrum & cepe, divinis proſequebantur honoribus, falſe cavillatur hac faceta & eleganti Ironia Satyræ 14.

Oppida tota * canem venerantur; nemo Dianam.
Porrum & cepe nefas violare, ac frangere morſu.
O ſanctas gentes, quibus hæc naſcuntur in hortis
Numina!

* *Latrator Anubis.*

Eximia eſt Ciceronis Ironia in Miloniana: *Sed ſtulti ſumus*, inquit, *qui Druſum*, *qui Africanum*, *Pompejum noſmetipſos cum Publio Clodio conferre audeamus. Tolerabilia fuerunt illa: Clodii mortem æquo animo ferre nemo poteſt: luget Senatus, moeret Equeſter ordo, tota civitas confecta ſenio eſt, ſqualent municipia, afflictantur coloniæ, agri denique ipſi tam beneficum, tam ſingularem, tam manſuetum civem deſiderant.*

Ironiæ exemplum exquiſitius apud veteres nullum habemus, quod ſciam, quam lepidam illam Apocolocyntoſim, in qua Seneca Claudium Imperatorem, qui vulgo bardus & imbellis habebatur, facetiſſime ludit. Eſt autem Apocolocyntoſis Satyra quædam * Menippæa, qua fatuum Claudii caput multo urbanitatis ſale defricatur. Ἀποκολοκύντωσις, porro vocatur, quaſi ſi dicas Metamorphoſim in cucurbitam, ad ſignificandam hominis inſulſitatem: eſt enim κολοκύντη Græce *cucurbita*.

* *Menippus Cynicus Philoſophus mordacibus Satyris notus, unde Satyra Menippæa.*

In hac igitur eleganti Ironia Poetas in funere Claudii ita jocoſe cantantes inducit Seneca Philoſophus.

Fundite fletus,	Edite planctus,
Fingite luctus:	Reſonet triſti
Clamore forum:	Cecidit pulchre
Cordatus homo,	Quo non alius
Fuit in toto	Fortior orbe.
Ille citato	Vincere curſu
Poterat celeres,	Ille rebelles
Fundere * Parthos,	Levibuſque ſequi
Perſida telis,	Certaque manu
Tendere nervum,	Qui præcipites
Vulnere parvo	Figeret hoſtes,
Pictaque Medi	Terga fugacis:
Ille Britannos	Ultra noti
Litora ponti,	Et cæruleos
Scuta * Brigantas	Dare Romuleis
Colla catenis:	Juſſit & ipſum
Nova Romanæ	Jura ſecuris
Tremere oceanum.	Deflete virum
Quo non * alius	Potuit citius
Dicere cauſſas,	Una tantum
Parte audita,	Sæpe & neutra.
Quis nunc judex	Toto lites
Audiet anno?	Tibi jam cedet,
Sede relicta,	Qui * dat populo
Jura ſilenti	Cretæa tenens
Oppida centum.	Cædite mœſtis
Pectora palmis	O Cauſidici
Venale genus,	Voſque Poetæ
Lugete novi,	Voſque in primis
Qui concuſſo	Magna paraſtis
Lucra * fritillo.	

* *Parthi in illum impune rebellarunt.*

* *Brigantes populi Hiberniæ.*

* *Claudius erat homo inſaniſſimus.*

* *Minos Rex olim Cretæ, magnus erat aleator, & de alea librū ſcripſit.*

* *Fritillus, vulgo Boſſolo in cui ſi agitano i dadi nel giuoco del o Sbaraglino.*

Huic falſiſſimæ Ironiæ addito ſodes aliam non minus jocoſam, cujus auctor eſt Imperator Julianus cognomento apoſtata, & quæ inſcribitur Miſopogon.

Quin & ipſa quoque Scriptura ſacra illuſtre admodum Ironiæ exemplum ſuppeditat nobis in mirabili illa Eliæ pugna adverſus falſos Baalis Prophetas lib. 3. Regum: *Illudebat illis Elias dicens: Clamate voce majore . . . . forſitan loquitur, aut in diverſorio eſt, aut in itinere, aut certe dormit, ut excitetur.* Quin etiam vel ipſe Deus Optimus Maximus amara quadam Ironia uſus

eſt

eſt adverſus perduellem Adamum: *Ecce Adam quaſi unus ex nobis factus eſt, ſciens bonum & malum.* *Gen. 3. 22.*

De Regulis Ironiæ.

Quænam ſunt Ironiæ Regulæ.

R. Duæ. 1. Enim quæ ambigua voce continentur Ironiæ, ea præcipuum quemdam leporem ac venuſtatem habent. Acuta quippe, jocoſaque videri ſolent, quæ dicuntur ex ambiguo. Ita Neronem Matricidam, qui ſeſe ab Ænea oriundum gloriabatur, non infacete luſit Poeta Romanus teſte Suetonio:

Quis neget Æneæ magna de ſtirpe Neronem?
* Suſtulit hic matrem: ſuſtulit ille patrem.

** Matrem Agrippinā interfecit Nero.*

Ita Plagiarium ridet Martialis libro ſecundo:

Carmina Paullus emit, recitat ſua carmina Paulus:
Nam quod emas, poſſis dicere jure tuum.

Sic etiam in virum, & uxorem eidem patibulo ſuſpenſos eximie luſit * Poeta recens.

** Joannes Commirius e S. I.*

Ecce jugo nexi pendent vir & uxor eodem:
Hoc merito poſſis dicere conjugium.

2. Ironia fieri ſolet adhibendo voces illas, *Scilicet nimirum, ſi Superis placet, nempe*, illas, inquam, adhibendo cum amara quadam, & falſa vocis inflexione. Ita Terentius: *Id populus curat ſcilicet*, & apud Virgilium Dido Æn. 4.

Scilicet is Superum labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat.

---

§. VIII.

De Sarcaſmo.

QUid eſt Sarcaſmus, ſeu ſubſannatio?

R. Sarcaſmus, qui ad Ironiam pertinet, eſt amarulenta quædam irriſio, & truculentum genus Ironiæ, quæ fit cum magna quadam acerbitate & contumelia, qua quiſpiam hoſti crudeliter inſultat. Ita morienti Chriſto impie admodum inſultabant perfidi Judei: *Vah qui deſtruis templum Dei, & in triduo illud reædificas: ſalva temetipſum, ſi filius Dei es, deſcende de Cruce... Alios ſalvos fecit, ſeipſum non poteſt ſalvum facere.* Et apud Virgilium Trojano a ſe interfecto per Sarcaſmum inſultat victor Turnus. *Mat. 27.* *Æneid. 10.*

En agros, & quam bello, Trojane, petiſti
Heſperiam metire jacens. Hæc præmia, qui me
Ferro auſi tentare, ferunt: ſic mœnia condunt.

Poteſtne Ironia inter Sententiarum figuras numerari, ut quibuſdam placet?

R. Nequaquam. Liquet enim perſpicuo Ironiam ſemper eſſe Tropum; cum ſemper voces a propria ſignificatione traducat ad alienam.

Falſamne & mendacem orationem efficit Ironia?

R. Nequaquam; quia neque fallendi eſt animus Oratori, dum utitur Ironia; neque eſt juſta cauſa, cur fallatur auditor, ſi paullum modo intelligat quod dicitur; quemadmodum falli non ſolet, dum homo callidus, & verſipellis, per Metaphoram *Vulpes* appellatur.

Suntne alii Tropi præter iſtos de quibus egimus?

R. Sunt aliqui alii, ſed qui ad ſuperiores hoſce quatuor omnino revocantur; ut Metalepſis ad Metonymiam: Anotomaſia, & Syllepſis ad Synecdochem.

CAPUT V.

De Figuris verborum proprie dictis, ſeu quæ non ſunt Tropi.

QUid ſunt Figuræ verborum proprie dictæ?

R. Eæ ſunt, quæ ſic in verbis continentur, ut mutatis illis, figura tollatur, v. g. hæc ſententia, *Amantes ſunt amentes*, eſt figura verborum, quia perierit figura, ſi pro *Amentes* dicas *Stulti*, aut aliud ſimile. Sed eſt figura ſententiæ, ſi quis patriam inducat loquentem, aut ſi utaris ſimilitudine; quia quæcumque demum hic uſurpes verba, aut quocumque ea colloces ordine, manet Schema.

Quot modis fiunt figuræ verborum?

R. Fiunt tribus potiſſimum modis: 1. Per adjectionem: 2. Per detractionem: 3. Per ſimilitudinem.

§ I.

Figura per Adjectionem.

QUænam verborum figuræ fiunt per Adjectionem?

R. Octo præcipuæ, nimirum Repetitio, Converſio, Complexio, Conduplicatio, Gradatio, Synonymia, Traductio, Polyſyntheton.

Quid

Quid eſt Repetitio?

R. Eſt Figura, in qua ab eodem vocabulo ſæpius inchoatur oratio, ut 1. Catilinaria: *Nihil ne te nocturnum præſidium palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil conſenſus bonorum omnium, nihil hic munitiſſimus habendi Senatus locus, nihil horum ora vultuſque moverunt?* Ubi vides profecto vocem illam *Nihil* ſæpius iteratam, maximam quandam vim afferre orationi. Cujuſmodi etiam eſt illa repetitio in Pſalmo 28. *Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia, vox Domini confringentis cedros.*

Quænam eſt Repetitionis utilitas?

R. Facit in primis repetitio, ut acrior ſit ac vehementior oratio; ut cum ait Cicero, *Quem Senatus damnarit, quem populus R. damnarit, quem omnium exiſtimatio damnarit, eum vos ſententiis veſtris abſolvetis?* Et rurſum in Catilinam, *Non feram, non patiar, non ſinam.* Repetitione utitur eleganter Æolus ventorum Rex, dum Junonem ſic alloquitur apud Maronem:

Ad Herennium.

Tu mihi quodcumque hoc regni, tu ſceptra Jovemque
Concilias: Tu das epulis accumbere divum.

Quid in Repetitione cavendum eſt?

R. Valet mirum in modum in exaggerandis virtutibus ac vitiis, eſtque Schema plane venuſtum. Sed quia ſtatim incurrit in oculos, propterea non eſt diutius continuandum; ſed ſatius eſt, ut aliorum Schematum admixtione temperetur.

Quid eſt converſio?

R. Eſt Figura Repetitioni prorſus contraria, in qua ſæpius eodem vocabulo clauditur oratio; ut in Antonium: *Doletis tres exercitus P. C. interfectos? Interfecit Antonius. Deſideratis clariſſimos cives? Eos quoque vobis eripuit Antonius. Auctoritas hujus ordinis afflicta eſt? Afflixit Antonius.*

Quid eſt Complexio?

R. Eſt Figura, quæ Repetitionem ſimul & Converſionem complectitur, cum nimirum ab eodem verbo, vel ab iiſdem verbis incipiat, atque claudatur. Ita * Tullius: *Quis legem tulit? Rullus. Quis majorem partem populi ſuffragiis privavit? Rullus. Quis comitiis præfuit? Rullus.* Sic etiam Martialis invidum quemdam per complexionem inſectatur, Lib. 9.

* *Pro lege Agraria.*

Rum-

Rumpitur invidia quidam, chariſſime Juli,
Quod me Roma legit; rumpitur invidia.
Rumpitur invidia, quod turba ſemper in omni
Monſtramur digito; rumpitur invidia.
Rumpitur invidia, tribuit quod Cæſar uterque
Jus * mihi natorum, rumpitur invidia.
Rumpitur invidia, quod rus mihi dulce ſub urbe eſt,
Parvaque in urbe domus, rumpitur invidia.
Rumpitur invidia, quod ſum jucundus amicis,
Quod conviva frequens, rumpitur invidia.
Rumpitur invidia, quod amamur, quodque probamur,
Rumpatur quiſquis rumpitur invidia.

* *Magna illis præerant conſtituta, qui tres aut plures habebāt liberos; v. g. in ſpectaculis honoratior locus, &c. Hoc jus Martiali conceſſum fuit, tametſi nullos haberet liberos.*

Verum figura hæc, quia maxime ferit oculos, uti præcedentes, idcirco parce admodum, & in loco eſt adhibenda.

Quid eſt Conduplicatio?

R. Eſt ejuſdem vocabuli, vel plurium iteratio ſive initio orationis, ſive in fine, ſive alibi. Ut cum ait Maro:

Nunc, nunc inſurgite remis,
Hectorei ſocii.

Et Libro nono cum ait Niſus:

Me me adſum qui feci, in me convertite ferrum,
O Rutuli. Mea fraus omnis.

Quid eſt Gradatio?

R. Gradatio, ſive Κλίμαξ, eſt figura, qua per quoſdam quaſi gradus vel aſcenditur ad ſummum, vel deſcenditur ad infimum. Quale eſt illud Ciceronis in Catilinam: *Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo non audiam, ſed etiam non videam, planeque ſentiam.* Magnum eſt enim quidquid agat Catilina, ſcire Ciceronem: majus quidquid moliatur: longe maximum quidquid etiam cogitet. Lepidum eſt illud ejuſdem Ciceronis ad Atticum: *Si dormis, expergiſcere, ſi ſtas, ingredere, ſi ingrederis, curre, ſi curris advola.*

Ejuſmodi eſt etiam ille Virgilii locus in eclogis.
Torva leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam:
Florentem cithyſum ſequitur laſciva capella.

Gradatione gaudent etiam ipſi * Doctores Eccleſiæ. Tale illud eſt: *Cui enim veritas comperta eſt ſine Deo? cui Deus compertus eſt ſine Chriſto? cui Chriſtus exploratus eſt ſine Spiritu Sancto? cui Spiritus Sanctus accommodatus ſine fidei Sacramento?*

* *Tertullianus lib. de Spectaculis.*

Quid

Quid eſt Synonimia?

R. Eſt verborum idem ferme ſignificantium coacervatio, ad rei magnitudinem demonſtrandam, ut in Miloniana: *An vero vos ſoli ignoratis? vos hoſpites in hac urbe verſamini? veſtræ peregrinantur aures? neque in hoc pervagato civitatis ſermone verſantur?* Hoc Schema Poetis eſt valde uſitatum, Ita Plautus:

Quicumque ubique ſunt, qui fuere, quique futuri ſunt
Stulti, ſtolidi, fatui, * fungi, * blenni, buccones,
Solus ego omnes longe anteeo ſtultitia & moribus indoctis.

* *Fungus*, Sciocco.
* *Blennus*, Pazzo.

Quid eſt traductio?

R. Traductio, ſeu Polyptoton, ut ajunt Greci, eſt variata caſibus, aut generibus, aut modis, aut temporibus, ejuſdem vocabuli repetitio, ut cum ait Tullius pro Archia: *Pleni ſunt omnes libri, plenæ ſapientium voces, plena exemplorum vetuſtas.* Vel cum ait Ovidius: Spectatum ornatæ veniunt, ſpectantur & ipſæ.

Nec inconcinni videbuntur tres iſti verſiculi, quibus nomen idem per omnes caſus ordine ſuo variatur:

Cum vanitas ſit vanitatis filia,
Et vanitati vanitatem procreat,
O vanitas, quid vanitate vanius?

Quid eſt Polyſyntetbon?

R. Polyſyntheton, ſeu, ut alii malunt, Polyſyndeton, eſt Schema conjunctionibus abundans, ut, *Et juſtitia, & liberalitate, & fortitudine ceteros omnes Imperatores ſuperavit.* Itemque apud Virgilium:

Aſcaniumque, patremque meum, juxtaque Creuſam,
Alterum in alterius mactatum ſanguine cernam. *Lib.* 2.

---

§. II.

De Figuris per Detractionem.

Quot ſunt Figuræ, quæ fiunt per detractionem?

R. Tres: Reticentia, Adjunctio, & disjunctio.

Quid eſt reticentia?

R. Eſt Figura, quæ fit, quando verbum aliquod ſubauditur: ut cum ait Tullius in Verrinis: *Hunccine hominem? hanccine impudentiam? hanccine audaciam?* ſupple *feremus*. Et apud Virgilium. *Æn.* 12.

At vero Rutulis impar ea pugna videri
Jamdudum, & vario miſceri pectora motu.

Ubi profecto vides ſubintelligi *coepit*, & *coeperunt*.

Item-

Itemque libro 1. *Sed vos, qui tandem?* ſubauditur *eſtis*. Eodem pertinet illud Maffei: *Ex eo tempore tiro vanis agitari furoribus, dies noctesque fletibus jungere, nullam capere partem quietis*: ſupple *coepit*.

Quomodo fit Adjunctio?

R. Fit Adjunctio, quando uni verbo plurima nomina ſubſtantiva reſpondent. Ita Cic. *Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia*. Sic etiam Virgilius Æneid. 3.

* Trojugena interpres Divum, qui numina Phœbi,
Qui tripodas * Clarii lauros, qui ſidera ſentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ.

** Helenus Priami filius, Rex idem & Phœbi ſacerdos.*

** Apollo dictus Clarius ab urbe Claro, Apollinis oraculo nobili.*

Quomodo fit disjunctio?

R. Disjunctio, ſeu diſſolutio fit, quando conjunctiones, & particulæ tolluntur, ut incitatior feratur oratio; ita Tullius: *Hæc ſtudia literarum adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, adverſis perfugium ac ſolatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur*.

---

§. III.

Quot ſunt Figuræ per ſimilitudinem?

R. Tres in primis numerantur, nempe Paranomaſia, ſimiliter cadens, & ſimiliter deſinens.

Quid eſt Paranomaſia?

R. Paranomaſia, ſeu Annominatio, eſt Figura, qua voces pene ſimiles, ac colludentes uſurpantur in ſenſu diſſimili. Ut cum ait Tullius in Antonium: *Cum in gremio mimarum mentum, & mentem deponeres*. Et ad Atticum, *Conſul ipſe parvo animo & pravo; facie magis quam facetiis ridiculus*. Et alibi, *Ex aratore factus orator*. Ita Martialis, qui in hoc genere frequens eſt:

Litigat, & Podagra Diodorus, Flace, laborat:
Sed nil patrono porrigit: hæc * chiragra eſt.

** Quæ nimirum manus ipſi conſtringit ne quid patrono largiatur.*

Sic etiam ludit Auſonius in illo celebri Epigrammate de Venere;

Orta * ſalo, ſuſcepta ſolo, patre edita cœlo,
Æneadum genitrix hic abito alma Venus.

** Venerem e maris ſpuma natam fabulantur Poetæ.*

Frequentiſſimi ſunt in hoc aculeato venuſtoque Schemate D. Petrus Chryſologus, & mellifluus Bernardus, ut dum ait iſte: *Monachorum cellæ jam non ſunt eremiticæ, ſed aromaticæ*. Et alio loco: *Hoc agant in cellis, quod Angeli in coelis*.

Græ-

Græcis quoque admodum uſitata eſt Paranomaſia ut apud Herodotum Lib. 1. Παθήματα μαθήματα, *Quæ nocent, docent*. Ejuſdemque generis erat illud quod Apollodorus pictor præclarus inſcripſerat operi ſuo;

Μωμήσεταί τις μᾶλλον, ἢ μιμήσεται. Ideſt:

Facilius erit ridere, quam imitare.

Delectat in primis, & ferit hoc Schema, ſi parce, ac in loco adhibeatur, & ſententiarum gravitate ſuſtentetur. Si vero frigidas alluſiones, ut non raro fit, venetur orator, ineptus nimium erit & putidus.

Quid eſt ſimiliter cadens?

R. Eſt vocabulorum per eoſdem caſus, & per eadem tempora expreſſorum conſenſus quidam, & quaſi concentus; ut cum ait Cicero: *Quid tam commune quam ſpiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis?* ubi vides quatuor nomina in dativo plurali poſita. Ejuſdem generis ſunt triti illi Imperatoris Hadriani verſiculi, quos moriens * fecit: *Apud Ælium Spartianū in vita Hadriani.*

Animula vagula, blandula.
Hoſpes comeſque corporis,
Quæ nunc abibis in loca
Pallidula, rigida, nudula,
Nec, ut ſoles, dabis jocos.

Quid eſt ſimiliter deſinens?

R. Fit cum orationis vel membra, vel articuli eodem modo terminantur; ut apud Quintilianum; *Ejuſdem non eſt & facere fortiter, & vivere turpiter*. Ita Cicero Pompejum laudans; *Bellum extrema hieme apparavit, ineunte vere ſuſcepit, media æſtate confecit*. *Pro lege Manilia.*

§. IV.

Appendix de Tranſitione.

Quid eſt Tranſitio?

R. Tranſitio, quam alii Figuram eſſe volunt, alii cum Fabio negant, eſt orationis quidam nexus, quo fit ut a te copulata inter ſe illius membra concinne cohæreant, & unum quaſi corpus efficiant.

Quot ſunt Tranſitionis genera?

R. Duo. Tranſitio enim vel eſt perfecta, vel imperfecta. Tranſitio perfecta ea eſt, qua breviter monemus quid dictum ſit, & quid dicendum reſtet; cujuſmodi eſt iſta pro lege Manilia; *Quoniam de genere*

nere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.

Tranſitio imperfecta ea eſt, qua alterum tantum eorum exprimitur; ut in hoc Ciceronis pro Roſcio; *Age nunc illa videamus, judices, quæ conſecuta ſunt.* Utriuſque indiſcriminatim generis ſelecta ex Tullio præſertim afferemus exempla. Quoniam videmus in inveniendis hujuſmodi Tranſitionibus ſolere Tirones non mediocriter laborare.

Tranſitionum Ciceronianarum exempla ſelecta.

1. *Satis mihi multa verba feciſſe videor, quare hoc bellum eſſet genere ipſo neceſſarium, magnitudine periculoſum. Reſtat ut de Imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo, dicendum eſſe videatur.*

2. *Satis multa de turpitudine: dicam deinceps, quod propoſui, de periculo.*

3. *Uni epiſtolæ reſpondi: venio ad alteram.....*

4. *Sed nimis multa de nugis: ad majora veniamus...*

5. *Verum ubi rerum teſtimonia adſunt, nihil opus eſt verbis.*

6. *Sed hæc vetera: illud recens, Cæſarem meo conſilio interfectum.*

7. *Sed ne forte ex multis rebus geſtis M. Antonii, rem unam pulcherrimam tranſiliat oratio, ad * Lupercalia veniamus. Non diſſimulat, Patres conſcripti, apparet eſſe commotum, ſudat, pallet.*

8. *Sed arrogantiam hominis, inſolentiamque cognoſcite.*

9. *At etiam auſus es (Quid autem eſt, quod tu non audeas?)*

10. *Sed jam ſatis multa de cauſſa: extra cauſſam etiam nimis fortaſſe multa. Quid reſtat, niſi ut orem, obteſterque vos, Judices, ut miſericordiam tribuatis fortiſſimo viro.*

11. *Quæſtura illius demonſtrata, reliqua attendite.*

12. *Atque ut inde oratio mea proficiſcatur, unde hæc omnis cauſſa ducitur.*

13. *Atque ut facilius intelligere poſſitis, Judices, quæ facta ſunt indigniora eſſe, quam hæc ſunt, quæ diximus; ab initio res quemadmodum geſta ſit, ordine exponam.*

14. *Sed hæc robuſtioris improbitatis ſcelera omittamus, loquamur potius de nequiſſimo genere levitatis.*

* Lupercalia Feſta Solemnia in Panos honore menſe Februario celebrari ſolita a Lupercis illius Sacerdotibus, qui nudi per urbem curſitabant Luperci ſic vocabantur, quod Pan lupos arceret ab ovibus.

15.

15. *Id quo facilius facere poſſitis, dabo operam, ut a principio res quemadmodum geſta ſit, cognoſcatis.*

16. *Sed finis ſit; neque enim præ lacrymis jam loqui poſſum; & hic ſe lacrymis defendi vetat.*

17. *Sed quoniam emerſiſſe jam e vadis, & ſcopulos prætervecta videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquus curſus oſtenditur.*

18 *Accipite nunc aliud ejus facinus nobile, & multis locis ſæpe commemoratum, & ejuſmodi ut in uno omnia maleficia ineſſe videantur. Invenietis id facinus natum a cupiditate, auctum per ſtuprum; crudelitate perfectum & concluſum.*

19. *Plura de illo Archipirata dixi quam volui, & tamen ea, quæ certiſſima ſunt hujus criminis argumenta prætermiſi.*

20. *Age vero, ne ſemper forum, ſubſellia noſtra, curiamque meditemur.*

21. *Ad ejus Tribunatum, qui ad ſeſe jamdudum vocat, & quodammodo abſorbet orationem meam, contento ſtudio curſuque veniamus.*

22. *Atque hæc oblectationis, illa neceſſitatis.*

23. *Hæc mihi fere in mentem veniebant, quæ dicenda putarem de natura Deorum.*

24. *Quibus rebus expoſitis, ſatis docuiſſe videor hominis natura quanto omnes anteiret animantes.*

25. *Longa eſt oratio, multæque rationes, quibus doceri poteſt.*

26. *Sed quid ego longinqua commemoro?*

27. *Intelligo quam ſcopuloſo difficilique loco verſer.*

28. *Sed quid ego his argumentis utor, quaſi res dubia, aut obſcura ſit?*

29. *Magna ſunt hæc, vel potius maxima. Jam vero quanto majus videbitur?*

30. *Multa hujuſmodi proferre poſſem: ſed genus ipſum videtis.*

31. *Nolo in hac re multus videri.*

32. *Sed quid ego hæc aut tam levia, aut tam minima recordor?*

33. *Itaque fateamur neceſſe eſt nihil difficilius eſſe.*

34. *Quid loquar, quanta ratio in beſtiis appareat?*

35. *Jam vero iſta etiam notiora, quanto ſe opere cuſtodiant beſtiæ.*

36. *Multa prætereunda ſunt, & tamen multa dicuntur.*

37. *Ve-*

37. *Vereor ne hoc quod dicam, perinde intelligi auditu poſſit, atque ego ipſe cogitans ſentio.*

38. *Sinite me illa minora, ac quotidiana prætermittere.*

39. *Illud tamen, quamquam ad exitum feſtinat oratio, prætermittere nullo modo poſſum.*

40. *Verum hæc miſſa facio; illud quæro.*

* Ex Cicerone ad Herennium, vel potius ex Cornificio.

41. * *De exordio ſatis dictum eſt: deinceps ad narrationem tranſeamus.*

42. *Quod ad definitiones hactenus: reliqua videamus.*

43. *Nunc reliquorum Oratorum ætates perſequamur.*

44. *Tempus eſt ad ceteras partes orationis proficiſci. Deinceps igitur de diſpoſitione dicemus.*

* Ex Varrone.

45. *De* * *ſtatutis diebus dixi: nunc de Annalibus dicam.*

46. *Hæc de bero: quod ſequitur de pecore.*

47. *De multitudine quondam quod ſatis eſt admonui, de obſcuritate pauca dicam.*

* Ex Seneca.

48. *Sed* * *ut omiſſo principio, rem ipſam aggrediamur.*

* Svetonius de Caligula.

49. * *Hactenus de principio: quod ſequitur, de monſtro.*

50. *Jam quantum illud eſt, quod in occupationibus ſummis nunquam intermittis ſtudia doctrinæ?*

Ex aliis.

51. *Utinam vero mihi ſatis eſſet ad dicendum vel facultatis, vel temporis.*

52. *Hic hic, Auditores, animos ad inſignis facti memoriam ſempiternam erigite.*

53. *Sed hæc utcumque ferenda: hoc vero quis ferat?*

54. *Audiſtis graviſſima: audite nunc graviora.*

55. *Sed hæc privatim: nunc quæ publice geſta ſunt videamus.*

56. *Verum hæc miſſa facio: illud quæro.*

57. *Nihil jam dico de iſto ſcelere.*

58. *Poſtularet hic locus ut dicerem de.*

Variis hiſce, quas attuli, tranſitionibus addito breviores haſce formulas, particulaſque connectentes.

His adde; Accedit his; Huc accedit quod; Huc pertinet; Eodem pertinet: Jam vero quid dicam? Age vero explicemus nunc; His ſimillimum eſt; Poſtularet hic locus ut dicerem; Reſtat ut dicam; Nunc vero ſupereſt; Ex quo debet intelligi; Quid quod auſus eſt etiam? Omitto domeſticas tuas ſordes, Nam illud quid attinet commemorare? Ita eſt quemadmodum dixi.

CAPUT

CAPUT VI.

De Periodo.

QUid eſt Periodus?

R. Periodus eſt ſententia brevis, & abſoluta, quæ certis partibus ſive membris a ſe invicem pendentibus; & quodam veluti vinculo connexis, numeroſe comprehenditur.

Unde illud nomen ſuum traxit Periodus?

R. A voce Greca Περίοδος, quæ ſignificat ambitum atque circuitum. Eſt autem Periodus, verborum ambitus quidam, & continuata comprehenſio. Hinc artis magiſtri volunt periodum ſimilem eſſe cameræ, ſeu lapidei fornicis, cujus lapides omnes ita ſunt inter ſe apti, atque connexi, ut ſe communi illo vinculo, & continuatione ſuſtenrent.

*Quid ſibi vult celebris illa Ariſtotelis definitio lib. 3. Rhetoricæ, ubi ait, * Periodum eſſe orationem, quæ habeat principium, & finem, & magnitudinem, quæ uno quaſi aſpectu perluſtrari facile poſſit?*

R. Hanc definitionem in noſtram perbelle quadrare. Principium enim illud, de quo loquitur Ariſtoteles, nihil aliud eſt, niſi primum Periodi membrum, quod ita ſuſpenſum ferri debet, ut aliud quidpiam ſubſequi omnino debeat; unde etiam vocatur principium. Medium verò ac finis ſunt reliqua Periodi membra, quæ brevi quodam contractoque verborum ambitu debent illam circumſcribere. Unde vere dicitur illam uno conſpectu facile cerni debere, unoque ſpiritu pronuntiari.

* Δέγω δὲ περίοδον, λέξιν ἔχουσαν ἀρχὴν, καὶ, τελευτὴν καθ' αὑτὴν, κ̀ μέγεθος εὐσύνοπτον.

Aptæ hujuſmodi atque jucundæ verborum connexionis illuſtre exemplum eſſe poteſt Cicceroniana illa Periodus, in ipſo exordio orationis pro Marcello: *Dolebam enim, Patres conſcripti, & vehementer angebar, cum viderem virum talem, qui in eadem cauſſa, in qua ego, fuiſſet, non in eadem eſſe fortuna: nec mihi perſuadere poteram, nec fas eſſe ducebam verſari me in veſtro veteri curriculo, illo æmulo atque imitatore ſtudiorum meorum quaſi quodam ſocio a me comiteque diſtracto.*

§. I.

De partibus Periodi.

QUænam ſunt Periodi partes?

R. Periodus conſtat certis quibuſdam partibus, Κῶλα, quarum majores appellantur *Membra*, * Græcæ *Cola*, κόμματα. minores vero appellantur *Inciſa*, Græce *Commata*.

Quid eſt membrum Periodi?

R. Membrum ſive Colon eſt pars Periodi continens ſenſum aliquem, ſed ſuſpenſum ac imperfectum, v. g. *Antequam de republica, Patres conſcripti, dicam ea,* Philip. 1. *quæ dicenda hoc tempore arbitror;* ecce tibi Periodi membrum; neque enim hic ſenſus orationis conquieſcit. Habebis Periodum abſolutam, ſi ad primum illud membrum accedat hoc alterum: *Exponam vobis breviter conſilium & profectionis & reverſionis meæ.*

Quid eſt inciſum?

R. Inciſum, ſive Comma eſt pars membri: quemadmodum enim in Periodo membrum, ſic in membro continetur inciſum; v. g. *Nihil eſt, mihi crede, virtute formoſius, nihil pulchrius, nihil amabilius;* ex tribus hiſce Inciſis membrum unum efficitur. Itaque dicere inciſim eſt crebris id genus inciſis & articulis ſuam orationem diſtinguere.

Quandonam potiſſimum uſurpanda ſunt crebra illa Inciſa?

R. Inciſa mirum in modum valent, cum adverſario vehementius & acrius inſtat orator. Ita Cicero per Inciſa Piſonem increpat, illumque cæſim, ac punctim, ut ita loquar, objurgat, & ferit; *Non enim nos color iſte ſervilis, non piloſæ genæ, non dentes putridi deceperunt: oculi, ſupercilia, frons, vultus denique totus, qui ſermo quidam tacitus mentis eſt, hic in fraudem homines impulit: hic eos quibus eras ignotus, decepit, fefellit, in fraudem induxit. Pauci tua iſta lutulenta vitia noveramus; pauci tarditatem ingenii, ſtuporem, debilitatemque linguæ.*

Quoniam ſyllabarum numero circumſcribi ac terminari debet Periodi membrum?

R. Eſt hoc commune præceptum, unius Periodi membro, verſus hexametri magnitudinem non multum ſuperari debere. Quamquam, ut dicam id quod ſentio, hac in re omnino vitanda eſt Oratori exilis quædam anxietas, & ſcrupuloſa diligentia.

§. II.

§. II.

De variis Periodorum generibus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Quot ſunt genera Periodorum?

R. Tria. Alia eſt Periodus bimembris, ſive dicolos; alia trimembris, ſive tricolos; alia quadrimembris, ſive tetracolos. Plura enim vel pauciora membra aut vix aut nullo modo patitur germana ſinceraque Periodus. Singula porro hæc membra ſi vel paria ſint, vel non valde diſparia, multo gratior & venuſtior erit oratio.

Periodus bimembris.

*Ergo & mihi meæ priſtinæ vitæ conſuetudinem, C. Cæſar, interclusam aperuiſti: * Et his omnibus ad bene de Republica ſperandum, quaſi ſignum aliquod ſuſtuliſti.* * *Cic. pro Marcello.*

Trimembris exemplum eximium eſſe poteſt illa Ciceronis Periodus, numeris, ut mihi videtur, omnibus abſoluta, in exordio Manilianæ.

Periodus trimembris.

*Nam cum antea per ætatem hujus auctoritatem loci contingere non auderem: * Statueremque nihil huc niſi perfectum ingenio, elaboratum induſtria afferri oportere: * Omne meum tempus amicorum temporibus tranſmittendum putavi.*

Periodum quadrimembrem ſuppeditavit nobis idem Tullius in oratione pro Roſcio Amerino, ubi egregie, more ſuo. deſcribit ſupplicium parricidarum, qui primum virgis ſanguineis verberati, deinde vivi in culeum, hoc eſt in ſaccum e corio, cum cane, gallo, ſimia, & ſerpente incluſi, atque inſuti, in mare aut in fluvium projiciebantur.

Periodus quadrimembris.

Ita vivunt, ut ducere animam de cœlo non queant:
* *Ita moriuntur, ut eorum oſſa terra non tangat:*
* *Ita jactantur fluctibus, ut nunquam abluantur:*
* *Ita poſtremo ejiciuntur, ut ne ad ſaxa quidem mortui conquieſcant.*

Quid eſt Periodus quadrata?

R. Illa eſt, quæ conflat quatuor membris inter ſe paribus, & volubiliter ac numeroſe cadentibus; cujuſmodi eſt Ciceroniana illa de parricidarum ſupplicio.

§. III.

De legibus, ac regulis Periodi.

Quænam ſunt Periodi leges?

R. Tres præcipuæ. Prima eſt, ut illius membra nexibus quibuſdam inter ſe ſe quam aptiſſime cohæreant: alioqui enim jam non eſſet Periodus, ſed oratio diſſipata diſſolutaque, & ut ajunt, *Arena ſine calce*: 2. Regula hæc eſt, ut ſenſus non ſit niſi in omnium membrorum fine perfectus. 3. Ut pleniore verborum ambitu & circulo Periodus concludatur.

Poſſetne fieri Periodus, quæ contineret membra vel minus quam duo, vel plura quam quatuor?

R. Poſſe fieri Periodum unius membri: atque hæc eſt illa, quæ vocatur ab Ariſtotele Periodus * *ſimplex*, ſive * *monocolos*. Poſſet enim omnino uſque ad quinque, aut ſex, vel plura etiam membra produci. Verum perfecta, de qua hic tantum ſermo eſt, Periodus, nec ultra quatuor membra procurrit, nec infra duo contrahitur. Atque hæc eſt unanimis ſententia Demetrii Phalerei, * Hermogenis, ac Terentiani quoque Mauri, cum ait:

Quatuor e membris plenum formare videbis
Rhetora circuitum, ſive ambitus ille vocetur.

Atque in primis nobiſcum ita ſentit ipſe Tullius, cum ait in Oratore: *Conſtat ille ambitus & plena compreheńſio e quatuor fere partibus, quæ membra dicuntur, ut & aures impleat, & ne brevior ſit, quam ſatis ſit, nec longior.*

Quod ſi, ut aliquando contingit, ultra quatuor procedatur, ac nihilo tamen minus orbe quodam, circuituque concluſa feratur oratio, vocabitur *Ambitus*, ſive *Oratio Periodica*. Ita Cicero pro * Archia Poeta:

Oratio Periodica.

*Si quid eſt in me ingenii, judices, quod ſentio quam ſit exiguum; aut ſi qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter eſſe verſatum; aut ſi bujuſce rei ratio aliqua ab optimarum artium ſtudiis & diſciplina profecta, a qua ego confiteor nullum ætatis meæ tempus abhorruiſſe: earum rerum omnium vel in primis hic * A. Licinius fructum a me repetere prope ſuo jure debet.*

* Ἀφελὴς, μονόκωλος.

* *Hermogenes Tarſenſis anno ætatis 15. Rethor nobiliſſimus; rerum omnium obliviſcitur ante annum 24. Et in extrema inſcitia conſeneſcit.*

* *Archias Poeta Antiochenus Ciceronis olim præceptor, ob ingenium & eloquentiam civitate donatus a Romanis.*

* *Aulus.*

§. IV.

De artificio Periodi amplificandæ.

QUænam eſt prima ratio amplificandæ Periodi?

R. Tirones nullo negotio Periodos fundent, ſi habeant ad manum, & in promtu particulas, vel locutiones quaſdam conficiendis Periodis mirum in modum idoneas; cujuſmodi ſunt voces illæ omnes, quæ neceſſariam quamdam habent cum aliis ſubſequentibus affinitatem, v. g. *Etſi, quamvis, quemadmodum, ſicut, cum, quoties, quantum, quid ſi, quamquam, neque vero, ac illud quidem, ac mea quidem ſententia, jam vero, quamobrem, nemo ſane, quis enim, quidquid, &c.* His adde participia, *cogitanti mihi*, aliaque id genus ſexcenta, quæ cum aliis ſequentibus nexa omnino eſſe nemo non videt, & quæ uſus ipſe facile poterit edocere.

In quavis enim Periodo partes duæ ſunt, Protaſis nimirum & Apodoſis. Eſt autem Protaſis prima Periodi pars, ex qua ſecunda pendet, & in qua oratio creſcit quodammodo, & attollitur; Apodoſis vero eſt altera periodi pars, in qua oratio perfecta conquieſcit. Illæ porro de quibus loquimur particulæ, ſuſpenſæque locutiones mirum in modum idoneæ ſunt ad Protaſim cum Apodoſi connectendam, ut videre eſt in hoc exemplo.

Protaſis Periodi bimembris.

Tantus eſt ſplendor in laude vera, tanta in magnitudine animi & conſilii dignitas.

Apodoſis.

Ut hæc a virtute donata, cetera a fortura commodata eſſe videantur.

Portaſis Periodi quadrimembris.

Puella Aurelianenſis. *Ex Vavaſſore.*

Quod ſi, perditis hiſce temporibus, reſtitutor ſalutis noſtræ Deus huic inclinato ac labenti imperio non ſubveniſſet: * *Si non, debilitata Gallorum hominum virtute, fortiſſimæ illius Virginis animum excitaſſet, adjuviſſet* * *conſilia, robur firmaſſet:*

Apodoſis.

Non erat recuſandum quin aut deleti jamdudum & extincti, atque in Gallici nominis ruina eſſemus ſepulti: * *Aut amiſſæ libertati ſuperſtites, ſervitutem hodie tranſmarino regi & ignoto fœdam ſerviremus.*

* *Inciſa.*

* *Municipia erant civitates, quæ muneribus & honoribus populi Romani fungebantur.*

Quænam eſt ſecunda ratio amplificandæ Periodi?

R. Periodus pulcherrime dilatatur, cum brevis quædam ſententia in ſuas quaſi partes diſtribuitur. Ita Tullius paucula hæc verba (*Omnes lugent Clodium*) amplificat per enumerationem partium, cum ait ironice nimirum, Clodium defleri a Senatu, ab Equeſtri ordine, a * Municipiis, a * Coloniis, ab Agris denique ipſis.

* *Coloniæ oppida, quæ populus ex urbe Roma deducebatur ad incolendum. Coloniæ fiebant etiam privilegio, ſine ſoli mutatione.*

3. Facile dilatatur Periodus per definitiones, quas vocant conglobatas, per circumlocutionem & per interpretationem, quæ fit cum res eadem aliis elegantioribus verbis exprimitur. Vide quæ ſupra in Elementis diximus de Amplificatione.

---

§. V.

De numero & ceteris virtutibus Periodi.

QUid eſt numerus Periodicus?

R. Numerus periodi, de quo hic agitur, non eſt numerus arithmeticus; ſed eſt numerus ille in harmonia & concentu poſitus, de quo Virgilius in Ecloga 4.

——— Numeros memini, ſi verba tenerem:

Et rurſum in Ecloga 6.

Tum vero in numerum Faunoſque feraſque videres
Ludere ....

Eſt autem numerus ille vel Poeticus, vel Oratorius. De Poetico non eſt hujus loci differere. Numerus Oratorius eſt harmonia quædam non exquiſita, neque canora, qualis eſt in poematibus & canticis; ſed ita diſſimulata latenſque, ut tamen ſentiatur, & aures mirifica quadam voluptate permulceat..

Atque ut exemplo res illuſtretur, ſuavis admodum eſt auribuſque pergratus verborum numerus in hac Tullii ſententia pro Marcello: *Nulla eſt tanta vis, tantaque copia, quæ non ferro ac viribus debilitari frangique poſſit.* Peribit funditus omnis venuſtas, ſi inverſo numero dicas: *Nulla eſt vis tanta, & copia tanta, quæ non poſſit debilitari frangique viribus ac ferro.* Quid item ſuavius hac altera Ciceronis ſententia in Philippica 2.? *Te miror Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorreſcere.* Quæ quidem verba tam apte mihi videntur conſtructa, ut præclari cujuſdam numeri abſolutiſſimum exemplar eſſe poſſint. Abibit vero

vero decor omnis, ſi ſublato tam eleganti numero dixeris: *Te miror, Antoni, non perhorreſcere exitus eorum, quorum imiteris facta.* Tanti nimirum eſt certa quadam moderatione numerorum explere ſententias: ideoque, ut optime notat Quintilianus: *Neque Demoſthenes fulmina vibraſſe diceretur, niſi numeris vibrata fuiſſent.*

§. VI.
Regulæ ſex quibus reddi poteſt numeroſa Periodus.

QUæ de varia collocatione pedum ac menſurarum, & de optima ratione miſcendi inter ſeſe Dactylos, Spondæos, Anapæſtos, Jambos, Creticos, Moloſſos, Choræos & Dichoræos tradunt Ariſtoteles, Tullius, Quintilianus, ceterique artis magiſtri, ſunt egregia illa quidem, & Oratori perfecto nunquam ſatis commendanda. Verumtamen, ut aperte & ingenue loquar animadverti jamdudum difficilioribus hiſce & ſalebroſis, ut ita dicam, præceptionibus valde defatigari tironum animos, & illorum induſtriam retardari ſolere, nedum adjuvari.

Quapropter, ut animorum ſatietati faſtidioque occurratur, operæ pretium me facturum exiſtimavi, ſi ex laborioſis illis præceptionibus quemdam quaſi ſuccum exprimerem, & faciliores aliquot, breveſque regulas ad omnium captum, & quotidianum uſum accommodatas, hoc loco proponerem.

Quænam eſt prima regula Periodi numeroſæ reddendæ?

R. Numeroſa fiet Periodus, ſi ſyllabæ breves ac longæ ſic temperentur alternenturque quodammodo, ut neque copia brevium incitatior ac celerior feratur oratio, neque longarum multitudine retardata langueſcat. Concinnam hanc brevium & longarum ſyllabarum temperationem vides in illis Tullii verbis ad Cæſarem: *Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes, &c.*

Aliquando tamen, ex arte & induſtria, ſyllabæ breves vel longæ, ſine illa, quam dixi, mixtura coacervantur, ad rei, de qua agitur, vel celeritatem, vel tarditatem exprimendam, & oculis quodammodo ſubjicien-

ciendam. Ita Virgilius Æneid. 5. remigantium nautarum impetum, naviumque velocitatem, Dactylorum crebritate depingit:

Inde ubi clara dedit ſonitum tuba, finibus omnes
Haud mora profiluere ſuis: ferit æthera clamor
Nauticus ....

Itemque celeritatem equorum in hoc verſu etiam pueris noto.

——— It clamor, & agmine facto,
Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campum.

Æneid.8. Tarditatem contra egregie imitatur hic verſus lib. 1.
Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras.

Quænam eſt ſecunda regula numeroſam efficiendi Periodum?

R. Voces unius, duarum aut plurium ſyllabarum ſi commiſceantur, naſcetur inde oratio valde numeroſa, v. g. *Vivis, & vivis, non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam.* Contra vero crebriora monoſyllabarum iteratione quaſi exilit atque ſubſultat oratio; v. g. *Hoc in re nos hic non ferret.*

Quænam eſt tertia regula?

R. Cadet numeroſe Periodus, ſi magnificis & bene ſonantibus verbis terminetur; ut in hiſce exemplis ex Cicerone deſumtis: *Quos amiſimus cives, eos non martis vis perculit, ſed ira victoriæ. Nam qui locus quietis ac tranquillitatis pleniſſimus fore videbatur, in eo maximæ moleſtiarum & turbulentiſſimæ tempeſtates extiterunt.*

Quænam eſt quarta Regula?

R. Nulla res magis facit ad numerum oratorium, quam verborum ſplendor, non ſolum in Periodi clauſula, ſed etiam in toto illius quaſi contextu. Ita Tullius in Piſonem: *Obrepſiſti ad honores errore hominum, commendatione fumoſarum imaginum, quarum ſimile habes nihil præter colorem.* Et in eloquentiſſima illa peroratione pro Fontejo: *Nolite pati, judices, aras* * *Deorum immortalium, Veſtæque Matris, quotidianis Virginis lamentationibus, de veſtro judicio commoveri.* Et in 4. Catil. *Id eſt initum conſilium, ut interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem populi R. nomen, & ad lamentandam tanti imperii calamitatem relinquatur.*

* *Fonteji ſoror una ex Virginibus Veſtalibus, quæ ſempiternum Veſtæ ignẽ cuſtodiebant.*

Cedo quintam regulam.

R.

R. Ut leniter, æquabiliterque fluat Periodus, fugiendus eſt aſperior literarum & vocabulorum concurſus, quod eſt in oratione vitium vel maximum. Incurritur autem in illud vitium multis modis.

1. Cum durius ac crebrius concurrunt inter ſe conſonantes, quæ ſtridorem efficiunt, ut *Ars ſtudiorum ... Rex Xerſes.*

2. Cum verbi prioris ultimæ ſyllabæ fiunt primæ ſequentis, ut vel ipſi Ciceroni aliquando excidit, cum ait: *Res mihi inviſæ viſæ ſunt.* Itemque cum dixit in Carmine:

O fortunatam natam me Conſule Romam!

3. Cum eadem litera, vel etiam, quod pejus eſt, eadem ſyllaba crebrius iteratur; quale eſt illud Ennii Poetæ;

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Itemque illud adeo tritum:

O Tite tute tati tibi tanta tyranne tuliſti.

4. Cum ſimiliter cadentibus ac definientibus frequenter utimur, ut *Amatrices, adjutrices, præſtigiatrices fuerunt.*

Tria tamen ſunt, quæ Tirones etiam atque etiam cavere debent. Primum, ne dum numeroſe loqui volunt, inferciant, ut perſæpe fit, inania quædam complementa & ramenta numerorum, quaſi ſi rimas explere vellent. Alterum eſt, ne dum oratorium numerum quærunt, incidant in poeticum, & periodi finis ſit finis alicujus verſus, præſertim Heroici, vel elegiaci; quod olim Bruto ipſi excidit, qui hac hexametri clauſula ſuam ſententiam ita concluſit.

——— Quamquam ſciunt placuiſſe Catoni.

Quin etiam apud Ciceronem ipſum invenies: *Cum loquerer, tanti fletus gemituſque fiebant.* Tertium eſt, ne dum numero ſerviunt diligentius, & aurium voluptati morigerantur, omnis interea retardetur impetus, viſque orationis, & animus ab iis, quæ potiora ſunt, penitus avertatur. Quapropter hæc aliaque hujuſmodi in numero vitia, non ut ingens crimen expaveſcenda ſunt; ac neſcio hac in re negligentiane, an nimia ſolicitudo ſit pejor.

Quænam eſt ultima numeroſæ Periodi regula?

R. Caput illud eſt non in periodo ſolum, ſed etiam

in

in omni oratione, ut latina conſtructio quam maxime diſtet a Gallica; hoc eſt ut verba per inverſam, quam vocant, conſtructionem ita trajiciantur, ut quod reipſa prius eſt, fiat artificioſa quadam verborum collocatione poſterius.

Et quoniam trajecta illa conſtructio ita eſt propria Latinæ Linguæ, ut omnis illius vis, atque elegantia, ac quaſi natura & indoles in eo potiſſimum ſita eſſe videatur; viſum eſt aliquot illuſtria illius exempla hoc loco ad imitandum proponere.

Exempla ſelecta conſtructionis trajectæ.

1. *Quos amiſimus cives, eos martis vis perculit, non ira victoriæ*. Cic.

2. *Habet magnum dolorem, unde cum honore diſceſſerit, eadem cum ignominia reverti*. Cic.

3. *Frater tuus quanti me faciat, ſemperque fecerit, eſſe hominem qui ignoret arbitror neminem*. Cic.

4. *Quod cuique temporis datum eſt ad vivendum, eo bene utatur*.

5. *Mea lenitas ſi cui ſolutior viſa eſt, hoc expectabat ut id, quod latebat, erumperet*. Cic.

6. *Quam quiſque novit artem, in hac ſe exerceat*.

7. *Fac quæſo, qui ego ſum, eſſe te*.

8. *Quæ res in civitate duæ plurimum poſſunt, hæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, ſumma gratia & eloquentia*. Cic.

9. *Fere quem quiſque locum pugnando ceperat, eum amiſſa anima, corpore tegebat*. Salluſt.

10. *Id ſibi negotii credidit ſolum dari, populo ut placerent quas feciſſet fabulas*. Terent.

11. *Quas credis eſſe has, non ſunt veræ nuptiæ*. Terent.

12. *Quam rem vitio dent, quæſo animum advertite*. Terent.

Quandonam utendum eſt periodo numeroque?

R. Si ſemper periodis illigata eſſet oratio, frigida foret dubio procul, faſtidiumque & ſatietatem afferret auditori. Sciendum igitur in quo ſcribendi genere dicendum ſit circumſcripte, in quo vero membratim.

Adhibenda erit igitur periodus, primo cum aliquid eſt laudandum ornatius, ut cum Cicero de laude Siciliæ dixit; & in eo toto genere, quod Latini *Demonſtrativum*,

ſtrativum, Græci vero *Epidicticum* vocant, quod nempe delectationis cauſſa comparatum eſt, 2. Apta eſt periodus in exordiis cauſſarum, ubi ſolicitudine, miſeratione, commendatione res eget. Ita Tullius in exordio Manilianæ: *Quamquam mihi ſemper frequens conſpectus veſter multo jucundiſſimus, hic autem locus ad agendum ampliſſimus, ad dicendum ornatiſſimus eſt viſus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui ſemper optimo cuique maxime patuit, non mea me voluntas, ſed meæ vitæ rationes ab ineunte ætate ſuſceptæ probibuerunt.* 3. Periodis locus eſt in amplificationibus, ubi poteſt orator eloquentiæ quaſi vela pandere, & ſententias in quadrum numerumque redigere. Sed in reliquis orationis partibus, vel membratim & inciſim dicendum eſt, præſertim cum arguitur aut refellitur adverſarius, & quotieſcumque demum res, de qua agitur, vim & acrimoniam videtur poſtulare; vel certe ſtylus debet ex utroque genere mixtus eſſe.

§. VII.

Quomodo parari poſſit facultas numeroſe dicendi.

QUæ de Periodis numeriſque, poſt Ariſtotelem, Ciceronem & Fabium, accurate præcipimus hactenus, non eo dicta ſunt a nobis, quo tiro in dinumerandis pedibus ſyllabiſque dimetiendis conſeneſcat: quod ſane nec magni, nec felicis foret ingenii. Verum hæc apte numeroſeque dicendi facultas non eſt profecto tanti laboris, quanti prima fronte videtur eſſe. Nihil eſt enim tam flexibile, & quod tam facile ſequatur quocumque ducas, quam oratio, atque ut molliſſimam ceram ad noſtrum arbitrium formamus ac fingimus, ſic plane dictionis genus ad omnem rationem & ad aurium voluptatem motumque animorum facile mutatur ac vertitur.

Qua ratione viaque numeroſe ſcribendi facultas parabitur?

R. Duplici potiſſimum. 1. Si tiro numeroſas aliquot

quot & volubiles Tullii ſententias non tegere modo, ſed elata etiam voce pronuntiare aſſueſcat: cujuſmodi ſunt illæ, quas ſupra attulimus, vel illæ, quas affert Quintilianus: *Omnes prope civitates virtute, gloria, dignitate ſuperabat.* Itemque iſta: *Patris dictum ſapiens temeritas filii comprobavit:* qui numerus ita placuit populo, inquit idem Tullius, ut hac audita Periodi clauſula, clamorem ingentem ſuſtulerit.

2. Parabitur numeroſe dicendi facultas, ſi numerum illum & quaſi concentum imitatione ac ſtilo coneris exprimere; quod quidem exercitatione atque uſu, qui eſt optimus dicendi magiſter, non ita difficulter conſequeris. *Ut enim qui in ſole ambulat, ſenſim coloratur,* inquit Tullius; *ita cum iſtos libros lego, ſentio orationem meam illorum quaſi cantu colorari.* Et quemadmedum muſici accurate primum ac cogitate artis ſuæ præſcripta & formulas obſervant; aſt ubi uſus acceſſit, ſine cogitatione etiam curaque, eadem illa incredibili celeritate efficiunt: ſic ubi Orator numeroſe ſcribere principio conſueverit, idem omnino poſtea ſine labore præſtabit, verbaque numeroſe cadentia offerent ſe ſe ultro, & non vocata reſpondebunt, modo adſit ſcribendi uſus, ac conſuetudo dicendi. Sed de Periodo ſatis hactenus dictum. Nunc ad majora veniamus.

CAPUT VII.

De Stilo oratorio.

OMnem hanc de Stilo doctrinam hauſimus in primis ex aureolo illo libello * Demetrii, cui vulgo Phalerei cognomen tribuitur, & ex egregia * Longini commentatione de Stilo magnifico: quod utrumque opuſculum Tirones, ſi me audiant, nocturna, ut cum Horatio loquar, diurnaque manu verſabunt. Verum quæ illi præcepta quamvis egregia, confuſe tamen ac permixte tradunt, ea nos faciliori ac commodiori ordine digeſta ſic diſpoſuimus, ut ad omnium captum & communem intelligentiam ſint accommodata.

* *Demetrius Phalereus facundia nobilis, annos decem præfuit Athenis, & ſtatuis 360. æreis fuit honoratus, poſtea vero.*

Quid eſt Stilus?

R. Stilus, ſi primam vocis vim & originem ſpectes, eſt acus, ſeu inſtrumentum, quo in ceratis tabulis ſcribebatur antiquitus. Hinc factum eſt ut Stilus pro ipſa ſcriptione ſeu dictione & ſermonis conformatione uſurparetur.

Quod ſunt Stilorum genera?

R. Stilus, ſeu orationis Character triplex eſt 1. Magnificus ſive ſublimis: 2. Humilis, ſive tenuis, qui etiam infimus dicitur: 3. Mediocris, ſive æquabilis.

ejectus, fugit in Ægyptũ ad Ptolomæũ Lagum.

Longinus Zenobiæ Palmyrenorum Reginæ magiſter & Conſiliarius, ab Imperatore Aureliano necatus, quod audaces Zenobiæ ad ipſum Aurelianũ literas ſcripſiſſet.

---

§. I.
De Stilo ſublimi.

Quid eſt Stilus ſublimis?

R. Stilus ſublimis, ille eſt qui conſtat verbis ſplendidis, magnificiſque ſententiis, quique ſua nobilitate rapit quodammodo extra ſe audientium animos, & admirationem extorquet etiam ab invitis: quale eſt illud morientis Didonis:

Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor,
Qui face Dardanios, ferroque ſequare colonos.

Id genus ſunt etiam verba illa ejuſdem Didonis ad Æneam:

Lib. 4. Dido Æneæ.

Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide: ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcanæque admorunt ubera tigres.

Vel ut ait Ovidius in eamdem ſententiam:

Te lapis & montes, innataque rupibus altis
Robora, te ſævæ progenuere feræ.

Laudatur plurimum in hoc genere celebris illa Alexandri magni reſponſio, cum ſuam illi filiam cum decem talentorum millibus, & Aſiæ media parte Perſarum Rex Darius obtuliſſet: *Ego vero*, inquit * Parmenio, *acciperem, ſi Alexander eſſem*: *Et ego*, inquit Alexander, *ſi Parmenio eſſem*.

Tale illud ejuſdem Alexandri ad Darii legatos: *Nuntiate Dario gratiarum actionem apud hoſtem ſupervacaneam eſſe: me quæ fecerim clementer & liberaliter, non amicitiæ ejus tribuiſſe, ſed naturæ meæ. Bellum cum captivis & fæminis gerere non ſoleo. Armatus ſit oportet quem oderim.*

Eodem pertinent egregia illa ejuſdem Alexandri verba ad ſuos milites: *Nondum * Fæminam æquavimus gloria; & jam nos laudis ſatietas tenet.*

** Parmenio unus e fortiſſimis Alexandri Ducibus, & amicis poſtea ab illo occiſus.*

** Semiramis Nini Aſſyriorum regis uxor Ægyptum, Æthiopiã, Indiã, &c. ſubegit.*

Ma-

Magnificæ locutionis exempla paſſim apud Tullium reperies, ut cum ait: *Faſces lictorios januæ Poſſidonii ſubmiſit Pompejus, cui ſe oriens, occidenſque ſubmiſerat.* Habes etiam in pauculis hiſce Ovidii verbis, aliiſque ſimilibus non paucis:

Jam ſeges eſt, ubi Troja fuit.....

---

§. II.

De Arte comparandi Stili ſublimis.

Q*Uonam pacto conciliari poterit?*

R. Duobus potiſſimum modis. 1. Si, quæ illuſtriſſima quæque rei de qua loqueris adjuncta, ſeu circumſtantias conſideres, illamque inſpicias, qua parte illuſtrior eſt atque ſpecioſior; cetera vero ſileas, atque diſſimules: ut olim Apelles, teſte Curtio, imaginem amici ſui Antigoni latere tantum altero oſtendit, ut amiſſi oculi deformitas lateret. Sic etiam Homerus tempeſtatem admodum magnifice pingit, illuſtriſſima illius adjuncta mira quadam arte ſeligendo. Eadem arte Neptunum curru invectum, perambulantem maria, ſoloque nutu fluctus iratos pacantem deſcribit Virgilius Æneid. 1.

Sic ait, & dicto citius tumida æquora placat,
Collectaſque fugat nubes, ſolemque reducit.
. . . .
Atque rotis ſummas levibus perlabitur undas.

2. Metaphoræ præſertim ex rebus illuſtribus deſumtæ mirum in modum faciunt ad ſtili granditatem atque magnificentiam, ut cum Virgilius ait de Auguſto Cæſare:

Gregor. 4. —— Cæſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello.

Et cum ait Cicero pro Marcello: *Nullius eſt tantum flumen ingenii, nulla dicendi aut ſcribendi tanta vis, tantaque copia, quæ, non dicam exornare, ſed enarrare, Cæſar, res tuas geſtas poſſit.* Aut cum ait Horatius: *Curas laqueata circum tecta volantes.*

3. Stili magnificentiam facile conſequeris, ſi legas aſſidue auctores eos qui grandiloqui, ut ita dicam, fuere, cum ampla ſententiarum gravitate, & majeſtate verborum; cujuſmodi ſunt Cicero Catilinariâ ſecunda, ſecunda Philippica, in Verrem, in Piſonem, pro Milone, præcipue ſub finem: Virgilius, præſertim Æneid. lib.

lib. 2. 4. & 6. Lucanus, Cornelius noſter in Gallicis Tragœdiis, &c.

§. III.
De Stilo ſimplici.

Quid eſt Stilus ſimplex?

R. Stilus ſimplex, qui etiam nuncupatur tenuis, & infimus, ille eſt, qui in rebus tenuioribus & exilibus, cujuſmodi ſunt epiſtolæ, dialogi, præceptiones, & ſermo familiaris, ſolet uſurpari.

Q. [illegible] ſunt dotes Stili ſimplicis?

R. [illegible]puæ illius dotes ſunt perſpicuitas, nitor atque munditia. Verecundus ac parcus in illo debet eſſe troporum ac Schematum uſus; vehementiores vero figuras, cujuſmodi ſunt Apoſtrophe, Proſopopœja, aliaque id genus, omnino repudiat. Selectiſſima Stili ſimplicis exempla paſſim invenies in Phædri fabellis, & in Virgilii bucolicis, ut cum ait Eclog. 1.

Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic noſtræ ſimilem, quo ſæpe ſolemus
Paſtores ovium teneros depellere fœtus.
Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hœdos
Noram, ſic parvis componere magna ſolebam.

Alicubi etiam invenies exempla Stili ſimplicis in ipſis Æneidos libris, v. g. lib. 2.

Ecce levis ſummo de vertice viſus Iuli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora paſci.

§. IV.
De Stilo mediocri.

Quid eſt Stilus mediocris?

R. Ille eſt, qui medium quemdam locum obtinet ſublimem inter & infimum. Hoc dicendi genus neque majeſtatem verborum habet, aut gravitatem illam ſententiarum, quæ in ſublimi eſt; neque eſt ſubtili ac preſſa oratione limatum, quemadmodum genus infimum ac ſimplex; ſed ut ait Tullius, *Eſt ſtylus quidam interjectus, intermedius, & quaſi temperatus, nec acumine inferioris, nec fulmine utens ſuperioris, vicinus amborum, in neutro excellens, utriuſque particeps.*

Vocatur autem ab eodem Tullio, *Stilus floridus atque politus*, quod nimirum in hunc præcipue mediocrem

Stilum

Stilum omnes verborum veneres ac venuſtates, omnes ſermonis deliciæ ſoleant illigari. Abſolutum hujuſce Stili mediocris exemplum habes in Virgilii Georgicis, v. g. cum ait lib. 1.

Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atque levem ſtipulam crepitantibus urere flammis;
Sive inde occultas vires & pabula terræ
Pinguia concipiunt; ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor;
Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat qua ſuccus in herbas;
Seu durat magis, & venas adſtringit hiantes,
Ne tenues pluviæ, rapidive potentia ſolis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

§. V.

De uſu triplicis Stili, ſeu Characteris.

QUandonam utendum Stilo ſimplici, aut mediocri, aut ſublimi?

R. Cum tria ſint Oratoris Officia, docere, delectare & movere; Stilo ſimplici utetur ad docendum, mediocri ad delectandum, magnifico vero ad movendum, & ad effectus concitandos.

Præterea Stilus ſimplex ſeu infimus convenit comœdiis; magnificus aptus eſt tragœdiis; mediocris vero in hiſtoria eſt adhibendus: quamquam Cæſar ſimplicem potius quam mediocrem Stilum uſurpavit; quod nempe Commentarios potius ſcripſerit quam Hiſtoriam, ut notat Tullius in libro de Claris Oratoribus.

Item Bucolicis, & Eclogis accommodatus eſt Stilus ſimplex; Georgicis convenit Stilus mediocris; Epico vero poemati, cujuſmodi eſt Maronis Æneis, aptus eſt Stilus magnificus: quod triplex diſcrimen in Virgilio licet animadvertere. Quamquam hæc omnia genera non raro miſcet in ipſa Æneide, & ſimplicem Stilum adhibet in libro quinto, ubi de ludis agit, & mediocrem in libro primo. Idem plane dicito de Comœdiis, quæ altius aſſurgunt aliquando, ut monet Horatius in arte Poetica:

Interdum tamen & vocem comœdia tollit,
Iratuſque Chremes tumido delitigat ore.

Quinam Stilus ceteris duobus eſt anteponendus?

R. Stilum illum eſſe ceteris anteponendum, non qui

qui ſublimis ſit, aut cujuslibet alterius generis; ſed qui ad rem, de qua agitur, maxime ſit aptus: ita ut quemadmodum loquitur Tullius, *Magna graviter, mediocria temperate, humilia ſubtiliter efferat.*

---

§. VI.

De Stilo vitioſo.

QUænam ſunt præcipua vitia in Stilo vitanda?

R. Vitioſum eſſe Stilum: 1. Tumidum, & inflatum: 2. Puerilem, ac frigidum: 3. Fluctuantem, & diſſolutum: 4. Denique ſiccum, & exanguem.

Quisnam eſt Stilus tumidus, & inflatus?

R. Ille eſt, qui verbis, ac ſententiis ſupra modum intumeſcit, & ut ait Horatius:

Projicit ampullas, & ſeſquipedalia verba.

Id genus ſunt illi Imperatoris * Neronis inepti verſiculi, quorum tumorem jure ridet Perſius Satyra 1.

Torva * Mamilloneis implerunt cornua bombis,
Et raptum vitulo caput ablatura ſuperbo
Baſſaris, & lyncem Mænas flexura corymbis
* Evion ingeminat, reparabilis adſonat echo.

Quid eſt Stilus frigidus?

R. Stilus frigidus, ac puerilis [ſunt enim valde affinia hæc duo vitia] ille eſt, qui puerilia quædam ornamenta, frigidos lepores, ineptas alluſiones, affectatas ac luxuriantes deſcriptiones, frivolaque hujuſmodi crepundia putidius aucupatur; cujuſmodi ſunt iſtæ ſententiæ, quæ merito repudiantur a magiſtris artis: *Centaurus ſe ipſum equitans.... Auro magis aurea &c.*

Poteſt autem vitium illud eſſe vel in verbis, vel in ſententiis. Erit in verbis, ſi ſint vel molliora, quale eſt illud Mœcenatis: *Fæmina cirro criſpat, & labris columbatur, incipitque ſuſpirans, ut cervice laxa feratur:* vel ſi ſint indecore translata, qualia ſunt iſta quæ damnat * Cornificius: *Montes belli fabricatus eſt; Campos ſuſtulit pacis:* vel ſi juncta fuerint more dithyramborum, ut in illo Publii * Syri de ciconia:

Pietatis cultrix, gracillipes, crotaliſtria,
Avis exul hiemis.

Hoc frigidæ locutionis vitio nonnihil laborare videtur iſte Virgilianus locus, ubi Juno Æneidos 7. ſic in Trojanos invehitur;

Num capti potuere capi? num incenſa cremavit

H Tro-

* *Nero malus poeta, Baccas ſcripſit, & ſaltavit.*

* *Bacchæ mulieres dicebantur Mimallonea, vel Baſſarides, vel Mænades, hoc eſt, inſanæ.*

* *Evohe, evion Bacchantium furentium voces.*

* *Auctor libri ad Herennium.*

* *Publius Syrus minorū ſcriptor elegantiſſimus, vixit ante Virgilium tempore Julii Cæſaris.*

Troja viros?

Qui quidem locus parum Virgilianus, tametſi Virgilii ſit, omnino videtur expreſſus ex illo Ennii:
Quæ neque Dardaniis campis potuere perire,
Nec cum capta capi, nec cum combuſta cremari.

Erit vitium in ſententiis, ſi nimis tumidæ ſint & hyperbolicæ, qualis eſt iſta lippis ac tonſoribus nota, quam referunt Plutarchus, & Caſſius; *Minime mirandum eſt, ſi Dianæ Epheſiæ templum conflagraverit, qua nocte natus eſt Alexander, quippe Dea in ipſo Olimpiæ matris Alexandri partu, obſtetricandi laboribus & c[illegible] diſtricta, ignem non valuit reſtinguere.*

Sic etiam nimis frigide ac pueriliter dictum fuit a Plauto de ſene avaro, in Aulularia:
Suam rem periiſſe, ſeque eradicarier;
Quin Divum atque hominum clamat continuo fidem,
De ſuo tigillo fumus ſi qua exit foras.

Quid eſt Stilus fluctuans ac diſſolutus?

R. Ille eſt, qui ſine articulis, ſine numero, ſine arte fluctuat huc illuc, neque ſibi ullo pacto cohæret; quod ſane vitium Tironibus eſt valde familiare. Hujuſmodi autem affert Cornificius: *Socii noſtri cum belligerare nobiſcum vellent, profecto ratiocinati eſſent etiam atque etiam quod poſſent facere, ſiquidem ſua ſponte facerent, & non haberent hinc adjutores multos & malos homines & audaces. Solent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt gerere.*

Quid eſt Stilus ſiccus, & exanguis ſive aridus?

R. Ille eſt, qui nihil ferme habet, neque ornamenti, neque ſucci. Hoc Stili genus vulgo * Frontoni tribuitur.

* *Fronto Marci Aurelii magiſter, qui illi ſtatuam a Senatu decerni curavit.*

§. VII.

De Stilo Laconico, & Aſiatico.

Quid eſt Stilus Laconicus?

R. Eſt Stilus argutus, perbrevis & acutus, quo multa paucis dicuntur. Nomen porro traxit a Laconibus, qui etiam Spartani dicebantur, ac Lacedæmonii, quibus Stilus ille erat in deliciis, & quibus prolixa loquacitate nihil erat odioſius.

Profer ſelecta aliquot exempla Stili Laconici.

R. 1. Hoſti aliquando per atroces ac longiores literas ferrum flammamque minitanti, hac una ſyllaba

Græ-

Græca reſponderunt Spartani : *εἰ*, *ſi*; hoc eſt, *Si potes, ſi per nos tibi licet*.

2. Philippo Regi Macedonum injuſtum neſcio quid flagitanti reſponderunt hac unica litera: *οὐ non*.

3. Ejuſdem generis eſt reſponſum Cleomenis Spartanorum ducis ad Samios: *Eorum quæ dixiſtis, prima non memini; media non intelligo; ultima non probo*.

His adde Laconicam illam epiſtolam Archidami ad Eleos bellum parantes: *Archidamus Eleis: Bonum eſt quieſcere*.

Itemque illam * Philoſtrati literam ad amicum: *Mitto ad te ficus hibernas. Mirare in illis vel quod jam ſunt, vel quod adhuc ſunt*.

* *Philoſtratus Philoſophus, qui Appollonii Thyanæi vitam Græce ſcripſit, ſed elegantius quam verius.*

Laconicam illam breviloquentiam mirifice expreſſit Cæſar in laureatis ſuis ad Senatum literis, victo Pharnace Ponti rege, Mithridatis filio: VENI, VIDI, VICI. Ejuſmodi eſt etiam Richelii Cardinalis reſponſio, cum de Libro ad ſe ab auctore miſſo gratias ageret: *Accepi, legi, probavi*.

Porro brevitas illa loquendi, imperioſum quiddam habet, ideoque aptiſſima eſt minantibus, mirificeque prodeſt ad animos perterrefaciendos. Nam ut in tenebris magis timentur omnia, quam in luce: ſic illæ orationis quaſi tenebræ terribiliora reddunt ea, quæ proponuntur, inquit Muretus in variis lectionibus. Idque, ut opinor ſecuti ſunt Lacedæmonii, cum ad Philippum, interpoſita neſcio qua offenſione, bellum minaciter intentantem, ita ſcripſerunt *Lacedæmonii Philippo: Dionyſius Corinthi*. Multo enim fortior, & ut Lucretii verbo utar, penetrabilior illa brevitas fuit, quam ſi ita dixiſſent: Memento Dionyſium Tyrannum tui prorſus ſimilem, regno fuiſſe pulſum ob ambitionem ac turbulentum ingenium, & nunc privatam vitam agere Corinthi: Videto ne tibi quoque contingat idem, dum aliorum libertatem ſtudes opprimere.

Neque diſſimile illud Demetrii ad Locrenſes: *Faxo cicadæ apud vos humi canant*; cum ſignificare vellet totam illorum regionem a ſe devaſtatum iri.

Quid eſt Stilus Aſiaticus?

R. Ille eſt, qui fuſiori quodam orationis ambitu circumſcribitur, multiſque verbis pauca dicit. Aſiatici nomen traxit ab Aſiæ populis, qui diffuſiorem illum Stilum habebant in deliciis. Illius exemplum quoti-

die vides in verboſis illis hominibus, qui tam multis tam pauca dicunt. Hunc porro Stilum Aſiaticum tu fugies ſi ſapis. Quid enim tam inſulſum eſt, quam verborum vel optimorum ſonitus inanis, nulla ſubjecta ſententia?

De ratione Stili comparandi.

Stilus, qui aliud nihil eſt, quam certa quædam ſcribendi ratio cujuſque propria, ex duabus maxime rebus coaleſcit. 1. Ex ſententia. 2. Ex ſententiæ conformatione, ſeu, quod idem eſt, ex verbis quibus ornatur, & quodammodo veſtitur ſententia.

De ſententia id generatim & univerſe dici poteſt, in ea ſpectandum eſſe primum, ut ſit vera; deinde ut ſit perſpicua; poſtremo ut ſit argumento idonea, & ad rem, de qua agitur, accommodata. In conformatiòne vero ſententiæ, qua una maxime Stilus continetur, quatuor ſunt obſervanda. 1. Verborum proprietas. 2. Eorumdem elegantia. 3. Nexus. 4. Collocatio.

Quomodo cognoſci & comparari poterit verborum proprietas, & elegantia?

R. Ad verborum proprietatem & elegantiam penitus cognoſcendam, adjumenti multum afferent. 1. Aureus * Hadriani Cardinalis Liber, *De ſermone latino, & modis latine loquendi*. 2. Libellus a Schoto editus de verbis ciceronianis. 3. Alius a Manutio ſcriptus, quem *Elegantias latinæ locutionis* appellat. 4. Liber a Laurentio Valla elaboratus, *De latini ſermonis elegantia*. 5. *Delectus Latinitatis* Mureti, & *Flos Latinitatis* Pomey. 6. Non omittendus Liber ab Henrico Stephano editus, *De Latinitate falſo ſuſpecta*; nec opus poſthumum Vaſſoris, *De vi & uſu quorumdam verborum*.

* *Hadrianus Cardinalis floruit initio Seculi 16.*

Præcipue vero & ſupra cætera omnia adhibendus erit laudatiſſimus Nizolii Apparatus in Ciceronem, cum Franciſci Sylvii Progymnaſmatis ad illius calcem editis.

Sunt autem Sylvii Progymnaſmata trecentæ obſervationes eximiæ de incorrupta Latini ſermonis integritate, quas ego Tironibus perneceſſarias ſemper exiſtimavi.

Quo pacto intelligi poterit, & diſci verborum nexus, & apta eorumdem collocatio?

R. Verborum nexus, & Ciceroniana collocatio continetur particulis quibuſdam, ſeu commiſſuris, quæ vim habent hujuſmodi, ut nihil ſit abruptum in Stilo; nihil hians,

hians, & abſonum; nihil diſſolutum & fluctuans, hoc eſt quod ſine nervis, articuliſque fluctuet huc illuc; ſed ut omnes ſententiæ, ſingulæque earum partes certo inter ſe modo numeroque cohæreant.

Valde profuerit in eam rem legere aureum Horatii Turſellini libellum, *De Particulis Latinæ locutionis*. Habebit etiam utilitatem aliquam *Flos Latinitatis* in tertia parte, quæ eſt *de Particulis*; ſed Turſelino longe multum inferior.

Denique ad verborum collocationem Ciceronianam facilius noſcendam, conſulenda erunt Silvii progymnaſmata, de quibus ſupra dictum. Vide etiam quæ paullo ante diximus de regulis, quibus reddi poterit numeroſa periodus.

Quibus rebus comparari facile poterit Stilus optimus?

R. Duabus maxime rebus; primo diligenti bonorum librorum lectione; 2. aſſidua eorumdem imitatione. Diximus in Elementis de Imitatione; nunc vero ſupereſt; ut de Lectione, & de Librorum delectu videamus.

De Scriptorum Latinorum delectu.

Quæcumque diximus hactenus, & poſthac dicturi ſumus, vel nullam, vel perexiguam habebunt utilitatem, niſi exquiſitiſſimum quemdam delectum in Latinis auctoribus legendis, & imitandis adhibeamus.

Sunt autem ſcriptorum Latinorum ætates quatuor, nempe uti hominum apud Poetas. Sed Poetas, ut verbis ipſorum utar.

Aurea prima ſata eſt ætas. . . . .
——— Subiitque argentea proles,
Auro deterior, fulvo pretioſior ære.
Tertia poſt illam ſucceſſit ahenea proles.
——— De duro eſt ultima ferro.

Latinæ vero linguæ ætates ordine contrario procedunt, Nam a ferrea ad æneam, deinde ab ænea ad argentem, & mox ad auream ventum eſt.

Quænam nuncupanda eſt ferrea linguæ Latinæ ætas?

R. Ad ferream ætatem refer Leges duodecim tabularum, & columnam roſtratam C. Duilii, quæ hodieque viſitur Romæ; itemque Saliares hymnos Numæ Pompilii, vix tandem ſacerdotibus ſuis intellectos, cujuſmodi eſt, v. g. rancidulum illud fragmentum, quod a Varrone citatur: *Omnia dapatilia comiſſe Jani Cuſio-*

Lautiſſimæ erant Saliorum cœnæ; unde Oratius: Nunc ſaliaribus ornare pulvinar Deorum tempus erat dapibus ſodales.

nes . . . Duonus Ceruſes Deivos Janos venet. Porro *dapatilia comiſſe* ſignificat, ſi quæris, opipara comediſſe: *Jani* vero *Cuſiones* ſunt curiones, ſeu ſacerdotes Jani; *Duonus Ceruſes* eſt bonus creator; *Deivos* adhibetur pro divus, ut nemo non videt: & *Venet* pro venit.

Eodem refer venuſtiſſimum illum verſum de Saliorum exultationibus.

Præſul ut amptruat, & volgu redemptruat olli.

Hoc eſt cum ſaliorum antiſtes, & magiſter ſaltans atque tripudians motum aliquem edidit, eumdem omnino motum de compacto referat Saliorum chorus omnis.

Et volgu redemptruat olli.

Amptruare enim erat olim motum aliquem ſaltando edere. Porro ferream illam Latinæ Linguæ ætatem jure poteris illius quaſi pueritiam appellare.

Quænam eſt ænea Linguæ Latinæ ætas?

R. Ænea ætas incipit a Livio Andronico, qui omnium primus Latinos verſus ſcripſit. Ad eamdem ætatem pertinet.

Ennius ingenio maximus, arte rudis,

Ut de illo ſcripſit Naſo; itemque Cæcilius, *Malus Latinitatis auctor*, inquit Tullius. Totum porro tempus illud, quo floruere Andronicus, Ennius, Nævius Cæcilius, Pacuvius, &c. quaſi creſcentem Latinæ Linguæ ætatem poteris nuncupare.

Quænam eſt ætas argentea?

R. Ad ætatem argenteam pertinet Plautus in ſuis Comœdiis, & Cato de re ruſtica. Terentium vero ad auream ætatem omnino referendum eſſe judicamus: quamquam nonnullis, ob illius *Archaiſmos*, ſecus viſum fuerit; ſed immerito. Hanc vero argenteam ætatem quaſi adoleſcentiam Latinæ Linguæ poſſumus appellare.

Quænam demum eſt aurea Latinæ Linguæ ætas?

R. Auream ætatem appello tempus illud annorum ferme centum, quod vulgo Auguſti ætas dicitur, eſtque magni Ciceronis ortum inter, &c. ejuſdem Imperatoris Auguſti mortem interjectum. Hac aurea ætate floruerunt inter Oratores, ac Rhetores, Cicero & Cornificius auctor, ut veriſimillimum eſt, quatuor librorum ad Herennium, qui vulgo adſcribuntur Ciceroni, inter Hiſtoricos Julius Cæſar; A. Hirtius, qui ſcrip-

ſcripſit Commentarios de bello Alexandrino, de bello Africano, & de bello Hiſpanienſi; Salluſtius, Livius, * Vellejus vulgo dictus Paterculus, Cornelius Nepos, & Quintus Curtius. Inter Poetas Virgilius, Horatius, Catullus, Tibullus, Propertius, Phædrus, Ovidius, Lucretius & Publius Syrus, quorum poſtremi duo ceteros ætatis aureæ Poetas aliquantum ætate anteceſſere. Inter Medicos Philoſophos, reique ruſticæ, aut Architectonicæ ſcriptores, Varro, Columella, Cornelius, Celſus, & Vitruvius. Aureum vero illud tempus quaſi virilem latinæ linguæ ætatem vocare jure poterimus.

* *Vellejus Paterculus fuit prætor in Africa. Hinc errore Librariorũ dictus*, Paterculus pro Paterculus.

Eos igitur maxime legere, & imitari oportet, qui aurea ætate vixerunt, ac ante omnes Tullium, *Cœleſtem in dicendo virum*, ut eum Fabius appellat, *quique*, ut ait idem Fabius, *apud poſteros id conſecutus eſt, ut Cicero jam non hominis nomen, ſed eloquentiæ habeatur. Hunc igitur ſpectemus; hoc propoſitum ſit exemplum. Ille ſe profeciſſe ſciat, cui Cicero valde placuerit.*

Quanta vero cura, ac religione ſermonis proprietatem obſervaverit Cicero, ſatis magno argumento erit quod dicam. Fuit cum exiſtimaret *inbibere remos*, idem eſſe, ac retinere; & ut auriga equos inhibet, ut curſum ſiſtat, ſic etiam remos inhiberi, dum ſuſtinentur. Poſtea vero ex nautis didicit inhiberi remos, cum remiges alio navigantes modo, navim ad puppim convertunt. Quod edoctus, minime ceſſandum putavit, donec Atticus, & Varro monerentur, ut in ſecundo Academicarum Quæſtionum libro, quem jam tranſmiſerat, locus ille emendaretur. Quod ita eſſe indicant hæc Tullii verba ad Atticum; *Inbibere illud tuum, quod mibi arriſerat, vebementer diſplicet; eſt enim verbum totum nauticum. Quamquam id quidem ſciebam, ſed arbitrabar ſuſtineri remos, cum inbibere eſſent remiges juſſi. Id non eſſe ejuſmodi didici beri, cum ad villam noſtram navis appelleretur; non enim ſuſtinent, ſed alio modo remigant. Id ab ἐποχῆς remotiſſimum eſt. Quare facies, ut ita ſit in libro quemadmodum fuit. Dices idem Varroni, niſi forte mutavit.* *Epiſt.* 21. *Lib.* 13.

Quod ſi de vocula una ita laboravit Tullius, nihil mirum ſi viro, ut omnium eloquentiſſimo, ita etiam proprietatis adeo amanti, omnium doctiſſimus Varro mitteret libros ſuos de Lingua Latina; ſi item omnium

 for-

fortiſſimus Julius Cæſar, nec vel eloquentia, vel doctrina illis minor futurus, ſi totum his ſe ſtudiis tradidiſſet, eidem dicaret libros ſuos de Analogia. Quare de re ſic Tullius in Bruto: *In maximis occupationibus ad me ipſum de ratione latine loquendi accuratiſſime ſcripſit Cæſar.*

Quis ordo tenendus eſt in legendis Tullii libris?

R. Ducetur initium ab ejus epiſtolis familiaribus, quæ ſunt omnino perlegendæ, & quarum ad imitationem aliquæ componentur. Deinde venietur ad ejus dialogos de Amicitia & ſenectute: tum ad libros de Oratore tres, quarum eſt exquiſitiſſima latinitas: de Officiis itidem tres nihilo inferiores. Non omittendus liber de claris Oratoribus, mira jucunditate conditus ob rerum varietatem, & ſubtilem de Oratoribus omnibus Græcis, Latiniſque ſententiam, neque is etiam qui *Orator* inſcribitur, quique Ciceronis de Oratore perfecto judicium continet.

His adde elegantiſſimas ad Atticum epiſtolas, quæ commentariis recentibus illuſtratæ prodierunt. Cetera per otium legere licebit, Tuſculanas v. g. Quæſtiones; de natura Deorum: maxime vero illius Orationes in quibus eſt Stilus paullo exaggeratior, ornatiorque, qui nempe Oratorum proprius eſt.

Quiſnam Ciceroni proximus eſt incorrupta latini ſermonis integritate, & elegantia?

R. Primum poſt Ciceronem damus locum Cæſari, atque Terentio. Sane quam præclare de utroque ſenſerit Tullius, liquet ex his quæ de utroque ſcripſit. Ac de Terentio quidem ſic loquitur ad Atticum: *Secutus ſum, non dico Cæcilium* [*malus enim auctor latinitatis eſt*] *ſed Terentium, cujus fabellæ propter elegantiam putabantur a C. Lœlio ſcribi.*

De Ceſare vero ſic idem in Bruto: *Etiam commentarios quoſdam ſcripſit rerum ſuarum valde quidem probandos: nudi enim ſunt, recti & venuſti, omni ornatu orationis, tanquam veſte detracta: ſed dum voluit alios habere parata unde ſumerent, qui vellent ſcribere hiſtoriam; ineptis gratum fortaſſe fecit, qui volunt illa calamiſtris inurere, ſanos quidem homines a ſcribendo deterruit.* Eodem libro ait: *Cæſarem fere omnium oratorum loqui elegantiſſime; nec id ſolum domeſtica conſuetudine, ut dudum Læliorum & Domitiorum familiæ, ſed ut perfecta*

fecta eſſet illa bene loquendi laus, multis literis, & iis quidem reconditis & exquiſitis eſſe conſecutum.

Quinam Latinitatis auctores poſt tres hos legendi ſunt?

R. Cum Fabio, *ut quiſque erit Ciceroni ſimillimus*; Quales ſunt Phædrus, Cornelius Nepos, Livius, Curtius, & alii quos recenſuimus, qui vel Ciceronis ævo vixere, vel non ita magno diſtant intervallo.

Deguſtari etiam poterunt, ſed parce, & ſero recentiores nonnulli, qui Ciceronem diligenter ſunt imitati; & quomodo ſit imitandus, ipſi exemplo eſſe poterunt. Quales ſunt Muretus, Manutius in epiſtolis illis, quas ante ſenium ſcripſit; nam ceteræ frigidam ſapiunt ætatem; Sadoletus, Bembus. Maffæus pictus atque politus, Bunellus Turſellinus, Longolius, Perpinianus, Vavaſſor, Petavius. De auctoribus iis, qui etiamnum vivunt, dicere ſuperſedeo.

Poſt obitum Auguſti, incorrupta illa, quam dixi, latini ſermonis integritas ſenſim adulterari cœpta eſt & quaſi ex auro in argentum iterum commutari, ut ex Senecæ, Fabiique & aliorum querimoniis liquet. In decreſcente illa ætate, ſunt inter Oratores ac Rhetores, Fabius, Quintilianus, Plinius Junior, &c. Inter Hiſtoricos, Suetonius, Tacitus, Juſtinus, &c. Inter Poetas, Lucanus, Perſius, Silius, Juvenalis, Statius, Martialis, Seneca: Inter Philoſophos vero Seneca, Plinius Veronenſis: & inter grammaticos, denique Aſconius, Agellius, &c.

Denique a temporibus Severi auſpicari licet æneam ætatem, quæ tandem in ferream deſiit, poſtquam variarum gentium irruptione ipſi Romani facti ſunt barbari; & in hac ætate decrepita ſunt Symmachus, Capella, Sidonius Apollinaris, quos omnes tu vitabis ſummopere, ſi ſapis.

Finis Libri primi.

AR-

ARTIS RHETORICÆ

LIBER SECUNDUS.

DE INVENTIONE.

EGimus hactenus de Figuris ac Tropis, de Periodo, & de Stilo. Poſtulat nunc inſtituti noſtri ratio, ut agamus de Inventione, ſine qua, teſte Tullio, frivola erit & puerilis omnis locutio.

Quid eſt inventio?

R. Eſt excogitatio argumentorum, quæ valeant tum ad fidem faciendam, tum ad motus excitandos. Primum igitur agendum nobis erit de argumentis, deinde de motibus, ſeu affectibus excitandis.

De Argumentis, & locis orationis.

Quid eſt Argumentum?

R. Eſt probabile inventum ad faciendam fidem: ut ſi probare velis expetendam eſſe Rhetoricam, invenies, quod ſit ars bene dicendi.

Undenam ſumuntur Argumenta, ſive rationes ad aliquid probandum?

R. Sumuntur ex locis oratoriis, quos Tullius appellat *Argumentorum ſedes, in quibus latent, ex quibus ſunt depromenda*. Quapropter, ſi vis Orator eſſe, in promtu tibi debent eſſe loci illi, & ut ita loquar, ad manum; ut in illis ubertimam Argumentorum ſegetem facile poſſis invenire.

Quot ſunt genera locorum?

R. Duo. Alii enim petuntur ab ipſa re, & idcirco vocantur *Intrinſeci*, ſeu *inſiti*: alii ſunt extra ipſam rem, de qua quæſtio eſt, unde etiam vocantur *Extrinſeci*; ſeu *Remoti*. De utroque illo genere, ac de primo præſertim, quod majus quoddam momentum habet ad eloquentiam, accuratiſſime nobis eſt hoc loco tractandum.

CA-

C A P U T III.

De Locis intrinſecis.

Quot ſunt loci oratorii intrinſeci?

R. Sexdecim: Definitio, Enumeratio partium, Notatio, Conjugata, Genus, Forma, Similitudo, Diſſimilitudo, Comparatio, Repugnantia, Adjuncta, Antecedentia, Conſequentia, Cauſſæ, Effecta, Comparatio.

§. I.
Definitio.

Quid eſt Definitio?

R. Eſt brevis & circumſcripta rei explicatio, inquit Tullius; vel, ut Philoſophi malunt, Definitio eſt oratio, quæ rei naturam explicat.

Quomodo fit recta Definitio?

R. 1. Accipito aliquid rei, quæ definitur, commune cum aliis: deinde addito aliquid illi unice proprium ac peculiare, & tum demum habebis optimam definitionem, v. g. *Rhetorica eſt ars bene dicendi;* quod ſit ars, hoc illi commune eſt cum aliis artibus: quod vero ſit ars bene dicendi, hoc eſt illi omnino proprium. Quod ſi manca ſit, & mutila tua definitio, jure ac merito poterit tibi contingere quod olim Platoni contigit. Definierat aliquando Plato hominem, *Animal bipes, & implume:* Diogenes Cynicus homo dicax & Academicorum irriſor, gallum implume ac nudum in mediam Platonis ſcholam projiciens, *En*, inquit, *hominem Platonis.*

Eſtne eadem definiendi ratio Logicis & Oratoribus?

R. Longe diverſa. Logici enim jejune, breviter, ac ſicce rem definiunt, per genus & differentiam: v. g. *Homo eſt animal rationale:* Orator vero liberius & ornatius hominem ita definiet per locos Rhetoricos: *Homo eſt eximium opus a Deo efformatum, rationis particeps, ad Dei imaginem conditum, atque ad immortalitatem natum.* Hoc autem Oratorium definiendi genus, ſi recte appellare velimus, *Deſcriptio* potius appellari debet, quam *accurata definitio.*

Quot modis fieri ſolet Deſcriptio, ſeu oratoria Definitio?

R.

R. Sex potiſſimum modis fieri ſolet. 1. Per partes, ex quibus res ipſa conſtat; ut ſi dicas: *Ars oratoria eſt ars, quæ conſtat inventione, diſpoſitione, elocutione, & pronuntiatione*.

2. Fit per effectus, ut cum dicitur: *peccatum eſt peſtis animæ, conſcientiæ labes, vitæ pernicies, naturæ dedecus, orbis ruina, odium Dei, &c.*

3. Definitio fit per negationem, & affirmationem; cum nempe primum dicimus quid ſit: & hæc definiendi ratio Ciceroni perfamiliaris fuit; Ita Piſonem probat, non fuiſſe Conſulem, definiendo Conſulatum, & primo negando illum poſitum eſſe * in Lictoribus, in toga prætexta, ceteriſque Magiſtratus inſignibus; deinde affirmando illum eſſe poſitum in virtutibus; *Animo*, inquit, *Conſulem eſſe oportet, conſilio, gravitate, vigilantia, toto denique munere Conſulatus*. Locus eſt inſignis, quem tu conſulito, & imitare, ſodes.

* *Lictores majorum Magiſtratuum Miniſtri; ſic dicti quod præferrent faſces virgarum, intra quas obligata ſecuris eminebat.*

4. Definitio fit ab adjunctis. Ita Chymicam artem non minus vere quam lepide definies, *Chymia eſt ars ſine arte, cujus principium eſt mentiri; medium laborare, finis mendicare*. Ita Virgilius famam deſcribit ab adjunctis;

Æneid. 4.

Fama malum, quo non aliud velocius ullum;
Mobilitate viget, vireſque acquirit eundo.
Parva metu primo: mox ſeſe attollit in auras;
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
. . . .
Monſtrum horrendum, ingens, cui quot ſunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi ſubter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora ſonant, tot ſubrigit aures;
. . . .
Tam ficti parvique tenax, quam nuntia veri.

5. Definitio fit venuſte per ſimilitudinem atque Metaphoras, ut ſi dicas cum * Petrarcha: *Pulchritudinem eſſe blandum hoſtem, dulcem raptorem, tortorem, fraudulentum laqueum pedibus, oculis velum, &c.* Obſerva tamen Methaphoricis id genus definitionibus caute admodum utendum eſſe, & cum mica ſalis, ut ait Catullus.

* *De remediis utriuſque fortunæ: Petrarcha Patria Florentinus, ingenio, eloquentia, & poetica facultate ſui ſeculi facile princeps, floruit ſeculo 14.*

Ad hoc Metaphoricum genus pertinent quatuor illæ non illepidæ definitiones hominis, quas hic referre non pigebit. Fingunt Poetæ ſcientias, Minervæ imperio aliquando

quando fuiſſe convocatas, hominemque definire juſſas. Prior Dialectica; *Homo*, inquit, *eſt breve Enthymema: pro antecedente, habet ortum; pro conſequente, interitum.* Tum Aſtronomia; *Homo*, inquit, *eſt luna mutabilis, quæ nunquam in eodem ſtatu permanet*. Deinde Phyſica: *Homo eſt veluti quædam aſphærica figura, quæ in idem, a quo incipit, punctum terminatur*. Poſtrema denique Rhetorica inquit, *eſt oratio, cujus exordium eſt naſci, narratio dolere; epilogus mori. Orationis hujuſce figuræ ſunt ſuſpiria, fletus, vel gaudium fletu deterius.*

---

§. II.

Enumeratio partium.

Quid eſt enumeratio partium?

R. Eſt oratio, qua totum in ſuas partes diſtribuitur; unde locus ille vocatur etiam *Diſtributio*: ut ſi diſtribuas, ac dividas vitam humanam in pueritiam, adoleſcentiam, virilem ætatem, & ſenectutem.

Quæ ſunt regulæ, ac leges Enumerationis partium?

R. Tres præcipue. Regula hæc eſt; affirmatis omnibus partibus, affirmatur totum. Ita Tullius probat Pompejum eſſe ſummum Imperatorem, omnes & ſingulas optimi Imperatoris virtutes, ſic enumerando: *Ego enim exiſtimo in ſummo Imperatore quatuor has res ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem*. Pergit deinde, & quatuor hæc in ſuo Pompejo ſumma eſſe ſic probat: *Quis igitur hoc homine ſcientior unquam aut fuit, aut eſſe debuit, qui e ludo, atque pueritiæ diſciplina, bello maximo, atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt?* Deinde de ejus juſtitia: *Cujus legiones ſic in Aſiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, ſed ne veſtigium quidem cuiquam pacato nocuiſſe dicatur*. Et de temperantia ſic loquitur: *Non avaritia ab inſtituto curſu ad prædam aliquam revocavit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipſe ad quietem, &c.*

Ita etiam * Lactantius Dominicæ mortis acerbitatem, ſingularum partium cruciatu, pie æque ac eleganter probat.

Compreſſos ſpeculare oculos, & luce carentes,
Afflictaſque genas, & arentem ſuſpice linguam

* *Lactantius Firmianus, eloquentia & eruditione clarus, Criſpi, Conſtantini magni filii præceptor.*

Felle

Felle venenatam, & pallentes funere vultus,
Cerne manus clavis fixas tractoſque lacertos,
Atque ingens lateri vulnus; Cerne inde cruorem
Purpureum, foſſoſque pedes, artuſque cruentos.
Flecte genus, lignumque Crucis venerabile adora.

Sic Juvenalis Sat. 3 per partium enumerationem ridet quemdam, qui ſe omnia ſcire profitebatur;

Grammaticus Rhetor, Geometres, Pictor, * Aliptes,
Augur, * Schœnobates, Medicus, Magus, omnia novit
Græculus eſuriens; in cœlum, juſſeris, ibit.

* *Aliptes qui Athletas ungit.*
* *Schœnobates, funambulus*, Ballatore ſulla corda.
* *Decimus Brutus.*

Quænam eſt ſecunda regula?

R. 2. Regula hæc eſt, ut negatis omnibus & ſingulis partibus, negetur totum. Sic probat Tullius Antonium non eſſe Conſulem: *Negat hoc * D. Brutus Imperator; negat Gallia, negat cuncta Italia, negat Senatus, negatis vos. Qui igitur illum Conſulem niſi latrones putant?*

Cedo ultimam regulam enumerationis partium.

R. Ut negatis partibus, recte negetur totum, nulla tibi erit prætermittenda pars, quoad ejus fieri poterit. Ita Martialis vetulam quamdam probat eſſe edentulam;

Si memini, fuerant tibi quatuor, Ælia dentes;
Expuit una duos tuſſis, & una duos.
Jam ſecura potes totis tuſſire diebus:
Nil iſtic, quod agat, tertia tuſſis habet.

§. III.

Notatio Nominis, & Conjugata.

AD unum & idem caput duos hoſce locos propter affinitatem revocamus. Quamvis porro uterque ille locus, propter levitatem, non adeo valere videatur ad perſuadendum; quia tamen non parum valet ad delectandum, & ad orationem lepore aliquo ac ſale condiendam, idcirco ab Oratoribus interdum ſummis adhibetur.

Quid eſt Notatio?

R. Notatio, ſeu Etymologia, eſt locus, qui verborum originem, vim, & ſignificationem inquirit; ut *Senatus* nomen traxit a *Senibus*: *Conſul* vocatur is, qui *Conſulit Patriæ*; ergo Piſo nihil minus quam Conſul eſt; & Ovidius in Faſtis, *Victimam* ſic appellari dicit *a vincendo, & hoſtiam ab hoſte.*

Vi-

Victima, quæ dextra cecidit victrice, vocatur;
Hoſtibus a domitis hoſtia nomen habet.

Quandonam potiſſimum utendum eſt Notatione nominis?

R. Quando in nomine aliquo laudem vel dedecus, aut jocum aliquem, non ſcurrilem ac mimicum, ſed liberalem & urbanum invenit Orator. Sic in nomine * *Verris* jocoſe luſit Cicero, quaſi ita dictus fuiſſet, quod omnia *verreret*; hoc eſt omnia raperet homo furaciſſimus; *Quam tu*, inquit, *domum*, *quod fanum adiſti*, *quod non everſum*, *atque exterſum reliqueris?* Sic etiam Chryſogonum in avaritiæ ſuſpicionem vocavit ab ipſius nomine, quod *aureum* ſignificat, aut quaſi *auro genitum*.

* *Verres homo libidinoſus, & avarus, cũ in Sicilia triennium Prætor fuiſſet, repetundarum accuſatus fuit a Sicilia.*

In ſacris Literis magnam quamdam vim habet Notatio nominis; quod nempe nomina bene multa vel a Deo ipſo fuerint impoſita, ut cum Chriſtus ait ad Petrum; *Tu es Petrus*, *& ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam*; vel latentem quemdam habeant ac myſticum ſenſum. Hinc Sancti Patres hunc locum uſurpant perſæpe, v. g. cum ait D. Hieronymus ad Heliodorum; *Interpretare vocabulum Monachi*. *Quid facis in turba, tu qui ſolus es?*

Ad Notationem nominis pertinent Anagrammata, cujuſmodi ſunt iſta: *Amor*, Roma, Maro: *Logica*, Caligo: *Urſula*, Laurus: *Prudentia*, tarde puni: *Maria Virgo*, mira Virago: *Divus Alexius*, diu exul a ſuis: *Quid eſt veritas*, eſt vir qui adeſt: *Maria Magdalena*, grandia mala mea: *Sacramentum Eucbariſtiæ*, cara Ceres mutata in Jeſum &c.

Quamquam ut ingenue dicam quod ſentio, perpuſilli ingenii eſt, frivolis hujuſmodi nugis immorari, quæ ſcilicet laborantis magis ſunt quam elegantis ingenii partus. Et, ſi me audis, vana hæc crepundia relinques Judæis, qui multi ſunt in obſervandis exilibus literulis, & apud quos nata opinor Anagrammata, & ab illis ad nos uſque, infelici contagione, derivata.

Quid ſunt Conjugata?

R. Sunt ea, quæ ab uno orta vocabulo varie conjunguntur, ſeu commutantur, ut *Sapiens*, *ſapientia*, *ſapienter*; *Imperium*, *imperator*, *imperare*. Ex hoc Conjugatorum loco Cæſarem ingenioſe admodum ita laudat * Tullius; *ceteros quidem omnes* victores *bello-*

* *Pro Marcello.*

rum

rum civilium jam ante æquitate, & miſericordia viceras; hodierna vero die te ipſum viciſti . . . . . Nam cum ipſius victoriæ conditione victi omnes occidiſſemus, clementiæ tuæ judicio conſervati ſumus. Recte igitur unus invictus es, a quo ipſius etiam victoriæ conditio viſque devicta eſt.

Ex hac verborum Conjugatione ſic etiam argumentatur Ovidius.

Aurea nunc vere ſunt ſæcula. Plurimus auro
Venit honos, auro conciliatur amor.

In hoc idem genus facete luſit Martialis Epigr. Lib 2.

Hoſtem cum fugeret, ſe * Fannius ipſe peremit.
Hic [rogo] non furor eſt, ne moriare, mori?

Ad eundem locum pertinet illud in Piſonem: *Cum enim eſſet omnis cauſſa illa mea conſularis & ſenatoria, auxilio mihi opus erat & Conſulis, & Senatus.*

Eſt & illud * Terentianum elegans in primis in hoc eodem genere: *homo ſum; humani nihil a me alienum puto.*

Eodem quoque pertinet venuſtiſſimum illud Epigramma inſcriptum Ludovici M. Statuæ in hortulo Simplicium Collegii Pariſienſis S. J.

Vitales inter ſuccos, herbaſque *ſalubres*,
Quam bene ſtat populi *vita ſaluſque* ſui!

* *Fannius Cæpio proſcriptus, quod in Auguſtum conjuraſſet, cum fugeret percuſſores, ſe ipſe interemit.* Sic mori vinci eſt, *inquit de illo Seneca.*

* *In Heautontimorumeno.*

§ IV.

Genus & ſpecies, ſeu Forma.

Quid eſt Genus?

R. Genus apud Rethores dicitur illud, quod eſt commune multis, & quod multa ſub ſe complectitur; ut virtus ſub ſe continet juſtitiam, temperantiam, fortitudinem, prudentiam.

Facito, ſodes, argumentum a genere.

R. Præſto *eſt: Temperantia eſt virtus, ergo eſt amanda.*

Qua potiſſimum ratione tractatur ille locus?

R. Tractatur in primis cum a ſpecie fit tranſitus ad genus; ſeu ut vulgo loquuntur, cum hypotheſis revocatur ad theſim. Hujuſce loci loculentum habes exemplum in oratione pro Archia Poeta, ubi Cicero cum laudandum Archiam Magiſtrum ſuſcepiſſet (quod eſt hypotheſis) rem ad theſim revocavit; hoc eſt Poeſim & ſtudia humanitatis generatim & univerſe

ſe laudavit, ut latiorem orationi ſuæ campum aperiret. Adverte igitur quo artificio ab hypotheſi tranſit ad theſim.

Laus Archiæ Poetæ a genere.

Sit igitur ſanctum apud vos humaniſſimos homines, hoc Poetæ nomen, quod nulla unquam barbaria violavit. Saxa & ſolitudines voci reſpondent: beſtiæ ſæpe immanes cantu flectuntur, atque conſiſtunt: nos inſtituti rebus optimis non Poetarum voce moveamur? * *Homerum Colophonii civem eſſe dicunt ſuum, Chii ſuum vindicant, Salaminii repetunt, Smyrnæi vero ſuum eſſe confirmant. Ita que etiam delubrum ejus in oppido dedicaverunt. Permulti alii præterea pugnant inter ſe atque contendunt. Ergo illi alienum, quia Poeta fuit, poſt mortem etiam expetunt. Nos hunc vivum, qui & voluntate & legibus noſter eſt, repudiabimus?*

* *Homerus poetarum Græcorum princeps, qui ſuum eſſe civem ſeptem oppida certatim aſſerunt.*

Quod vitium, in genere tractando, vitandum eſt?

R. Hoc loco ſolent intemperantius abuti Tirones, dum theſim longius trahunt, quod nempe res ſit communior faciliorque, & multorum trita veſtigiis, v. g. ſi de Juſtitia, vel de Charitate ſermo ſit, illi ſe ſe in virtutis laudes univerſe ac generatim effundent, & miſeram crambem, ut ajunt, tædio affectis auribus ad faſtidium uſque ac ſatietatem ingerent. Tu igitur, ſi ſapis, hoc vulgare vitium fugies:

Nec circa vilem patulumque moraberis orbem. *In Arte poetica.*

Ne in re jure cadat lepidum illud Martialis dictum:

Jam dic, * Poſtume, de tribus capellis.

* *Ineptus cauſidicus qui ad alia omnia abibat, quin cauſſa poſtularet.*

Ubinam præcipue locum habet argumentum a genere?

R. Locum habet præcipuum in orationis exordio; ubi præmitti ſolet aliquod univerſale principium, a quo ad hypotheſim, hoc eſt ad ſingularem propoſitionem deſcenditur.

Quid eſt Species, ſeu Forma?

R. Ex his, quæ dicta ſunt de genere, facile intelliges ſpeciem eſſe id, quod minus late patet; ſeu eſſe rem particularem, quæ ſub univerſali continetur. Vocatur autem apud Rhetores *Hypotheſis*, v. g. *Virtus eſt amanda*, eſt Genus, ſive Theſis: *Temperantia hic & nunc eſt in convivio ſervanda*, eſt Species, ſive Hypotheſis.

§. V.

Similitudo, & Diſſimilitudo.

Quid eſt Similitudo?

R. Similitudo eſt rerum ceteroqui diſparium collatio atque convenientia in aliqua re; v. g. eſt ſimilitudo inter avarum & hydropem; quia licet avarus & hydrops ſint duæ res longe diverſiſſimæ, in eo tamen conveniunt, quod neuter ſatiari poſſit. Item homo iratus dicitur eſſe ſimilis Leoni rugienti: quia homo iratus, & Leo rugiens ſunt duæ res valde inter ſe ſe diſpares, quæ tamen in aliqua re conveniunt, nempe in furore. Sic etiam umbra & gloria ſunt res diverſiſſimæ: in hoc tamen conveniunt, quod umbra corpus, gloria virtutem comitetur. Unde ait Cicero: *Gloria eſt umbra virtutis.*

Quomodo fit argumentum a ſimilitudine?

R. Facies in hunc fere modum cum Tullio: *Quidam morbo, aut ſenſus ſtupore, cibi ſuavitatem non ſentiunt: ſic libidinoſi, avari, facinoroſi, veræ laudis guſtum non habent.* Sic etiam argumentari poteris a ſimili cum Ovidio:

Scilicet ut fulvum ſpectatur in ignibus aurum,
Triſt. l. 2. Tempore ſic duro eſt inſpicienda fides.

Aliquando iſtæ particulæ *Quemadmodum, ut, non ſecus ac, ita, ſic,* & aliæ hujuſmodi, brevitatis & elegantiæ cauſſa ſilentur: ut,

Verba ligant homines, taurorum cornua funes.

Jam etiam Martialis Epigrammate in Leonem, qui pueros interfecerat:

Exclamare libet, crudelis, perfide prædo,
A noſtra pueris parcere diſce lupa.

Quid eſt diſcriminis inter ſimilitudinem & comparationem?

R. Similitudinem proprie pertinere ad id, quod *qualitatem* vocant; comparationem vero pertinere ad *quantitatem*. Fit enim comparatio, vel a pari, vel a majori ad minus, vel a minori ad majus, ut dicetur poſtea: in ſimilitudine vero nulla fit mentio neque paris, neque majoris, neque minoris.

Quomodo facile poterit inveniri argumentum a ſimili?

R. Quæres ſtatim, quænam res ſit ſimilis cujuſdam naturæ cum ea, quam explicandam ſumis. Ita ſi agatur

tur de conſtantia, quæres quid vel maxime reſiſtat, & occurret tibi *rupes*, *adamas*, diceſque cum Virgilio de Rege Latino; *Lib. 7.*

Ille velut pelagi rupes immota reſiſtit.

Vel ut idem Virgilius de Didone lib. 6.

Illa ſolo fixos oculos averſa tenebat,
Nec magis incœpto vultus ſermone movetur,
Quam ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.

Quotuplex eſt Similitudo?

R. Duplex: alia eſt ſimplex, alia compoſita, Simplex eſt ea, qua res tantum una confertur cum alia; ut cum dixit Lucretius lib 3.

Floriferis ut apes in ſaltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depaſcimur aurea dicta.

Similitudo compoſita ea eſt, qua res multæ componuntur inter ſe per ſimilitudinum conglobationem; ut cum dixit Virgilius:

Hos * ego verſiculos feci: tulit alter honores.
Sic vos non vobis nidificatis aves:
Sic vos non vobis vellera fertis oves;
Sic vos non vobis mellificatis apes;
Sic vos non vobis fertis aratra boves.

* *Cum quidam mediocris poeta. Bathyllus eximium Virgilii diſtichum ſibi adſcripſiſſet.*

Quid eſt diſſimilitudo?

R. Eſt oratio, quæ ex re diſſimili diſſimile colligit; ut cum ait Tullius: *Si barbarorum eſt in diem vivere, noſtra conſilia ſempiternum tempus ſpectare debent*. Et lib. 2. de Oratore: *Artes reliquæ ab eloquentia differunt, quod hæc non habeat definitam aliquam regionem, cujus terminis ſepta teneatur: Ceteræ vero artes ſuis ſe certis quibuſdam finibus contineant*. Hunc locum a diſſimili lepidiſſime tractat Catullus, cum ait Carmine 5.

Soles occidere, & redire poſſunt:
Nobis. cum ſemel occidit brevis lux,
Nox eſt perpetua una dormienda.

Ad hunc eundem locum pertinet hæc Horatiana ſententia:

Damna tamen celeres reparant cæleſtia lunæ;
Nos ubi decidimus,
Quo pius Æneas, quo * Tullus dives, & Ancus?
Pulvis & umbra ſumus.

* *Tullus cognomento Hoſtilius, tertius Romanorum rex, illi ſucceſſit Ancus Martius*

Hic locus ad laudandum & ad vituperandum aptiſſimus eſt: ita Divus Ambroſius eloquenter admodum inſectatur avaritiam militis illius nomine Achan, qui

coccineum pallium, regulamque auream fuerat ſuffuratus: *Joſue ſolem ſiſtere potuit, avaritiam ſiſtere non potuit.*

---

§. VI.

Contraria & Repugnantia

QUoddam quaſi amphitheatrum eſt hic locus, in quo pugnantium inter ſe argumentorum vis, & robur eniteſcit. Siquidem, ut ait vetus effatum, Contraria contrariis oppoſita magis elucent.

Quid ſunt contraria, ſeu oppoſita?

R. Sunt ea, quæ in eodem ſubjecto eſſe non poſſunt, vel ſi fuerint in eodem, neceſſario inter ſe pugnant.

Quot ſunt Contrariorum genera?

R. Quatuor omnino numerantur; nimirum Adverſa, Relata, Privantia, & Contradicentia.

Quid ſunt Adverſa?

R. Sunt ea, quæ in eodem plurimum inter ſe differunt: ut *virtus, & vitium; bellum, & pax, ſapientia, & ſtultitia*. Sic autem argumentari poteris ab Adverſis cum Tullio: *Si ſtultitiam fugimus, ſapientiam ſequamur, & bonitatem, ſi malitiam*. Ita etiam * Quintilianus; *Malorum cauſſa bellum eſt? erit emendatio pax*. Sic etiam argumentatur Drances apud Virgilium lib. 11.

Lib. 4. cap. 10.

Nulla ſalus bello: pacem te poſcimus omnes:

Quid ſunt Relata?

R. Sunt ea, quæ ſe invicem ita reſpectant, ut alterum ſine altero eſſe non poſſit, ut *Pater, & filius; dux, & miles; magiſter, & diſcipulus; dominus, & ſervus, qui dat, & qui accipit*. Ita Martialis lib. 1. ex hoc Relatorum loco facete jocatur in Soſibianum quemdam, qui ſuum patrem *Dominum* inepte omnino vocitabat:

E * ſervo ſcis te genitum, blandeque fateris,
Dum dicis dominum, Soſibiane, patrem.

Soſibianus ex adulterio nobilis Matronæ cum ſervo natus, illius matronæ viri, cujus filius putabatur, dominum blandiendo vocitabat.

Ex hoc eodem loco Cæſarem ita laudat Cicero. in oratione pro Marcello: *Ex quo profecto intelligi debet, quanta in dato beneficio ſit laus, cum in accepto tanta ſit gloria*. Huc denique pertinent hæc verba Veneris, arma pro filio ſuo Ænea poſcentis a Vulcano:

Arma rogo, genetrix, nato,

Quid ſunt Privantia?

R. Sunt habitus & ejus privatio; ut *vita, & mors, lux & tenebræ; ſcientia & inſcitia; pauperies & divitiæ,*

tia. Ex privantibus ingenioſe argumentatur Martialis in quemdam:

Ebrius es: nec enim faceres id ſobrius unquam.

Hinc etiam ingenioſum illud ejuſdem Poetæ, lib. 5.

Semper eris pauper, ſi pauper es, Æmiliane:
Dantur opes nullis nunc, niſi divitibus.

Quid ſunt Contradicentia?

R. Sunt ea, quorum alterum negat, alterum affirmat idem de eodem: Ut: *Milo inſidiatus eſt Clodio: Milo non eſt inſidiatus Clodio*.

§. VII.
Adjuncta.

Quid ſunt Adjuncta?

R. Sunt ea, quæ cum re, de qua agitur, non neceſſario, ſed probabiliter conjuncta ſunt.

Quot ſunt Adjunctorum genera?

R. Tria vulgo numerantur: 1. Adjuncta rei; ut *locus*, *tempus*, *&c.* 2. Adjuncta animi: ut *vitia*, *virtutes*: 3. Adjuncta corporis: ut *pulchritudo*, *deformitas*, *robur*, *veſtis*, *habitus*. Uno verbo omnia, quæ rem quoquo modo circumſtant, ſive præcedant, ſive comitentur, ſive conſequantur, appellantur Adjuncta, ſeu res circumſtantes. Unde liquet quam longe lateque pateat locus ille, & quam uberem dicendi ſegetem Oratori ſuppeditet.

Quomodo ſumi poteſt argumentum ab Adjunctis?

R. Cum ex loco, tempore, facultate, aliiſque id genus, quæ rem circumſtant, perſuadendi occaſionem idoneam captat Orator. Sic * Hannibal Italiam ingreſſus, militibus ſuis eloquenter admodum facit animos ex loco unde fugere non liceat.

* *Hannibal Amilcaris filius, Carthaginenſium Dux, qui ſæpius Romanos vicit.*

Oratio Hannibalis, milites ſuos ad pugnam adhortantis. *Liv. lib.* 21.

Dextra lævaque duo maria claudunt. Nullam ne ad effugium quidem navem habemus. Circa Padus amnis major ac violentior Rhodano: *a tergo Alpes urgent, vix integris vobis ac vigentibus tranſitæ. Hic vobis vincendum, aut moriendum, Milites, eſt. . . . . Nihil uſquam nobis relictum eſt, niſi quod armis vindicaverimus. Illis timidis & ignavis licet eſſe, qui receptum habent; quos ager ſuus, quos ſua terra, per tuta ac pacata itinera fugientes accipient. Vobis neceſſe eſt fortibus viris eſſe, & om-*

nibus inter victoriam mortemque, certa deſperatione abruptis, aut vincere, aut ſi fortuna dubitabit, in prælio potius, quam in fuga mortem oppetere. Si hoc bene fixum omnibus, deſtinatumque in animo eſt, iterum dicam, viciſtis; nullum incitamentum ad vincendum homini a Diis immortalibus acrius datum eſt.

Sic etiam Ovidius apud Scythas exulans, ſuam inſcribendo barbariem, a loco unde ſcribit excuſat:

Si qua videbuntur caſu non dicta latine;
In qua ſcribebam, barbara terra fuit.

Quomodo ſumi poteſt argumentum ab habitu corporis?

R. Cum Fabio, Habitus corporis, qui ſermo quidam tacitus mentis eſt, frequenter in argumentum probitatis, aut improbitatis adducitur. Ita Cicero ab ipſo habitu corporis Fannium hominem improbum eſſe venuſtiſſime colligit: *Nonne ipſum caput, & ſupercilia illa penitus abraſa olere malitiam, & clamitare calliditatem videntur? Nonne ab imis unguibus uſque ad verticem ſummum (ſi quam conjecturam affert hominibus tacita corporis figura) ex fraude, mendaciis, fallaciis conſtare totus videtur? qui idcirco eſt capite, & ſuperciliis ſemper raſis, ne ullum pilum viri boni habere videatur.*

3. *Triſt.* Sic etiam Ovidius invidiæ deformitatem exaggerat ab Adjunctis, & Habitu corporis:

Pallor in ore ſedet; macies in corpore toto:
Nuſquam recta acies, livent rubigine dentes;
Pectora felle virent; lingua eſt ſuffuſa veneno;
Riſus abeſt, niſi quem viſi movere dolores;
Nec fruitur ſomno, vigilantibus excita curis;
Sed videt ingratos, intabeſcitque videndo
Succeſſus hominum, carpitque & carpitur una,
Suppliciumque ſuum eſt ....

Porro memoriæ juvandæ cauſſa, præcipua octo Adjunctorum genera hoc vulgari verſiculo fuere comprehenſa:

Quis, quid, ubi, per * quos, quoties, cur, quomodo, quando.

* *Alii dicunt* quibus *auxiliis, ſed minus commode*

Quis ſignificat perſonam, & quæ ad illam pertinent, cujuſmodi ſunt genus, educatio, indoles, ætas, ſexus, patria, cognatio, fama, virtus, ingenium, &c. Ita Cicero Sextium defendit, & laudat a genere: *Parente Publius Sextius eſt natus, Judices, homine, ut plerique meminiſtis, & ſapiente, & ſancto, & ſevero.*

Sic

Sic Horatius * Druſum ex eodem capite laudat Odarum lib. 4.

Fortes creantur fortibus & bonis.
Eſt in juvencis, eſt in equis patrum
Virtus; nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Quid negotium deſignat, ſive rem, de qua agitur. *Ubi* locum demonſtrat. *Per quos* indicat adjutores, & ſocios, quorum opera facta res eſt. *Quoties* docet quam ſæpe res facta fuerit. *Cur* cauſſam, & finem deſignat. *Quomodo* modum, ac feriem oſtendit rei geſtæ. Denique *Quando* denotat tempus, quo geſta res eſt.

* *Druſus Tiberii Neronis & Liviæ filius, Auguſti, privignus pater Germanici & Claudii.*

§. VIII.

Antecedentia, & Conſequentia.

QUid ſunt Antecedentia?

R. Sunt ea, quibus poſitis neceſſe eſt alia conſequi; ut Ortus eſt ſol, ergo dies eſt. Tu natus es homo, ergo procul dubio morieris. Ille graviſſimi ſceleris reus eſt; ergo graviſſime plectetur a juſto judice.

Quid ſunt Conſequentia?

R. Sunt ea, quæ rem neceſſario conſequuntur. Sic autem argumentum duces a conſequentibus: *Eſt copia fructuum; ergo & florum fuit. Cicatricem gerit; ergo plagam accepit.* Cicatrix enim & fructus plagam, & flores conſequuntur. Quia vero locus ab Antecedentibus, & Conſequentibus non maximopere differt ab Adjunctis, ideo diutius in illo immorari non eſt operæ pretium.

§. IX.

QUid eſt Cauſſa?

R. Eſt id unde aliquid eſt; vel id, vi cujus aliquid fit; ut vulnus eſt cauſſa mortis; cruditas eſt cauſſa morbi, &c.

Quotuplex eſt cauſſa?

R. Quadruplex numeratur a Philoſophis, efficiens, materialis, formalis & finalis.

Quid eſt cauſſa materialis?

R. Ea eſt, ex qua aliquid fit, aut componitur; ut marmor eſt materia, ſeu cauſſa materialis ſtatuæ; lapides ſunt materia domus; corpus eſt hominis quaſi materia.

Quid eſt cauſſa formalis?

R. Eſt ratio rei ac nota, per quam res eſt id quod eſt, & a rebus aliis diſtinguitur: unde anima eſt forma hominis, quia per animam fit rationalis, & a ceteris animantibus diſtinguitur.

Quid eſt cauſſa finalis?

R. Eſt id, cujus gratia aliquid fit: ut finis belli eſt victoria, & pax, cum propter victoriam, & pacem bellum ſuſcipiatur. Beata in cœlo vita eſt cauſſa finalis hominis, quandoquidem homo agit omnia, vel agere debet certe quidem, ut beatam in cœlo vitam tandem aliquando conſequatur.

Quomodo argumentari debemus a cauſſa efficienti?

R. Sic argumentaberis cum Tullio: *Intemperantia effœtum corpus tradit ſenectuti; ergo diligenter vitanda eſt.* Ab hoc loco ſenectutem contra vituperatores ita defendit idem Tullius: *Caret epulis, ajunt, extructiſque menſis & frequentibus poculis: caret ergo vinolentia, cruditate, & inſomniis.* Ita Ovidius Ægiſti adulterium culpat a cauſſa efficiente, nempe ab otio.

Quæritur * Ægiſtus quare ſit factus adulter?

In promtu cauſſa eſt: deſidioſus erat.

* *Ægiſtus Thyeſtis filius, ſtuprata Clytemneſtra ejus maritum Agamemnonem interfecit, & ipſe ab Oreſte illius filio fuit occiſus.*

Sic etiam & felicem inter mortales vitam eleganter commendat Martialis lib. 10. a cauſſis præcipuis, quæ illam efficiunt;

Vitam quæ faciunt beatiorem,
Jucundiſſime Martialis, hæc ſunt:
Res non parta labore, ſed relicta:
Non ingratus ager; focus perennis;
Lis nunquam; * toga rara; mens quieta;
Vires ingenuæ, ſed ſalubre corpus;
Prudens ſimplicitas, pares amici;
Convictus facilis; ſine arte menſa;
Nox non ebria, ſed ſoluta curis;
Non triſtis torus, attamen pudicus;
Somnus qui faciat breves tenebras;
Quod ſis, eſſe velis, nihilque malis;
Summum nec metuas diem, nec optes.

* *Rara urbana officia, ſalutationes obſequia, ad quæ obeunda togis utebantur.*

Quomodo argumentamur a materia?

R. Ita ferme dices: corpus hominis eſt mortale: ergo æquum eſt, ut illi dominetur animus immortalis. Ita Ovidius Solis regiam commendat a materia, Metamorph. lib. 2.

Regia

Regia ſolis erat ſublimibus alta columnis,
Clara micante auro, flammaſque imitante * Pyropo:
Cujus ebur nitidum faſtigia ſumma tegebat:
Argenti bifores radiabant lumine valvæ,
Materiam ſuperabat opus.

* *Pyropus non eſt gemma, aut carbunculus, ut vulgo male creditur, ſed genus æris ductilis, cui admiſta eſt quarta pars auri.*

Quomodo ſumitur argumentum a cauſsa formali?

R. Sic dices: animus hominis eſt immortalis; ergo mors non eſt timenda. Excellens eſt animi natura; ergo voluptatibus ſervire non debet. Ita Cicero: *Si conſiderare velimus quæ ſit in hominis natura excellentia & dignitas, intelligemus quam ſit turpe diffluere mollitie, & delicate, ac molliter vivere; quamque honeſtum ſit parce, continenter, ſevere, ſobrie.*

Quomodo denique argumentandum eſt a cauſſa finali?

R. Ita probabis cum Tullio inſidias Miloni ſtruxiſſe Clodium, quod nempe multas ex illius interitu ſibi polliceretur utilitates: *Quo igitur pacto probari poteſt inſidias Miloni feciſſe Clodium? Satis eſt quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua, docere magnam ei cauſſam, magnam ſpem in Milonis morte poſitam, magnas utilitates fuiſſe. Itaque illud Caſſianum*, Cui bono fuerit, *in his perſonis valeat: & ſi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi certe parvo. Atqui Milone interfecto Clodius hoc aſſequebatur, non modo ut Prætor eſſet, non eo Conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet; ſed etiam ut his Conſulibus Prætor eſſet, quibus, ſi non adjuvantibus, at conniventibus, certe ſperaſſet ſe poſſe Rempublicam eludere in illis ſuis cogitatis furoribus, &c.*

Ex hoc eodem loco probabis cum Ovidio hominem ad cœlum aſpirare debere.

Pronaque cum ſpectent animalia cetera terram;
Os homini ſublime dedit, cœlumque tueri
Juſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus.

Metam. lib. 1.

Huc etiam pertinet trita illa ac decantata, ſed egregia D. Auguſtini ſententia: *Feciſti nos, Deus, ad te; & inquietum eſt cor noſtrum, donec requieſcat in te.*

Denique ex quatuor illis cauſſis ſimul junctis commendare poteris celeberrimum Templum Jeroſolymitanum. Cauſſa efficiens erit Salomon, ſapientiſſimus idem, atque ditiſſimus, & alii peritiſſimi artifices, qui in illo elaborarunt. Cauſſa materialis erunt pretioſi lapides, ligna cedrina, aureæ laminæ, &c. Cauſſa for-

formalis erit ipſa ſtructura, & pulchritudo templi. Finalis erit ſummi Dei cultus, in cujus honorem fuit exſtructum.

---

§. X.
Effecta.

QUid ſunt Effecta?

R. Effecta, ſeu effectus ſunt ea, quæ oriuntur ex cauſis. Hunc locum mirifice tractat Tullius libro de Senectute, ubi funeſtos voluptatis effectus ita deſcribit,

Voluptatis incommoda ab Effectis.

*Accipite optimi adoleſcentes veterem orationem * Architæ Tarentini, magni in primis & præclari viri, quæ mihi tradita eſt, cum eſſem adoleſcens * Tarenti cum Quinto Maximo. Nullam capitaliorem peſtem, quam voluptatem corporis, hominibus dicebat a natura datam: cujus voluptatis avidæ libidines temere & effrenate ad potiundum incitarentur.*

* Architas Philoſophus Pitagoricus, vixit tempore Platonis.
* Tarentum urbs magnæ Græciæ, a Tarante Neptuni filio condita.

Hinc patriæ proditiones, hinc rerum publicarum everſiones, hinc cum hoſtibus clandeſtina colloquia naſci dicebat: nullum denique ſcelus, nullum magnum facinus eſſe, ad quod ſuſcipiendum non libido voluptatis impelleret. Stupra vero, & adulteria, & omne tale flagitium, nullis aliis illecebris excitari, niſi voluptate. Cumque homini ſive natura, ſive quis Deus, nihil mente præſtabilius dediſſet: huic divino muneri ac dono nihil tam eſſe inimicum, quam voluptatem. Nec enim libidine dominante, temperantiæ locum eſſe omnino, nec in voluptatis regno virtutem poſſe conſiſtere . . . . Quocirca nihil eſſe tam deteſtabile, tamque peſtiferum, quam voluptatem.

Hunc eumdem locum eximie tractat Catullus, cum Veris effectus ita deſcribit, Carmine 46.

Jam ver egelidos refert tepores,
Jam cœli furor æquinoctialis
Jucundis Zephyri ſileſcit auris:
Linquantur Phrygii, * Catulle, campi,
* Nicæque ager uber æſtuoſæ.
Ad claras Aſiæ volemus urbes.
Jam mens prætrepidans, avet vagari:
Jam læti ſtudio pedes vigeſcunt.
O dulces comitum valete cœtus,
Longe quos ſimul a domo profectos
Diverſos variæ viæ reportant.

* *Seipſum alloquitur.*
* *Nicæa urbs Bithyniæ dicitur æſtuoſa, quod ibi aer æſtivo tempore non ſit admodum ſaluber.*

§. XI.

§. XI.
Comparatio.

Quid eſt Comparatio?

R. Eſt oratio, qua duo vel plura in tertio aliquo conferuntur, quod illis commune eſt; ut, *Catoni licuit ſequi bellum civile; igitur & Ciceroni licebit*. Commune eſt enim ambobus ſequi bellum civile. *Cic. in Topic.*

Quot ſunt comparationum genera?

R. Tria. Primum eſt a majori ad minus. Secundum eſt a minori ad majus. Tertium eſt a pari.

Quomodo argumentamur a comparatione majoris ad minus?

R. Cum contendimus, ut id, quod valet in majori, valeat etiam in minori; ut cum ait Chriſtus: *Si ego Dominus & Magiſter veſter lavi pedes veſtros; & vos debetis alter alterius lavare pedes*. Ita Cicero in Antonium: *Quid faceres domi tuæ, cum alienæ tam ſis inſolens?* Sic etiam Terentius; *Quem feret, ſi parentem non fert ſuum?* Ex hoc eodem loco probat Ovidius leniri poſſe Auguſtum, quod vel ipſi Dii leniantur:

Cur ego poſſe negem leniri Cæſaris iras,
Cum videam mites hoſtibus eſſe Deos?

Quomodo fit argumentum a comparatione minoris ad majus?

R. Quando contendimus, ut quod valet in minori, valeat etiam in majori; ut Cicero pro lege Manilia: *Majores noſtri ſæpe, mercatoribus ac naviculatoribus injurioſius tractatis, bella gesſerunt: vos tot * Civium Romanorum millibus uno nuntio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo eſſe debetis?* Sic etiam Chriſtus ipſe a minori ad majus, ſuum nobis auxilium pollicetur, Math 6. *Si fœnum agri, quod bodie eſt, & cras in clibanum mittitur, Deus ſic veſtit; quanto magis vos?* Huc pertinet etiam Horatianum illud Epiſt 2.

Ut jugulent homines, ſurgunt de nocte latrones;
Ut te ipſum ſerves, non expergiſceris?

* *Centum quinquaginta Romanorum millia Mitridatis juſſu una die in illius regno interfecta.*

Quomodo fit argumentum a comparatione parium?

R. Fit. cum contendimus id, quod valet in una re, valere etiam debere in alia re pari: ut, lex eſt, qui occiderit patrem, inſutus in culeum dejiciatur in profluentem: ergo & qui matrem occiderit, eodem ſupplicio dignus eſt. Hinc Martialis lib. 2. ſe jam parem

eſſe

eſſe probat Maximo cuidam, quem olim patronum habuerat:

Capto tuam, pudet heu, ſed capto, Maxime, cœnam;
Tu captas aliam. Jam ſumus ergo pares.
Mane ſalutatum venio, tu diceris iſſe
Ante ſalutatum. Jam ſumus ergo pares.
Sum comes ipſe tuus, tumidique * anteambulo regis:
Tu comes alterius. Jam ſumus ergo pares.
Eſſe ſat eſt ſervum: jam nolo vicarius eſſe,
Qui rex eſt, regem, Maxime, non habeat.

Eſt etiam a paribus, quod ſequitur ejuſdem Martialis feſtivum Hendecaſyllabum lib. 8.

Cum ſitis ſimiles, pareſque vita,
Uxor peſſima, peſſimus maritus:
Miror non bene convenire vobis.

* *Anteambulo, qui ante alium honoris cauſa incedit, & illi quaſi viam ſternit.*

CAPUT II.

De Locis extrinſecis, ſeu remotis.

Quinam ſunt Loci extrinſeci?

R. Loci extrinſeci, qui etiam vocantur *remoti*, *& aſſumpti*, ſunt ii, qui nullo modo pendent ab arte ingenioque Oratoris, ut excogitentur, quique extra rem ipſam poſiti ſunt; quapropter ab Ariſtotele recte vocantur * *Argumenta inartificialia*, *ſeu arte carentia*; non quod artis omnino ſint experria; cum potius illorum tractatio ſummum requirat artificium, ſed quod non eruantur ex rebus ipſis, & ex cauſæ viſceribus; quippe quæ foris eruuntur, & auctoritate ſola nituntur, itaque ſunr inartificioſa, quod attinet ad inventionem; non vero quod ſpectat ad uſum atque tractationem.

* Τῶν ρὲπὶ ςεωνὶ, αι μ-ἄτεχνοι ἐισιν. Rhet. lib. 1, c. 2.

Quot ſunt Loci extrinſeci?

R. Sex aſſignantur a Quintiliano: Leges, ſeu Præjudicia, Fama, Tabulæ, Juſjurandum, Tormenta, Teſtes.

Quomodo argumentandum eſt a Legibus ac Præjudiciis?

R. 1. Dices præjudicia ac leges eſſe vincula reipublicæ, regnorum fundamenta, juſtitiæ nervos, omnis æquitatis fontem, libertatis aſylum, ſapientiorum virorum oracula. 2. Commendabis eos, a quibus la-

tæ

tæ ſunt leges. 3. Recenſebis damna, quæ conſequuntur, ſi leges impune violentur; juvabit interdum afferre ipſa legis verba, conceptamque ac ſollemnem formulam; v. g. *Si quis hominem dolo malo morti* * *ducit, parricida eſto*.

* *Vox obſoleta prodet.*

Si lex tibi adverſetur, illam ita refutabis, & infringes: Dices 1. vel antiquatam fuiſſe legem, & amplius non valere. Ita Cicero pro Rabirio: *Tunc mihi etiam legis* * *Porciæ mentionem facies?* 2. Vel legem legi oppones. 3. Vel dices ſtandum eſſe non legis literæ, quæ nimirum occidit; ſed ipſius legiſlatoris menti. 4. Dices majoris cujuſpiam utilitatis gratia, licere interdum a legibus diſcedere. Sic olim cum Virgilius moriens, teſtamento juſſiſſet ſuum poema comburi, ſupremæ huic illius voluntati [quamquam id leges jubenr] noluit tamen obtemperari Imperator Auguſtus, ipſemet teſtatur hiſce verſiculis:

* *Lex Porcia a M. Porcia lata contra eos, qui civem Romanum necabant, aut virgis cædebant.*

Frangatur potius legum veneranda poteſtas,
Quam tot congeſtos noctesque dieſque labores
Hauſerit una dies.

Quid eſt Fama ſeu Rumor?

R. Fama, ut hic accipitur, eſt ſermo vulgi ſine ullo auctore, ac capite diſperſus; ſeu, ut ait Quintilianus, eſt *Sermo multitudinis, qui habet auctoritatem, niſi irrepſerit malitia, vel nimia quædam, ut ſit, credulitas.*

Quomodo tractandus eſt locus a Fama?

R. Si tibi cauſæque tuæ faveat Fama, dices magnam eſſe vim, atque auctoritatem Famæ, cui optimus quiſque tam impenſe ſtudet. Dices populi vocem eſſe quoddam quaſi oraculum, quod vix umquam fallere poſſit. Uſurpabis in primis aureum illud Plinii dictum ad Trajanum: *Singuli decipere ac decipi poſſunt; nemo omnes, neminem omnes feſellerunt.*

Contra vero, ſi tibi cauſæque tuæ rumor adverſetur, erit amplificanda verbis Famæ levitas, atque inconſtantia, quæ ſæpe viris integerrimis maculas amet aſpergere. Dices ex opinione magis, quam ex veritate, res æſtimari ſolere. Uſurpabis auream Senecæ, opinor, ſententiam: *Peſſimi argumentum turba eſt*. Dices cum Juvenali Sat. 1.

Dat veniam corvis, vexat cenſura columbas.

Addere denique poteris de Fama cum Virgilio Æneid. 4. & cum Tertulliano etiam in Apologetico, quod nimirum ſit.

Tam

Tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri.

Ita Tullius pro Plancio judices obſecrat, ne diſſeminatis rumuſculis fidem habeant: *Illud unum vos magnopere oro atque obſecro, cum hujus quem defendo, tum communis periculi cauſſa, ne fictis auditionibus, ne diſſeminato diſperſoque ſermoni fortunas innocentium ſubjiciendas putetis . . . . . . Nihil eſt tam volucre, quam maledictum; nihil facilius emittitur; nihil citius excipitur, nihil latius diſſipatur.*

Quid ſunt Tabulæ?

R. Nomine Tabularum intelliguntur omnia teſtimonia ſcripto exarata, quibus pacta, conventa, contractus, codicilli ſtipulationes, teſtamenta, & alia id genus continentur.

Quid eſt Jusjurandum?

R. Eſt affirmatio, vel negatio rei alicujus, ritu religioſo facta, & Deo Optimo Maximo in teſtem appellato. Sic olim Scipio apud Livium, lib. 23. *Si ſciens fallo, tum me Jupiter Opt. Max. domum, familiam, remque meam peſſimo * loco afficias.* Quod ſi forte juramenti fidem velis infirmare, dices cum eloquentiſſimo illo * Maſſiliæ Sacerdote Salviano: *Plures invenias qui ſæpius pejerent, quam qui omnino non jurent.* Et rurſus idem Salvianus libro 4. *Si pejeret Francus, quid novi facit? Qui perjurium ipſum ſermonis genus putat eſſe, non criminis.*

* Letho, *ita lapides antiqui.*

* *Salvianus ſcriptor eloquentiſſimus Treviris natus floruit Maſſiliæ ſæculo quinto.*

Quid ſunt Tormenta, ſive Quæſtio?

R. Sunt cruciatus, vi quorum veritas extorquetur a reis. Valet autem plurimum locus ille ad faciendam fidem, ſi poſt quæſtionem reus in facti confeſſione perſeveret. Facit item maximopere ad probandam ejus, qui accuſatur, innocentiam, ſi tormentis adduci non potuit, ut crimen fateretur.

Quomodo infirmari poterit locus ille?

R. Dices periculoſam eſſe fallacemque confeſſionem, quæ tormentorum vi exprimitur; quandoquidem compertum eſt bene multos innocentes, vi tormentorum ac metu doloris, ad falſa dicenda perſæpe fuiſſe adactos; poteriſque hoc loco uſurpare ſapientiſſimam illam viri clariſſimi Hugonis * Grotii ſententiam: MENTIETUR, *qui ferre poterit*: MENTIETUR, *qui ferre non poterit*. Ita etiam Cicero pro Sylla. *Quæſtiones*, inquit, *ſervorum ac tormenta nobis accuſator minitatur, in quibus*

* *Hugo Grotius Batavus, vir ſumme & exquiſitiſſime litteratus obiit anno 1645.*

quibus quamquam nihil periculi ſuſpicamur, *tamen illa tormenta gubernat dolor*, *moderatur natura cujuſque cum animi*, *tum corporis*, *regit quæſitor*, *flectit libido*, *corrumpit ſpes*, *infirmat metus*, *ut in tantis rerum anguſtiis nihil veritati loci relinquatur*.

Quid ſunt Teſtes?

R. Sunt, qui de re, quæ vocatur in controverſiam, voce, vel ſcripto teſtimonium ferunt. Accedit huic teſtificationi majus pondus, atque auctoritas: 1. Si teſtes ſint oculati: 2. Si ſint jurati: 3. Si ſint viri probi, atque integerrimi: 4. Si ſint viri illuſtres, ac primarii; 5. Si nulla nec ſpe, nec cupiditate impulſi teſtimonium dicant.

Porro Teſtimonium poteſt eſſe vel humanum, vel divinum. Humanum eſt illud, de quo ſupra dictum eſt, Ad divinum referebantur olim Oracula, ſeu voces Dei ipſius; Auſpicia, ſeu Auguria, quæ erant teſtimonia ex avium volatu, cantu, paſtuque duci ſolita; Vaticinationes, quæ erant reſponſa Vatum; Reſponſa denique Sacerdotum, & Haruſpicum, qui vel interpretabantur ſomnia, vel extorum inſpectione, futura conjiciebant; unde vocabantur *Conjectores*. Ad divinum humanumque Teſtimonium ſpectat vulgaris illa, ſed egregia Lucani ſententia de Cæſare ac Pompejo.

. . . . . Quis juſtius induit arma,
Scire nefas. Magno ſe judice quiſque tuetur,
Victrix cauſſa Diis placuit; ſed victa Catoni.

Quomodo infirmatur locus a Teſtibus?

R. Infirmabitur locus ille, ſi dicas Teſtes eſſe homines vel infames, vel leves ac futiles, vel ſervos, domeſticos, amicos, aut quomodocumque ſuſpectos. 2. Si oſtendas illos non ſecum ipſis cohærere, ſed pugnantia loqui. 3. Si graviores Teſtes illis opponas. 4 Si conjecturis & argumentis, illorum teſtimonii futilitatem demonſtres. 5. Denique ſi dicas Teſtes illos eſſe homines infimæ ſortis, atque egentiſſimos, qui facile ſubornari potuerint.

CAPUT

CAPUT III.

De ſecunda Inventionis parte, ſeu de motibus excitandis.

ORatoris munus ac partes ſunt, primum ut perſuadeat, doceatque audientium animos; deinde ut eoſdem moveat, inflammet ac flectat. Diximus in prima hujuſce libri parte de argumentis ad docendum, & ad fidem faciendam idoneis. Poſtulat nunc inſtituti noſtri ratio, ut motuum ſive affectuum concitandorum fontes aperiamus; dicamuſque qua ratione faces ac ſtimuli ſint auditorum animis ſubjiciendi; quod eſt in Oratore præcipuum. Siquidem homines affectu magis, quam ratione ducuntur, & quod approbant bonum, non ſemper amplectuntur, exemplo Medeæ illius Ovidianæ.

..... Video meliora, proboque;

Metamor. lib. 7. Deteriora ſequor ......

Sed antequam affectus omnes ſigillatim perſequamur, pauca quædam, ut fit, de illorum natura numeroque præmittamus.

Quid eſt affectus?

R. Eſt animæ ſentientis, ex opinione boni vel mali nata commotio. Vel, ut clarius dicam, *eſt quidam animi impetus, quo impellimur vehementius ad aliquid vel appetendum, vel averſandum.*

Quot ſunt affectus?

R. Sunt qui cum Stoicis, quatuor tantum ſtatuunt affectus; duos circa bonum, nempe *ſpem & gaudium:* & duos circa malum, ſcilicet *triſtitiam & metum.* Quatuor hoſce motus eleganter expreſſit Virgilius Æneid. 6. cum ait: *Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque.* Eoſdem * Boethius hiſce quatuor verſiculis eſt complexus:

Gaudia pelle;
Pelle timorem;
Spemque fugato;
Nec dolor adſit.

Philoſophi vero longe plures ſtatuunt affectus, de quibus ita dicemus, ut primo illorum definitionem afferamus, deinde quomodo ſint excitandi, quam accuratiſſime præcipiamus.

* *Severinus Boethius, ingenio, eruditione, & poeſi nobilis, capite truncatus a rege Theodorico anno 526.*

§. I.

§. I.

De Amore, & Odio.

QUid eſt Amor?

R. Eſt affectus, quo alicui bene volumus, eique benefacimus, non noſtra, ſed illius cauſſa. Ubi vides tres omnino eſſe germani amoris conditiones ac dotes. 1. Eſt ut ei, quem amamus, optemus bona, vel ſaltem quæ bona eſſe arbitramur. 2. Conditio eſt, ut quæ bona judicamus, non optemus illi dumtaxat, ſed etiam pro virili parte procuremus. Ut enim ait Julius Scaliger:

Tu ſi ex animo forte velis * cui benefactum, ** Cui pro alicui.*
Addas operam: ſola cadaver eſt voluntas.

3. Conditio eſt, ut ita ſimus animati non propter propriam utilitatem, ſed illius cauſſa quem diligimus. Nam, ut ait * Cicero, *ſi ad fructum noſtrum referamus, non ad illius commoda quem diligimus: non erit iſta amicitia, ſed mercatura quædam utilitatum ſuarum.* *1. De Nat. Deorum.*

Quid differt Amor ab Amicitia?

R. Differt, quod ſit verus amor, etſi qui amat non redametur; in amicitia vero requiritur amor mutuus. Unde Ariſtoteles rogatus quid eſſet amicus, pulchre reſpondit: * *Anima una in duobus habitans corporibus.* * Μία ψυχὴ δύο σώμασιν ἐνοικοῦσας.

Quo pacto conciliandus eſt Amor?

R. Amoris conciliandi cauſſæ ac viæ præcipuæ ſunt. 1. Excellens quædam & rara virtus. Ita Iſionæus Trojanorum Orator præclaram Æneæ virtutem collaudando, Didonem illi conciliare conatur, Æneid. 1.

Rex erat Æneas nobis, quo juſtior alter
Nec pietate fuit, nec bello major, & armis.

2. Utilitas & collata beneficia. Ita Cicero Miloni benevolos mirifice facit Judices, ab ejus in patriam beneficientia: *Hiccine vir patriæ natus, uſquam niſi in patria morietur?* &c. Sic etiam Ventorum Rex Æolus, commemoratis Junonis erga ſe beneficiis, ſuum erga illam gratum, ac memorem animum teſtatur:

Tu mihi quodcumque hoc regni, tu ſceptra, Jovemque
Concilias; tu das epulis accumbere Divum,
Nimborumque facis, tempeſtatumque potentem.

3. Nulla re magis comparatur amor, quam amore mutuo; ut monet pervulgata illa Senecæ vox: *Si vis*

amari, *ama*. 4. Denique conciliatur amor, oris ac corporis dignitate, ſi ſit cum virtute conjuncta; unde rex Evander apud Virgil. lib. 8.

. . . . . Sed cunctis altior ibat
Anchiſes. Mihi mens juvenili ardebat amore,
Compellare virum, & dextræ conjungere dextram.

En igitur præcipuas amoris cauſsas, quas qui in ſeſe habuerit, amabitur facile; eaſque ſi reperiat in aliis, eos pariter redamabit. Hoc igitur Oratoris munus erit, ut cauſsas illas, vel earum aliquas in iis eſse demonſtret, ad quorum amorem auditores conatur allicere.

Quid eſt odium?

R. Eſt affectus animi averſantis id, quod malum eſse putatur.

Quanam arte conciliandum erit odium?

R. Ex iis, quæ de amore diximus, facile cuivis patebunt odii fontes, quod erit a contrariis capitibus excitandum, nimirum ab inſignibus vitiis, ab improbitate ſuperbiaque, ab illatis injuriis. Cujus rei mirificum habes Exemplum apud Cornelium Tacitum in Agricolæ vita, ubi magnanimus ille Galgacus ſuorum Britannorum animos adverſus Romanos, hac eximia oratione irritare conatur.

Galgaci oratio contra Romanos,
apud Tacitum.

Raptores orbis, poſtquam cuncta vaſtantibus defuere terræ, & mare ſcrutantur. Si locuples hoſtis eſt, avari, ſi pauper, ambitioſi: quos non Oriens, non Occidens ſatiaverit. Soli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiſcunt. Auferre, trucidare, rapere falſis nominibus, Imperium: atque ubi ſolitudinem faciunt, Pacem appellant. Liberos cuique ac propinquos ſuos natura chariſſimos eſſe voluit; Hi per delectus alibi ſervituri auferuntur. Conjuges ſororeſque, etſi hoſtilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hoſpitum polluuntur. Bona fortunaſque in tributum egerunt, in annonam frumentum. Corpora ipſa ac manus ſilvis ac paludibus emuniendis, verbera inter ac contumelias conterunt. Nata ſervituti mancipia ſemel veneunt, atque ultro a dominis aluntur, Britannia ſervitutem ſuam quotidie emit, quotidie paſcit, &c.

§. II.

§. II.

De Metu, Spe & Audacia.

QUid eſt Metus, ſive Timor?

R. Eſt perturbatio nata ex opinione mali impendentis.

Quænam ſunt artes & induſtriæ concitandi metus?

R. Tres ſunt potiſſimum. Prima eſt ſi denuntietur malum aliquod magnum ac grave, ut bellum, peſtilentia, pauperies, infamia, infelix æternitas: 2. Si oſtendatur mali vicinitas, imminenſque periculum: neque enim ſolent homines metuere vel ipſam mortem, ſi longe remotam arbitrentur: at illius horrore concutiuntur, ubi urget morbus, peſtilentia, vel naufragium:

Præſentemque viris intentant omnia mortem. *Æneid.* 1.

Hac arte mirabiliter, ſuo more, utitur Tullius in 2. Catilin. ubi funeſta Catilinæ conſilia & impendentes urbi calamitates ita deſcribit: *Videor mihi hanc urbem videre, lucem orbis terrarum atque arcem omnium gentium, ſubito uno incendio concidentem. Cerno animo ſepultam patriam, miſeros atque inſepultos acervos civium. Verſatur mihi ante oculos aſpectus* * *Cethegi in veſtra cæde bacchantis. Quapropter de ſumma ſalute veſtra, Populique R. de veſtris conjugibus, ac liberis, fanis, ac templis, de libertate ac ſalute Italiæ, deque univerſa republica decernite diligenter, ut inſtituiſtis, ac fortiter.*

* *Cethegus unus e principibus conjurationis Catilinariæ.*

Eadem arte Æneas Anchiſem patrem humeris geſtans, apud Virgilium lib. 2. timorem ſuum ſic exponit ab imminentis calamitatis magnitudine:

Succedoque oneri: dextræ ſe parvus Julus
Implicuit, ſequiturque patrem non paſſibus æquis;
Pone ſubit conjux. Ferimur per opaca locorum:
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverſo glomerati ex agmine Graji,
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitique onerique timentem.

3. Concitandi metus induſtria, & ars hæc eſt, ſi proponatur malum, non publicum dumtaxat & commune, ſed privatum & proprium. Solent enim nos privata mala multo magis tangere, & acriori doloris

ſenſu ferire quam pubblica; etſi homines vulgo videri malint publico potius dolore moveri, quam ſuo.

Hoc probe intellexerat olim nobilis ille Græcus hiſtrio, nomine Polus, qui Athenis acturus fabulam Sophoclis, cum repræſentandus eſſet dolor Electræ geſtantis cineres Oreſtis, clanculum eruit e ſepulcro cineres, oſſaque filii quem amaverat unice, urnamque detulit in ſcenam, & cum lugere videretur aliena mala, deflebat ſua. Ita A. Gellius lib. 7.

Quid eſt Spes?

R. Eſt gaudium ex opinione imminentis boni.

Quænam ſint incitamenta, animum ad ſpem erigentia?

R. Hæc duo numerantur: 1. Honeſtas, & magnitudo boni: 2. Præſidia certa ad illud comparandum; qualia ſunt opes, vires, induſtria, prudentia, amici, adverſariorum imbecillitas & favor divinus. Hinc Tullius Romanos ad certam victoriæ ſpem excitat ſane luculenter. 2. Catilin. *Inſtruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias, veſtra præſidia, veſtroſque exercitus, & primum gladiatori illi confecto & ſaucio, Conſules, Imperatoreſque veſtros opponite; deinde contra illam naufragorum ejectam, ac debilitatam manum, florem totius Italiæ, & robur educite.* Hinc etiam Æneas ſuorum animos mirum in modum erigit, & bene ſperare jubet, Æneid. 1.

O paſſi graviora, dabit Deus his quoque finem.
Vos & * Scyllæam rabiem, penituſque ſonantes
Acceſtis * ſcopulos, vos & Cyclopea ſaxa
Experti: revocate animos, mœſtumque timorem
Mittite: forſan & hæc olim meminiſſe juvabit.
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum
Tendimus in Latium; ſedes ubi fata quietas
Oſtendunt: illic fas regna reſurgere Trojæ.
Durate, & voſmet rebus ſervate ſecundis.

* *Siciliam, aut Æthnam.*
* Acceſtis *pro* acceſſiſtis *per ſyncopen.*

Ad ſpem pertinet Audacia, ſeu confidentia; quæ eſt affectus quidam animi adverſus futurum malum quamvis arduum ac difficile, quod tamen vinci poſſit, conſurgentis.

Quomodo concitatur audacia?

R. Iiſdem ferme artibus, quibus ſpes. Ita magnanimus Hannibal, trajecto Rhodano, Italiam recta petens,

petens, ſuos milites hortatur, apud Livium Decade 3. ut obſtructarum nivibus Alpium difficultates ſuperent, Romanorumque vires contemnant: *Quid aliud Alpes eſſe creditis quam montium altitudines? Fingite altiores Pirenæis: An terras aliquas cælum contingere, & inexpugnabiles humano generi eſſe creditis?* & alio loco: *Cum eo nimirum hoſte res eſt nobis, qui nec bonam, nec malam ferre fortunam poteſt, ſeu vicit, ferociter inſtat victis: ſeu victus eſt, inſtaurat cum victis certamen.*

Hac eadem ratione audax Turnus ſuorum Latinorum animos ad pugnam accendit, Æneid. 10.

In manibus Mars ipſe, viri: nunc conjugis eſto
Quiſque ſuæ tectique memor, nunc magna referto
Facta patrum, laudeſque: ultro occurramus ad undam
Dum trepidis, egreſſiſque labant veſtigia prima.
AUDENTES fortuna juvat.

Sic etiam Camillus apud Livium, Romanorum animos multitudine Gallorum territos confidere jubet paucis hiſce, ſed magnificis verbis: *Hoſtem, an me, an vos ignoratis?* Lib. 6. Eadem prorſus arte ſuorum Britannorum animos ad certamen inflammat fortiſſimus ille Galgacus, de quo ſupra; *Ituri in aciem, & majores & poſteros cogitate.* Multum etiam addit fiduciæ perſuaſio de favore divino. Hinc illa Tolumnii Auguris audacia, Æneid. 12.

Tum vero augurium Rutuli clamore ſalutant,
Expediuntque manus; primuſque Tolumnius augur,
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod ſæpe petivi.
Accipio, agnoſcoque Deos: me me duce, ferrum
Corripite, o Rutuli. . . . .

Cavendum tamen eſt, ne de favore divino quidquam apud viros cordatos & graves leviter ſtatuamus, ex frivolis hujuſmodi figuris, quæ riſum potius & cavillationem pariant, quam fiduciam: quale illud unius e Pompejanis fuit, qui victo Pompejo, bellum adverſus Cæſarem redintegrandum eſſe dictitabat, optimeque eſſe ſperandum, quod aquilæ ſeptem in Pompeji caſtris eſſent repertæ: *Recte tu iſtuc quidem*, inquit facete Tullius, *ſi cum graculis bellum gereremus.*

§. III.

De Miſericordia.

Quid eſt Miſericordia?

R. Eſt dolor animi & ægritudo quædam ex malo alterius, præſertim immerito laborantis. In hoc excitando commiſerationis affectu triumphare ſolet magni Oratoris induſtria. Siquidem, ut vulgo dicitur. *Lacbrymæ auditorum ſunt laus Oratoris vel maxima.*

Quænam ſint artes ad miſericordiam concitandam idoneæ?

R. Variæ ac multiplices ſunt artes. Prima eſt ſi qui malum patitur, eo plane indignus eſſe dicatur.

Unde ad ciendam miſericordiam valet hoc Virgilii:

Nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.

2. Eſt ſi de patria, vel, de nobis privatim benemeritus fuiſſe oſtendatur. Hoc artificio mire uſus eſt ſenior Horatius apud Livium, ut filium, ob interfectam ſororem, parricidii reum, ab imminenti morte liberaret.

Oratio P. Horatii ad populum pro Filio parricidii reo. Livius lib. 1.

Hunccine, quem modo decoratum, ovantemque victoria, incedentem vidiſtis, Quirites, eum ſub furca vinctum, inter verbera & cruciatus videre poteſtis? Quod vix Albanorum oculi tam deforme ſpectaculum ferre poſſent. I lictor, colliga manus, quæ paulo ante armatæ Imperium populo Romano pepererunt. I, caput obnube liberatoris bujus urbis: Arbori infelici ſuſpende: Verbera, vel intra Pomærium, modo inter illa pila, & ſpolia hoſtium: vel extra Pomærium, modo inter ſepulcbra Curiatiorum. Quo enim ducere bunc juvenem poteſtis, ubi non ſua decora eum a tanta fœditate ſupplicii vindicent?

3. Ars eſt, ſi calamitatis magnitudo, vel diuturnitas, ceteræque hujuſmodi circumſtantiæ luculenter exponantur.

4. Ars hæc eſt, ſi triſtia quædam recentis miſeriæ ſigna, monimentaque ob oculos auditorum ponantur, ut cruentæ veſtes, vel ipſum mortui cadaver, aut imago. Nam ut monet Horatius ad Piſones;

Segnius irritant animos demiſſa per aures,

Quam

Quam quæ ſunt oculis ſubjecta fidelibus . . .,

Sic M. Antonius, qui poſtea Triumvir fuit, prolata Julii Cæſaris veſte pugionibus, ac gladiis perforata, ſanguineque cruentata, Romanam plebem ita accendit, ut ad conjuratorum ædes inflammandas e veſtigio provolaverit. Sic Clotildis Clodovæi filia dure, & inclementer habita a marito Almarico Viſigothorum rege, cum ſudarium ſuo imbutum ſanguine ad fratres ſuos Francorum reges miſiſſet, * immane illud bellum excitavit, quo res Viſigothorum penitus attritæ, deletæque fuerunt. Sic olim ſummus ille orator Antonius, cum defenderet Aquilium, in cauſſa peroranda, tunicam ejus diloricavit, ac diſcidit a pectore, & adverſas ſenis cicatrices judicibus oſtendit.

* *Gregorius Turonenſis lib.* 3. *cap.* 10.

Sic etiam Æneam flectere Dido conatur apud Ovidium in Heroide, hac lamentabili ſui imagine, ac pictura:

Aſpicias utinam quæ ſit ſcribentis imago,
  Scribimus, & gremio Troicus enſis adeſt.
Perque genas lacrymæ ſtrictum labuntur in enſem,
  Qui jam, pro lacrymis, ſanguine tinctus erit.

---

§. IV.

* De Ira, & Indignatione.

Quid eſt Ira?

R. Dicere poſſem cum Horatio: *Ira brevis furor eſt*. Sed malo cum Ariſtotele ſic illam definire: *Ira eſt ſui propter contemtum, ulciſcendi cupiditas, cum dolore conjuncta*. Unde non maximopere differt ab odio, quod eſt *Ira quædam inveterata*.

Quomodo excitatur, & incenditur Ira?

R. Accenditur commemoratione illatæ injuriæ, ſi præſertim injuria ſit cum contemtu conjuncta. Hinc nimirum apud Virgilium Æneidos 1. tantopere effervescit Junonis ira contra Trojanos, ob ſpretam a Paride Trojano formam ſuam, & Hebem filiam Ganymedi Trojano poſtpoſitam:

——— Manet alta mente repoſtum
Judicium Paridis, ſpretæque injuria formæ,
Et genus inviſum, & rapti Ganymedis honores.

Et rurſum in eodem libro, ſuam iram ſic exſuſcitat eadem Juno:

Aſt ego, quæ Divum incedo Regina, Joviſque
Et ſoror, & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero. Et quiſquam numen Junonis adoret
Præterea? aut ſupplex aris imponat honorem?

Quo quis vero eſt gloriæ appetentior, vel dignitate illuſtrior, hoc ob ſui contemtum, vehementius ſolet iraſci. Cujus rei memorabile in primis eſt exemplum Narſetis eunuchi, rei militaris gloria præſtantiſſimi. Is enim poſt res fortiter geſtas adverſus Totilam Gothorum regem, cum invidia quorumdam, a Juſtino Imperatore, Italiæ præfectura fuiſſet exutus, atque etiam ab Imperatrice Sophia, impotentis animi fœmina, virulento hujuſmodi fuiſſet impetitus convitio. *Narſetem eunuchum ad penſa, lanaſque cum fœminis eſſe relegandum;* illud adeo acerbe tulit, *ut ſe telam brevi orſurum dixerit, quam Imperator & Conjux, dum viverent, nulla vi induſtriaque retexere poſſent.* Ac paulo poſt, evocatis in Italiam Longobardis, Imperatori magnam Italiæ partem ademit.

Quid eſt indignatio?

R. Eſt dolor perceptus ob ſecundas res, bonaque alterius, qui his judicatur indignus; ut apud Maronem Ecl. 1.

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has ſegetes?

Ejuſmodi eſt etiam illud Eclogæ 8.

Mopſo Niſa datur: quid non ſperemus amantes?
Jungentur jam * gryphes equis, ævoque ſequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.

* *Gryphes genus ferarum omnino fabuloſum, cum alis & capite aquilæ & reliquo leonino, vulgo* Griſo.

Quomodo ab invidia differt indignatio?

R. Hoc differt, quod indignatio fit tantum in indignos eo quod fruuntur bono, ut vel ex ipſo nomine liquet. Unde indignatio præſertim ſuſcipitur ab his, qui ſunt viri probi, & honoris cupidi; quia boni ferunt indigne malos florere; & honoris ſtudioſi indignantur immerentes anteferri ſibi. Invidia vero eſt erga bonos; & ſua felicitate dignos.

Quomodo concitatur indignatio?

R. Excitatur duplici modo, 1. Si vitæ prioris ſordes, & vilitas cum præſentis temporis opibus, potentia, & arrogantia præſertim conferantur. 2. Si hominis, in quem indignamur, vitia cum viri cui antefertur, virtutibus, comparentur. Ex primo capite Tullius

lius indignationem ita movet in Vatinium: *Atque illud tenebroſiſſimum tempus ineuntis ætatis tuæ patior latere.....* Denique commemorat, ut homo vilis & obſcurus paulatim ad honores acceſſerit; tandemque illa ſubjungit. *Te cognati reſpuunt, tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubeſcunt: ſtrumæ denique ab ore improbo demigrarunt, & aliis jam ſe locis collocarunt.* Quaſi nempe adeo ſit impurus, ut vel ipſæ ſtrumæ fœdum hominem averſentur.

Similiter Horatius indignationem concitat adverſus Menem Pompeji magni libertum in hac Oda cedro linenda:

Licet ſuperbus * ambules pecunia,
  Fortuna non mutat genus:
Videſne ſacram * metiente te viam
  Cum bis ter ulnarum toga,
Ut hora vertat huc, & huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic triumviralibus,
  Præconis ad faſtidium
Arat Falerni mille fundi jugera,
  Et * Apiam mannis terit:
Sedilibuſque magnus in primis eques,
  Othone contemto, ſedet.

Ex ſecundo capite vehementer indignatur Ajax apud Ovidium, quod Ulyſſes ſecum auſit de Achillis armis contendere.

...... Agimus proh Jupiter, inquit,
Ante rates cauſſam, & mecum confertur Ulyſſes
Præmia magna peti fateor: ſed demit honorem
Æmulus Ajaci. Non eſt tenuiſse ſuperbum,
(Sit licet hoc ingens) quidquid ſperavit Ulyſses.

---

§. V.
De Manſuetudine.

Quid eſt Manſuetudo?

R. Manſuetudo, ſeu lenitas, ac clementia, eſt motus oppoſitus iræ; neque aliter definitur, quam iræ *remiſſio, atque mitigatio.*

Quænam eſt ars conciliandæ clementiæ?

R. Mitigabitur ira, conciliabitur manſuetudo, primo ingenua quadam culpæ confeſſione ac dolore. Ita Cicero Cæſarem iratiſſimum licet, tamen Ligario placavit:

Menas cum abs Pompejo defeciſſet ad Auguſtum ab illo Tribunus militum fuit creatus.

** Via ſacra ſic dicta, quod ad Jovis templū & Capitolium recta duceret.*

** Judicia de ſervis ac furibus exercebant tres Judices, qui trium viri capitales dicebantur.*

** Via appia Roma Brunduſium uſque pertinebat, nomen traxerat a Claudio Appio Cæco, qui eam muniverat.*

cavit: *Ad judicem ſic agi ſolet; ſed ego ad patrem loquor: erravi, temere feci, pœnitet, ad clementiam tuam confugio, delicti veniam peto; ut ignoſcas oro: ſi nemo impetravit, arroganter: ſi plurimis, tu idem fer opem, qui ſpem dediſti.*

2. Facit ad placandam iram humilitas, & ſupplicis animi demiſſio, præſertim apud hoſtem magnanimum. Ut enim pulchre ait Ovidius lib. 3. Triſtium.

Corpora magnanimum ſatis eſt proſtraſſe Leoni:
Pugna ſuum finem, dum jacet hoſtis, habet.

Addere poteris cum Virgilio tritum illud libri 6.

...... Romane memento,
Parcere ſubjectis, & debellare ſuperbos.

3. Ad deliniendam iram maxime ſunt adhibendi, qui minus habent roboris, & quos de vi inferenda cogitare nulla eſt ſuſpicio; cujuſmodi ſunt pueri, feminæ, ſenes, ſacrorum antiſtites. Ita legimus in ſacris paginis, Davidis iram ab Abigail, iram* Artaxerſis ab Eſthere fuiſſe repente mitigatam. Romana quoque hiſtoria teſtatur, Sabinarum interventu, Romulum inter, & Tatium fœdus ictum fuiſſe. Item Volumnia, & Vituria Marcium Coriolanum patriæ funeſtum bellum inferentem a noxio propoſito dimoverunt.

* *Artaxerſes in ſacris codicibus dictus Aſſuerus.*

Singulare etiam hujuſce rei exemplum capere licet ex ampliſſima civitate Genuenſium. Nam cum eam exulcerato animo infeſtiſque ſignis ingreſſus eſſet Ludovicus XII. Galliarum Rex, illum adiere urbis Præfecti, civeſque univerſi, præteritorum veniam cum lacrymis orantes: ſed nihil eorum ſupplex profecit oratio. At mox mulierum ac puerorum ejulatus, Regis animum ab ira ad manſuetudinem omnino traduxerunt, ut narrat Guicciardinus hiſtoriarum libro 7.

Quod attinet ad ſacrorum antiſtites, viroſque religioſos, habes exemplum Alexandri M. quem delinivit Jaddus Pontifex, cum agmine ſacerdotum linteato illi occurrens. Habes item Attilam illum Hunnorum regem, Dei flagellum nuncupatum, cujus effervescentem iram Divus Leo, veluti frigida ſuperfuſa, temporis puncto reſtinxit.

4. Facit plurimum ad iram molliendam, ſi ſcias, & captes molles aditus, & commoda fandi tempora; quale eſt tempus convivii, ludi, fauſti alicujus ſucceſſus, victoriæ, feſtivitatis ac lætitiæ publicæ; quo tempore ſolent homines ad manſuetudinem eſſe propenſiores.

5. Si

5. Si prudenter oſtendas quantum præſtet manſuetudo cupiditati vindictæ, ut recte monet Juvenalis hiſce verſibus aureis Satyræ 13.

. . . . . Quippe minuti
Semper & infirmi eſt animi, exiguique voluptas
Ultio; continuo ſic collige quod vindicta
NEMO magis gaudet, quam femina.

6. Denique valet plurimum ad clementiam, ſi dicas, qui peccavit, non dedita opera, non dolo malo peccaſſe, nec id egiſſe, ut eum contemneret, quem habet iratum: ſed vel incautum, vel errore humano deceptum, vel neceſſitate adactum peccaviſſe. Vide qua dexteritate locum hunc tractet Tullius ad Cæſarem M. Marcello placandum: *Atque hoc C. Cæſaris judicium, P. C. quam late pateat, attendite. Omnes enim qui ad illa arma fato fuimus, neſcio quo reipublicæ miſero funeſtoque compulſi, etſi aliqua culpa tenemur erroris humani, ſcelere certe liberati ſumus. Nam cum L. Marcellum, deprecantibus vobis, reipublicæ conſervavit, memet mihi, & item reipublicæ nullo deprecante, reliquos ampliſſimos viros, & ſibi ipſis, & patriæ reddidit: quorum & frequentiam, & dignitatem hoc ipſo in conſeſſu videtis. Non ille hoſtes induxit in curiam, ſed judicavit a pleriſque ignoratione potius, & falſo atque inani metu, quam cupiditate aut crudelitate civile bellum eſſe ſuſceptum.*

§. VI.
De Æmulatione.

QUid eſt Æmulatio?

R. Eſt dolor ex aliena felicitate ſuſceptus; non quod illi contigerit, ſed quod nos illa careamus. Hinc liquet Æmulationem eſse in laude ponendam, & ad perdiſcendum bonas artes plurimum valere. Sunt enim Æmulationi obnoxia, quæ maxime præclara, ut virtus, honores, opes, doctrina, gloria &c

Quid intereſt Æmulationem inter & Invidiam?

R. Æmulationem bonam eſse, laudabilem, & honeſtam, quia nos excitat, ut ipſi quoque bona conſequamur. Contra vero Invidia vitioſa eſt, turpiſque, quia id agit, ne alter bonis potiatur, ut ait Horatius:

Invidus alterius rebus macreſcit opimis.

Quomodo excitari poteſt Æmulatio?

R. Excitatur majorum exemplo, nominis gloria, & pro-

propoſitis illuſtrium virorum egregiis facinoribus. Ita Andromache Æneid. lib. 3.

Quid puer Aſcanius ſuperatne, & veſcitur aura?

. . . .

Ecquid antiquam virtutem, animoſque viriles
Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?

Ita magnus ille Alexander cum ad Achillis tumulum adſtitiſset, ejus gloriam, & felicitatem æmulatus: *O fortunate*, inquit, *adoleſcens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris!* Et ille hiſtoricorum Princeps Thucydides, adhuc adoleſcentulus, cum forte ſuam hiſtoriam Herodotus legeret, ita gloriæ ſtimulis agebatur, ut lacrymas tenere non poſset. Quo animadverſo Herodotus ejus patri dixit: *Ne tu ſane beatus es, qui filium habeas ſic avidum gloriæ, & laudis appetentem.*

Concluditur doctrina de affectibus generali præcepto.

Hactenus de affectibus dictum eſt, in quibus illud generatim eſt obſervandum, quod apud Ciceronem monet Antonius: *Ut omnes motus, quos Orator adhibere volet, judici, in ipſo Oratore impreſſi, atque inuſti eſſe videantur. Neque enim facile eſt perficere, ut iraſcatur cui tu velis, judex, ſi tu ipſe id lente ferre videare: neque ut oderit eum, quem tu velis, niſi te ipſum flagrantem odio ante viderit; neque ad miſericordiam adducitur, niſi ei ſigna doloris tui, verbis, ſententiis, voce, vultu, collacrymatione denique oſtenderis. Ut enim nulla materia tam facilis ad exardeſcendum eſt, quæ niſi admoto igne, ignem concipere poſſit: ſic nulla eſt mens tam ad comprehendendam vim Oratoris parata, quæ poſſit incendi, niſi inflammatus ipſe ad eam, & ardens acceſſeris.* *Lib. 2. Orat.*

Optime igitur monet Horatius in arte poetica:

. . . . Si vis me flere, dolendum eſt
Primum ipſi tibi; tunc tua me infortunia lædent.

Finis ſecundi Libri.

ARTIS

ARTIS RHETORICÆ

LIBER TERTIUS.

DE DISPOSITIONE.

Quid eſt diſpoſitio?

R. Diſpoſitio definitur a Cicerone: *Rerum inventarum in ordinem diſtributio.*

Quænam eſt Diſpoſitionis utilitas?

R. Non minus neceſſaria eſt Diſpoſitio, ad fidem faciendam, & ad motus excitandos, quam inſtructio exercitus, ad pugnam ac victoriam; quam in humano corpore, conformatio membrorum, ad gratiam & venuſtatem; quam in ædificio, lapidum cæmentique apta compoſitio, ad ædium opportunitatem, & elegantiam. Unde merito præcipit Horatius in arte poetica:

Singula quæque locum teneant ſortita decenter.

Sane ordo ubi adeſt, res audiuntur libentius, audita intelliguntur facilius, & intellecta diutius inhærent. Si vero negligatur diſpoſitio, fit nimirum monſtrum illud ex variis animantibus conflatum, quod artis initio ſcite pingit idem Horatius. Fit quod eodem loco reprehenditur.

Velut ægri ſomnia, vanæ
Fingentur ſpecies, ut nec ſpes, nec caput uni
Reddatur formæ . . . .

Fit denique Ovidianum illud de Chao.

Quaque erat & tellus, illic & pontus & aer.

Quin nullum mihi videtur certius argumentum inſcitiæ, hebetiſque ac pinguis ingenii, quam cum ita condita eſt oratio, ita perturbata, ut nihil ſit primum, nihil ſecundum. Contra vero nullum majus judicium artis & induſtriæ, quam ordo. Quamobrem cum hactenus actum ſit de elocutione, & de Inventione, in quibus opus eſt in primis lepore atque ingenio; deinceps videndum de diſpoſitione, in qua una

Metamor. Lib. 1.

magis

Digitized by Google

magis elucet Oratoris judicium atque prudentia.

Quinam ordo ſervandus eſt in orationis diſpoſitione, ſeu quænam ſunt orationis partes?

R. Orationis partes vulgo quatuor aſſignantur: Exordium, Narratio, Confirmatio, ſeu Contentio, & Peroratio.

Hæc artificioſa diſpoſitio videtur omnino naturæ conſentanea. Satis enim novimus, vel ipſa duce natura, ubi quidpiam volumus impetrare; 1. Conciliandos eſſe animos eorum, quibuſcum agimus, & hoc eſt Exordii munus: deinde exponendum eſſe illud quod petimus, & hoc eſt Narrationis; 3. Afferendas eſſe rationes, quibus oſtendatur illud concedendum nobis eſſe, & hoc efficit Confirmatio; denique preces addendas, aut alios motus adhibendos, quibus impelli vehementius auditorum animi poſſint, & hoc Peroratione conſequimur.

Sunt qui non quatuor dumtaxat, ſed ſex omnino velint eſſe partes orationis: nempe Exordium, Diviſionem, Narrationem, Confirmationem, Confutationem, & Perorationem, quas etiam ajunt indicari pervagatiſſimo iſthoc verſiculo:

Exorſus, narro, ſeco, firmo, refuto, peroro.

Verum ſi recte res æſtimare velimus, partitio cum Propoſitione revocatur ad Exordium: Confutatio vero redit ad Confirmationem. Unde liquet quatuor tantum eſſe ſtatuendas orationis partes, quarum duæ valent ad faciendam fidem, ſcilicet Narratio, & Confirmatio: reliquæ vero faciunt ad motus excitandos, videlicet Exordium & Peroratio. Nunc vero de partibus orationis ſingulatim videamus.

CAPUT PRIMUM

De Exordio.

Quid eſt Exordium?

R. Exordium definitur a Tullio, *Pars orationis auditorum animos idonee comparans ad reliquam dictionem.* Unde quod in humano corpore caput eſt, quod in ædibus veſtibulum, hoc eſt Exordium in oratione. Atque

Atque adeo præcipua quadam cura diligentiaque, præ ceteris orationis partibus, eſt elaborandum, naturæ ipſius inſtar, quæ in fingendo atque ornando capite potiſſimum deſudare conſuevit. Unde etiam Exordium *difficillima pars orationis* vocatur a Tullio.

Undenam ſumta eſt Exordii vox?

R. Eſt Metaphora a textoribus ſumta, qui proprie telam ordiri dicuntur, cum certa quadam lege fila collocant, & ordine illa componunt.

---

§. I.

De variis Exordiorum generibus.

QUotuplex eſt Exordium?

R. Duplex. Aliud eſt juſtum ac legitimum, quod etiam temperatum appellatur; aliud eſt vehemens & abruptum, ſive ex abrupto.

Quid eſt Exordium juſtum ac legitimum?

R. Illud eſt, quo auditorum animi artificioſa quadam verborum conciliatione præparantur.

Quid eſt Exordium ex abrupto?

R. Illud eſt, quo Orator, quaſi quodam abreptus impetu, auditores repentino & inopinato motu percellit. Tale eſt celebratiſſimum illud Ciceronis Exordium in Catilinam; *Quouſque tandem abutere Catilina, patientia noſtra &c.*

Quomodo fit Exordium ex abrupto?

R. Fit primo per licentiam, ſeu per liberiorem quemdam loquendi modum. Sic apud Livium lib. 2. Mutius Scævola deprehenſus in Porſenæ caſtris, ita illum alloquitur ex abrupto: *Romanus ſum civis; C. Mutium vocant. Hoſtis hoſtem occidere volui; nec ad mortem minus animi eſt, quam ad mortem fuit. Et facere & pati fortia Romanum eſt. Nec unus ego in te hos animos geſſi. Longus poſt me ordo idem petentium decus. Proinde in hoc diſcrimen, ſi juvat, accingere, ut in ſingulas horas capite dimices tuo. Ferreum hoſtemque in veſtibulo habeas regiæ; hoc tibi juventus Romana bellum indicimus. Nullam aciem, nullum prælium timueris: uni tibi, & cum ſingulis res erit.*

2. Fit per indignationem & increpationem, ut cum apud Livium lib. 3. Veturia filium * Coriolanum ſic alloquitur: *Sine priuſquam complexum accipio, ſciam, ad hoſtem an ad filium venerim; captiva materne in caſtris*

* *Martius Coriolanus plebis odio in exilium actus patriæ bellum intulit.*

ſtris tuis ſim. In hoc me longa vita, & infelix ſenecta traxit ut exulem te, deinde hoſtem viderem! Potuiſti populari hanc terram, quæ te genuit atque aluit! Non tibi, quamvis infeſto animo, & minaci perveneras, ingredienti fines ira cecidit! non cum in conſpectu Roma fuit, ſuccurrit, intra iſta mœnia domus ac penates mei ſunt, mater, conjux, liberique! Ergo ego niſi peperiſſem, Roma non oppugnaretur, niſi filium haberem, libera, in libera patria mortua eſſem.

** Drances Latino regi a conſiliis, Turno infeſtiſſimus.*

Sic etiam Æneidos 11. indignans Turnus * Drancem ex abrupto compellat:

Larga quidem ſemper, Drance, tibi copia fandi,
Tunc cum bella manus poſcunt, patribuſque vocatis
Primus ades: ſed non replenda eſt curia verbis,
Quæ tuto tibi magna volant.

3. Fit Exordium ex abrupto per motum lætitiæ, vel commiſerationis ac doloris, vel per illuſtrem aliquam figuram, quæ ſtatim animos feriat; ut cum Juno ſic incipit, Æneid. 1.

Mene incepto deſiſtere victam?

Vel cum Iſaias Propheta ſic incipit, cap. 1. *Audite Cœli, & auribus percipe terra.*

Quandonam uſurpandum eſt Exordium ex abrupto?

R. Uſurpatur potiſſimum, vel in ſumma aliqua gratulatione & lætitia; vel in ſumma quapiam offenſione aut indignatione: quibus ſcilicet omnibus Orator extra ſe rapi videtur quodammodo. Interdum etiam abſque hujuſmodi cauſſis, orationes panegyricas ex abrupto exorſi ſunt Oratores ſummi; ut Gorgias ille Leontinus, qui de * Eleorum, ſeu Elienſium laude dicturus ita cœpit Ἦλις πόλις εὐδαίμων *Elis, beata civitas.* Nec multum diſſimile videtur exordium illud Divi Gregorii Nazianzeni in laudem magni Athanaſii: Ἀθανάσιον ἐπαινῶν ἀρετὴν ἐπαινέσομαι, *Athanaſium laudans virtutem laudabo.*

** Elis urbs Peloponeſi in Græcia.*

---

§. II.

De virtutibus ac vitiis Exordii.

QUæ ſunt Exordii dotes ac virtutes?

R. Quatuor vulgo recenſetur: *Proprietas, cura, verecundia, brevitas.*

In quo poſita eſt proprietas Exordii?

R. In eo poſita eſt, ut Exordium ſit cum reliqua

ora-

oratione conjunctum, tamquam caput cum corpore; 2. ut ſit ex re quaſi natum, & ex ipſius cauſæ viſceribus ita depromtum, ut ex illius natura quodammodo videatur efflorefcere.. Contra vero vitioſum erit, ſi ſit vulgare ac commune, hoc eſt ſi cauſſis aliis, & fortaſſe etiam contrariis poſſit accommodari; cujuſmodi Exordia lepide comparantur ephippio, quod equis bene multis accommodaretur; vel gladio Delphico, qui ad hunc modum factus fuit, ut eodem & ſacras mactarent victimas, & ſupplicio nocentes afficerent.

2. Vitioſum erit Exordium, ſi ſit commutabile; hoc eſt ſi leviter mutatum, ab adverſario poſſit uſurpari. Si ſit procul accerſitum, longiuſque petitum, vel ſi nihil ad rem pertineat. Quæ Exordia ſimiliter ſe habent ac

Humano capiti cervicem pictor equinam
Jungere ſi velit.

Quale etiam fuit Exordium inepti illius Cauſidici, qui de lite inter duos vicinos acturus, Exordium petivit ab Adamo, vixque ad diluvii tempora tandem pervenit.

In quo poſita eſt Exordii cura?

R. In eo poſita eſt, ut Exordium ſit plenum dignitatis, ſit accuratum & acutum, ſit aptum verbis, & inſtructum ſententiis, & quod periti ſolent Architecti, *veſtibula aditusque ad cauſſam facias illuſtres*, inquit Tullius. Prima quippe Oratoris commendatio proficiſcitur ab Exordio, quod ſi negligentius tractatum fuerit, reliqua omnia faſtidiet & nauſeabit auditor. Ut enim optime monet Fabius, peſſimus ſane videtur gubernator ille, qui e portu ſolvens, ſtatim ad ſcopulos navem appellit. Caveat tamen Orator, ne, quod ſæpe contingit, Exordii nimis picti & nimis artificioſi ſplendore ac concinnitate, præſtigiarum ac fraudis ſuſpicionem auditoribus præbeat.

In quo conſiſtit Exordii verecundia?

R. In eo conſiſtit, quod Orator dicere incipiens, præſeferat ingenuum illum pudorem, quem in Oratore ſummo L. Craſſo tantopere laudabat Cicero: *Fuit enim*, inquit, *in L. Craſſo pudor quidam, qui non modo non obeſſet ejus orationi, ſed etiam probitatis commendatione prodeſſet*. Et ipſe etiam Tullius de ſe ſic confitetur libro 1. de Oratore: *In principiis dicendi, totæ*

 mente

mente atque omnibus artubus contremiſco. Sciebat enim ſummus ille dicendi artifex & doctor, offendi ſolere auditorum animos, ſi Orator velut exultans ſibique præfidens, ad dicendum accedat.

In quo poſita eſt brevitas Exordii?

R. In eo poſita eſt, ut Exordium reliquæ orationis magnitudini ſit accommodatum, & ut inani verborum circuitione non producatur longius quam par ſit. Neque enim profecto cubitalis Pygmæi corpori caput giganteum, aut humili tugurio valvæ prægrandes, ingenſque veſtibulum affigi debent. Quod ſi fiat, belliſſime ſane quadrabit in enormia id genus prooemia facetum illud Diogenis dictum ad * Myndios, qui ſuo oppidulo grandes & magnificas fores affixerant: *Viri Myndii portas claudite, ne urbs exeat*.

* *Myndus oppidulum Cariæ, in Aſia minori.*

Nolim tamen orationi nullum jungatur Exordium, ut olim in Areopago fieri ſolitum accepimus, ubi dicebant Oratores * *ſine exordio, ſine affectibus, ſine epilogo*, inquit Julius Pollux; & ut etiam a Xenophonte factitatum legimus, qui ſic exorditur: *Darius & Pariſatis duos habere filios*.

* Ἄνευ προοιμίου, καὶ παθῶν, καὶ ἐπιλόγου.

Nolim etiam orationi ceteroqui longulæ breviſſimum, ut nonnulli ſolent, affigatur Exordium: neque enim ingentem Baſilicam decent exiguæ fores; aut giganteo corpori Pygmæi caput; vel ingenti coloſſo globulus imponitur.

---

§. III.

De variis Exordiorum fontibus.

VArii ſunt fontes, unde derivari ſolet Exordium juſtum ac legitimum. Nos hic præcipuos indicabimus.

1. Exordium recte ducitur ab adjunctis perſonæ, rei, loci, ac temporis: atque hic erat fons notus ac familiaris Tullio, qui hinc ferme ſolebat exordiri. In oratione pro M. Cælio exorditur a temporis inſolentia; quippe die feſto, contra quam fieri ſoleret, cauſſam dicere cogebatur. Exordium Milonianæ ducitur, 1. a perſona adverſariorum, qui armati forum obſidebant; 2. a Perſona Pompeji judicis; 3. ab inſolita judicii forma. Pro rege * Dejotaro, ducit exordium ab anguſtiis loci, in quo habita fuit hæc oratio: *Moveor etiam ipſius loci inſolentia*, (inquit Tullius)

* *Hæc oratio privatim habita in ædibus Cæſaris.*

lius) *quod tantam cauſſam quanta nulla unquam in diſceptatione verſata eſt, * dico intra domeſticos parietes, dico extra conventum & eam frequentiam, in qua Oratorum ſtudia niti ſolent: in tuis oculis, in tuo ore vultuque acquieſco . . . . . Hanc enim, C. Cæſar, cauſſam ſi in foro dicerem, eodem audiente & diſceptante, quantam mihi alacritatem populi Romani concurſus afferret? Quis enim civis ei regi non faveret, cujus omnem ætatem in populi Rom. bellis conſumtam eſſe meminiſſet? Spectarem curiam, intuerer forum, cœlum denique teſtarer ipſum . . . . Quæ quoniam anguſtiora faciunt, parietes, actioque cauſſæ maxime debilitatur loco, tuum eſt, Cæſar, qui pro multis ſæpe dixiſti, quid nunc mihi animi ſit, ad te ipſum referre; quo facilius tum æquitas tua, tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam.*

*** Dejotarus Gallogræciæ rex, bello civili Pompeii partes ſecutus, victorem Cæſarem cum excepiſſet hoſpitio, fuit accuſatus, quod ei ſtruxiſſet inſidias.**

Atque hoc Exordii genus, præſertim Miloniani, ſane fuit pulcherrimum: quia non meditatum erat, domoque allatum, ut cetera; ſed ſubito factum a Tullio, qui tamquam gladiator bonus, in arena, conſilium cepit ex tempore.

2. Ducitur Exordium a rotunda, ſimplicique rei expoſitione, ſine fuco, & calamiſtris, & ſine ullo in ſpeciem artificio. Ita Cicero pro Ligario: *Novum crimen, C. Cæſar, & ante hunc diem inauditum, propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuiſſe.* Sic etiam ſummus Poeta Hieronymus Vida ſuum de Schacchiis, ſive latrunculis, Poema exorditur a ſimplici, nudaque argumenti ſui expoſitione:

Ludimus effigiem belli, ſimulataque veris
Prælia; buxo acies fictas, & ludicra regna;
Ut gemini inter ſe reges, albuſque nigerque,
Pro laude oppoſiti certent bicoloribus armis.

3. Ducitur Exordium a contrario; cum prima fronte ea videmur dicere, quæ cauſſæ noſtræ ſint omnino contraria, & adverſariis faveant, ut ſcilicet eos ſenſim in noſtram ſententiam nihil minus cogitantes pertrahamus; in quo ſane artis & induſtriæ plurimum. Ita Alexander apud Curtium milites ſuos cohortaturus, ut ſecum audacter pergant ad extremas Indiæ partes, primo videtur probare illorum ſtudia, qui reditum in patriam cogitabant: *Magnitudinem*

 rerum,

rerum, inquit, *quas geſſiſtis, milites, intuentibus vobis, minime mirum eſt & deſiderium quietis, & ſatietatem gloriæ occurrere, &c.* Deinde mutata ſenſim velificatione, in contrariam ſententiam callidiſſime deſcendit.

4. Ducitur Exordium ab inſigni quopiam effato, & dicto, vel ab illuſtri exemplo. Ita Catilina ſuos conjuratos ad impium bellum adhortatur apud Salluſtium hoc effato: *Compertum habet, milites, verba virtutem non addere; neque ex ignavo ſtrenuum, neque fortem ex timido exercitum, Imperatoris oratione fieri.* Ita etiam Cæſar, dum in Senatu pro Catilina loquitur, apud eumdem Salluſtium, ab inſigni effato ſic exorditur: *Omnes homines, P. C., qui de rebus dubiis conſultant, ab odio, amentia, ira atque miſericordia vacuos eſſe decet.*

5. Duci poteſt Exordium ab inſigni aliqua quæſtione: ita Tullius ſuum de Inventione Rhetorica librum auſpicatur. *Sæpe & multum hoc mecum cogitavi, boni ne an mali plus attulerit hominibus & civitatibus copia dicendi, ac ſummum eloquentiæ ſtudium.* Eodem ex fonte ſuum in * Rufinum carmen ducit Claudianus.

* *Rufinus Arcadii tutor affectat imperium, & a militibus occiditur.*

Sæpe mihi dubiam traxit ſententia mentem,
Curarent ſuperi terras, an nullus ineſſet
Rector, & incerto fluerent mortalia caſu.
. . . .
Abſtulit hunc nobis Rufini pœna tumultum,
Abſolvitque Deos: Jam non ad culmina rerum
Injuſtos creviſſe queror. Tolluntur in altum,
Ut lapſu graviore ruant.

6. Præclare admodum trahitur Exordium a ſuſpenſione, quæ mirifice præparat auditorum animos, magnæ alicuius rei exſpectatione; & illos acuit vehementi cupiditate ſciendi quid demum ſit illud, quod polliceatur Orator. Ita Cicero Verrina 1. *Quod erat optandum maxime, judices, & quod unum ad invidiam veſtri ordinis, infamiamque judiciorum ſedandam maxime pertinebat; id non humano conſilio, ſed prope divinitus datum, atque oblatum vobis ſummo reip. tempore videmus. Inveteravit enim jam opinio pernicioſa reipub. vobiſque pernicioſa: quæ non modo Romæ, ſed apud exteras nationes, omnium ſermone percrebuit, his judiciis,*

qua

quæ nunc ſint, PECUNIOSUM hominem, quamvis ſit nocens, nullum poſſe damnari.

Denique Exordium ab ipſis cauſſæ viſceribus, hoc eſt, ab intimis cauſſæ principiis trahendum eſt, & in illo ſolerter jacienda ſunt argumentorum, & affectuum omnia ſemina, quæ deinde retractata, fuſius explicentur. Id vero non difficulter efficies, ſi ex Fabii Quintiliani præcepto diligenter intuearis apud quos, pro quibus, contra quos, quo loco, quo tempore, quo rerum ſtatu dicendum ſit tibi; quid auditores ac judices ſentire credibile ſit; quis ſit orationis tuæ ſcopus; quid petas, quid conſequi velis. Hæc omnia, ubi perſpecta mature fuerint tibi, ipſa te magiſtra natura facile docebit, unde ſit tibi capiendum orationis Exordium.

---

§. IV.

De officio ac munere Exordii.

QUodnam eſt officium ac munus Exordii?

R. Triplex; ut nempe reddat auditorem benevolum, attentum, & docilem.

Unde reddet auditorem benevolum?

R. Ex quadruplici capite: 1. a perſona Oratoris ipſius: 2. a perſona adverſariorum: 3. a perſona auditorum vel judicum: 4. ab illius, pro quo dicitur, perſona.

Quomodo reddet auditorem benevolum a perſona Oratoris ipſius?

R. Si Orator modeſtiam, pudorem, probitatem, & ingenuum quemdam candorem ore potius & re ipſa præſeferat, quam verbis oſtentet. Poterit tamen interdum ſua merita, ſuum officium, ſuas virtutes, ſed parce omnino ac ſine arrogantia commendare: quod mirifice facit Tullius in oratione pro Archia, ſuo quondam magiſtro: *Si quid eſt in me ingenii, judices, quod ſentio quam ſit exiguum; aut ſi qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter eſſe verſatum: aut ſi hujuſce rei ratio aliqua ab optimarum artium ſtudiis ac diſciplina profecta. a qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruiſſe, earum omnium rerum vel in primis hic A. Licinius fructum a me repetere prope ſuo jure debet. Nam quoad longiſſime poteſt mens mea reſpicere ſpatium præteriti temporis, &* pue-

pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde uſque repetens, hunc video mihi principem & ad ſuſcipiendam, & ad ingrediendam rationem horum ſtudiorum extitiſſe. Quod ſi hæc vox hujus hortatu præceptiſque conformata, nonnullis aliquando ſaluti fuit: a quo id accepimus quo ceteris opitulari, & alios ſervare poſſemus, huic profecto ipſi, quantum eſt ſitum in nobis, & opem & ſalutem ferre debemus.

Quomodo colligetur benevolentia ab auditorum perſona?

R. 1. Si dicamus nos nimiam illorum eloquentiam, aut gratiam revereri, unde illa reddatur ſuſpecta judicibus: quod pulchre admodum facit Cicero pro Quintio: *Quæ res in civitate duæ plurimum poſſunt, hæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, ſumma gratia & eloquentia, quorum alteram, C. Aquili, vereor, alteram metuo.*

2. Si illos in odium & in invidiam adducere, vitiorum quibus laborent commemoratione, conemur, ut pro Dejotaro: *Crudelem * Caſtorem, ne dicam ſceleratum & impium; qui nepos avum in diſcrimen capitis adduxerit, adoleſcentiæque ſuæ terrorem intulerit ei, cujus ſenectutem tueri & regere debebat.*

* *Caſtor Dejotari nepos ex filia.*

Quod ſi adverſarius ſit vir bonus notæque probitatis ac fidei, Tullium imitaberis, qui cum pro Muræna diceret, Catonemque virum antiquæ virtutis haberet adverſarium, non quidem in ejus vita moribuſque quidquam culpavit; ſed tamen ut illi quomodocumque fidem detraheret, ſectam Stoicorum, cui ſe Cato totum addixerat, irridere cœpit; idque tam ſalſe, tamque facete, ut judicium riſu diſſolveretur, & Cato ipſe dixerit: *Quam * ridiculum habemus conſulem.*

* *Plutarchus in vita Catonis.*

Quomodo captabitur benevolentia a perſona vel auditorum, vel judicum?

R. 1. Si eis confidere videatur Orator, ut pro Roſcio Amerino. 2. Si ſuam cauſſam cum eorum utilitate conjungat, ut paſſim in Philippicis. 3. Si eorum juſtitiam, fidem, auctoritatem & dotes ceteras modeſte commendet, ut in Exordio Milonianæ, ubi Tullius Pompejum laudat a ſapientia juſtitiaque, cum ait: *Sed me recreat & reficit Cn. Pompeii ſapientiſſimi & juſtiſſimi viri conſilium qui profecto nec juſtitiæ ſuæ putaret eſſe, quem reum ſententiis judicum tra-*

tradidiſſet, eumdem telis militum dedere: nec ſapientiæ temeritatem concitatæ multitudinis auctoritate publica armare.

Imo ne ipſe quidem Paulus Apoſtolus hoc ſibi negligendum putavit, cum pro ſe ipſo diceret apud regem Agrippam, Actorum Capite 25. *De his omnibus, quibus accuſor a Judæis, rex * Agrippa, æſtimo me beatum, apud te cum ſim defenſurus me hodie; maxima te ſciente omnia, & quæ apud Judæos ſunt conſuetudines & quæſtiones. Propter quod obſecro patienter me audias.*

Quomodo paratur benevolentia a perſona clientis?

R. Si illius innocentiam virtutemque commendes; ſi illius calamitatem, amicorum inopiam & ſolitudinem conqueraris; ut Cicero pro Roſcio Amerino.

Semperne laborandum eſt in Exordio, ut captetur auditorum benevolentia?

R. De captanda benevolentia non valde laborandum eſſe in cauſſis illis, quæ per ſe ſunt honeſtæ; ſed tantum in iis, quæ ſunt vel paradoxæ, vel dubiæ, vel humiles. Quatuor enim cauſſarum genera diſtinguit Divus Auguſtinus in eximio ſuo Libro de Rhetoricæ principiis: *Honeſtas, incredibiles, dubias, & humiles*, quæ ab illo vocantur ἔνδοξαι, παράδοξαι, ἀμφίδοξαι, ἄδοξαι.

Quænam ſunt cauſſæ honeſtæ?

R. Sunt illæ, quibus ſtatim & ultro, ſine ulla inſinuatione, favet auditoris animus; ut ſi filius pro optimo parente dicat, inquit idem Auguſtinus; vel ſi Deum aut Superos laudes, vel ſi virtutem commendes. In his igitur cauſſis de captanda benevolentia non erit tibi magnopere laborandum.

Quænam ſunt cauſſæ incredibiles, quæ etiam admirabiles, vel paradoxæ vocantur?

R. Sunt illæ, quæ communi opinione præjudicioque damnantur; cujuſmodi eſt, ſi quis dicat pro ſacrilego, vel pro parricida. Hujuſmodi fuit Iſocratis oratio, qua laudibus extulit crudeliſſimum illum tyrannum Buſiridem, qui hoſpites mactabat. Hujuſmodi fuit etiam encomium *moriæ*, ſive ſtultitiæ, auctore Eraſmo. Inventus eſt quoque qui podagram febrimque laudaret. Quin etiam, quod mirere multo

* *Agrippa ultimus Judæorũ rex, filius illius Herodis Agrippæ, qui ab Angelo percuſſus fuit.*

magis, fuit qui diabolum ipſum publice laudaret Vitimbergæ. Fuit is Joannes Brunus natione Italus. Adeo verum eſt verbum illud commune: *Nulla fatuitas ſine patrono*.

Quænam ſunt cauſſæ dubiæ?

R. Dubiæ, vel ancipites, dicuntur illæ, quæ partim honeſtæ videntur, partim turpes. Exemplum hujuſmodi cauſſæ ſuggerit Virg. cum Æneid: *6.* loquitur de * Junio Bruto in ſuos liberos ſæviente, ſed ut patriam liberaret. Sic enim ait:

. . . . Natoſque pater nova bella moventes,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit;
Infelix: utcumque ferent ea * fata minores:
Vincet amor patriæ, laudumque immenſa cupido.

Dubia quoque fuit Oreſtis cauſſa, qui matrem Clitemneſtram interfecit: ſed ut patrem Agamemnonem ab illa interfectum ulciſceretur. Unde Ovidius 4. Triſtium;

Dubium pius, an ſceleratus Oreſtes.

Quænam ſunt cauſſæ humiles?

R. Cauſſæ humiles dicuntur illæ, quæ ſunt de re exigua, vel etiam de re vili abjectaque, ut ſi quis ad Senatum referat *de cloacis purgandis*; aut litem intendat alteri *de tribus capellis*, ut ait Martialis.

Lis eſt mihi de tribus capellis.

In humili quippe argumento ſeſe maxima nonnunquam exercuerunt, & oſtentarunt ingenia; ut olim Polycrates, qui mirum panegyricum celebravit, & Lucianus qui muſcam laudavit. Inter juniores vero Majoragius ſcripſit encomium luti; Calcagninus, poſt Pſellum, pulicem prædicavit; Scaliger anſerem; Paſſeratius ipſum *nihil* laudandum ſuſcepit. Umbram Janus Douza præconio celebravit: & noſtra ætate vir Cl. Daniel Heinſius aſinum pediculumque laudavit.

In his igitur, aliiſque id genus humilibus cauſſis, itemque in illis, quæ minus gratæ ſunt auditoribus, opus eſt inſinuatione, ſeu exquiſitiore quadam arte, qua Orator ſubdole, & latenter in auditorum animos irrepat.

** Junius Brutus duos filios ſuos, qui de revocandis Tarquiniis conjuraverunt, virgis cæſos ſecuri percuſſit.*

** Alii legunt facta.*

§. V.

§. V.
De paranda attentione.

U*Ndenam conciliatur attentio?*

R. Conciliatur partim promiſſione, partim petitione: promiſſione quidem, ſi polliceamur nos eſſe dicturos de rebus vel novis, vel magnis, vel utilibus, vel jucundis. Ita Horatius Od. 1. lib. 3.

> Carmina non prius
> Audita, Muſarum Sacerdos,
> Virginibus pueriſque canto.

Sic etiam in primis Cic. pro Rabirio: *Sic enim exiſtimare debetis, Quirites, poſt hominum memoriam, rem nullam magis periculoſam, magis ab omnibus vobis providendam, nec a Tribuno plebis ſuſceptam, neque a Conſule defenſam, neque ad populum R. eſſe delatam*. Hoc etiam egregie præſtitit Maro, quando de apibus dicturus ita cecinit 4. Georg.

> Protinus aerii mellis cœleſtia dona
> Exequar. Hanc etiam * Mecœnas aſpice partem.
> Admiranda tibi levium ſpectacula rerum,
> Magnanimoſque Duces, totiuſque ex ordine gentis
> Mores, & ſtudia, & populos, & prælia dicam.
> In tenui labor; at tenuis non gloria.......

* *Mecænas apud Auguſtum gratioſiſſimus, poetarum patronus munificus.*

Et ut ſacra profanis aſpergamus identidem, ipſe Joannes Apoſtolus afflatus Divino Spiritu, quam magnifica, tam vera pollicitatione, ſuam Epiſtolam ſic exorditur: *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis noſtris, quod perſpeximus, & manus noſtræ contrectaverunt de verbo vitæ, & vita manifeſtata eſt, & vidimus, & teſtamur, & annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis*. Nolim tamen montes, ut ajunt, aureos in ipſo dicendi initio ſemper polliceatur Orator; nec ſic incipiet ut * Mævius ille, quem ridet Horatius:

> Fortunam Priami cantabo & nobile bellum.

* *Hic eſt ille Mævius, quem carpit Virg.* Qui Bavium non odit, amet tua carmina Mævi.

Multoque ſane cautius mihi videtur facere, qui cum Homero ſimpliciter & verecunde ſic exorditur.

> Dic mihi Muſa virum captæ poſt tempora Trojæ,
> Qui mores hominum multorum vidit & urbes.

Quam ſi magnificentius ſic incipias cum Lucano:

> Bella per Emathios pluſquam civilia campos.

Aut ſi tumidum illud turgidumque imiteris Claudiani

diani prooemium *de raptu Proſerpinæ*.

Inferni raptoris equos, afflataque curru
Sidera Tænario, caligantesque profundæ
Junonis thalamos audaci promere cantu,
Mens congeſta jubet.

Quod ſi ſatis appareat rem, de qua agitur, eſſe abjectam, & exilem, plus efficiet Orator, ſi rotunde ſtatim & ingenue profiteatur ſeſe in re omnino tenui laborare, quam ſi grandia necquidquam polliceatur; ſed cauſſæ tenuitatem æquitate, vel neceſſitate, vel aliunde compenſare conabitur; ut Cic. Philippica 7. *Parvis de rebus, ſed fortaſſe neceſſariis conſulimur, P. C., de Appia via, & de moneta*. Hoc eodem artificio apud Quintilianum pauper utitur divitem accuſans, qui veneno per flores pauperis ſparſo apes ejus interemerat: *Unum*, inquit, *oro ne cui minor dignitate veſtra videatur cauſſa litis meæ. Ante omnia enim non debetis exſpectare uti pauper magna perdiderim: ſed quantulum ſit, quod abſtulerit mihi dives, minus eſt quod reliquit*.

2. Conciliandæ attentionis ratio eſt *petitio*; cum ſcilicet auditores rogamus, ut ſtudioſe ac diligenter velint attendere; ut Cic. pro Sexto Roſcio: *Quapropter vos oro, atque obſecro, judices, attente bonaque cum venia, verba mea audiatis*. Et in Milonem: *Quamobrem adeſte animis, judices, & timorem, ſi quem habetis, deponite. Nam ſi unquam de bonis ac fortibus viris, ſi unquam de bene meritis civibus poteſtas vobis judicandi fuit, &c.*

Quamvis autem ſub ipſum Exordium poſtulari ſoleat attentio, ſatius tamen erit interdum illam in ipſo orationis decurſu poſtulare; cum ſcilicet auditoris animus, initio arrectus & alacer, langueſcere incipit, & defatigatæ illius aures incipiunt peregrinari, ut ſolet, Hoc egregie præſtitit Tullius pro Cluentio, dum ſic ait: *Vos quæſo, ut adhuc me attente audiſtis, item quæ reliqua ſunt audiatis. Profecto nihil a me dicetur, quod non dignum hoc conventu & ſilentio, dignum veſtris ſtudiis atque auribus eſſe videatur*.

Quomodo comparabitur docilitas?

R. Tribus maxime rebus: 1. Si brevem te fore promittas, ſteſque promiſſis. Ut enim eleganter & ingenioſe monet Tullius, multo ſatius eſt, ut Orator deſi-

deſinat, quam ſi deficiat, & ut auditor cum deſiderio, quam ſi cum faſtidio & ſatietate recedat. Atque in Oratores nimis longos belle omnino quadrant ultima hæc artis poeticæ verba:

Indoctum doctumque fugat recitator acerbus,
Quem vero arripuit, tenet occiditque legendo,
Non miſſura cutem, niſi plena cruoris * Hirudo.

2. Comparabitur docilitas, ſi breviter, dilucide, ſimpliciterque proponas, qua de re dicturus ſis. Ita Cic. pro lege Manilia: *Dicendum eſt enim de Cn. Pompeii ſingulari eximiaque virtute*. Sic etiam in Sacris Scripturæ codicibus Salomon libri * Eccleſiaſtes auctor, totius operis ſummam & ſcopum ſtatim exponit in ipſa libri fronte: *Vanitas vanitatum, dixit Eccleſiaſtes: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*.

3. Fiet docilis auditor, ſi tuam orationem in duo vel tria ad ſummum capita perſpicue partiaris; ut cum ait Tullius Philippica 7. *Cur pacem nolo? quia turpis eſt, quia periculoſa, quia eſſe non poteſt: quæ tria dum explico, peto a vobis, P. C., ut eadem benignitate, qua ſoletis, verba mea audiatis*. Sed quoniam permagni intereſt ad eloquentiam, quemadmodum proponat, & orationem ſuam partiatur Orator, & quia hic locus eſt in tota Rhetorica longe difficillimus tironibus præſertim, de utroque illo capite accuratius nobis eſſe diſputandum arbitramur.

* *Hirudo vulgo ſanguiſuga, eſt piſciculus inſtar exigui ſerpentis, qui ad ſugendum vitioſũ ſanguinẽ cuti ſolet applicari, nec avelli, niſi ſanguine oppletus poteſt.*

* *Eccleſiaſtes vox Græca, quæ ſignat, Concionator, a Græco* Ἐκκλησία, *cõgregatio,*

---

§. VI.
De Propoſitione.

Quænam ſunt propoſitionis virtutes ac dotes?

R. Quinque vulgo aſſignantur propoſitionis dotes. 1. Eſt ut ſimplex ſit unaque, non vero multiplex. Ex illius enim unitate omnino pendet orationis unitas; ſemperque meminiſſe debet Orator eximii illius, nunquamque ſatis inculcandi Horatiani præcepti:

Denique ſit quodvis ſimplex dumtaxat & unum.

Quid eſt porro una ſimplexque propoſitio?

R. Una ſimplexque dicitur illa propoſitio, quæ conſtat una ſimplicique ſententia, v. g. *Pax eſt conficienda, injuriæ ſunt condonandæ, &c.*

2. Propoſitionis dos eſt, ut ſit ita clara, ut non modo nullo labore intelligatur, ſed etiam ut non poſſit

poſſit non intelligi ; quemadmodum iſta : *Otium eſt fugiendum*. 3. Dos eſt, ut omnia totius orationis argumenta, parteſque omnes in illam velut in ſcopum metamque colliment. 4. Dos eſt, ut tractari copioſe & ornari facile poſſit, & amplam dicendi ſegetem ſuppeditet. Recte enim monet Horatius, ne jejunum dicendi ſumas argumentum, *& quæ deſperas tractata nitescere poſſe, relinquas*. 5. Dos eſt, ut propoſitio vel ipſa novitate percellat, vel inſigni aliqua utilitate placeas : quæ duo vel maxime conciliare ſolent attentionem atque benevolentiam.

Quomodo novitatem habebit propoſitio?

R. Si argumentum ita proponatur, ut ex trito vulgarique fiat inuſitatum, & auditorum animos ſtatim arrigat feriatque ; v. g. trita eſt vulgariſque hæc propoſitio. *Homo multorum ſibi malorum auctor eſt* ; nihilque admodum dignum habet attentione. Fiet vero nova & admirabilis, ſi dicas cum Chryſoſtomo: *Nemo læditur, niſi a ſe ipſo*; vel *Nemo miſer, niſi qui velit*. Item vulgaris eſt hæc propoſitio : *Mali aliquando ſunt utiles virtuti*: itemque iſta : *Mors minus dura accidit miſeris, quam felicibus*. Fiet autem illico utraque nova mirificaque, ſi dicas : *Virtutem plus interdum improbis debere, quam probis; & felicitatis genus eſſe infelicem mori*.

Caveant tamen tirones, ne dum in propoſitione novitatem aucupantur, & illam, quam commendamus, admirabilitatem captant; in frigidas, ut fit, ineptias, futiliaque paradoxa degenerent ; quemadmodum ille, qui novitatis illecebra male captus, hoc propoſuit : *D. Joſephum toti Trinitati ſupparem eſſe* ; & alius quidam, qui paupertatem & afflictationem ipſa Paradiſi gloria jucundiorem eſſe probandum ſuſcepit.

Quomodo utilitatem habebit propoſitio?

R. Utilitatem habere ſolent propoſitiones illæ, quæ contemplativæ non ſunt, ſed activæ [ſi duabus illis Senecæ vocibus nobis uti fas eſt.] Contemplativæ porro dicuntur illæ, quæ in ſola cognitione verſantur, quemadmodum iſta : *Stultorum infinitus eſt numerus*. Hujuſmodi porro propoſitiones, ut aridæ ſunt, ſterileſque, nullum infigunt aculeum animis auditorum, qui ſubinde ab illis jejuni diſcedunt. Unde explodendi mihi plane videntur, ab exedris præſertim

ſacris,

ſacris, Oratores illi, qui Neronis perſimiles, dum trifti incendio ardere urbem, atque adeo orbem ipſum vident, inanes interea cantilenas promunt, parum attendentes quid ab illis germana Rhetorica, quid officium efflagitet. Activæ contra dicuntur propoſitiones illæ, quarum finis eſt aliquid efficere; ut *Ferenda ſunt amicorum vitia.*

---

§. VII.
De Diviſione.

Cur adhiberi ſolet in oratione Diviſio, ſeu Partitio?

R. Tribus potiſſimum de cauſſis: 1. Quia lumen affert orationi. 2. Quia juvat memoriam Oratoris, & auditorum: 3. Quia levat audiendi faſtidium; recreatur enim animus admonitione ſingularum partium orationis: quemadmodum viatorem reficiunt ſpatia certis lapidibus & intervallis diſtincta, ut ait * Rutilius in Itinerario:

Intervalla viæ feſſis præſtare videtur,
Qui notat inſcriptus millia multa lapis.

Quænam ſunt leges Diviſionis?

R. Quatuor. 1. Eſt, ut Diviſio ſit plena; hoc eſt, ut partes illius, ſeu membra omnino complectantur, & adæquent propoſitionem, quæ dividitur. 2. Eſt, ut membra illa ſint oppoſita, neque unum in altero contineatur. 3. Eſt, ut Diviſio habeat partes duas, treſve ad ſummum, vix plures. Si enim nimium conciſa ſit, & ut loquitur Fabius, nimium articuloſa, offundet orationi tenebras, parietque obſcuritatem illam, contra quam fuit inducta. 4. Dos eſt, ut ſit plana, ſimplex & quaſi obvia; non vero ad artis & ingenii oſtentationem longius accerſita. Quatuor haſce dotes, & hanc præſertim poſtremam animadvertere facile potes in Orationibus Tullii, qui nullum in diviſionibus quærere ſolet ornatum; ut pro lege Manilia: *Primum mihi videtur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de Imperatore deligendo eſſe dicendum*; & pro Quintio; *Nego fuiſſe cauſſam cur poſtularet; nego ex edicto poſſidere potuiſſe: nego poſſediſſe. Hæc tria cum dixero, perorabo.*

De Narratione, quæ eſt ſecunda orationis pars, fuſius & uberius dictum eſt in ſecundo capite Elementorum Rhetoricæ.

* *Rutilius natione Gallus, floruit ſæculo quarto. Scripſit Itinerarium verſu ſupra bene ætatem eleganti.*

CAPUT

CAPUT II.

De Confirmatione.

QUid eſt Confirmatio?

R. Eſt pars orationis, in qua firmamenta, ſeu robora cauſſæ afferuntur.

Quot ſunt partes Confirmationis?

R. Duæ. 1. Eſt Confirmatio proprie dicta, in qua ea, quæ pro nobis ſunt, firmamus ac ſtabilimus. 2. Eſt Confutatio, qua contrarias adverſariorum rationes refellimus. Hinc liquet Confirmationem eſſe præcipuam ac potiſſimam orationis partem, quæ quaſi viſcera vitamque illius contineat, totamque perſuadendi ſpem in ea maxime parte ſitam eſſe. Unde πίστις, ſeu *fides* jure nuncupatur ab Ariſtotele.

---

§. I.

De Confirmatione proprie dicta.

QUomodo tractanda eſt Confirmatio proprie dicta?

R. Per argumenta, & per argumentationes.

Quid eſt Argumentum?

R. Eſt probabile inventum ad faciendam fidem.

Quid eſt Argumentatio?

R. Eſt Argumenti fuſior & artificioſa dilatatio.

Quid differt inter Argumenta & Argumentationes?

R. Hoc intereſt, quod argumentatio ſit modus, ſive ratio, qua argumentum tractatur: Argumentum vero ſit ipſa argumentationis materia. Unde argumenta ex ſe jejuna ſunt & imbecilla, niſi accedat artificioſa illorum explicatio.

Unde petuntur argumenta ad confirmandum idonea?

R. Petuntur a locis tum intrinſecis, tum extrinſecis, de quibus accurate dictum eſt a nobis lib. 2.

Quo ordine collocanda ſunt Argumenta in Confirmatione?

R. Firmiora partim in principio collocanda ſunt, quia tunc vel maxime attendit auditor: partim in fine, quia quæ poſtremo dicuntur, altius inhærent: imbecilliora vero collocanda ſunt in medio, ubi magis

gis latebit eorum infirmitas: quemadmodum imbecilliores milites in medium agmen cogi ſolent, ut qui per ſe parum poſſunt, turba valeant. At ſi cauſſa duobus tantum argumentis nitatur, quorum alterum validius ſit, alterum infirmius; tunc imbecillius ſubjicietur quidem validiori, ſed mox ad validius recurretur.

Quot ſunt argumentationum ſpecies, ſeu quot modis tractari poſſunt argumenta?

R. Quatuor ſunt præcipuæ ſpecies argumentationis: *Syllogiſmus*; ſeu *ratiocinatio*: *Enthymema*; *Inductio*, & *Exemplum*. His adde *Soritem*, & *Epicherema*.

---

§. II.

De Syllogiſmo.

Quid eſt Syllogiſmus?

R. Duplex diſtinguitur Syllogiſmus, ſeu ratiocinatio. Alius eſt Philoſophicus, alius Oratorius. Syllogiſmus Philoſophicus eſt argumentatio conſtans tribus propoſitionibus diſtinctis, & explicatis, quæ ſic inter ſe connectuntur, ut conceſſis duabus primis, quarum altera *major*, altera *minor*, quia minus late patet, appellatur, neceſſario concedenda ſit tertia, quæ *conſequentia* dicitur; v. g.

Omnis ars honeſta eſt amplectenda:
Rhetorica eſt ars honeſta:
Ergo Rhetorica eſt amplectenda.

Syllogiſmus Oratorius eſt ratiocinatio conſtans quinque partibus, certo inter ſe ordine connexis; unde etiam vocatur *Syllogiſmus perfectiſſimus*.

Quænam ſunt partes Syllogiſmi Oratorii?

R. Quinque numerantur: 1. Eſt *Propoſitio*. 2. *Propoſitionis probatio*. 3. *Aſſumptio*. 4. *Aſſumptionis probatio*. 5. *Concluſio*. Habes inſigne quoddam Syllogiſmi Oratorii exemplum in libro 1. de Inventione, ubi luculenter demonſtrat Cicero, divina providentia mundum gubernari. Sed quod exiliter & jejune dixiſſet Philoſophus in hunc ferme modum: *Illud divina providentia adminiſtratur, quod optime adminiſtratur: ſed mundus optime adminiſtratur: igitur mundus divina pro-*

providentia adminiſtratur : id ipſum Tullius oratorio more ita pertractat.

Melius accurantur quæ conſilio geruntur, quam quæ ſine conſilio adminiſtrantur. Et hæc eſt propoſitio.

Domus ea quæ ratione regitur, omnibus inſtructior eſt rebus, & apparatior, quam ea quæ temere, & nullo conſilio adminiſtratur. Exercitus is, cui præpoſitus eſt ſapiens & callidus Imperator, omnibus partibus commodius regitur, quam is qui ſtultitia & temeritate alicujus adminiſtratur. Eadem navigii ratio eſt. Nam navis optime curſum conficit ea, qui ſcientiſſimo gubernatore utitur. Et hæc eſt Propoſitionis probatio.

Nihil autem omnium rerum melius quam mundus adminiſtratur. Et hæc eſt Aſſumptio.

Nam & ſignorum ortus & obitus definitum quemdam ordinem ſervant, & annuæ commutationes non modo quadam ex neceſſitate ſemper eodem modo fiunt : verum ob utilitates quoque rerum omnium ſunt accommodatæ, & diurnæ nocturnæque viciſſitudines nulla in re unquam mutatæ quidquam nocuerunt. Et hæc eſt Aſſumptionis probatio.

Quæ ſigna ſunt omnia non mediocri quodam conſilio naturam mundi adminiſtrari. Quæ eſt Complexio, ſive Concluſio.

Semperne conſtat quinque illis partibus Syllogiſmus oratorius?

R. Nequaquam. Si enim perſpicua ſit vel Propoſitio, vel Aſſumptio, tunc omittitur illius Probatio, & ita fit Syllogiſmus quadripartitus. Quod ſi etiam perſpicua videatur utraque, tunc probatione nihil opus erit; & ita tripartitus fiet Syllogiſmus.

Quid vero interèrit inter Rhetorem, & Philoſophum, ſi uterque tripartitum Syllogiſmum adhibeat?

R. Hoc intererit; primo quod Philoſophus ea maxime quærat argumenta, quæ poſſint ſcientiam, aut certam opinionem efficere : Rhetori vero ſufficiant ut plurimum, probabilia: Alterum diſcrimen eſt in argumenti tractandi ratione poſitum. Philoſophus enim tres propoſitiones ordine collocat, quem ordinem *formam* appellant : Rhetoris vero induſtria in eo poſita eſt, ut propoſitiones illas invertat, amplificet, verbis ornet, figuris illuminet, artem denique totam diligenter tegat. Hinc acute admodum ajebat

Zeno

Digitized by Google

* Zeno Philoſophus: *Logicam ſeu dialecticam ſimilem eſſe pugno, ſeu manui complicatæ; Rhetoricam vero palmæ ſeu manui explicatæ atque exporrectæ ſimilem eſſe.*

*Zeno Stoicorum inventor, & princeps, floruit poſt Alexandri M. mortē.

Numquamne logicus & naturalis ſervatur ordo in Syllogiſmis oratoriis?

R. Servatur aliquando non ſolum ab Oratoribus, verum etiam, quod mirum ſane videtur, ab ipſis Poetis, ut in illo Perſii exemplo Satyra 5.

An quiſquam eſt * alius liber, niſi ducere vitam
Cui licet, ut voluit? Licet, ut volo, vivere: non ſim
Liberior Bruto?

* Perſeus in Poeta Syllogiſmus.

Qui profecto integer eſt Syllogiſmus, & ordinem eum plane ſervat, qui tradi ſolet a Logicis. Sic enim hoc loco dialecticum prorſus in morem argumentatur Perſius.

Nemo magis liber eſt quam is, cui licet ducere vitam ut vult:
Atqui mihi licet ducere vitam ut volo.
Ergo liber ſum, & ipſo etiam Bruto liberior.

Quin etiam quæ ſtatim apud eumdem Perſium ſubjicitur reſponſio, dialecticum morem & ordinem omnino ſapit. Reſpondetur enim negandam eſſe illius * Paralogiſmi minorem propoſitionem:

* Paralogiſmus eſt ratiocinatio fallax, & captioſa.

Mendoſe colligis, inquit
Stoicus hic, aurum mordaci lotus aceto
Hoc, reliquum accipio, licet illud, & ut volo, tolle.

Reſpondit enim Stoicus, *reliquum accipio*, hoc eſt majorem propoſitionem admitto. Quod vero ais in minori propoſitione, *licere mihi vivere ut volo*; hoc enim vero nego & pernego, *tolle illud*.

De Syllogiſmo ſatis. Veniamus nunc ad ceteras argumentandi formas.

---

§. III.
De Enthymemate.

Quid eſt Enthymema?

R. Eſt pars Syllogiſmi, ſeu Syllogiſmus imperfectus.

Quot partes habet Enthymema?

R. Duas, quarum prima vocatur a Logicis *Antecedens*, alia *Conſequens*; v. g. *Omnes artes ſunt expetendæ; ergo Rhetorica eſt expetenda*. Hinc eſt quod Enthymema jure omnino *curtum* vocatur a Juvenali Sat. 6. in mulieres:

Non habeat matrona, tibi quæ juncta recumbit,
* Dicendi genus, aut curtum ſermone rotato
Torqueat Enthymema, nec Hiſtorias ſciat omnes.

** Non loquatur ex arte & ſecundum præcepta Rhetoricæ.*

Vocatur, inquam, curtum, quod ſit argumentatio quaſi mutila, & una propoſitione veluti truncata; quæ ſi addatur, fiet integer Syllogiſmus.

Quomodo fit Enthymema?

R. Fit omittendo vel propoſitionem vel aſſumptionem, ſeu ut Logici loquuntur, omittendo *majorem*, vel *minorem*; v. g. *Clodius inſidias ſtruxit Miloni: ergo Clodius jure fuit occiſus*: vel, *Quicumque alteri ſtruit inſidias, jure ab illo occiditur: ergo Clodius jure fuit occiſus a Milone.*

Unde nomen ſuum traxit Enthymema?

R. Ἀπὸ τοῦ ἐνθυμεῖσθαι, quod eſt *mente concipere, cogitare*, quod ſcilicet tertia propoſitio, quæ verbis non effertur, mente retineatur.

Quodnam eſt optimum Enthymematis genus?

R. Illud eſt, quod fit a contrariis; cujuſmodi eſt apud Salluſtium illud * Micipſæ ad * Jugurtham: *Quem alienam fidum invenies, ſi tuis hoſtis fueris?* Erit etiam acutius ac validius Enthymema, ſi fiat per interrogationem. Tale eſt illud Medeæ apud Senecam:

** Micipſa patruus Jugurthæ, & Maſſiniſſæ filius.*

** Jugburtha Numidarum rex a Pompejo victus.*

Servare potui; Perdere num poſſim rogas?

Cur Enthymemate magis gaudere vulgo dicitur Orator, quam Syllogiſmo?

R. Tribus de cauſſis. 1. Ut occultet artificium, quod ſcilicet agnitum, cauſſæ magis obeſt, quam prodeſt. Hinc etiam cum utitur Syllogiſmo, partes ejus fere tranſponit. 2. Ne videatur auditorum ingeniis diffidere, quaſi neceſſe ſit omnes Syllogiſmi partes ſigillatim exprimi. 3. Quia Enthymema validius percellit adverſarios, illoſque punctim, ut ajunt, cæſimque ferit: Unde *jaculum ac telum Oratoris* vocari ſolet. Vide quomodo Tullius Enthymemate feriat Antonium: *Pacem vult Antonius? arma ponat*: quaſi ſi diceret: *Non arma ponit Antonius: ergo non vult pacem.*

---

§. IV.
De Inductione.

Quid eſt Inductio?

R. Eſt argumentatio, qua ex multis ſingularibus enumeratis aliquid concluditur. Ita Seneca variarum

riarum rerum enumeratione magnifica, concludit ſolam in homine virtutem eſſe laudandam: *Navis bona dicitur non quæ pretioſis coloribus picta eſt; nec cui argenteum aut aureum roſtrum eſt; ſed quæ ſtabilis eſt; firma, velox & conſentiens vento: Gladium bonum dices, non cui deauratus eſt baltheus; nec cui vagina gemmis diſtinguitur; ſed cui ad ſecandum ſubtilis eſt acies. Regula non quam formoſa, ſed quam recta ſit quæritur. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet quantum aret, a quam multis ſalutetur, ſed quam bonus ſit.*

Inductio non ſolum Oratoribus perſamiliaris eſt, ſed etiam Poetis, & in primis Ovidio, qui illa majorem in modum delectabatur. Unum hic eximium afferemus exemplum, quo infelix ille Poeta, dum exularet in Scythia, uxoris ſuæ dolorem conſolatur, Triſtium lib. 4. probando per inductionem, aſperas res gloriæ ſegetem & materiam eſſe:

Materiamque tuis triſtem virtutibus imple:
  Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis noſſet, felix ſi Troja fuiſſet?
  Publica virtutis per mala facta via eſt.
Ars tua, * Tiphy, jacet, ſi non ſit in æquore fluctus:
  Si valeant homines, * ars tua, Phœbe, jacet.

* *Tiphys Argonautarum navis in expeditione Colchica gubernator.*
* *Apollo medicinæ inventor.*

Sic etiam apud Virgilium, Æneas probat per inductionem viventi ſibi iter ad inferos nequaquam interclusum eſſe debere:

Si potuit manes arceſſere conjugis Orpheus,
Threicia fretus cithara, fidibuſque canoris;
Si fratrem Pollux alterna morte redemit;
Itque reditque viam toties. Quid Theſea magnum,
Quid memorem Alciden? & mi genus ab Jove ſummo.

Quid obſervandum eſt in Inductione?

R. Duo diligenter cavenda ſunt. 1. Ut quæ ſumuntur, certiſſima ſint. 2. Ut id cujus confirmandi cauſſa fit inductio, iis quæ ſumuntur ſimile ſit.

---

§. V.
De Exemplo.

QUid eſt exemplum?

R. Eſt inductio imperfecta, qua ab uno ſimili argumentamur ad aliud. Cujuſmodi exemplum habes in Miloniana, ubi probat Tullius non eſſe condemnandum Milonem, quod Clodium occiderit, cum nec Ho-

ratius

ratius ob ſororem necatam fuerit condemnatus. Sed vide quomodo exemplum illud illuſtret Cicero: *Negant intueri lucem eſſe fas ei, qui a ſe hominem eſſe occiſum fateatur. In qua tandem urbe hoc homines ſtultiſſimi diſputant? Nempe in ea quæ primum judicium de capite vidit M. Horatii fortiſſimi viri, qui nondum libera civitate, tamen populi R. comitiis liberatus eſt, cum ſua manu ſororem eſſe interfectam fateretur.* Similiter apud Virgilium Æneid. 1. Juno furore percita concludit ab exemplo licere ſibi omnino in Æneam & Trojanos, quod Palladi licuit in Ajacem & Argivos:

Ob violatam Caſſandrã in Palladis templo ab Ajace Oilei filio. Alter erat Ajax filius Telamonis. Uterque fortis & furens.

Pallas-ne exurere claſſem
Argivum, atque ipſos potuit ſubmergere ponto
Unius ob noxam & furias Ajacis Oilei?
. . . .
Aſt ego, quæ Divum incedo regina, Joviſque
Et ſoror & conjux? una cum gente tot annos
Bella gero.

---

§. VI.
De Dilemmate.

QUid eſt Dilemma?

R. Eſt argumentum conſtans duabus partibus contrariis, quæ utrinque adverſarium capiunt. Unde etiam Syllogiſmus cornutus appellatur, quod nempe illius cornua ſint ita diſpoſita, ut qui unum effugerit, in alterum incurrat. Sic belle omnino probabis Dilemmate quemvis dolorem æquo animo eſſe tolerandum: *Nam omnis dolor aut eſt vehemens, aut levis; ſi levis, facile feretur: ſi vehemens, certe brevis futurus eſt.* Ita Cic. Philip. 5. probat hoc Dilemmate non eſſe mittendos legatos ad Antonium: *Legatos decernitis? Si ut deprecentur, contemnet; ſi ut imperetis, non audiet.*

Hoc eodem argumentandi modo recte damnatur Lucretia illa, quæ a Sexto Tarquinio vi oppreſſa, ſibi mortem intulit:

** Renatus Laurentius in Comm. Tertull.*

* Si fuit ille tibi, Lucretia, gratus adulter;
Immerita ex merita præmia morte capis.
Sin potius caſto vis eſt allata pudori,
Quis furor eſt, hoſtis crimine velle mori?
Fruſtra igitur laudem captas, Lucretia: namque
Vel furioſa ruis, vel ſcelerata cadis.

Non

Non omittendum hoc loco invictum illud Dilemma, quo Tertullianus in Apologetico cap. 1. purgat Chriſtianos, & inculat Trajanum, qui illos conquiri & inveſtigari vetuerat, oblatos vero puniri juſſerat: *O ſententiam*, inquit, *neceſſitate confuſam! Negat inquirendos ut innocentes, & mandat puniendos ut nocentes. Parcit, & ſævit; diſſimulat, & animadvertit. Quid temetipſum cenſura circumvenis? Si damnas, cur non & inquiris? Si non inquiris, cur non abſolvis?* Eodem ferme utitur argumentandi modo Martialis, dum lib. 7. Cinnam feſtive monet, aut cito dandum, aut cito negandum:

Diligo * præſtantem; non odi, Cinna, negantem,
Sed tu nec præſtas, nec cito, Cinna, negas.

* *Id eſt* dantem.

Unde nomen ſuum traxit Dilemma?

R. Ab adverbio Græco δὶς, *bis*, & a voce * λῆμμα, *ſumptio*, *captio*; quod nimirum utrinque capiat adverſarium. Vide quomodo Tullius hoc repentino Dilemmate Antonium petens, illum undique capiat: *Interfectores Cæſaris, vel ſunt patriæ liberatores, vel parricidæ: ſi patriæ liberatores; ſtulte arguor a te ſocius eorum fuiſſe: ſi parricidæ; male a te honoris cauſſa nominantur. Vel ſtulte igitur a te reprehendor, vel male illi honoris cauſſa nominantur.*

* A verbo λαμβάνω σωρειτης *capio*.

Philip. 2.

Qua ratione ſolvi poteſt Dilemma?

R. Duplici. 1. Si univerſum Dilemma torqueas in ipſum auctorem: cujuſmodi exemplum affert Ariſtoteles libro 2. Rhetoricorum: *Sacerdos quædam maximopere diſſuadebat filio, ne ad populum verba faceret: nam ſi injuſta ſuaſeris, inquiebat, habebis Deos iratos: ſin vero juſta, iratos habebis homines.* Hoc dilemma ſic in matrem ipſam torſit ingenioſus adoleſcens: *Imo*, inquit, *expedit ad populum verba facere. Nam ſi juſta dixero, Dii me amabunt: ſi injuſta, homines.*

Ejuſmodi fuit etiam celeberrimum illud Dilemma, unde ſe expedire numquam potuerunt * Areopagitæ, qui licet mortalium ſapientiſſimi vulgo haberentur, ortam tamen ex illo Dilemmate litem prorſus injudicatam reliquerunt. Cum enim in Protagoræ Rhetoris diſciplinam ſe quidam adoleſcens tradidiſſet, grandemque pecuniæ ſummam illi ex pactione fuiſſet pollicitus, ea lege ut primam omnium quam eſſet habiturus, litem obtineret: jam plane ac perfecte præceptis intimæ

* *Areopagitæ judices auſteri & incorrupti, qui Athenis in templo Martis judices erant cauſſarum capitalium.*

 artis

artis eruditus, mercedem omnino negat. Litem intentat illi magiſter: *Et debes*, inquit, *omnino mercedem, quoreſcumque vertant. Si enim vicero, debes, ut condemnatus: ſi viceris, debes ex pacto. Imo*, inquit verſipellis diſcipulus, *quoreſcumque vertant, nihil habebis. Si enim cauſſam vicero, ex judicum ſententia nihil debeo: ſi vero cauſſa cado, jam tibi ex pactis debeo nihil.*

2. Solvitur Dilemma, ſi alterutram illius partem infirmare poſſis, vel ſi oſtendas aliquid medium inter duas propoſitiones intercedere. Sic cum ſervus ab hero forte percuſsus, illum hoc repentino Dilemmate petiiſſet: *ſi ſum improbus, cur mea uteris opera? ſi probus, cur aut quorſum tandem me percutis?* Hoc Dilemma ſic in ſervum acute retrorſit herus: *Non te percutio, quia probus es: ſed ut ex improbo fias aliquando probus.*

---

§. VII.

De Crocodilo, & de argumento inſolubili.

HUc referri poteſt Crocodilus, de quo pauca ſunt hoc loco delibanda.

Quid eſt Crocodilus?

R. Eſt argumentationis ſpecies captioſa & fallax, quæ incautos, quibuſdam quaſi vinculis irretitos, inducit in fraudem. Vocatur autem *Crocodilus*, ob hanc quam Poetæ finxere cauſſam.

Crocodilus oranti mulierculæ ut filium, dum forte juxta flumen ambularet, abreptum, ſibi redderet, reſpondit redditurum utique, ſi ad propoſitam quæſtionem verum diceret. Hæc autem fuit quæſtio: *Filium reddam tibi, necne?* Ad hæc mulier anxia, fraudemque ſuſpicata, reſpondit, *Non reddes, & ob eam cauſſam reddi debere, quod nempe verum dixiſſet. Mentiris*, inquit vafer Crocodilus: *ſi enim reddidero, verum non eris locuta. Reddere ergo non poſſum, quin falſa dixeris.*

Huc etiam revocantur propoſitiones, quas vocant *mentientes*, ſive *inſolubiles*, quæ ſe omnino deſtruunt, cujuſmodi eſt iſta Cretenſis cujuſdam Poetæ: *Omnes ad*

unum

unum Cretenſes ſemper mentiuntur: Ergo non mentitur certe quidam Poeta Cretenſis, dum illos ſemper mentiri aſſeverat: Unde non ſunt omnes ſemper mendaces.

---

§. VIII.

De Sorite & Epicheremate.

Quid eſt Sorites?

R. Eſt argumentatio, qua ex multis propoſitionibus gradatim, minutatim, & velut acervatim congeſtis aliquid infertur. Unde *Syllogiſmus acervalis* vocatur a Tullio. Hoc acervali captioſoque argumentandi genere utebatur olim Themiſtocles, dum per riſum jocumque dictitabat filium ſuum, licet nondum triennem, toti tamen terrarum orbi imperare. Sic enim lepide ajebat: *Meus filius imperat matri, illa mihi, ego Athenienſibus, Athenienſes Græciæ, Græcia Europæ, Europa toti orbi*: Ergo *filiolus meus imperat toti terrarum orbi*.

In hoc diſputandi genere frequentes erant * Stoici, & illorum princeps Zeno. Sed maxime omnium illo delectatus dicitur * Chryſippus, ut Socrates Inductione & Ironia. Sed hoc genus argumenti ſæpe ſolet eſſe captioſum & fallax. Dum enim ſenſim & minutatim multa coacervantur, facile eſt injicere reſpondenti laqueos, & periculoſam illi telam texere. Retexere igitur oportebit & ſeorſim ſingula conſiderare, ſicque facilius univerſa frangentur.

Cedo denique etymon illius vocis Sorites.

R. Habes germaniſſimum etymon in hac voce Græca *σωρὸσ*, *cumulus*, *acervus*; unde *σωρείτης*, *ſortes*, *argumentum acervale*.

Quid eſt Epicherema?

R. Eſt Enthymema contractum, cujus duæ propoſitiones in unam conferuntur: ut *Sine cauſſa dominum ſervus accuſat*. In hac enim una propoſitione continentur hæ duæ: *Non debet ſervus temere & ſine cauſſa dominum incuſare: ergo ſervus & medicus regis Dejotari non debet illum temere apud Cæſarem incuſare.*

* *Stoici Philoſophi qui ſummũ bonum in virtute ponebant, ſic dicti a στοᾶς, id eſt*, porticus, *in quã convenire ſolebant.*

* *Chryſippus Philoſophus. Zenonis Auditor.*

CAPUT III.

De Confutatione.

QUid eſt Confutatio?

R. Eſt pars orationis, in qua rationes contra nos pugnantes refellimus.

Quomodo fit Confutatio?

R. Fit primo negatione mera, cum ſcilicet rem allatam ab adverſario, falſam omnino eſſe dicimus; aut illam abſurdam, incredibilem, repugnantem eſſe demonſtramus. Ita Cic. pro Quinctio, rem negat aperte: *Negamus te bona Quinctii, Sexte Nevi, poſſediſſe edicto Prætoris.* Sic etiam pro Roſcio perſpicue demonſtrat parricidii crimen, cujus inſimulatur Roſcius, ab illius vita moribuſque prorſus alienum eſse: quem locum, quia longior eſt, omitto.

2. Fit Confutatio, cum factum non negamus, ſed excuſamus, & jure factum fuiſse contendimus. Sic Tullius pro Rabirio, * Saturnii mortem, quæ illi objiciebatur, adeo non expaveſcit ut ſcelus, ut potius illius auctorem exoptet fuiſse Rabirium: *Arguis occiſum eſſe a C. Rabirio L. Saturnium, & id C. Rabirius multorum teſtimoniis, Q. Hortenſio copioſiſſime defendente, antea falſum eſſe docuit. Ego autem, ſi mihi eſſet integrum, ſuſciperem hoc crimen, agnoſcerem, confiterer. Utinam hanc mihi facultatem cauſſa concederet, ut poſſem hoc prædicare C. Rabirii manu L. Saturnium hoſtem populi R. interfectum.*

** Saturnius Tribunus plebis ſeditioſus, qui cum res novas moliretur, a ſervo occiſus fuit in ipſo Capitolio.*

3. Fit Confutatio, cum adverſarios, pari, vel etiam majori re objecta, viciſſim laceſſimus; ut periti duces ſolent, qui hoſtium vires diſtrahunt, & alio avertunt. Talis eſt apud Virgilium diſputatio paſtorum, in qua ſic prior incipit Damœtas:

Eccl. 3.

Dic quibus in terris [& eris mihi magnus Apollo]
Tres pateat cœli ſpatium non amplius ulnas.

Mopſus impar reſpondendo, nova quæſtione conatur irretire Damœtam:

Dic quibus in terris inſcripti nomina regum
Naſcantur flores, & Phyllida ſolus habeto.

** Nummi Auguſti in quorū averſa parte erāt*

Similis eſt apud eumdem Virgilium Turni ad Drancis querelas reſponſio, Æneid. 11.

....

. . . . meque timoris
Argue, tu Drance: tot quando ſtragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit, paſſimque trophæis
Inſignis agros; poſſit quid vivida virtus,
Experiare licet: nec longe ſcilicet hoſtes
Quærendi nobis, circumſtant undique muros:
Imus in adverſos: quid ceſſas? an tibi Mavors
Ventoſa in lingua, pedibuſque fugacibus iſtis
Semper erit?

flores, cum hac inſcriptione: L. Aquilius Florus III. vir. *Sunt qui de flore hyacinthi interpretentur cũ vulgo.*

4. Confutatio fit per indignationem atque contemtum; cum nempe generoſa quadam fiducia, quæ nobis objiciuntur, ſpernere, ac dedignari videmur. Hujuſmodi ſingulare omnino, nobileque in primis habes exemplum in 37. Livii Libro, ubi magnus ille Scipio Africanus, poſt tot res præclare geſtas, invidorum, ut fit, calumniis appetitus, & in jus ad cauſſam dicendam vocatus; ſeſe ab objectis criminibus de more purgare nequaquam laboravit; ſed ad longam accuſationem fidenter admodum libereque reſpondit, ſe tali die cum Hannibale feliciter conflixiſſe, de Carthagine triumphaſſe: proinde venirent omnes, ſecum in Capitolium gratias actum Superis, & oratum, ut ſemper ſui ſimiles Imperatores populo Rom. darent; atque ita amicorum turba ſeptus, totam ſecum multitudinem, adverſariis frementibus, traxit. Sed audiamus Scipionem ipſum: *Silentio facto, hoc, inquit, die, * Tribuni plebis, voſque Quirites, cum Hannibale, & Carthaginenſibus ſignis collatis in Africa, bene ac feliciter pugnavi. Itaque cum hodie litibus & jurgiis ſuperſederi æquum ſit, ego hinc extemplo in Capitolium, ad Jovem optimum maximum, Junonemque & Minervam, ceteroſque Deos, qui Capitolio, atque Arci præſident, ſalutandos ibo: iiſque gratias agam quod mihi & hoc ipſo die, & ſæpe alias egregie reipublicæ gerendæ mentem, facultatemque dederunt. Veſtrum quoque, quibus commodum eſt, ite mecum, Quirites, & orate Deos, ut mei ſimiles Principes habeatis.*

** Tribuni plebis erant Magiſtratus Populi defenſores, & cuſtodes.*

Sic etiam apud Virgilium Eccl. 3. indignans Damœtæ reſpondit Menalcas:

Cantando tu illum? aut umquam tibi fiſtula cera
Juncta fuit?

Quem Virgilii locum imitando ſic expreſſit * Calpurnius Ecloga 6.

**Calpurnius Siculus floruit ſub finem ſæculi 3. ſcripſit Eclogas 7.*

Vin-

Vincere tu quemquam? vel te certamine quiſquam
Dignetur? qui vix ſtillantes arida voces
Rumpis, & expellis male ſingultantia verba.

Sic etiam apud Senecam Jaſon:

Medea, amores objicis?

Aliquando etiam valde utile erit in confutatione jocos, ſales & facetias, etiam in rebus ſeriis adhibere; quæ ſi nec in nimiam ſcurrilitatem degenerent, nec in atrocius maledictum, nec in nimiam dicacitatem, mirum quantum cauſſæ proſint, & animos auditorum exhilarent. Mirificus certe in hoc genere fuit Cicero, qui in jaciendis mittendiſque ridiculis, ceteros omnes Oratores longe ſuperavit; & ut ipſe ait: *Adverſarios interdum ſatis jocoſe ludebat*. Atque utinam illius jocorum libri tres a Quinto fratre, vel a Tirone liberto collecti non fato temporum interiiſſent. Perfectiſſimum ſane leporis, & elegantiſſimæ cujuſdam urbanitatis exemplum, & ſpeciem in illis haberemus; ut æſtimare facile licet ex pauculis illis, quæ ad nos uſque pervenerunt; cujuſmodi ſunt iſta.

Ciceronis in confutando joci aliquot.

Cum aliquando argenteam magni pretii * Sphingem a Verre accepiſſet Hortenſius, non ita multo poſt in ipſa judicii altercatione, neſcio quid obliquum in illum obſcure jactavit Cicero. Negavit Hortenſius ſe hæc ænigmata intelligere: *Atque intelligere debes*, inquit Cicero, *Cum Sphingem habeas domi*.

* *Monſtrũ apud Thebas Harpyis ſimile, quod ænigmata ponebat tranſeuntibus, & eos qui ſolvere non poterãt, devorabat.*

Idem Tullius Roſcii accuſatorem Erucium hac ironia belliſſime perſtringit: *Quæſo, Eruci, ut hoc in bonam partem accipias; non enim exprobrandi cauſſa, ſed admonendi gratia dicam. Si tibi fortuna non dedit, ut patre certo naſcerere, ex quo intelligere poſſes, qui animus patrius in liberos eſſet; at natura certe dedit, ut humanitatis non parum haberes.*

In Fannium vero ſic jocatur Orat. pro Q. Roſcio. *Qui idcirco capite & ſuperciliis ſemper eſt raſis, ne ullum pilum viri boni habere videatur.*

Nec minus ſalſum & facetum eſt illud ejuſdem in Catilinarios: *Veruntamen quid ſibi iſti miſeri volunt? Num ſuas ſecum mulierculas ſunt in caſtra ducturi? Quemadmodum autem illis carere poterunt, his præſertim jam noctibus? Quo autem pacto illi Apenninum, atque illas pruinas ac nives perferent? Niſi idcirco ſe facilius hiemem*

mem toleraturos putant, quod in conviviis nudi ſaltare didicerunt.

Ac longe amarior jocus & cavillatio in Clodiam impudicam mulierem; quam * Clodius frater nefario ſtupro polluerat: *Facerem*, inquit, *vehementius, niſi intercederent inimicitiæ cum iſtius mulieris viro: fratrem dicere volui; ſemper hic erro.*

* *Clodius juvenis factioſus, & notæ libidinis, Ciceroni infenſiſſimus.*

Ejuſdem ferme generis quod ſalſiſſime dixit in ferculum quemdam adoleſcentem, qui patri venenum in placenta dediſſe inſimulatus, jactabat ſeſe audacius, & Ciceronem contumeliis ac maledictis proſcindebat, cui Cicero: *Hoc*, inquit, *a te malo quam placentam.*

Denique Vatinium cauſſas agentem in foro, ſtrumiſque in collo laborantem, *Tumidum oratorem* non infacete appellavit. Nec omittendum quod refert idem Tullius de Oratore illo, qui contemtim interrogatus a quodam furti inſimulato *quid latraret?* reſpondit, *ſe furem videre.*

Quantum vero ſuos illos ſales jocoſque cordi habueris Tullius, intelligere poſſumus ex illius epiſtola 32. libri 7. ad familiares. Cum enim audiſſet inurbanos quoſdam ſales, dictaque parum elegantia ſibi adſcribi, ſuoque ſub nomine in Provincia ſpargi, ſcripſit ad Volumnium, & cum illo amice ſic expoſtulavit: *Parum diligenter poſſeſſio ſalinarum mearum a te procuratore defenditur.* Ubi *ſalinarum* nomine nihil aliud intelligi a Tullio, niſi dicta ſalis urbanitate ſparſa, nemo non videt.

Quin & ipſe Demoſthenes, tametſi ſalibus & urbanitate Ciceroni longe inferior eſſet, & grandis ſeveruſque orator, magis quam venuſtus feſtivuſque vulgo videatur, jocis tamen & cavillationibus interdum ſatis liberaliter indulſit; cujuſmodi ſunt hæc duo exempla ſingularia.

Cum Demoſtheni objeciſſet * Æſchines, quod inter dicendum, manum contineret in ſinu; hoc venuſtiſſimo ejus ſermonem excepit ſcommate: *Non dedecet*, inquit, *manum in ſinu habentem concionari; ſed dedecet manum in ſinu habentem legationem obire.* Auro enim corrumpi ſe paſſus erat Æſchines in legatione ſua ad Philippum Macedoniæ regem.

* *Æſchines Athenienſis orator, Demoſthenis æmulus, cujus extant orationes tres.*

Nec minus ſcite, cum quidam Pitheas, qui ob furti ſuſpicionem male audiebat, exprobraſſet quod ejus

ora-

oratio oleum ac lucernam redoleret: *Scio*, inquit Demoſthenes, *tibi moleſtos eſſe qui* * *noƈte lucernam accendunt*.

* *Fures tenebras amant*.

Denique in jocis utile admodum erit illud Gorgiæ conſilium, ut ſeria adverſarii diƈta jocularibus, & jocularia ſeriis refellamus. In ſeriis tamen non niſi maximo cum judicio jocis indulgendum.

Poſtremus denique refutandi modus fit per compenſationem; cum ſcilicet neque faƈtum negamus, neque jure faƈtum contendimus; ſed alio quodam præclaro faƈto abunde compenſari oſtendimus. Sic Horatius, qui ſororem interfecerat, judicio populi R. fuit abſolutus, *magis admiratione virtutis, quam jure cauſſæ*, inquit Livius.

CAPUT IV.

De Peroratione.

Quid eſt Peroratio?

R. Peroratio, ſive Epilogus, eſt ultima orationis pars, in qua id, quod tota oratione expetebat Orator, majori vehementia evincere & obtinere contendit. *Ita Quintilianus*.

Quot partibus conſtat Peroratio?

R. Duabus: Enumeratione, & Motu, ſeu Affeƈtuum commotione.

§. I.
De Enumeratione.

Quomodo fit Enumeratio in Peroratione?

R Fit, cum ea quæ per totam orationem varie ſparſa ſunt, ſummatim colligimus, & ſub uno veluti aſpeƈtu ponimus, per Anacephalæoſim, ſeu recapitulationem, quæ eſt rerum fuſe diƈtarum brevis, & artificioſa repetitio.

Cedo illuſtre aliquod exemplum Enumerationis per anacephalæoſim.

R. Exemplo eſſe poterit Epilogus iſte in Maniliana, qui tamen partis tantum eſt, non vero totius Orationis: *Quare videte num dubitandum vobis ſit omni ſtudio*

ad

ad id bellum incumbere , in quo gloria nominis veſtri , ſalus ſociorum , vectigalia maxima , fortunæ plurimorum civium cum republica defenduntur . Et rurſus in eadem Orat. *Quare cum bellum ita neceſſarium ſit , ut negligi non poſſit ; ita magnum , ut accuratiſſime ſit adminiſtrandum : & cum ei Imperatorem præficere poſſitis , in quo ſit eximia belli ſcientia , ſingularis virtus , clariſſima auctoritas , egregia fortuna : dubitabitis , Quirites , quin hoc tantum boni , quod a Diis immortalibus oblatum , & datum eſt , in rempublicam conſervandam , atque amplificandam conferatis ?*

Quid obſervandum eſt in Enumeratione , ſeu Anacephalæoſi ?

R. Duo maximopere ſunt obſervanda . 1 Ut curſim & raptim repetas ea dumtaxat , in quibus cauſſa potiſſimum conſiſtit , & quæ maxime velis auditorum animis inhærere . Si enim omnia minutatim repetas , *non erit Peroratio , ſed nova quædam oratio* , inquit Fabius . Tu igitur imitaberis induſtrios illos pictores , qui ſubtiliſſimo quodam artificio res magnas , & antea latiſſime diffuſas , in perexiguam tabellam affabre colligunt . Imitaberis eximium illum opificem , qui memorabili arte Phaetontis caſum , equos , currum , orbem incendio flagrantem , Jovis iram , fulmen , infelicis patris mœrorem , omnia denique huic rei affinia in unius annuli gemma ſolerter expreſſit , ut memorat Galenus .

Verum Enumeratio illa non parum induſtriæ deſiderat , & ea in re ceteris ætatis ſuæ Oratoribus longe antecelluit Edmundus Augerius , vir dicendi peritiſſimus , de quo ſingulare illud memoratur . Cum aliquando , magno , ut ſolebat , Ordinum omnium concurſu ad populum verba faceret , jamque ad perorationem perventum eſſet , adfuit repente Galliæ Rex Henricus tertius . Eo ingreſſo cœpit Orator per ſua veſtigia recurrens , quæ antea fuſius dixerat in pauca contrahere , idque tam apto rerum ordine , tamque mirifica varietate verborum , ut qui aderant permulti graves viri , & eloquentia bene verſati , hoc demum perfecti oratoris opus difficillimum ac præſtantiſſimum eſſe uno ore judicaverint .

2. Quæ diſperſe difuſeque dicta ſunt , ita ſummatim enumerabis , ut ea cum novo aliquo pondere dicantur , figu-

figuriſque illuminentur, & ornentur ſententiis; ne ſcilicet videatur *crambe repetita*, inquit Satyricus, ſi nimis jejuna ſit, nudaque repetitio. Vide quam ſententioſa ſit, quam referta rebus & verbis Anacephaleoſis illa, qua Ajax apud Ovidium, ſuam contra Ulyſſem & pro ſe orationem ita concludit:

Nec Clypeus vaſti * cælatus imagine mundi
Conveniet timidæ, natæque ad furta ſiniſtræ.
Debilitaturum quid te petis, improbe, munus?
Quod tibi ſi populi donaverit error Achivi,
Cur ſpolieris, erit, non cur metuaris ab hoſte:
Et fuga qua ſola cunctos, tardiſſime, vincis,
Tarda futura tibi eſt, geſtamina tanta trahenti.
Adde quod iſte tuus tam raro prælia paſſus,
Integer eſt Clypeus; noſtro, qui tela ferendo,
Mille patet plagis, novus eſt ſucceſſor habendus.
Denique quid verbis opus eſt? Spectemur agendo:
Arma viri fortis medios mittantur in hoſtes:
Inde jubete peti, & referentem ornate relatis.

* *Orbem terrarum in Achillis Clypeo fuiſſe cælatum narrat Homerus.*

---

§. II.

De Affectuum Commotione.

Altera Perorationis pars, munuſque alterum eſt affectuum concitatio, quod quidem ita proprium eſt illius, ut propterea Peroratio *Sedes affectuum* a magiſtris artis appelletur, quod nempe in eo potiſſimum loco debeat Orator omnia orationis vela pandere, omnes eloquentiæ fontes aperire, & auditorum animis quaſi faces, ſtimuloſque ſubjicere.

Quomodo concitari poſſunt affectus in Peroratione?

R. Concitantur per amplificationem, quæ eſt gravior quædam ac vehementior affirmatio, ad permovendum valde idonea. Vide quæ ſupra fuſe præcipimus de Amplificatione.

Quinam præcipue motus ciendi ſunt in Peroratione?

R. Varii, pro variis dicendi generibus. In panegyrico ciendi ſunt motus amoris, admirationis, æmulationis, lætitiæ. In vituperatione exercitandum eſt odium, invidia, contemptus. In deliberationibus ſpem, confiden-

fidentiam, timorem commovebis. In judiciis vero omnia concurrunt, amor, odium, indignatio, miſericordia.

In hac potiſſimum parte incredibilem quamdam admirationem habuit eloquentia Ciceronis, qui dum peroraret, non incendebat modo judices, & auditores; ſed ardere ipſe quodammodo videbatur, ac præſertim quando concitanda erat erga reos commiſeratio: ita ut non raro quemadmododum ipſe de ſe loquitur, *plangore & lamentatione forum pererando compleverit.* Quapropter ſi forte aliquando plures Oratores pro eodem homine dicerent, Ciceroni Peroratio relinqui ſolebat, ut ipſe ita teſtatur libro de Oratore: *Quid ego de miſerationibus loquar? quibus eo ſum uſus pluribus, quod etiamſi plures dicebamus, Perorationem tamen mihi omnes relinquebant: in qua ut viderer excellere, non ingenio, ſed dolore aſſequebar.*

Satis hoc indicat Peroratio Milonianæ, ubi ſic ait: *Sed finis ſit: neque enim præ lacrymis jam loqui poſſum, & hic ſe lacrymis defendi vetat ....* Et in eadem oratione: *Me quidem, judices, exanimant & interimunt hæ voces Milonis, quas audio aſſidue, & quibus interſum quotidie.* Itemque pro Rabirio * Poſtumo; *Sed jam, quoniam, ut ſpero, fidem quam potui, tibi præſtiti, Poſtume, reddam etiam lacrymas quas debeo ... Jam indicat tot hominum fletus quam ſis charus tuis, & me dolor debilitat. includitque vocem.*

* *Poſtumus ſine adſpiratione contra etymologiam, ita Aldus & lapides antiqui.*

Eadem concitandæ commiſerationis arte perfidus ille Sinon Æneid. 2. ſuam ad Priamum & Trojanos veteratoriam orationem ita concludit:

Quod te per ſuperos, & conſcia numina veri,
Per, ſi qua eſt, quæ reſtat adhuc mortalibus uſquam
Intemerata fides, oro: miſerere laborum
Tantorum, miſerere animi non digna ferentis.

Vide etiam quam plena ſit affectuum, quamque, ut ita loquar, flexanima apud Ovidium Ulyſſis peroratio, qua Achillis arma tandem impetravit, & Ajacem, doloris ac repulſæ impatientem, ad mortem adegit:

At vos; o proceres, vigili date præmia veſtro,
Proque tot annorum curis, quos anxius egi,
Hunc titulum meritis penſandum reddite noſtris.

Jam

Jam labor in fine eſt, * obſtantia fata removi,
Altaque, poſſe * capi faciendo, Pergama cepi.
Per ſpes nunc ſocias, caſuraque mœnia Troum,
Perque Deos oro, quos hoſti nuper ademi;
Per ſi quid ſupereſt quod ſit ſapienter agendum.
. . . .
Eſte mei memores, aut ſi mihi non datis arma,
Huic date: & oſtendit ſignum fatale Minervæ.

** Palladium hoc eſt Palladis ſimulacrum in arce Trojana capiendo.*

** Dum feci ut Troja capi poſſet, eam cenſendus ſum cepiſſe.*

Quænam ſunt præcipuæ virtutes Perorationis?

R. Duæ. 1. Ut ſit vehemens ad permovendos animos. 2. Ut ſit brevis; quia, ut obſervat Tullius, *lacrymæ cito areſcunt, & animorum incendia celeriter reſtinguuntur.*

Ex his, quæ hactenus dicta ſunt, ſatis liquet, quantum in Peroratione momenti ſit ad eloquentiam. Unde ſcite admodum dicebat magnus ille Galliarum rex, idemque optimus ingeniorum ſpectator Henricus IV. non aliunde ſe melius præſtantem Oratorem dignoſcere, quam ex Peroratione. Nam etiam indiſerti homines, artis beneficio ſæpe exordiuntur eleganter, atque aliquandiu in orationis ſuæ curſu feliciter provehuntur. Sed poſtquam deventum eſt ad Epilogum, ubi vel maxime requiritur vis orationis, ibi penitus elangueſcunt, & omni motu animorum atque impetu, tamquam vento naves, deficiuntur. Ne quid igitur hujuſmodi uſuveniat nobis, ita in elucubrando Exordio, ceteriſque elucubrandis verſabimur, ut ſubinde cogitemus quem exitum habitura ſit oratio, & qua denique porta ſit nobis exeundum.

Finis Libri Tertii.

ARTIS

ARTIS RHETORICÆ

LIBER QUARTUS.

DE DIVERSIS Orationum generibus.

TAmetſi quæ de inventione, Diſpoſitione, & Elocutione fuſius diſputata ſunt a nobis hactenus, ad quodlibet argumenti genus facile poſſint accommodari; tamen quo res ſit expeditior & cuilibet magis in promtu, de variis Orationum generibus particulatim tradenda nobis eſſe præcepta judicavimus. Neque vero ſatis eſſe cenſuimus, generatim atque univerſe indicare fontes, unde manat omnis oratio; niſi etiam ſingula itinera, ſingulaſque vias indicare ſigillatim aggrederemur.

Omnes itaque quæ haberi poſſunt orationes, ad tria dicendi genera revocantur; nempe ad demonſtrativum, deliberativum, & judiciale. Ad genus demonſtrativum pertinent 1. Oratio panegyrica: 2. Oratio natalitia, ſeu Genethliacon; 3. Epithalamium, ſeu Oratio nuptialis; 4. Oratio funebris; 5. Gratiarum actio; 6. Epinicium, & Oratio gratulatoria. Ad genus deliberativum revocantur ſuaſio, diſſuaſio, hortatio, commendatio. Ad judiciale ſpectant defenſio, & accuſatio. De ſingulis hiſce orationum generibus enucleate videamus.

CAPUT PRIMUM.

De Orationibus, quæ pertinent ad genus demonſtrativum.

§. I.

De Oratione Panegyrica.

UNdenam nomen ſuum traxit Panegyricus?

R. Panegyricæ orationes propriæ dicebantur illæ, quæ magno apparatu habebantur olim in panegyri, hoc eſt in publico ſolemnique Græcorum undique convolantium cœtu, ſive ad ludos faciendos, ſive ad ſacra, nundinaſque in aliquo emporio celebrandas. Harum porro orationum initium quo ſplendidius eſſet, ſumi ſolebat a laude Numinis illius, qui ludis præeſſe credebatur, ut Olympii Jovis in ludis Olympicis, Apollinis in certamine Pythico. Deinde ſequebatur laus gentis vel urbis, ubi ludi celebrabantur. Denique Principes, vel Magiſtratus qui certamini præerant, pugiles qui decertaverant, ac præſertim victores, qui præmia tulerant, plena manu laudabantur.

[ἄγυρις, cœtus, πανήγυρις, cœtus univerſalis.]

Hæc erat ratio veterum illarum orationum, quæ habebantur in panegyri. Sed poſterioribus temporibus non illæ ſolum vocatæ ſunt Panegyricæ, quæ ſolemnibus in ludis dicerentur; ſed illæ etiam quæ in nobili quopiam conſeſſu, qualis eſt Senatus, in Principum laudem habebantur.

---

§. II.

De inventionibus & fontibus Panegyrici.

QUænam ſeries ſervari ſolet in Panegyrico?

R. Duplex; artificialis nempe, & naturalis. Servatur ſeries artificialis, cum indiſcriminatim confuſo temporis ordine, omnia ad certa quædam capita ex arte revocamus: v. g. ſi quis veteris, ſeu majoris Catonis laudes ad tria hæc referat capita, quod fuerit optimus Senator, optimus Orator, optimus Imperator. Simili ratione Tullius in Maniliana, Pompeii laudes refert ad ſcientiam rei militaris, ad virtutem, ad auctoritatem, & ad felicitatem. Sic etiam Q. Curtius

Curtius Alexandrum M. laudat ex hoc duplici capite, virtute ſcilicet & fortuna: *Fatendum eſt*, inquit, *cum plurimum virtuti debuerit, plus debuiſſe fortunæ, quam ſolus omnium mortalium in poteſtate habuit*. Hic porro artificialis ordo longe plus habet artis & ingenii, quam ordo naturalis.

Quænam eſt ſeries naturalis?

R. Series naturalis ea dicitur, in qua hiſtoriæ ac temporis ordo ſervatur. Hæc autem ſeries dividitur in tria tempora; illud quod vitam anteceſſit; illud quo quis vixit; & ſi naturæ conceſſerit, illud quod mortem eſt conſecutum. Triplex illud tempus, ſed inverſo ordine, adhibet Æneas, in ſua illa egregia ad Didonem oratione, Æneid. 1.

. . . . Quæ te tam læta tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?

Ecce tibi tempus ante vitam:

O ſola infandos Trojæ miſerata labores.

Ecce tibi tempus vitæ.

In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Luſtrabunt; convexa polus dum ſidera paſcet:
Semper honos, nomenque tuum, laudeſque manebunt.

En tibi tempus, quod mortem erat conſecuturum. Hunc naturalem ordinem veteribus ſatis placuiſſe video. Hunc perſæpe adhibuerunt Iſocrates & Tullius. Hunc ferme uſurpavit Plinius in nobili illo Trajani Panegyrico: nam illius laudationem orditur ab adoptione, temporis ordinem fere ſervans, & ad tertium uſque Conſulatum perducit. Utinam vero ſerius habita fuiſſet pulcherrima illa laudatio, ut reliquam etiam optimi Imperatoris vitam haberemus. Cum enim in tertio, ut diximus, Trajani Conſulatu ſiſtat Plinius, nihil prorſus in illo legas de * Decebalo victo, unde Dacici nomen retulit Trajanus, quod quartu Conſulatu contigit: nihil de tot aliis rebus præclare ab eo geſtis. Quæ vero Plinius refert, etiamſi non magnum belli ducem oſtendant Trajanum, quia nondum ejus ductu bellum fuerat geſtum; tamen ſigna ſunt, ex quibus magnum olim belli ducem fore liquido conjici poterat. Verum qua parte nos deſtituit Plinius, alii Panegyriſtæ, ſed aliis in Imperatoribus, exemplo eſſe poterunt: ut e Latinis Mamertinus, aliique qui cum eo pariter ſolent excudi. Nec plane aſpernandus Ennodii

* *Decebalus fortis & induſtrius Dacorũ rex qui diu fuit Romanorũ terror.*

dii Ticinenſis Epiſcopi Panegyricus dictus Theodorico Gothorum Regi.

E Græcis adeundus Julianus, orationibus duabus in laudem Conſtantii Imp. Juvabunt quoque plurimum Latinorum Poetarum Panegyrici: ut ille Tibulli ad Meſſallam libro 4. item ſeu Ovidii, ſeu Lucani ad Calpurnium Piſonem. Quibus adde Panegyricos Claudiani, Sinodii, & aliorum.

Hic naturalis ordo perfacilis eſt, ſed vulgaris ac plerumque languidus, niſi verborum, ſententiarumque floribus aſpergatur, & acutis excitetur ſententiis; uti factum a Plinio in ſuo illo eximio Panegyrico, in quem, tamquam in eximium exemplar intueri poterimus.

---

§. III.

De tempore quod ortum anteceſſit.

Q*Uid laudare poterit Orator in illo primo tempore?*

R. Tria, nempe genus, patriam, & auguria, ſi qua forte pueri natalem horam præceſſerint.

Quomodo laudari quis poterit a genere?

R. Si genus ſit illuſtre, laudabis a ſplendore natalium, majorumque rebus geſtis, quæ ſunt quædam virtutis quaſi ſemina, in nobilium animis inſita. Dices majorum virtutem in eum, quem laudas, cum ſanguine pariter fuiſſe tranſmiſſam, juxta decantatum illud Horatii verbum: *Fortes creantur fortibus*. Dices filios impreſſis majorum veſtigiis inſiſtere ſolere. Hinc illud Claudiani:

——— Nobilitas cunctis exordia pandit
Laudibus, atque omnes redeunt in ſemina cauſſæ.

Hinc Maro magnifice laudat Camertem, Æneid. 12.

Cui genus a proavis ingens, clarumque paternæ
Nomen erat virtutis, & ipſe acerrimus armis.

Hinc etiam Julius Cæſar ſuam a Venere repetebat originem; M. Antonius ab Hercule. *Galli ſe a * Dite patre prognatos prædicabant*, inquit Cæſar Commentariorum libro 6. Ex hac filiorum cum parentibus innata ſimilitudine, jure miratur Martialis ebrioſi Baſſi filiam aquam potare:

Miror, quod Baſſi filia potat aquam.

Quid facto eſt opus, ſi is qui laudatur, obſcuro genere natus ſit?

R. Lo-

* *Ditis nomine non Plutonem, ſed Jovem ipſum intelligebant.*

R. Locum habere poterit illud Minutii Felicis in Octavio: *Omnes pari ſorte naſcimur, ſola virtute diſtinguimur*. Vel illud Velleii Paterculi: *Optimus quiſquo nobiliſſimus*. Dices quoque cum Seneca: *Non facit nobilem, atrium plenum fumoſis imaginibus. Nemo in noſtram gloriam vixit; nec quod ante nos fuit, noſtrum eſt. Animus facit nobilem, cui ex quacumque conditione, ſupra conditionem licet ſurgere*. Uſurpabis *Metam.18.* tritum illud alterius Senecæ: *Qui genus laudat ſuum, aliena laudat*. Nihil etiam magis pervulgatum quam effatum illud Ulyſſis, in certamine cum Ajace:

Et genus, & proavos, & quæ non fecimus ipſi,
Vix ea noſtra voco.

Cui plane ſimillimum eſt quod ait Juvenalis Sat. 8.

Malo pater tibi ſit * Therſites, dummodo tu ſis
* Æacidæ ſimilis, Vulcaniaque arma capeſſas;
Quam te Therſitæ ſimilem producat Achilles.
. . . .
Majorum primus quiſquis fuit ille tuorum,
Aut paſtor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

** Therſites, omniū qui ad obſidionem Trojæ navigaverant animo & corpore deformiſſimus.*

** Achillis qui fuit Æaci nepos, & qui armis a Vulcano fabricatis mira edidit facinora.*

Denique ne generis humilitas quidquam de laudibus deterat, erunt in promtu communia hæc exempla. 1. Auguſtum patre avoque argentario natum eſſe, ut nonnulli voluere; proavum vero habuiſſe libertinum: avum autem maternum fuiſſe piſtorem Ariciæ; quod illi non ſemel exprobravit Antonius teſte Suetonio. 2. Agathoclem Siciliæ regem patre figulo natum, teſte Juſtino. 3. Ptolomæum primum Ægypti regem, a quo ſucceſſores omnes dicti ſunt *Ptolomæi*, e gregario milite nomine *Lago* fuiſſe prognatum.

4. Magnum illum Arſacem, primum Parthorum regem, unde item *Arſacidæ* dicti ſunt, obſcuris omnino natalibus ortum fuiſſe.

5. Demoſthenis patrem, gladiorum fabrum fuiſſe. Quo alludit Juvenalis, cum ait Satyra 10.

Dis ille * adverſis genitus, fatoque ſiniſtro,
Quem pater ardentis maſſæ fuligine lippus
A carbone & forcipibus, gladioſque parante
Incude & * luteo Vulcano ad rhetora miſit.

** Demoſthenes, qui ſibi veneno mortem inferre coactus eſt, ne in hoſtium manus incideret.*

** A lutoſa & fuliginoſa fabri officina.*

Erit etiam in promtu magnifica illa Tullii vox cum contemtim *novus Arpinas* appellaretur, *Ego*, inquit, *meis majoribus virtute mea præluxi*. Denique poterit uſurpari quoque ingenioſum illud dictum Iphicratis, qui

ex ſutoris filio, ob ſummam rei militaris peritiam, factus Athenienſium exercitus Imperator, invido cuidam generis ignobilitatem exprobranti falſe reſpondit: *Meum genus a me incipit: tuum in te deſinit. Meorum primus ego ſum; tu tuorum ultimus.*

Quomodo ducitur laus a patria?

R. Si ea illuſtris fuerit, viriſque inſignibus nobilitata, hoc ipſum in laude poni ſolet. Hunc laudationis fontem non ignoravit Virgilius, cum ait de Didone:

* *Æneæ.* Multa * viri virtus animo, multuſque recurſat
Gentis honos.

Quid facto eſt opus, ſi patria ſit ignobilis, & obſcura, vel etiam infamis?

R. 1. Uſurpabis memorabile illud Anacharſis verbum, qui cum natus eſſet in Scythia, & a Græco neſcio quo *Barbarus & Scytha* contemtim appellaretur, perquam ingenioſe reſpondit: *Mihi quidem patria probro eſt, tu vero patriæ.*

2. Dices cum Juvenali, tametſi adeo pervulgata eſſet Abderitarum ſtupiditas, ut etiam in communi proverbio verſaretur; unde Martialis: *Abderitanæ pectora plebis habes*: tamen Abderitam fuiſſe Democritum, Phyſicum illum ſubtiliſſimum, naturæque venatorem acerrimum,

—— Cujus prudentia monſtrat
Summos poſſe viros, & magna exempla daturos,
Vervecum in patria, craſſoque ſub aere naſci.

3. Juvabit etiam illud Claudiani, de laudibus Stiliconi.

Lectos ex omnibus oris
Evehis, & meritum, numquam cunabula quæris;
Et qualis, non unde ſatus.

4. Faciet quoque mirum in modum illa Auſonii ſententia de Severo Imperatore, qui natus erat in Africa:

Punica origo illi; ſed qui virtute probaret
Non obſtare locum, dum valet ingenium.

Quomodo laudari quis poterit ab auguriis & ſignis, quæ illius ortum anteceſſerunt?

R. Si quid forte ſingulare contigerit, quo pueri futura claritas & amplitudo quomodocumque portendi videatur, id ſolerter in laude ponendum erit. Hujuſmodi eſt fax illa, quam Hecuba prægnans utero geſtare

ſtare ſe ſomniavit. Ejuſmodi eſt etiam vitis illa, quam in ſomnio vidit Aſtyages, quæ palmitibus Aſiam obumbraret; unde Cyri magnitudinem præſagiri ab ariolis reſponſum eſt. Id genus eſt etiam illud examen apum, quod in naſcentis vel vagientis Ambroſii labris conſcendiſſe dicitur. His adde quod de mirabili Divi J. B. ortu narrant ſacræ Paginæ. Nec ommittenda eſt orbicularis illa flamma, quæ naſcente Joanne Pico Mirandulano, qui poſtea eruditionis quoddam portentum fuit, ſupra caput matris parientis viſa eſt, & mox evanuit.

---

§. IV.

De iis, quæ in vita ipſa laudari poſſunt.

QUænam in hominis vita laudem præcipuam merentur?

R. Tria hæc in primis, virtutes, ſcientiæ, & artes.

Quænam virtutes ſunt vel maxime celebrandæ?

R. Primum, ut par eſt, locum obtinet religio, pietaſque in Deum, in Parentes & Patriam. Ex hoc capite ſuam ipſius commendationem exorditur Æneas, 1. Æn.

Sum pius Æneas, raptos qui ex hoſte Penates
Claſſe veho mecum.

Secundum locum ſibi jure vindicant clementia, moderatio atque juſtitia. Ex primo capite Cæſarem mirifice commendat Tullius pro Marcello: *Animum vincere, iracundiam cobibere, victoriam temperare, adverſarium nobilitate, ingenio, virtute præſtantem, non modo extollere jacentem, ſed etiam amplificare ejus priſtinam dignitatem; hæc qui faciat non ego cum ſummis viris comparo, ſed ſimillimum Deo judico.* De hac eadem clementia ſic Antoninus Imperator ad Fauſtinam cunjugem: *Non enim quidquam eſt, quod Imperatorem Romanum melius commendet gentibus, quam clementia. Hæc Cæſarem Deum fecit. Hæc conſecravit Auguſtum.*

3. Laudabitur liberalitas atque beneficentia, qua nimirum una reges ac principes propius ad Deum poſſunt accedere. Commendabitur aurea illa Scytharum

Q. Curtius lib. 7.

legati ad Alexandrum vox : *Si Deus es , tribuere hominibus beneficia debes , non ſua eripere.* Celebrari quoque poterit facilitas ac liberalitas Imperatoris Titi, qui nihil cuiquam , quod concedi fas eſſet , abnuebat , *negans*, inquit Svetonius , *oportere quemquam a Principe triſtem diſcedere* . Cum vero aliquando inter cœnandum , diem illum beneficio vacuum abiiſſe meminiſſet , converſus ad amicos: *Amici*, inquit , *diem perdidi*. Adeo ſcilicet Principibus vitam ad benemerendum de mortalibus datam exiſtimabat : proindeque ſummis æque ac infimis carus adeo fuit , ut *humani generis deliciæ* merito diceretur .

Uſurpari etiam poterit aurea illa Virgilii ſententia, Æneid. 6. ſepoſitum quemdam apud Elyſios eſſe locum iis omnibus , qui erga alios fuere benefici:
Quique ſui memores alios fecere merendo.

Denique celebrabitur fortitudo in adeundis periculis, & in laboribus ſufferendis ; magnitudo animi excelſi & invicti nihil extimeſcentis; conſtantia fideſque in promiſſis; prudentia in conſiliis capiendis , celeritas in exequendis ; in adverſis vero æquanimitas & robur mentis ſemper imperterritæ .

Atque ut huic capiti aliquando finem imponamus , nullius unquam virtutem ſplendidius ac magnificentius fuiſſe laudatam exiſtimo , quam Catonis virtutem , ad quam unam certatim celebrandam ſumma quæque ingenia conſpiraſſe quodammodo videntur . Ac primum quidem audi Paterculum libro 2. *Homo* inquit , *virtuti ſimillimus , & per omnia ingenio Diis , quam hominibus propior , qui numquam recte fecit, ut facere videretur, ſed quia aliter facere non poterat .* * Audi deinde Salluſtium in bello Catilinario: *Cato non divitiis cum divite ; neque factione , cum factioſo ; ſed cum ſtrenuo , virtute ; cum modeſto , pudore ; cum innocente , abſtinentia certabat : eſſe quam videri bonus malebat . Ita quo minus gloriam petebat , eo magis aſſequebatur .* Duobus hiſce illuſtribus præconiis addito tria hæc non minus illuſtria: Virgilianum , Æneidos 8.

Secretoſque pios; his dantem jura Catonem.

Horatianum :

Et cuncta terrarum ſubacta ,
Præter atrocem animum Catonis.

Et illud æque ſplendidum eidem Catoni datum a Lucano;

** Duo fuere Catones ambo virtutibus , & antiquæ ſeveritatis laude clari. Primus fuit Cato Cenſorius. Secundus fuit ejus Nepos dictus Uticenſis , quia Uticæ in Africa ſeipſe interemit .*

Victrix cauſa Diis placuit; ſed victa Catoni.

Quomodo laudari quis poteſt a ſcientiis, & artibus?

R. Ex duplici capite. 1. Si liberalium artium diſciplinis ſit inſtructus is, qui laudatur. 2. Si ſaltem literis & artibus faveat & patrocinetur. Ex hoc poſteriori capite Imperatorem Trajanum magnifice celebrat Juvenalis Satyra 7.

Et ſpes, & ratio ſtudiorum in Cæſare tantum,
Solus enim triſtes hac tempeſtate Camœnas
Reſpexit.

---

§. V.

De corporis & fortunæ laudibus.

QUænam res laudantur in corpore?

R. Laudantur in corpore pulchritudo, robur, & ſanitas, & his ſimilia. Qui hæc habuerit, laudabitur quod bene ſit illis uſus: Qui non habuerit, quod ſapienter caruerit: Qui amiſerit, quod tulerit moderate.

Eſt autem pulchritudo, apta compoſitio, & figura membrorum, cum omnes corporis partes inter ſe, cum quodam lepore, & coloris ſuavitate conſentiunt. Sunt autem pulchritudinis genera duo, inquit Tullius; unum virile, quam *dignitatem* dicimus; alterum muliebre, quam *venuſtatem* appellamus. Ad corporis dignitatem pertinent expreſſæ quædam, & ingenitæ corporis notæ, ut in * Seleucidis, Anchora, in Auguſto, Capricornus; in Spartana Thebanorum familia, Lancea, ut refert Dio.

* *Seleucidæ Syriæ reges 21. Sic dicti a Seleuco, uno ex Alexandri M. ducibus, qui fuit primus Syriæ Rex.*

Cur caduca hæc, & plerumque etiam noxia corporis bona laudantur in homine?

R. Laudantur, 1. Quia, licet in ſe veram laudem non habeant, quæ debetur uni virtuti; tamen virtus in eorum uſu atque moderatione vel maxime cernitur. 2. Quia formæ dignitas eſt optimæ mentis indicium, & ſimulacrum quoddam, ac flos quodammodo virtutis. Unde non inſcite dictum eſt ab Eumenio in Panegyrico Conſtantini M. *Naturam ipſam magnis mentibus domicilia magna metari, & ex vultu hominis decoreque membrorum, colligi poſſe quantus cœleſtis ſpiritus intrarit habitator.*

3. Quia corporis decor eſt muta quædam commendatio, & ut eleganter ajebat Carneades, *Regnum * abſque Satellitio.*

* Ἀδορυφόρητος βασιλεία.

Gra-

Gratior, & pulchro veniens in corpore virtus
Adjuvat ....

Inquit Maro. Hinc eſt, quod olim populi bene multi, & in primis Æthiopes, Indique, in dandis Imperiis, proceritatem, ac pulchritudinem ſpectare ſolebant, ut narrat Ariſtoteles; graviterque multatus fuit olim a Lacedemoniis Archidamus rex, quod exiguam duxiſſet uxorem. Querebantur enim *non* * *reges*, *ſed regulos* ex hoc conjugio procreatum iri. 4. Quia pulchritudo eſt veritatis non ſolum indicium, ſed etiam adjumentum. 5. Denique cum vel in ipſis ſacris literis prædicetur David, ut *pulcher aſpectu*, *& facie decora*; quid ſane mirum, ſi a Cornelio Nepote laudetur Alcibiades *ut ætatis ſuæ formoſiſſimus*? Si ex hoc eodem capite commendetur a Plutarcho Scipio Africanus; & ſi de Theodoſio M. dixerit Pacatus: *virtus tua meruit Imperium ſed virtuti addixit forma ſuffragium. Illa præſtitit ut oporteret te Principem fieri: hæc ut deceret.*

* *οὐ βασιλέας, ἀλλὰ βασιλίσκους.*

Quod ſi ſubturpiculus forte fuerit vel deformis is qui laudatur, tunc ſane corporis vitium egregiis animi dotibus ſolerter compenſabis. Confugies ad illud Ovidianum:

* Si mihi difficilis formam natura negavit;
Ingenio formæ damna rependo meæ.

* *Sapho ad Phaonem.*

Dices deformem fuiſſe Socratem, cæcum Homerum, coclitem ſeu altero oculo captum Philippum Alexandri magni patrem, itemque Hannibalem. Unde Juvenalis:

* Cum Getula Ducem portaret bellua luſcum.

* *Elephas e Getulia Libycæ parte.*

Fluxam & caducam formæ fragilitatem, quæ propediem defloreſcit, verbis exaggerabis; unde Socrates ingenioſe ajebat illam eſſe *brevem tyrannidem*. Neque fragilem modo dices, ſed etiam rem eſſe plerumque pernicioſam, præcipitem, lubricam & periculoſæ aleæ plenam docebis. Unde feſtive Petrarcha vocat illam *velum oculis*, *pedibus laqueum*, *viſcum alis*. Poſtremo addere poteris cum Petronio: *Raram facit mixturam cum ſapientia forma*; & cum Ovidio, primo faſtorum: Faſtus ineſt pulchris, ſequiturque ſuperbia formam.

Cum Martiali, laſciviam eſſe perſæpe illius comitem:
Inſignis forma nequitiaque puer.

Cum vaniſſimo illo milite apud Plautum: *Nimia eſt*

mi-

miſeria pulchrum eſſe hominem nimis. Sed in primis diceſ cum Juvenali Sat. 10.

Sed vetat optari faciem Lucretia, qualem
Ipſa habuit: cuperet Rutilæ * Virginia gibbum
Accipere, atque ſuam Rutilæ dare. Filius autem
Corporis egregii miſeros trepidoſque parentes
Semper habet, rara eſt adeo concordia formæ
Atque pudicitiæ.

* *Virginia virgo formoſiſſima, ne in poteſtatem veniret Appii Claudii Decemviri, a Patre fuit interemta.*

Jam vero de ſanitate corporis ſat eſto, ne longi ſimus, aureum illud ejuſdam Juvenalis dictum Sat. 10. Orandum eſt, ut ſit mens ſana in corpore ſano.

Quænem ſunt fortunæ bona?

R. Honores & divitiæ.

Quomodo commendari quis poterit ab honoribus?

R. Bifariam, ſi nempe illos promeritus fuerit, beneque illis fuerit uſus. Hinc acute omnino ſuum Trajanum laudat Plinius, quod meruerit honores, antequam fuiſſet illos adeptus: *Soli*, inquit, *contigit tibi, ut pater patriæ eſſes, antequam fieres*. 2. Si & meruerit ſimul & ſpreverit, quemadmodum magnanimus ille Frontinus, quem cum Rufo ita comparat Plinius in epiſtolis: *Uterque*, inquit, *ad gloriam pari cupiditate, diverſo itinere contendit. Alter* (Rufus) *cum expetit debitos titulos: alter* (Frontinus) *cum mavult videri contemſiſſe*.

Quomodo commendari quis poteſt a divitiis?

R. 1. Si poſſideat, non poſſideatur. 2. Si ſint honeſtis laboribus partæ. 3. Si iis utatur, non ad pertruendas voluptates; ſed vel ad uſus vitæ honeſtos, vel ad juvandos amicos, vel ad egenorum inopiam ſublevandam; ut Trajanus, de quo ita Plinius: *Nihil magis tuum credis, quam quod per amicos habes*. Non vero quemadmodum aut luxurioſi perditique Nepotes, aut avari:

Aut qui divitiis ſoli incubuere repertis,
Nec partem poſuere ſuis: quæ maxima turba eſt. *Æneid. 6.*

Quod ſi fortunæ bonis caruerit is, quem laudas, confugies ad tritos illos communeſque locos, blandientis fortunæ munera potius eſſe in malis, quam in bonis numeranda; caduca ſemper hæc eſſe, non virtutis & ingenii, ſed incertæ ſortis, & temporum munera; infelicitatis genus eſſe, ſemper eſſe felicem. Uſurpabis aureum illud verbum: * *Neſcio quomodo bonæ mentis ſoror eſt paupertas*. Amplificabis Horatianum illud:

* *Petron.*

Aurum

Aurum irrepertum & ſic melius ſitum cum terra celat.
Dices denique cum Juvenali:
Si fortuna volet, fies de Rhetore Conſul:
Si volet hæc eadem, fies de Conſule Rhetor.

---

§. VI.

De tempore illo, quod mortem ſubſequitur.

SUpereſt nunc tempus ultimum, cujus in primis habenda eſt ratio. Ut enim docet D. Ambroſius: *Ante mortem nulla eſt perfecta laudatio; neque quiſquam in hac vita poteſt definito præconio prædicari, cum poſteriora ejus incerta ſint.*

Quænam res in ultimo tempore laudari poſſunt?

R. Duæ. 1. Quæ in ipſa morte. 2. Quæ ſub ipſum mortis tempus contigere.

Quid in ipſa morte conſiderare potiſſimum debet Orator?

R. Duo; genus nimirum, & cauſſam mortis: Genus, ſi quis pie ac fortiter obierit, ut ſapientem ac probum decet: Cauſſa vero laudabitur, ſi nempe vel pro patria pugnans occubuerit: *Dulce enim ac decorum eſt pro patria mori*, inquit Horatius: vel ſi pro tuenda religione mortem occubuerit, ut Chriſti Martyres ſanctiſſimi: vel denique ſi honeſtis animi corporiſve laboribus & curis ſibi ipſe mortem acceleraverit.

Quænam poſt mortem conſideranda ſunt?

R. Tria hæc ſpectari ſolent. 1. Pompa funebris, & Honores habiti mortuo: ut quod Ariſtoteli ſtatua fuerit erecta cum inſcriptione hujuſmodi: *Ariſtoteles Philoſophorum optimus*; vel quod uni Demetrio Phalereo ſtatuæ trecentæ & ſexaginta fuerint Athenis poſitæ; vel quod Gorgiæ Leontino, non aurata, ut ceteris, ſed aurea ſtatua fuerit erecta. 2. Spectatur bonorum mœror & luctus. Quo refer illa Mopſi apud Maronem Eccl. 5.

Non ulli paſtos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina; nulla neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones
Interitum, monteſque feri, * ſilvæque loquuntur.

Sed nihil in hoc genere comparandum cum incredibili inſolitoque omnium ordinum luctu & acerbiſſima militum comploratione poſt Alexandri mortem; quod elo-

* *Silvæ cum I. non Y. ita veteres omnes lapides & libri.*

eloquentiſſime deſcribit Curtius lib. 10. *Suprema hæc vox regis fuit, & paullo poſt extinguitur. Ac primo ploratu lamentiſque, & planctibus tota regia perſonabat; mox velut in vaſta ſolitudine omnia triſti ſilentio muta torpebant, ad cogitationes quid deinde futurum eſſet dolore converſo. Nobiles pueri cuſtodiæ corporis ejus aſſueti nec doloris magnitudinem capere, nec ſe ipſos intra veſtibulum regiæ retinere potuerunt, vagique ac furentibus ſimiles totam urbem luctu ac mœrore compleverunt, nullis queſtibus omiſſis, quos in tali caſu dolor ſuggerit ...... Nec poterant victi a victoribus in communi dolore diſcerni, Perſæ juſtiſſimum ac mitiſſimum domirum, Macedones optimum ac fortiſſimum regem invocantes, certamen quoddam mœroris edebant. Nec mæſtorum ſolum, ſed etiam indignantium voces exaudiebantur; tam viridem & in flore ætatis fortunæque, invidia Deorum ereptum eſſe rebus humanis. Vigor ejus & vultus educentis in prælium milites; obſidentis urbes, evadentis in muros, fortes viros pro concione donantis, occurrebant oculis.* * Anno ætatis 33.

*Perſæ, comis more ſuo detonſis, in lugubri veſte cum conjugibus ac liberis, non ut victorem & modo hoſtem, ſed ut gentis ſuæ juſtiſſimum regem, vero deſiderio lugebant .... Ad Darii quoque * matrem celeriter fama perlata eſt. Abſciſſa ergo veſte qua induta erat, lugubrem jumſit; laceratiſque crinibus, humi corpus abjecit ..... ad ultimum dolori ſuccumbit, obvolutoque capite, accidentes genibus ſuis neptem nepotemque averſata, cibo pariter abſtinuit & luce: quinto, poſtquam mori ſtatuerat, die extincta.* *Siſygambin.

3. Denique ſpectantur filii ſuperſtites relicti, unde levari mortis mœror, damnumque aliquo pacto ſarciri poſſit. Ita D. Ambroſius in funere * Theodoſii magni: *Ergo*, inquit, *tantus Imperator receſſit a nobis? ſed non totus receſſit. Reliquit enim liberos, in quibus eum debemus agnoſcere, & in quibus eum cernimus & tenemus.* Intelligit autem Honorium, & Arcadium, qui patri in Imperio ſucceſſere. *Obiit anno Chriſti 395.

§. VII.

Animadverſiones quædam circa perſonarum laudationem.

Q*Uænam obſervanda ſunt in perſonarum laudatione?*
R. Tria hæc. 1. Ne ad ementitas fictitiaſque laudes

des recurramus, quæ ſcilicet non ſplendorem afferunt orationi, ſed in veris etiam fidem omnino derogare ſolent; ut olim contigit imprudentibus hiſce Poetis, qui verſibus celebrare ve.iti non ſunt hyacinthinas * Stratonices comas, quam non deformem modo, ſed calvam prorſus eſſe nemo neſciebat. Hoc etiam illuſtrare poteris exemplo Liſippi, qui Alexandrum ſapienter effinxit haſtam manu tenentem; Apellem reprehendens, quod eumdem fulminantem depinxiſſet, & ita ſpoliaſſet veris ac propriis inſignibus, & ornaret falſis, quæ nullam apud poſteros fidem eſſent habitura.

** Stratonices Seleuci Syriæ regis uxor.*

2. Cavendum eſt ne, in meliorum cogitationibus, res conſectemur viles, & facta leviora. Ut enim ſcite ajebat * Phavorinus, turpius eſt exigue frigideque laudari, quam graviter vituperari. In magnis tamen viris aliquando etiam res minuſculas commendare operæ pretium eſt. Fecit hoc olim Damis in Apollonio ſuo Tyanæo: eoque nomine reprehenſus, argute reſpondit: *De menſis Deorum * analecta quoque colligi ſedulo debere, ne de illorum ambroſia quidquam depereat.*

** Phavorinus inſignis Philoſophus, Arelate in Gallia natus tempore Hadriani, cui fuit infenſiſſimus.*

** Analecta, Cænarum quiſquiliæ ſub menſā cadentes.*

3. Denique erit hoc obſervandum diligenter, ut non communes ac pervagatas, ſed proprias cujuſque, vel ſaltem cum paucis communes laudes præcipue conſectemur. Quapropter plane ac perfecte perſpecta tibi eſſe debent, quæ propria ſunt illius, de quo agitur. Ut enim optime monet Ariſtoteles, *quomodo laudabimus Athenienſes, ſi lateat nos navale prælium ad Salaminam, vel pugna in Marathone, aliave id genus?* Idemque Ariſtoteles præclare docet propria ſemper eſſe præferenda communibus, eoque Achillem non tam laudari debere, quod ſit ex ſemideis ortus, aut quod ad Ilium militaverit, quæ illi cum Diomede, pluribuſque aliis erant communia, quam quod Hectorem Trojanorum fortiſſimum, & Cygnum Neptuni filium, nulli telo licet penetrabilem interemerit. Hoc in laudando Peleo ſecutus eſt Ovidius Metamorph. 11.

Nam * conjuge Peleus
Clarus erat diva; nec avi magis ille ſuperbit
Nomine quam ſoceri: ſiquidem Jovis eſſe nepotem
Contigit haud uni; conjux Dea contigit uni.

** Peleus Jovis nepos duxit uxorē Thetidem Nerei filiā, ex qua filiū habuit Achillem.*

De perſonarum laudatione ſatis ſuperque dictum a nobis hactenus. Unde intelligi facile poteſt quomodo debeat

debeat inſtitui vituperatio, quippe ubi omnia prorſus debent inverti.

Quoſnam ad imitandum Panegyricos proponere ſibi debet Orator?

3. Adeat 1. Divinum Plinii Panegyricum. 2. Panegyricos Latini Pacati, Nazarii, Eumenii, Claudii Mamertini, atque aliorum qui conjungi illis ſolent. E Græcis vero adeat Iſocratem, Themiſtium atque Libanium.

---

§. VIII.

De rerum rationis expertium laudatione.

Ex iis quæ de perſonarum laudatione dicta ſunt, haud difficilis erit conjectura de iis, quæ quaſi perſona ſunt, uti muta animantia, quæ perſonæ inſtar tractari poſſe monſtrat Virgilius, cum equos Æneæ celebrat a natalibus:

——— Geminoſque jugales
Semine ab ætherio, ſpirantes naribus ignem,
Illorum de gente patri quos Dædala Circe
Suppoſita de matre nothos furata creavit.

2. A corporis dotibus equum Aſcanii laudat idem Virg.

Quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis: veſtigia primi
Alba pedis, frontemque oſtentans arduus albam.

3. A colore & celeritate, Turni equos extollit:
Qui candore nives anteirent, curſibus * auras.

4. Fortitudinem & felicitatem tribuit equo Mezentii, cui nomen erat *Rhœbus*:

——— Hoc decus illi,
Hoc ſolamen erat, bellis hoc victor abibat
Omnibus.

Denique fidem & amorem agnoſcit in Pallantis equo, quem in domini funere lacrymantem inducit:

Poſt bellator equus, poſitis inſignibus, Æthon
It lacrymans, guttiſque humectat grandibus ora.

Quamquam hac in re parum conſentit cum Philoſophis, qui ex animalibus ſolum hominem lacrymari concordiſſime docent. Sed facile ferendus error Virgilii, cum ante illum dixerit Homerus Achillis equos in domini funere fuiſſe lacrymatos; & poſt Homerum,

* *Hiperbole.*

eo-

eodem errore abreptum fuiſſe Suetonium, & Plinium ipſum videamus.

Ex his liquet quomodo etiam laudare poſſis apes cum Virgilio, paſſerem cum Catullo, hortos cum Homero. fontem cum Horatio, cum ait: *O fons Blanduſiæ ſplendidior vitro*. Quia vero urbes, & regiones aliquando publice ab Oratoribus laudari ſolent, de hoc Orationum genere ſpeciatim tractandum eſſe judicamus.

---

§. IX.

De laude urbium ac regionum.

Q*Uomodo laudantur urbes & regiones?*

R. Ex quinque capitibus: 1. A conditoribus urbis. & a primis regionis cultoribus. Hinc Carthaginem laudat Virg. Æneid. 1.

Urbs antiqua fuit (Tyrii tenuere coloni)
Carthago ....

2. Ab antiquitate. Sic olim Athenienſes ſeſe * *aborigenes*, hoc eſt ſine origine, & ab ipſa terra genitos gloriabantur. Ita etiam Arcades *ſe Luna ipſa * antiquiores* fabulabantur. 3 A ſitus amœnitate, ab aeris clementia & ſalubritate, a natura cæli, & ſoli. Quo refer fertilitatem, flumina, fontes, maria, montes, metalla, &c. Ex hoc tertio capite Campaniam breviter, ſed eleganter laudat Florus lib. 1. cap. 16. *Omnium non modo Italia, ſed etiam toto orbe terrarum pulcherrima Campania eſt. Nihil mollius Cœlo; denique bis floribus vernat. Nihil uberius ſolo: ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hoſpitalius mari: hic illi nobiles portus, Cajeta, Miſenus, & tepentes fontibus Bajæ; Lucrinus, & Avernus, quædam maris otia. Hic amici vitibus montes, Gaurus, Falernus, Maſſicus, & pulcherrimus omnium Veſuvius Ætnei ignis imitator: Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculanum Pompeii, & ipſa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas*, Romam, *Carthaginemque numerata*. Hinc etiam præclariſſimum Lugduni ſitum commendabis cum Seneca:

* αὐτόχθονας.
* προσελήνους.

Vidi duobus imminens fluviis jugum,
Quod Phœbus ortu ſemper obverſo videt;
Ubi Rhodanus ingens amne prærapido fluit,
Ararque dubitans quo ſuos fluctus agat,

Ta-

Tacitus quietis alluit ripas undis.

4. Laudabis a ſtructura, quo pertinent templa, arces, ædificia, mœnia, porticus, pontes, theatra, gymnaſia, aquæductus, thermæ, ſtatuæ, plateæ. Ex hoc quarto capite Narbonem magnifice prædicat Sidonius:

Salve * Narbo potens ſalubritate,
Urbe & rure ſimul bonus videri,
Muris, civibus, ambitu, tabernis,
Portis, porticibus, foro theatro,
Delubris, capitoliis, monetis,
Thermis, arcubus, horreis, macellis,
Pratis, fontibus, inſulis, ſalinis,
Stagnis, flumine, merce, ponte, ponto.

* *Narbo Martius, Colonia ex Legione Martia, quæ Galliæ Narbonenſi dedit nomen.*

5. Laudabis ab incolis, qui civitatis velut anima ſunt, & unde verus illius decor effloreſcit. Laudabis ab incolarum frequentia, robore, præſtantia, pietate, a ſtudiis, moribus, rebus geſtis. Hinc Carthaginem pergit celebrare Virgilius Æneid. 1.

Carthago Italiam contra, Tiberinaque longe
Oſtia, dives opum, ſtudiiſque aſperrima belli.

Ex variis hiſce, quos indicavi, fontibus, Syracuſas mirum in modum laudat Tullius Verrina 9. Habes etiam Tarenti laudatiunculam in primo Flori libro, quæ ſic habet: *Tarentum Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam, & Apuliæ, totiuſque Lucaniæ caput, cum magnitudine & muris portuque nobilis, tum mirabilis ſitu.*

---

§. X.
De oratione natalitia ſeu Genethliaca.

Quid eſt oratio Genethliaca?

R. Oratio Genethliaca, quæ etiam Genethliacum, vel Genethliacus appellatur, eſt oratio, qua alicujus dies natalis celebratur.

Quot partes, ſeu capita continet oratio Genethliaca?

R. Quatuor. 1. Continet laudes parentum, atque majorum, quæ jure quodam hæreditario pertinere videntur ad prolem. 2. Spem quam præbet puer vitæ aliquando cum laude peragendæ. 3. Lætitiam & gratulationem de prole feliciter parentibus nata. 3. Vota & preces ad Deum O. M. ut infanti fauſte, feliciter, proſpereque eveniant omnia, utque in patriæ decus & ornamentum adoleſcat. Hujuſmodi vota pro Domi-

tiani filio, licet nondum nato, facit Martialis lib. 6.

Naſcere Dardanio promiſſum nomen Iulo,
Vera Deum ſoboles, naſcere magne puer:
Cui pater æternas, poſt ſæcula, tradat habenas,
Quique regas orbem cum ſeniore ſenex.

Undenam excitari poteſt ſpes illa, atque expectatio de futura prolis virtute ac gloria?

R. Ex variis circumſtantiis; 1. ex genere; 2. ex facie; 3. ex futura educatione; 4. ex ſignis, ex portentis, ex victoriis, proſperiſque aliis eventis, ſi quæ forte id genus pueri ortum vel anteceſſerint, vel comitata fuerint, aut ſubſecuta; qualia de Auguſto narrantur, itemque de Pyrrho rege, qui maternis uberibus appenſus dixit Βάλομαι, *volo*, quæ vox tranſiit in omen futuræ audaciæ. Si quis parentum enixe efflagitantium precibus ac votis conceſſus a Deo fuerit, habebis uberem bene augurandi campum, ut de Scipione memorat A. Gellius, & ut Ludovico Magno contigiſſe vidit ætas noſtra.

Elegans eſt illud D. Gregorii Nyſſeni commentum, quo varios hebdomadæ dies de præſtantia inter ſe certantes inducit, & alium quidem ſole, alium homine creato gloriantem & ſibi gratulantem fingit. Denique vero illum ceteris omnibus anteponit diem, quo die quadraginta Martyres, morte pro Chriſto fortiter oppetita, cælum feliciter conſcenderunt. Tu ingenioſum illud commentum ad infantis natalitia, ſed cum mica ſalis transferre poteris.

Quænam eſt diſpoſitio Genethliaci?

R. Exordium erit lætitiæ & gratulationis plenum, & ductum ab aliqua temporis, loci, vel perſonæ circumſtantia. Ita Maro eximium illud * Salonini, ſeu alterius, Genethliacum exorditur ab apoſtrophe, quæ geſtientem quamdam lætitiam exprimit.

Sicelides Muſæ paullo majora canamus.

Confirmatio continebit parentum laudes, & varias cauſſas, quæ læta omnia de infante ſperare jubeant. Vide quam magnifice locum hunc tractet Virgilius, quantaque non vereatur augurari de puero, ex patris virtute notiſſima:

Ille Deum vitam accipiet, Diviſque videbit
Permiſtos heroas, & ipſe videbitur illis:

** Saloninus ſic vocatus, quod natus fuerit quo anno Pater Aſinius Pollio Salonam Dalmatiæ Civitatem expugnavit.*

Paca-

Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.

. . . .

At ſimul heroum laudes & facta parentis
Jam legere, & quæ ſit poteris cognoſcere virtus.
Molli paullatim flaveſcet campus ariſta.

Peroratio denique vota preceſque pro filii & parentum incolumitate continebit. Ita Statius Silvarum libro 4.

Magnus te manet ordo ſæculorum,
Natis longior, abnepotibuſque,
Annos perpetua geres juventa,
Quos fertur placidos obiiſſe Neſtor,
Quos * Tithonia computat ſenectus,
Et quantos ego Delium popoſci.

* *Tithonus Laomedontis filius, Memnonis Pater, poſt longiſſimã vitam, ab Aurora conjuge verſus in cicadam.*

Quid eſt oratio luſtrica?

R. Ea eſt, quæ a veteribus nonnullis habebatur, quando infanti nomen imponebatur. Vocabatur autem *Luſtrica oratio*, quod dies ille *Luſtricus*, *ſeu Luſtralis* vulgo diceretur. Verum quoniam illud orationis genus penitus apud nos videtur obſoleviſſe, in illo tractando operam & oleum non perdemus.

---

§. XI.

De oratione nuptiali, ſive Epithalamio.

QUid eſt Epithalamium, ſeu oratio nuptialis?

R. Epithalamium, ut vox ipſa ſatis indicat, eſt oratio, qua alicujus nuptiæ celebrantur. Sic autem appellatur a voce Græca θάλαμοσ quæ *lectum nuptialem* ſignificat.

Quot ſunt partes Epithalamii?

R. Quatuor. 1. Dicitur generatim & univerſe de nuptiarum laudibus & de bonis matrimonii, quo ſcilicet hominum ſocietas primum cœpit, urbes conditæ ſunt, genus humanum propagatur, vitæ levantur incommoda, & mutua charitas atque benevolentia cognationibus & affinitatibus ſerpit, atque diffunditur.

Veteres in hac prima Epithalamii parte, multa aſpergebant ex hiſtoria fabulaque, & Pelei, Thetidiſque nuptias Deorum omnium præſentia cohoneſtatas, aut Liberi patres, & Ariadnes conjugium canebant. Præſertim vero memorabant Herculis, atque Hebes conjugium, in quo Pyrrhicam ſaltaverit Mars, Mercurius palæſtricos ediderit motus, Apollo cæcinerit

Scaliger Poeticus lib. 3.

 hyme-

hymenæum, Venus pronuba fuerit, Gratiæ tulerint tædas, Muſæ modos fecerint, Sol fuerit œconomus, & genialem thalamum Diana ſtruxerit. Verum hæc aliaque hujuſmodi apud nos in deſuetudinem venere, nec niſi in poetico Ephithalamio locum invenire nunc poſſent.

2. Pars, quæ præcipuam quandam curam diligentiamque deſiderat, continet laudes utriuſque conjugis. Ducuntur autem laudes illæ a parentibus, a Patria, ab honoribus, fortuniſque, a corporis animique dotibus, & a ceteris illis capitibus, unde laudari homines ſolent, de quibus fuſe diximus ſupra. Ita * Mariam Imperatoris Honorii novam conjugem laudibus in cœlum tollit Claudianus in Epithal.

Salvæ ſidereæ proles auguſta * Serenæ,
Magnorum ſoboles regum, parituraque reges,
. . . .
Quæ propior ſceptris facies, quis dignior aula
Vultus erit? Non labra roſæ, non colla pruinæ,
Non crines æquant violæ, non lumina flammæ.
. . . .
Auroræ vincis digitos humeroſque Dianæ.

** Maria Stiliconis filia nupſit Imperatorii Honorio.*
** Serena filia fratris Theodoſii magni, uxor Stiliconis.*

Tertio loco laudatur nuptiarum apparatus atque celebritas; popularium & affinium prædicatur lætitia, & aliqua etiam laude ſolent aſpergi, qui ad Nuptias convenere. 4. Denique præcipuis & fauſtis ominibus clauditur oratio, & vota Deo Superiſque pro felici liberorum ortu, mutuaque conjugum concordia nuncupantur. Ita Statius in Epithal. Stellæ, & Violantillæ.

Eja age præclaros Latio properate Nepotes,
Qui leges, qui caſtra legant, qui carmina ludant.
Acceleret partu decimum bona * Cynthia menſem,
Sed parcat Lucina precor: tuque ipſe Parenti
Parce puer: ne mollem uterum, ne ſtantia lædas
Pectora, cumque tuos tacitos natura receſſu
Formarit vultus, multum de matre decoris,
Plus de patre feras.

** Cinthia nomen Dianæ a Cyntho monte in Delo inſula, ubi nata eſt.*

Pro mutua conjugum concordia ſic vota nuncupat Martialis in Epith. Prudentis & Claudiæ lib. 4.

Diligat illa ſenem quondam: ſed & ipſa marito,
Tunc quoque, cum fuerit, non videatur, anus.

§. XII.

§. XII.

De laudatione Funebri.

Quid eſt oratio Funebris?

R. Ea eſt, quæ habetur vel in ipſo funere, vel in anniverſario funeris die; cujuſmodi erant orationes illæ, quas ad Mauſoli ſepulchrum quotannis haberi juſſit Artemiſia; itemque quæ Athenis habebantur in laudem eorum, qui in bello pro patria cecidiſſent, qualis eſt oratio Periclis apud Thucydidem.

Quænam eſt origo hujuſmodi Funebrium orationum?

R. Illarum inventor apud Græcos fuit Solon, unus e ſeptem Sapientibus: apud Romanos vero Valerius Publicola, qui collegam ſuum Junium Brutum, in pugna contra Tarquinios cæſum, funebri oratione proſecutus eſt; tantoque id populi applauſu fecit, ut exinde mos ille obtinuerit publice laudandi Duces eos, qui in bello cecidiſſent; & a Romanis mos ille ad ceteras gentes & ad ipſos etiam Chriſtianos manaverit. Hujuſmodi porro laudationibus mendoſam factam eſſe hiſtoriam, auctor eſt Tullius, & poſt illum Livius, quod nempe ſupra modum res in illis augeri ſolerent, & bene multa aſſentatorie magis quam vere dicerentur, ut fere fit.

Cur aut quorſum inſtitutæ fuerunt laudationes Funebres?

R. Tribus præcipue de cauſſis. 1. Ut ſuum tribuatur mortuorum virtuti præmium. 2. In cognatorum, affiniumque & amicorum qualecumque ſolatium. 3. In documentum ſuperſtitum atque poſterorum.

Quot partibus conſtat oratio Funebris?

R. Ex hoc triplici, quem diximus, fine liquet orationem funebrem tribus omnino partibus conſtare debere; nimirum laude, conſolatione & parænefi, ſive adhortatione: Laude mortui, conſolatione Parentum, & affinium; Parænefi vero ſeu adhortatione ad ſuperſtites, ut in mortui vitam atque virtutes, tamquam in exemplar intueantur.

De artificio Funebris orationis.

Quodnam eſſe debet, & unde nam ducendum eſt illius Exordium?

R. Magnam quoddam mœroris, luctuſque ſignificationem præſeferre omnino debet. Duci autem poterit. α. Ab exclamatione. Tale eſt Exordium brevis illius,

ſed perelegantis orationis Tullianæ in morte Craſſi Oratoris clariſſimi: *O fallacem noſtram ſpem, fragilemque fortunam, & inanes noſtras contentiones, quæ in medio ſpatio ſæpe franguntur, & corruunt*, & *ante in ipſo curſu obruuntur, quam portum conſpicere potuerunt*,

2. Duci poteſt Exordium à deſcriptione funebris apparatus, vel a mœſto audientium ſilentio, quæ res utraque ſacrum quemdam horrorem audientibus incutiat. Ita nos olim ſumus exorſi funebrem laudationem Ill. Eccleſiæ Principis Camilli de Neufville Archiepiſcopi, & proregis Lugd. *Quod triſti ſilentio, tacitaque mœſtitia defixos, & rerum a me dicendarum expectatione ſuſpenſos eſſe vos videam (Auditores) arguit illud quidem dolorem veſtrum, cujus vim acerbiſſimam in veſtris animis altius inſediſſe ſatis intelligo. At hic veſter mœror, hæc expectatio tanta ne mihi vobiſque frandi ſit, eſt omnino quod verear. Habent hoc nempe magni dolores, ut ſuperbiſſimus ſit illorum ſenſus, delicatiſſimumque faſtidium: Habent hoc ut refricando facile recrudeſcant, neque ſe niſi caute admodum, ac molliter interpellari patiantur. Verum opprimar ante licet officii pondere, quam illud deſeram.*

3. Duci poterit Exordium a gravi aliquo apophtegmate de fragili caducaque rerum humanarum ſorte, quæ nobis, ut cum maxime, ante oculos obverſatur.

4. Duci poterit ab adjunctis, quæ forte laudandi mortem circumſtetere. Hinc Imperatoris Theodoſii M. laudationem funebrem orditur D. Ambroſius: *Hoc nobis motus terrarum graves, hoc juges pluviæ minabantur, & ultra ſolitum caligo tenebroſior denunciabat, quod clementiſſimus Imperator Theodoſius receſſurus eſſet e terris. Ipſa igitur receſſum ejus elementa mœrebant. Cœlum tenebris obductum, aer perpeti horrens caligine, terra quatiebatur motibus, replebatur aquarum alluvionibus. Quidni mundus ipſe defleret eum principem continuo eſſe rapiendum, per quem dura mundi iſtius temperari ſolerent?*

5. Denique abruptum Exordium ad movendam commiſerationem longe aptius eſſe videtur, quam temperatum ac lene. Vide quomodo M. Antonius Muretus in funere * Caroli noni Galliarum Regis exordiatur ex abrupto. *Hoc igitur reſtabat unum afflictis ac pene proſtratis infelicis Galliæ rebus, ut Carolus rex, quo ſe*

* *Carolus IX. obiit anno* 1547.

ſe illa recreabat, ac ſolabatur uno, de quo cogitans, in quem intuens, omnium quas excepit acerbitatum memoriam deponebat, cum bonorum animos ad aliquam ſpem quietis erigere cœpiſſet, in ipſo ineuntis adoleſcentiæ flore, acerba atque immatura morte raperetur. O fallaces hominum ſpes! o incerta vota! o lubrica & ancipitia humanæ vitæ curricula!

Quid facto opus eſt in Confirmatione?

R. Tribus illis, quæ ſupra memoratæ ſunt, partibus conſtabit Confirmatio, laude nimirum, conſolatione, atque Parænefi; laude mortui, conſolatione propinquorum ac amicorum, & Parænefi ad adſtantes. Quod attinet ad mortui laudes, vide quæ diximus de Panegyrico, a quo nimirum hoc tantum differt oratio funebris, quod audientium voluptatem ſequatur & captet Panegyricus; funebris vero laudatio nihil niſi mœrori ſerviat atque triſtitiæ: unde vitandum erit diligenter quidquid lætitiam gaudiumque poſſet animis ingenerare. Hoc artificium obſervare poteris in illo Horatii Carmine, ubi * Quintilii amici & affinis ſui mortem lamentatur:

Ergo Quintilium perpetuus ſopor
Urget? cui pudor & juſtitiæ ſoror
Incorrupta fides, nudaque veritas,
Quando ullum invenient parem?

Mœrentium dolorem utcunque conſolabitur. 1. Vitæ ab amico laudabiliter actæ felix recordatio. 2. Honores viventi mortuoque habiti, & omnia quæ virtutem illius teſtantur tum publica, tum privata monumenta. 3. Spes minime dubia de immortali ævo, quo ille inter felices animas in cælo perfruitur, vel aliquando fruiturus eſt. 4. Filii nepoteſque ſuperſtites, ad quos paternæ virtutis hæreditas tranſit.

* *Quintilius poeta non contemnendus, Cremonenſis dictus a Patria, diverſus ab illo Quintilio Varo, qui Legiones amiſit in Germania.*

Quod ſi forte pro patria pugnans occubuerit is qui laudatur, tunc enim vero poteris vagari liberius in hoc uberrimo dicendi campo, quem tibi aperit Tullius, cum Martiam Legionem, quæ in * Prælio Mutinenſi fortiter pugnans cecidit, magnificentiſſime laudat Philippica 13. *Illi*, inquit, *impii quos cæcidiſtis, etiam apud inferos pœnas parricidii luent: vos vero qui extremum ſpiritum in victoria effudiſtis, piorum eſtis ſedem & locum conſecuti. Brevis autem vobis vita data eſt, at memoria bene redditæ vitæ ſempiterna; quæ ſi non eſſet*

* *In bello contra M. Antonium, in quo Hirtius, & Panſa Conſules cæſi.*

longior quam hæc vita, quis eſſet tam amens, qui maximis laboribus & periculis ad ſummam laudem gloriamque contenderet? Et poſt pauca: *Sed quoniam, Patres Conſcripti, gloriæ munus optimis & fortiſſimis civibus monumenti bonore perſolvitur, conſolemur eorum proximos, quibus optima hæc eſt quidem conſolatio; parentibus, quod tanta Reipub. præſidia genuerunt: liberis, quod habebunt domeſtica exempla virtutis; conjugibus, quod viris carebunt, quos laudare, quam lugere præſtabit; fratribus, quod in ſe, ut corporum, ſic virtutum ſimilitudinem eſſe confident.*

Addes brevem Pallantis laudationem apud Virgilium lib. 11.

Ite, ait, egregias animas, quæ ſanguine nobis
Hanc patriam perperere ſuo, decorate ſupremis
Muneribus

Denique adſtantibus earum, quas celebraſti virtutum recordatione ſtimulos admovere conaberis.

Quodnam eſſe debet Perorationis artificium?

R. Hæ ſunt Perorationis partes. 1. Æternam apud Superos felicitatem apprecari mortuo. 2. Sempiternam eidem apud poſteros exoptare ac polliceri memoriam. 3. Summum illius deſiderium in auditorum animis excitare, his vel ſimilibus Horatii verbis, de eodem Quintilio:

Quis deſiderio ſit pudor aut modus
Tam chari capitis? Præcipe lugubres
Cantus Melpomene, &c.

---

§. XIII.

De oratione Euchariſtica.

Quid eſt oratio Euchariſtica, ſeu Euchariſticum?

R. Oratio Euchariſtica dicitur ea, qua ob acceptum inſigne aliquod beneficium gratias agimus alicui; cujuſmodi eſt luculenta illa oratio, qua Auſonius, Orator, & Poeta Gallus Imperatori Gratiano diſcipulo quondam ſuo gratias egit pro Conſulatu ab illo accepto. Traxit autem ſuum illud *Euchariſtici* nomen a voce Græca εὐχαριστεῖν, *gratias agere*.

Quot ſunt præcipuæ partes Euchariſtici?

R. Tres. 1. Significamus lætitiam obortam ex accepto beneficio. 2. Accepti beneficii magnitudinem amplificamus. 3. Gratum & memorem animum pollicemur.

Quodnam eſſe debet Exordium orationis Eucbariſticæ?

R. Exordium verſari debet in aperto quodam candidoque dicendi genere, & magnam grati animi foras quodammodo erumpere geſtientis ſignificationem continere. Duci autem poterit. 1. A beneficii magnitudine, cui, pro eo ac par eſt, verbis exornando, te imparem profitearis. Sic Tullius in oratione poſt reditum habita in Senatu: *Si, patres conſcripti, pro veſtris immortalibus in me fratremque meum liberoſque noſtros meritis, parum vobis cumulate gratias egero; quæſo, obteſtorque ne meæ naturæ potius quam magnitudini beneficiorum id tribuendum putetis. Quæ enim tanta poteſt exiſtere ubertas ingenii, quæ tanta dicendi copia, quod tam divinum atque incredibile genus orationis, quo quiſquam poſſit veſtra in nos univerſa promerita, non dicam complecti orando, ſed percenſere numerando?*

2. Duci poterit Exordium ab excuſatione diuturni ſilentii, poſt acceptum beneficium. Hoc pacto Tullius exorditur ſuum illud eximium Euchariſticum ad Cæſarem pro impetrato M. Marcelli reditu: *Diuturni ſilentii, P. C. quo eram his temporibus uſus, non timore aliquo, ſed partim dolore, partim verecundia, finem hodiernus dies attulit; idemque initium quæ vellem, quæque ſentirem, meo priſtino more dicendi.*

Cavendum tamen erit, ne Exordium ullam affectationis vel artificioſæ ſimulationis præbeat ſuſpicionem, ac imitandus potius erit Auſonii candor, qui ſimpliciter ac nude ſic exorditur: *Ago tibi gratias, Imperator Auguſte; ſi poſſem, etiam referrem. Sed nec tua fortuna deſiderat remunerandi vicem, nec noſtra ſuggerit reſtituendi facultatem. Privatorum iſta copia eſt inter ſe munificos eſſe; tua beneficia, ut majeſtate præcellunt, ita mutuum non repoſcunt. Quod ſolum igitur noſtræ opis eſt, gratias ago.*

Quid facto eſt opus in Euchariſtici confirmatione?

R. 1. Amplificanda eſt & in bono lumine collocanda beneficii magnitudo. 2. Laudanda eſt perſona, a qua profectum eſt beneficium.

Quomodo amplificanda eſt beneficii magnitudo?

R. Amplificabitur quadrifariam. 1. A perſona quæ gratificatur, ſi rex, ſi in ampliſſimo dignitatis gradu collocata. Hinc enim augetur beneficii magnitudo. 2. A perſona cui gratificatur, ſi beneficium ſit egenti col-

collatum, ſi immerenti, ſi ad plures pertineat. 3. A re, qua gratificatur, ſi honeſta; ſi opportuna, ſi exoptata, ſi difficilis. 4. A ratione & modo; ſi non ægre, ſed libenti animo; ſi non rogatu alieno, ſed ſponte; ſi non redditum ſit, ſed datum beneficium; ſi non tarde, ſed cito & opinione citius. Ut enim eſt in veteri Proverbio, * *Bis dat, qui cito dat*; & interdum etiam beneficii loco ducitur ſi cito negetur. Unde in laudatiſſimo Epigrammate * auctoris incerti, ſed veteris.

* *Apud Colomeſium, & apud Barthium in Adverſariis.*

Cæſaris ad valvas ſedeo, ſto, nocte dieque:
 Nec datur ingreſſus, quo mea facta loquar.
Ite Deæ faciles, & veſtro numine ſaltem
 Dicite divini Cæſaris ante pedes:
Si nequeo placidas affari Cæſaris auras,
 Saltem aliquis veniat, qui mihi dicat, Abi.

Quidnam in peroratione ſervandum eſt?

R. Accepti beneficii memoriam nunquam interituram, & trabali, ut ita loquar, clavo figendam eſſe pollicearis. Ita Auſonius ait ubique ſibi occurrere beneficia Gratiani, *in templo, in foro, in curia, in palatio, domi*. Sic etiam Mamertinus ad Imperatorem Julianum: *In referenda gratia hoc tibi polliceor, ſemperque præſtabo, mihi nec in ſuggerendis conſiliis veritatem, nec in adeundis periculis animum, nec in laboribus perferendis induſtriam defuturum*. Sed nullum, quod ſciam, illuſtrius exemplum afferri poteſt, quam Euchariſticum Æneæ ad Didonem, Æneid. 1.

O ſola infandos Trojæ miſerata labores,
Quæ nos reliquias Danaum, terræque, mariſque
Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
Urbe, domo ſocias; Grates perſolvere dignas
Non opis eſt noſtræ, Dido: nec quidquid ubique eſt
Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem.
Di tibi [ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
Uſquam juſtitiæ eſt, & mens ſibi conſcia recti]
Præmia digna ferant.

Vide etiam apud Livium libro 28. orationem Saguntinorum gratias agentium Senatui Rom. quod eorum cauſſa bellum adverſus Hannibalem ſuſcepiſſet. Vide in bello Jugurthino orationem Bocchi regis ad Syllam. Habes quoque lectiſſimam illam epiſtolam, qua Tullius agit gratias Marcello ob ſupplicationem ſibi ejus opera de-

decretam, quam hic integram, quia brevis eſt & eximia, non pigebit exſcribere.

M. T. C. MARCELLO * CONS.
DESIG. S. P. D.

* *Conſuli deſignato.*

Quantæ curæ tibi meus honos fuerit, & quam idem extiteris conſul in me ornando & amplificando, qui fueras ſemper cum parentibus tuis & cum tota domo, etſi res ipſa loquebatur, cognovi tamen ex meorum omnium literis. Itaque nihil eſt tantum, quod ego non tua cauſſa debeam, facturuſque ſim ſtudioſe ac libenter. Nam magni intereſt cui debeas. Debere autem nemini malui quam tibi; cui me cum ſtudia communia, beneficia paterna, tuaque jam antea conjunxerant; tum accedit mea quidem ſententia maximum vinculum, quod ita rempublicam geris atque geſſiſti, qua mihi charius nihil eſt, ut quantum tibi omnes boni debeant, quominus tantundem ego unus debeam non recuſem. Quamobrem tibi velim hi ſint exitus, quos mereris, & quos fore confido.

---

§. XIV.

De Epinicio & Gratulatione.

Quid eſt Epinicium?

R. Eſt gratulatio ob reportatam victoriam. Sic autem nuncupatur a voce Græca *νίκη victoria.*

Quodnam eſſe debet illius artificium & diſpoſitio?

R. Exordium, ſi unquam alias, erit ſplendidum floridumque, & hilaritatis plenum ac lætitiæ. Videtur autem abruptum magis eſſe debere, quam temperatum. Ita peracutus orator Gallus ſuum ex abrupto orditur Epinicium Ludovico XIII. dictum: *Attigiſti gloriæ verticem, Rex invictiſſime: Adepta es votorum ſummam fortunatiſſima Gallia.*

In confirmatione amplificabitur. 1. Belli neceſſitas, 2. Belli difficultas. 3. Æquitas in ſuſcipiendo, diligentia in apparando, virtus in gerendo, celeritas in conficiendo. 4. Enumerabuntur commoda & utilitates victoriæ, quæ timore populos, direptione urbes, vaſtitate Provincias liberaverit. Laudabuntur fortiſſimi viri, qui in bello ſtrenue pugnantes cecidere. Ita Virgilius Euryalum Niſumque laudibus in Cælum extollit Æneid. 9.

Fortunati ambo: ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo;

Dum

Dum domus Æneæ Capitolj immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

Sua etiam laus tribuetur præfectis, ducibuſque præcipuis, qui in victoriæ partem aliquam venere. Ita Ruæus, hiſce inſcriptionibus Auguſti ſæculo dignis, conſecravit nomen illorum, qui bellum Batavicum, una cum Ludovico Magno adminiſtraverant:

LUDOVICO PRINCIPI CONDÆO
TRIBUS AD SENEFUM EXERCITIBUS FRACTIS.
HENRICO PRINCIPI TURRENIO,
SERVATIS REGNI FINIBUS,
PULSIS ULTRA RHENUM
GERMANIS, EORUM
EXERCITU QUATER CÆSO.
FRANCISCO MARESC. CREQUIO,
DELETIS INCRUENTA VICTORIA GERMANORUM
COPIIS, &c.

Peroratio vota continebit pro victoris incolumitate, gloria, felicitate, poſtquam Deo O. M. victoriarum largitori, & bonorum omnium fonti, grates fuerint, ut par eſt, rite perſolutæ.

Quod ſi non pro victoria, ſed pro adepto inſigni quopiam honoris ac dignitatis gradu, fiat alicui gratulatio, ſignificabis. 1. Quantam ceperis animo voluptatem ex illius nova dignitate. 2. Quanta ſit etiam publica hilaritas & lætitia. 3. Honoris & gradus amplitudinem verbis extolles. 4. Non caſu, non prehenſatione & ambitu, non precibus muneribuſque, ſed meritis rebuſque geſtis fuiſſe comparatum hunc honorem, quem multi ambierint, perpauci obtinuerint.

Pertinent etiam ad demonſtrativum genus Soteria, Propempticon, Apobaterion, & Epibaterion.

Quid eſt Soteria?

R. Soteria vocamus orationis genus quoddam, quo reſtitutam alicui ſanitatem gratulamur, & pro illius incolumitate & ſalute grates agimus Superis.

Quid eſt Propempticon?

R. Eſt oratio, qua diſcedentem aliquem fauſtis ominibus,

nibus, votiſque proſequimur; cujuſmodi luculentum habes exemplum in egregio Horatii Propemptico, ad Virgilium Athenas proficiſcentem:

Sic te Diva potens Cypri,
Sic * fratres Helenæ lucida ſidera,
Ventorumque regat pater,
Obſtrictis aliis, præter * Japyga.
Navis, quæ tibi creditum
Debes Virgilium, finibus Atticis
Reddas incolumem precor,
Et ſerves animæ dimidium meæ.

Quid eſt Apobaterion?

R. Eſt oratio, quam habemus diſcedentes ex patria, vel ex alio quodam loco, ubi cum ſingulari benevolentiæ ſignificatione ſumus excepti. Hujus generis eſt Æneæ diſcedentis oratio ad * Helenum & Andromachem, Æneid. 3.

Hos ego digrediens lacrymis affabar abortis:
Vivite felices, quibus eſt fortuna peracta
Jam ſua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies, nullum maris æquor arandum,
Arva neque Auſoniæ ſemper cedentia retro
Quærenda. Effigiem Xanthi Trojamque videtis,
Quam veſtræ fecere manus: melioribus opto
Auſpiciis, & quæ fuerit minus obvia Grajis.

Quid eſt Epibaterion?

R. Eſt oratio, quæ habetur ab illo, qui poſt longam peregrinationem, domum incolumis redit. Vide Scaligerum, lib. 3. Poetices.

* *Caſtor & Pollux.*
* *Iapyx ventus flans ab Apulia, quæ olim Iapygia dicebatur.*
* *Helenus Priami filius, vaticinio clarus, ex captivo factus Epiri Rex ab ipſo Pyrrho.*

CAPUT II.

De orationibus, quæ pertinent ad genus deliberativum.

QUanam eſt materia generis deliberativi?

R. Illius materia ſunt res omnes in manu & arbitrio noſtro poſitæ. Ut enim ait * Tullius; *Tollitur omnis deliberatio, ſi intelligatur quidquam fieri non poſſe, aut imponatur neceſſitas. Neque enim quiſquam deliberat, qua ratione perpetuo victurus ſit, quoniam*

* *In Partitionibus.*

niam intelligit ſibi moriendi neceſſitatem incumbere: neque quiſquam deliberat quomodo volare poſſit, ſcit enim ſibi alas non adeſſe.

Quid eſt finis generis deliberativi?

R. Honeſtas, & utilitas.

Quænam orationes ſpectant ad genus deliberativum?

R. Pertinent ad genus deliberativum ſuaſio, diſſuaſio, hortatio, dehortatio, conciliatio, concitatio, commendatio, petitio, & conſolatio.

---

§. I.

De ſuaſione, & diſſuaſione.

Q*Uid eſt Suaſio?*

R. Eſt oratio deliberativa, qua oſtenditur quid faciendum ſit. Diſſuaſione vero contrarium diſſuadetur.

Undenam ducuntur argumenta Suaſioni, & Diſſuaſioni propria?

R. Ducuntur ab honeſto, ab utili, a neceſſario, a facili, a jucundo, cum aliquid ſuadendum eſt; & e contrariis capitibus, cum eſt aliquid diſſuadendum.

Quid eſt Honeſtum?

R. Honeſtum id intelligimus, inquit Cicero, quod tale eſt, ut detracta omni utilitate, per ſe ipſum laudabile ſit, & expetendum; v. g. ſi quempiam hortemur, ut M. Attilii Reguli exemplo malit ad mortem vel ad vincula reverti, quam datam hoſtibus fidem fallere. Ita Tullius in Maniliana probat ſuſcipiendum eſſe bellum Mithridaticum, ut deleatur ignominia, quam Populo Romano Mithridates inuſſit, cum una hora tot civium Romanorum millia juſſit occidi. Ex hoc eodem loco Cato apud Lucanum lib. 9. animos militum accendit ſola gloriæ commendatione, ad aggrediendum iter periculoſum ac difficile:

O quibus una ſalus placuit mea caſtra ſecutis
Indomita cervice mori, componite mentes
Ad magnum virtutis opus, ſummoſque labores.

Quam orationem claudit pulchra illa ſententia:

——— Serpens, ſitis, ardor, arena,
Dulcia virtuti: gaudet patentia duris:
Lætius eſt, quoties magno ſibi conſtat honeſtum.

Quid vocas Utile?

R. Utile eſt, quod propter commodum expetitur; ſive

ſive adjunctam habeat honeſtatem, ut gloria, honor, dignitas; ſive non habeat, ut divitiæ, valetudo, tranquillitas, malorum depulſio, &c. Ex his locis Catilina conjuratos hortatur apud Salluſtium ad nefarium facinus, quod ille maximum atque pulcherrimum vocat: *Nobis*, inquit, *eſt domi inopia, foris æs alienum; mala res, ſpes multo aſperior. Denique quid reliqui habemus, præter miſeram animam? Quin igitur expergiſcimini? en illa, quam ſæpe optaſtis libertas; præterea divitiæ, decus, gloria in oculis ſita ſunt. Fortuna ea omnia victoribus præmia poſuit?*

Curio * ſimiliter, apud Lucanum lib. 1. ſpecie utilitatis Julium Cæſarem ad bellum civile ſic hortatur:

Bellantem geminis tenuit te Gallia luſtris,
Pars quota terrarum. Facili ſi prælia pauca
Geſſeris eventu, tibi Roma ſubegerit orbem.

* *Curio homo linguæ venalis, ut ſe ære alieno liberaret, Cæſarem ad civile bellū impulit.*

Quid vocas Neceſſarium?

R. Neceſſarium dicitur id omne, ſine quo ſalus aut dignitas ſtare non poteſt. Seu mavis cum Scaligero, neceſſarium dicitur, quod ita utile eſt, ut ſine eo res NEC ESSE poſſit, unde & nomen derivatum eſt. Hujuſce porro loci magna vis eſt. Multi enim ſunt animis adeo ſegnibus, ut tum quoque cum aliquid honeſtum & utile eſſe norunt, tamen ſi res ſit cum magno labore conjuncta, facile terreantur. Apud tales ratio neceſſitatis eſt compendioſa vis ad perſuadendum. Ejuſmodi eſt Ciceronis argumentum in 4. Philip. *Agitur enim non qua conditione victuri, ſed victuri ne ſimus, aut cum ſupplicio, ignominiaque perituri.* Ab hoc potiſſimum loco, itemque ab honeſto Æneam Hector ad fugiendum hortatur, Æneid. 2.

Heu! fuge nate Dea, teque his, ait, eripe flammis,
Hoſtis habet muros; ruit alto à culmine Troja.
Sat patriæ Priamoque datum: ſi Pergama dextra
Defendi poſſent etiam hac defenſa fuiſſent.

Quid vocas Facile?

R. Facile illud eſt, quod ſine magno labore, ſumtuve, aut moleſtia, brevi tempore fieri poteſt; quæ ſane omnia maximo ſunt ad perſuadendum momento: fruſtra enim ſuadetur illud, quod vix, aut ægre admodum fieri poſſe creditur. Ac propterea, ſi quis hac de re ſcrupulus hæreat auditoribus, is ante omnia ex illorum animis omnino eſt eximendus. Ita Vene-

rem in ſuam ſententiam conatur allicere aſtuta Juno, Æneid. 4.

Mecum erit iſte labor: nunc qua ratione quod inſtat
* Confieri poſſit, paucis, adverte, docebo.

* confieri *pro* confici, *vox parum uſitata.*

Quid vocas Jucundum?

R. Jucundum dicitur, quod honeſtam habet voluptatem vel animi, vel corporis; ſic nuncupatum, inquit Tullius, *a juvando*, quod nempe juvet vel utrumque vel alterutrum. Hinc ducitur illud argumentum Tullii: *Hoc velim tibi perſuadeas, ſi rationibus meis a te proviſum eſſe intellexero, magnam te ex eo & perpetuam voluptatem eſſe capturum.*

Quænam in ſuadendo, vel diſſuadendo præcipue ſpectanda ſunt?

R. Tria. 1. Quid ſit, de quo deliberetur. 2. Qui ſint, qui deliberent. 3. Quis ſit, qui ſuadeat, vel diſſuadeat.

Quid ſpectandum eſt in re, de qua deliberatur?

R. Quinque illa de quibus egimus enucleate: An ſit honeſta, an utilis, an neceſſaria, an facilis, an jucunda.

Quid ſpectandum eſt in iis, qui deliberant?

R. Caput artis eſt noſſe penitus animos eorum, qui deliberant, eorumque voluntates ac naturas feſtine odorari, ut poſſis ambitioſis ſplendida, avaris utilia, voluptuoſis jucunda proponere, & ſuo, quod ajunt, hamo quemque piſcari.

Prudentis ergo Oratoris erit videre, an agat cum regibus aut viris principibus, apud quos, ut ajebat Paryſatis illa, verbis byſſinis opus eſt: an cum nobilibus, quos honeſta ac laudabilia tangunt; an cum plebe, bellua multorum capitum, apud quam negotium tractare longe difficillimum eſt. Neque vero ſatis eſt dignitatem ſpectare: ſed habenda eſt etiam ingenii, morum & ætatis ratio, ut rem facilius poſſis ad exitus optatos perducere. Jure igitur merito de variis variarum ætatum, conditionum & gentium moribus hic agi ſolet ab artis Magiſtris, & in primis ab Ariſtotele.

§. II.

§. II.

De variis variarum ætatum moribus.

Q*Uinam ſunt juvenum, virorum, ac ſenum mores?*
R. Ætatis cujuſque mores graphice admodum tra pingit Horatius in Arte poetica:

Imberbis juvenis tandem, cuſtode remoto,
Gaudet equis canibuſque, & aprici gramine campi:
Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper,
Utilium tardus proviſor, prodigus æris.
Sublimis cupiduſque, & amata relinquere pernix.
Converſis ſtudiis, ætas animuſque virilis
Quærit opes & amicitias, inſervit honori;
Commiſiſſe cavet, quod mox mutare laboret.
Multa ſenem circumveniunt incommoda, vel quod
Quærit, & inventis miſer abſtinet, ac timet uti;
Vel quod res omnes timide gelideque miniſtrat;
Dilator, * ſpe longus, iners, aviduſque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti,
Se puero: cenſor caſtigatorque minorum.

Juvenes igitur flagrant cupiditatibus, facile & vehementer excandeſcunt, unde adoleſcentia quidam quaſi rationis æſtus appellatur; honeſtum utili præferunt, aperti ſunt, candidi & miſericordes: ſua enim innocentia cæteros metiuntur. Prodigi ſunt, & inſumtus effuſi; nondum enim egeſtatem ſunt experti: ad riſum & dicacitatem ſunt propenſi. Audi Tullium: *Non loquor de ſapientia quæ non cadit in hanc ætatem: de impetu animi loquor, de cupiditate vincendi, de ardore mentis ad gloriam: quæ ſtudia in his jam ætatibus noſtris contractiora eſſe debent: in adoleſcentia vero, tamquam in herbis ſignificant, quæ virtutis maturitas, & quanta fruges induſtriæ ſit futura*.

* *Tardus ad bene ſperandum ob timiditatē. δυσέλπις, ait Ariſtoteles; vel ut alii malunt, ſpem vitæ longā habens.*

At diſpar omnino eſt Senum ratio. Facile ſuccenſent illi quidem, ſed non æque parent iræ; quia ut ſcite Horatius, *Lenit albeſcens animos capillus, litium & rixæ cupidos protervæ*. Parum ſperant, quia diu vixerunt; pauca moliuntur, præteritis gaudent, facetos ac ridiculos odere, ſoliciti ſunt officiorum exactores, ad rem attenti, lenti, difficiles, ſuſpicioſi; ſæpe enim aut ſe aut alios deluſos meminerunt. Præterea queruli ſunt moroſique, ut ait Tullius, *in fragili corpore odioſa eſt omnis offenſio*.

Denique verboſi ſunt & loquaces, quia docere amant. Unde non inſcite Cornelius Gallus, ſeu potius Maximianus:

Deficit auditor, non deficit ipſe loquendo.
O ſola fortes garrulitate ſenes!

Sed facile hoc illorum ætati condonandum, ob egregias virtutes, quibus hoc vitium abunde compenſant.

Virilis ætas ſenectutem inter & adoleſcentiam interjecta, ac in quodam quaſi confinio poſita, utriuſque virtutum vitiorumque particeps eſt; & utriuſque indolem, velut ex vicinia, trahit. Juventus fortis eſt, ſed intemperans; ſenectus eſt temperans, ſed timida; virilis ætas fortis eſt ſobriaque. Juventus nimis credula eſt, ſenectus nimis ſuſpicioſa; virilis ætas, pro rerum natura, vel confidit, vel diffidit. Juventus quærit honeſtum potius quam utile; ſenctus utile magis quam honeſtum; virilis ætas & honeſtum ſimul & utile.

Puerilis denique ætas efferveſcit facile; mutatur in horas; magnam habet indolem ad virtutem; gloriæ honorique mirum in modum velificatur. Audi Tullium lib. 5. de Finibus: *Quanta ſunt puerorum decertantium ſtudia! ut illi efferuntur lætitia, cum vicerint! ut pudet victos! ut ſe accuſari nolunt! quam cupiunt laudari! quos illi labores non perferunt, ut æqualium principes ſint!*

Ex variis hiſce variarum ætatum moribus facile liquet, in omni deliberatione, juvenum animos illecebris gloriæ, cujus ſtudio maxime trahuntur, eſſe titillandos: connivendum aliquando eſſe in illorum levioribus vitiis; expectandum tantiſper, dum æſtus iracundiæ deferveſcat, neque contra torrentem eſſe luctandum. Apud ſenes maxime ſpectandam eſſe utilitatem; pecuniæ, prædiorum, opulentiæ & omnium vitæ commodorum acceſſionem. Apud viros denique orationem honeſtate ſimul & utilitate temperandam eſſe.

§. III.

§. III.

De moribus Nobilium, Divitum, & Plebejorum.

Quinam ſunt Nobilium mores?

R. Nobiles ſunt honoris ac gloriæ vel maxime ſtudioſi, &, ſi Appulejana voce uti fas eſt, ſunt inprimis *honoripetæ*. Solent autem non ſolum ignobiles aſpernari, ſed etiam homines novos, qui primi ex ſua gente ſunt honores conſecuti. Ita Metellus contemnebat C. Marium, illique Conſulatum invidebat. Unde ſic de eo Salluſtius: *Inerat contemtor animus, & ſuperbia, commune nobilitatis malum.*

Quinam ſunt Divitum mores?

R. Divites, ſi præſertim divitias ſunt nuperrime conſecuti, contumelioſi ferme ſunt ac ſuperbi. Nempe facile ſibi perſuadent præſtare ſe ceteris, quia divitias poſſident, quibus venalia ſunt omnia. Preterea ſolent mollitia luxuque diffluere, ut notat Juvenalis Sat. 6.

Prima peregrinos obſcœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt ſæcula luxu
Divitiæ molles.

Hanc, quam memoravimus novorum divitum arrogantiam, ſcite tangit Cicero, cum de T. Roſcio ait: *Qui in ſua re fuiſſet egentiſſimus, erat, ut fit, inſolens in aliena*; & Maro, cum ait de Numano,

Vociferans, tumiduſque novo præcordia regno.

Qui ſunt denique plebejorum mores?

R. Germanos plebis mores ſuis coloribus ſcite pingunt Salluſtius, Horatius, Tacitus, & Seneca, dum ajunt, *plebem eſſe belluam multorum capitum . . . pluma & vento mobiliorem eſſe . . . . . . opinione duci magis quam veritate . . . . . . ire quo itur, non quo eundum eſt . . . . . privatis commodis ſervire potius quam publicæ vel honeſtati, vel cupiditati . . . . . cupidam eſſe rerum novarum . . . . denique peſſimi argumentum turbam eſſe.*

De variis Reipublicæ formis.

Neque vero in deliberatione ſatis eſt ætatis & conditionis cujuſque indolem ac ſtudia diligenter ſpectare,

ctare. Spectandi præterea ſunt Reipublicæ mores, qui ſcilicet, pro varia politiæ forma, ſolent maximopere variare. Aliter igitur agendum apud Gallos Hiſpanoſque & Luſitanos, quibus Rex unus ſummo cum imperio præeſt; aliter apud Helvetios, Batavoſque ac Venetos, apud quos vel plebs, vel Optimates dominantur.

Quid eſt * *Monarchia?*

R. Eſt unius dominatus, communem utilitatem ſpectans.

Quid eſt * *Ariſtocratia?*

R. Eſt Optimatum imperium, cujuſmodi eſt apud Venetos. Quod ſi optimates illi pauci ſint, & propriæ, non vero publicæ ſerviant utilitati, vocabitur * *Oligarchia?*

Quid eſt democratia?

R. Eſt imperium populi, cujuſmodi ferme eſt apud Helvetios. Quod ſi plebs infima dominetur, vocabitur * *Ochlocratia*. Addi poteſt *Anarchia*, quæ ſolet in turbulentiſſimis temporibus exurgere, cum ſine rege ceteriſque magiſtratibus, fluctuat labefactatum imperium.

* Μόνος, *ſolus*, & ἀρχὸς, *princeps*. * Ἄριστοι *optimates* & κράτος *imperium*. * Ὀλίγος *paucus*, & ἀρχὴ, *principatus*. * Δῆμος *populus*, & κράτος, *potentia*. * Ὄχλος *turba*: & κρατέω, *dominor*.

De variis variarum gentium moribus.

Varios præterea gentium mores, ingeniumque accurate cognoſces, & illorum germanam indolem perſpectiſſimam habebis, ut poſſis ad illam ſermonem accommodare, ut monet Horatius,

Intererit multum * Davuſne loquatur, an heros,
Colchus, an Aſſyrius, Thebis nutritus, an Argis.

* Davus *perſona comica, & nomen ſervi.*

Quænam igitur eſt variarum Europæ Gentium indoles?

R. Galli ſunt humani, hoſpitales, candidi, urbani, lauti, audaces, bellicoſi, mobiles, præcipites, longæ ſpei impatientes, faciles ad obliviſcendas injurias æque ac benefacta, acribus initiis, incurioſo fine; & ut ait Florus de veteribus Gallis, primo impetu pluſquam viri, ſecundo non item; magni peregrinatores; unde jure dictum eſt, *Nullum bellum ſine milite Gallo.*

Germani ſunt ſimplices, aperti, fortes, animarum prodigi, veri amici, verique hoſtes, inquit Scaliger; Belgæ, Batavique medium ferme tenent Gallos inter

ter atque Germanos. Hiſpani ſunt coſtantes, ſedati, lenti in conſiliis, laboris ac diſciplinæ tolerantes, vile miniſterium, etiamſi ſpes magna affulgeat, averſantes. Itali ſunt cunctatores, ingenioſi, ſapientes, mentis excelſæ ac reconditæ, & ad regendum omnino nati, ut ait Virgilius:

Tu regere imperio populos Romane memento,
Hæ tibi erunt artes.

Poloni ſunt feroces, bellicoſi, & quos arte magis quam vi poſſis ſuperare, Moſcovitæ contra fraudulenti, &c. Longum eſſet cetera perſequi. Plura qui volet, adeat quæ ingenioſe & eleganter de præcipuis gentibus diſſeruit Joannes Barclaius in Icone animorum cap. 3. & ſex proxime ſequentibus. Adeat item * Calvidii Læti Callipediam, ubi verſibus elegantiſſimis diverſarum Europæ Gentium mores & ingenium diligenter expreſſit.

* *Verum nomen Claudius Quilletus Medicus Gallus vixit ſæculo proxime elapſo.*

Erit igitur prudentis Oratoris ad propriam cujuſque gentis naturam flectere ſeſe atque verſare. Illuſtre ejus rei habemus exemplum in Alexandro M. apud Curtium lib. 3. ubi varia oratione, ut cujuſque animis aptum erat, milites ſuos alloquitur. Paucis eamdem rem complectitur Juſtinus lib. 11. *Alexander*, inquit, *circumvectus ſuos, ſingulas gentes diverſa oratione alloquitur. Illyrios, & Thracas, opum ac divitiarum oſtentatione: Græcos, veterum bellorum memoria, internecinique cum Perſis odii accendebat: Macedones autem nunc Europæ victæ admonet, nunc Aſiæ expetitæ; nec inventos illis toto orbe pares viros gloriatur. Ceterum & laborum finem hunc, & gloriæ cumulum fore.*

Quid denique ſpectandum eſt in illo, qui ſuadet, vel diſſuadet?

R. Tria maxime in illo ſpectanda ſunt, prudentia, probitas, & benevolentia. Prudentia quidem, *quia iis fidem habere ſolemus*, inquit Tullius libro de Officiis, *quos plus intelligere ac videre, quam nos arbitramur.* 2. Probitas, *quia quo quis verſutior & callidior, hoc inviſior & ſuſpectior, detracta opinione probitatis*, ait idem Tullius; *& ſi quem licet peritum ac prudentem ceteroqui, fallacem tamen, & ſui potius amantem credamus, quam noſtri, ejus conſilium penitus averſabimur.*
3. Spectatur in ſuadente benevolentia: quia ut vel

maxime prudens & probus quis credatur, tamen ſi odiſſe nos, vel alteri parti melius velle exiſtimetur, nequaquam nobis bene conſulere velle judicabitur. Tria hæc complexus videtur Cicero, cum libro 2. ad Atticum ait: *Nunc mihi & conſiliis opus eſt tuis, & amore & fide. Quare advola, expedita erunt omnia, ſi te habebo*. Nam conſilium ad prudentiam pertinet, fides ad virtutem, amor ad benevolentiam.

Quantopere vero opus ſit, ut aliquem & benevolum erga nos, & ſincerum putemus, oſtendit Virgilius Æneid. 4. ubi Venerem blandiſſime ſic hortatur Juno, ut filium Æneam Carthagine retineat:

Quin potius pacem æternam, pactoſque hymenæos
Exercemus? habes quod tota mente petiſti.
Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem.
Communem hunc ergo populum, paribuſque regamus
Auſpiciis: liceat Phrygio ſervire marito,
Dotaleſquæ tuæ Tyrios permittere dextræ.

Quid oratione iſtac, in ſpeciem vel honeſtius, vel utilius? Nec tamen perſuadetur Venus. Cur?
. . . . . Senſit enim ſimulata mente locutam;
nec credere potuit Junionis animum tantopere immutatum, ut nunc bene vellet Æneæ, cui ſemper fuiſſet infeſta.

Quædam in deliberatione obſervanda.

Præterea hæc diligenter obſervabit Orator 1. Vitanda eſt omnis ingenii, aſſentationis & artificii ſuſpicio, ne auditori videamur inſidiari; omnis enim nimius ornatus habetur pro dolo.

2. In omni deliberatione, nulla argumenta majus ferme pondus habent, quam divina. Nam omnes religione moventur, & nulla res multitudinem vehementius ferit.

3. Maxima eſt ad perſuadendum vis exemplorum, aut recentium, quo notiora ſint; aut veterum, quo plus ponderis habeant, & auctoritatis. Plerumque enim videntur reſpondere futura præteritis; habeturque experimentum veluti quoddam rationis teſtimonium. Suadet, v. gr. Fabius Maximus in Senatu, ne Scipio, Hannibale in Italia relicto trajiciat in Africam: *Dies me deficiet*, inquit, *ſi reges imperatoreſque temere hoſtium terras tranſgreſſos, cum maximis cladibus ſuis exercituumque ſuorum, enumerare velim*.

Deinde vetus affert Athenienſium exemplum, qui claſſe in Siciliam tranſmiſſa, rempublicam ſuam in perpetuum afflixerunt; & novum M. Attilii, qui in ea ipſa Africa, ante annos quadraginta victus, & captus eſt.

---

§. IV.

De Hortatione & Dehortatione.

QUid differt Hortatio a Suaſione?

R. Hoc differt, quod ſuadeamus ratione & conſilio, hortemur vero motu, atque impulſu. Unde Suaſio proprie pertinet ad intellectum: Adhortatio vero pertinet ad affectum. Suaſio docet, eoque plus habet argumentorum. Adhortatio vero inflammat, ac propterea plus habet caloris. Suaſio facit, ut ſcias quid facto ſit opus; Hortatio facit, ut velis, & auſis, illiuſque partes ſunt faces ac ſtimulos veluti ſubjicere auditorum animis, illoſque ad rem gerendam inflammare. Denique Suaſio pertinet ad confirmationem; Exhortatio vero concluſioni reſervatur.

Quinam affectus ſunt in hortatione concitandi?

R. Excitabis. 1. Spem & fiduciam. 2. Amorem & deſiderium rei, quæ ſuadetur. 3. Æmulationem alienæ gloriæ, quæ eſt potentiſſimum ad feriendos animos telum. 4. Laudabis virtutem illorum, quos hortaris, illoſque hortatu nequaquam indigere dices. Ut enim obſervat Tullius, in excitando & in acuendo, plurimum valet, ſi laudes eum quem cohortaris. Ita ſocios recordatione virtutis inflammat Mneſtheus apud Virg. Æneid. 5.

At media ſocios incedens nave per ipſos
Hortatur Mneſtheus. Nunc nunc inſurgite remis,
Hectorei ſocii, Trojæ quos ſorte ſuprema
Delegi comites; nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Gætulis ſyrtibus uſi,
Ionioque mari, * Maleæque ſequacibus undis.
Non jam prima peto Mneſtheus, neque vincere certo.
(Quamquam o) ſed ſuperent, quibus hoc Neptune dediſti.
Extremos pudeat rediiſſe. Hoc vincite cives,
Et prohibite nefas....

* *Malea promontorium in mare procurrens, quod periculoſam reddit navigationem.*

Illuſtre adhortationis exemplum habes apud Curtium lib. 7. ubi Alexander trecentos juvenes adhortatur, ut inva-

invadant præruptam illam & undique abſciſſam Sogdianorum petram, quæ in triginta ſtadiorum altitudinem eminebat, & quam Arimazes cum triginta armatorum millibus obtinebat.

Alexandri hortatio ad trecentos milites.

*Vobiſcum, o juvenes, & mei æquales, urbium inviEtarum ante munimenta ſuperavi: montium juga perenni nive obrupta emenſus ſum: anguſtias Ciliciæ intravi: Indiæ, ſine laſſitudine, vim frigoris ſum perpeſſus: & mei documenta vobis dedi, & veſtri habeo. Petra quam videtis, unum aditum habet, quem barbari obſident, cetera negligunt: nullæ vigiliæ ſunt niſi quæ caſtra noſtra ſpectant. Invenietis viam, ſi ſolerter rimati fueritis aditus ferentes ad cacumen. NIHIL tam alte natura conſtituit, quo virtus non poſſit eniti. Experiendo quæ ceteri deſperaverunt, Aſiam habemus in poteſtate. Evadite in cacumen, quod cum ceperitis, candidis velis ſignum mihi dabitis: Ego copiis admotis, hoſtem in nos a vobis convertam. Præmium erit ei, qui primus occupaverit verticem, * talenta decem: uno minus accipiet, qui proximus ei venerit: eademque ad decem homines ſervabitur proportio. Certum autem habeo vos non tam liberalitatem intueri meam, quam voluntatem.*

* *Talentum Atticum reſpondet Realibus, ſeu Juliis Romanis* 6000.

Dehortationis vero luculentiſſimum exemplum habes apud Livium lib. 23. in oratione Calavii civis Campani, qua filium ſuum Perolam ab Hannibalis cæde dehortatur.

Dehortatio.

*Per ego te, fili, quæcumque jura liberos jungunt parentibus, precor quæſoque, ne ante oculos patris facere & pati omnia infanda velis. Paucæ horæ ſunt, intra quas jurantes per quidquid Deorum eſt, dextras dextræ jungentes, fidem obſtrinximus, ut ſacratis demenſis * eſſemus. Digreſſi a colloquio, extemplo in eum armamur? Surgis ab hoſpitali menſa, ad quam tertius Campanorum adhibitus ab Hannibale es: eam ipſam menſam cruentare vis hoſpitis ſanguine? Hannibalem modo pater filio meo potui placare; filium Hannibali non poſſum? Unus agreſſu-*

* *Ita genuina lectio.*

*agreſſurus es Hannibalem? Quid illa turba tot * libertorum ſervorumque? Quid in unum intenti omnium oculi? quid tot dextræ? torpeſcentne in amentia illa? Vultum ipſius Hannibalis, quem armati exercitus tremunt, quem horret populus R. tu ſuſtinebis? Et ſi auxilia deſint, me ipſum ferire, corpus meum opponentem pro corpore Hannibalis ſuſtinebis. Atque per meum pectus petendus ille tibi transfigenduſque eſt. Deterreri hic ſine te potius, quam illic vinci. Valeant preces apud te meæ, ſicut pro te hodie valuerunt.*

* *Melius quam* liberorum, *ut vulgo legitur.*

---

§. V.

De Concitatione, & Conciliatione.

QUid eſt Concitatio?

R. Eſt virulentum quoddam orationis genus, quo multitudinis præſertim animi, veluti quodam ſeditionis flabello concitantur. Exemplum unum afferam ex Tacito lib. 1. Annalium, ubi ait fuiſſe in caſtris Percennium quemdam gregarium militem, hominem turbulentum, & procacem, qui commilitonum ſeditionem conflare conatus eſt hac artificioſiſſima concione: *Cur paucis centurionibus, paucioribus Tribunis, in modum ſervorum obedirent? quando auſuros expoſcere remedia, niſi novum & nutantem adhuc principem precibus vel armis adirent? Satis per tot annos ignavia peccatum, quod tricena aut quadragena ſtipendia ſenes, & pleri que truncato ex vulneribus corpore tolerent. Ne dimiſſis quidem finem eſſe militiæ, ſed apud vexillum retentos, alio vocabulo eoſdem labores perferre*; & paullo poſt: *Denis in diem aſſibus animam & corpus æſtimari. Hinc veſtem, arma, tentoria, hinc ſævitiam centurionum, & vocationes munerum redimi: at Hercule verbera, & vulnera, duram hiemem, exercitas æſtates, bellum atrox, aut ſterilem pacem ſempiternam.*

Concitationi opponitur conciliatio, qua vel nobis amorem alicujus conciliamus, vel diſſidentes partes in concordiam gratiamque reducere conamur. Sic olim Germanicus Cæſar tumultuantes legiones prudenti oratione ſedavit, & Julius Cæſar exercitum compeſcuit, *Quirites*, appellando, pro militibus; qua una voce obortam ſeditionem repente compreſſit.

§. VI.

§. VI.

De Commendatione.

Quot ſunt præcipua commendationis capita?

R. Tria. 1. Cauſſas Commendationis exponemus, idque modeſte & verecunde; ut quod bene quis de nobis, aut de noſtris meritus ſit: quod ſimus cum illo vel ſanguine, vel affinitate, vel amicitia conjuncti: quod perſpectiſſima nobis ſit illius humanitas, fides, eruditio, virtus, &c. Addere poterimus ſcire nos Horatianum illud Epiſt. lib. 1.

Qualem commendes etiam atque etiam aſpice: ne mox
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.

Sed viri integritatem & præclaras animi dotes nobis exploratiſſimas eſſe. 2. Exponemus negotium, cujus cauſſa commendatur a nobis quiſpiam. 3. Orabimus atque obteſtabimur; vel dicemus nos pluribus nolle contendere, ne de ejus, quem rogamus humanitate diffidere videamur. 4. Denique tum noſtro, tum ejus quem commendamus nomine, omne grati ac memoris animi officium pollicebimur.

Eſt & obliquæ Commendationis genus, quo ſimulamus nos commendare nolle, quem interim vel maxime commendamus, ut ſi dicas non quidem commendare te alteri Sextium velle, ſed orare ſolum, ut propius hominem noſcere ne gravetur. Sperare enim futurum ut, cum gratias agere ſoleant, qui commendarunt, alter tibi gratias agat, per quem viri tanti notitiam ſit conſecutus.

Epiſt. 9. lib. 1. Commendationis, elegantiſſimo quodam artificio elaboratæ, ſingulare exemplum habes in hac Horatii ad Tiberium Epiſtola, quamquam ad communes commendandi regulas non exacta videri fortaſſe poſſit.

*Septimium * Tiberio commendat.*

Septimius, Claudi, nimirum intelligit unus,
Quanti me facias. Nam cum rogat, & prece cogit,
Scilicet ut tibi ſe laudare & tradere coner
Dignum mente domoque legentis honeſta Neronis,
Munere cum fungi propioris cenſet amici:
Quid poſſim videt, ac novit me valdius ipſo.
Multa quidem dixi cur excuſatus abirem:
Sed timui, mea ne finxiſſe minora putarer.
Diſſimulator opis propriæ, mihi commodus uni.

* *Tiberius Claudius Nero, ex gente Claudia, qui poſt Auguſtum fuit Imperator, & vulgo* Tiberius *nuncupatur.*

Sed

Sic ego majoris fugiens opprobria culpæ,
Frontis ad * urbanæ deſcendi præmia. Quod ſi
Depoſitum laudas, ob amici juſſa, pudorem:
Scribe tui gregis hunc, & fortem crede, bonumque.

* *Urbani homines ſolent audaciores eſſe quam ruſtici, & hæc honeſta libertas illorum quaſi præmium eſt.*

§. VII.
De Petitione.

QUid eſt Petitio?

R. Petitio eſt oratio, qua aliquid poſtulamus vel pro nobis, vel pro alio. Poſterior hæc vocatur interceſſio. Utriuſque artificium paucis complexus eſt Servius, ubi Junonis ad Æolum orationem enarrat.

Rhetorum, inquit, eſt in omni petitione hoc obſervare. 1. Ut facile præſtari poſſit quod petitur. 2. Ut ſit juſta petitio. 3. Ut habeat modum, & adhibeatur in illa moderatio: Hoc eſt ut ſi majora dari non poſſint, minoribus certe contenti videamur. Ut ſequatur expedita remuneratio. Quatuor hæc obſervare licet in Junonis petitione. 1. Enim docet rem facili negotio fieri poſſe:

Æole (namque tibi Divum Pater, atque hominum Rex,
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos.)

2. Juſtam eſſe petitionem oſtendit, dum inimicam gentem inſectatur:

Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor.

3. Adhibet moderationem, dum alterutro contenta eſt.

Incute vim ventis, ſubmerſaſque obrue puppes:
Aut age diverſas, & disjice corpora ponto.

4. Beneficii præmium pollicetur.

Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ,
Quarum quæ forma pulcherrima, Dejopejam
Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo.

Quam plurima etiam petitionum exempla ſuppeditabunt epiſtolæ Ciceronis; quas inter, ſideris inſtar elucet elegantiſſima illa ad Lucejum, quæ eſt 12. lib. 5. ad familiares, qua Lucejum enixe rogat, ut quæ in Conſulatu ſuo geſſerat Tullius, ea literis quam primum velit conſignare. Eam autem ſic orditur: *Coram me tecum* ....

§. VIII.

§. VIII.

De Conſolatione.

Conſolator, vel minor eſt, vel æqualis, vel major. Minori cautius & mollius erit agendum. Amorem ſuum in primis teſtabitur; & ne de ſuo plus altero ſapere velle videatur, ea quæ dictu opus erunt, ex quopiam Philoſopho, vel alio ſummæ prudentiæ viro ſe aliquando audiſſe profitebitur. Æqualis pro communis amicitiæ jure facere ſe dicet. Major aget liberius, adeo ut, ſi quis immoderatius dolorem ferat, audeat etiam increpitare, ſed leniter & amice.

Scite omnino argumentum illud tractat Scaliger, libro 3. de Arte poetica, cap. 123. *Conſolator*, inquit, *aut eſt major, aut minor, aut æqualis. Magnitudinem intelligo aut imperio, aut dignitate, aut opibus, aut ſapientia, aut ætate. Aliter enim conſolabitur Naſonem Livia; aliter Liviam Naſo. Hoc ſpectat ad imperium. Dignitas autem etiam ſine imperio eſſe poteſt. Veluti ſi pater filium, Ciceronem Pompejus. Opibus, ut ſi e plebe quempiam clientem ſuum Craſſus. Sapientia, quemadmodum Polybium, aut matrem Seneca. De ætate, non opus eſt exemplis. Major interponet auctoritatem: etiam objurgabit. Sapiens opponet etiam diſputationem: Sententiæ huic crebiores. Minor oſtendet affectum: ſeſe id a ſapientibus accepiſſe. Æqualis teſtabitur amicitiam, jus commune benevolentiæ.*

Si mœrentis dolor ſit adeo gravis, & adeo recens, ut medicinam videatur reſpuere, bipartita erit oratio. Priori parte affirmabimus parum idoneos eſſe nos, qui ſolemur alium, cum vel ipſi quoque conſolatione plurimum egeamus: ſimulque privati noſtri doloris cauſſas afferemus. Addemus non nos modo, ſed omnes etiam bonos dolere: quod ipſum tamen qualecumque mœrenti *ſolatium debet afferre: quia ſcilicet.

* Levius communia tangunt.

* *Claudianus.*

Altera vero parte afferemus, quæ leniendo dolori ſunt idonea: qualia ſunt tria hæc & pervulgata. 1. Vitæ communis conditio, quæ multis malis ſit obno-

xia.

xia. 2. Ejus quem conſolamur doctrina, virtus, animi magnitudo. 3. Inutilitas & damnum unde dolor augeatur, non corrigatur. 4. Patientiæ vis, quæ mitigat omnia, juxta illud Venuſini Poetæ:

Durum, ſed levius fit patientia
Quidquid corrigere eſt nefas.

5. Quam ſit honeſtum in altiſſimo divinæ voluntatis conſilio ſemper acquieſcere. 6. Quam ſit ſapiente dignum, quamque laudabile ſit ratione conſilioque mitigare dolorem illum, qui die ipſa ac tempore tandem aliquando deferveſcet.

Ad genus judiciale, quod *bellum togatum* jure vocare poſſumus, pertinent duæ orationum ſpecies, accuſatio nimirum, atque defenſio; quæ non alia præcepta deſiderant, quam quæ ſunt hactenus a nobis allata cum præſertim veterum judiciorum ratio fuerit prorſus immutata.

Finis Libri Quarti.

A R-

ARTIS RHETORICÆ
LIBER QUINTUS.

DE PRONUNTIATIONE.

SUpereſt Pronuntiatio ſive actio; poſtrema quidem oratoriæ facultatis pars, ſi ordinem in tractando conſideres: ſed tanti tamen momenti, ut primas, ſecundas, & tertias ei Demoſthenes merito & jure tribuerit.

Quid eſt pronuntiatio?

R. Eſt vocis geſtuumque, pro rerum verborumque varietate, apta conformatio. Quanta porro ſit illius vis & utilitas, docet Tullius, cum ait, infantes & indiſertos homines, actionis dignitate, eloquentiæ ſæpe fructum palmamque tuliſſe: diſertos vero bene multos, actionis deformitate, infantes fuiſſe judicatos. Hinc pronuntiatio recte vocatur ab eodem Tullio, *Quædam corporis eloquentia*, & alibi, * *Sermo corporis* ab eodem appellatur.

* *Ad Brutum.*

Quot res ſunt ad recte pronuntiandum neceſſariæ?

R. Tres, memoria, vox, & geſtus. Eſt enim memoria quaſi fundamentum actionis, de cujus vi gratiaque multum depereat neceſſe eſt, ſi memoriter non pronuntietur oratio, & ſi orator non poſſit a commentariis oculos & vultum avertere.

Viris tamen principibus, & in publica re vehementer occupatis, vitio verti nequit, ſi recitent e commentario; ut olim Auguſtus, qui, ne memoriæ ſubiret aleam, vel in ediſcendo ſibi tempus abiret, fere de ſcripto dicebat; ut auctores ſunt Svetonius, & Dio. Itemque Patrum noſtrorum memoria Carolus V. ad Belgii Proceres orationem e ſcripto recitavit, cum ſeſe regno Bruxellis abdicaret, illudque Philippo filio traderet.

ret. Datur quoque eadem venia ægrotis ſenibuſque: aliis vero nequaquam.

§. I.

De Memoria.

Quid eſt Memoria?

R. Memoria, ut eſt eloquentiæ pars, definitur a Tullio: *Firma rerum ac verborum recordatio*. Eſt autem duplex memoriæ genus. Alia eſt artificialis, alia naturalis.

Quid eſt artificialis Memoria?

R. Artificium memoriæ a veteribus traditum, conſtat locis, & imaginibus. Loci ſe habent inſtar chartæ, imagines vero inſtar ſcripturæ. Qui ergo memoriam artificio volent excolere, hæc ferme obſervabunt.

Artificia memoriæ.

1. Animo cogitabunt locum aliquem amplum, ſpecioſum, multa partium ac rerum varietate diſtinctum; cujuſmodi ferme eſt templum, baſilica, forum vel aliud nobile id genus ædificium.

2. Locus ille debet Oratori notus eſſe ac perfamiliaris, ita ut *nota magis nulli domus ſit ſua*. Firma quippe, & pluſquam firma debet eſſe ejus rei memoria, quæ aliam juvat ac firmam reddit.

3. Loci illius partes debent modicis quibuſdam intervallis eſſe disjunctæ: ne ſi nimis confertæ ſint, confuſionem pariant: diſtrahant vero, ſi longius diſtent.

4. Hujuſmodi res ac partes ſunt ferme oſtium, feneſtra, caminus, columnæ, anguli, parietes, ſtatuæ, hortus, fons, collis, imago, tabella, aliaque id genus.

5. Variis hiſce, quos diximus, locis commendanda ſunt, & ordine committenda ſcripta vel cogitata, quorum recordari cupis; ſed notata naturalibus quibuſdam ſignis, quæ memoriam illorum ſtatim & facile refricare poſſint: v. gr. ſi ſit de re militari, vel de navigatione, vel de agricultura, vel de literis dicendum, rei militaris imago erit gladius; navigationis, anchora; agriculturæ, ſpica, vel aratrum; literarum, liber, &c. Satis eſt enim, ut genus ipſum videatur. Sed & metaphorica ſatis ſuperque admonent; ut lupus, ſus, aſinus

aſinus ſignificant primum de alicujus rapacitate, deinde de ſordibus & immunditia, poſtremo de ſtupiditate tractari oportere. Item ovis, turtur, ciconia, mite ingenium, caſtitatem, & pietatem erga parentes repræſentabunt. Atque ita de aliis.

6. Utendum eſt, inquit, Tullius, imaginibus agentibus, acribus, & inſignitis, quæ celeriter occurrant animo, illumque validius feriant.

7. Cum pronuntianda memoriter erit oratio, ſupradicta loca recenſebis, & repoſces quod unicuique credideris.

8. Denique imagines illæ pro rerum varietate mutari ſubinde poterunt, locis iiſdem remanentibus. Verum, ut ingenue dicam quod ſentio, artificium illud nonnullam habere poterit utilitatem ad multa nomina ex ordine repetenda, vel ad res diverſas ordine complectendas. Aſt ad ſingula perpetuæ orationis verba perdiſcenda, parum oppido vel nihil admodum prodeſt; quia ſingulorum verborum imagines memoriæ mandare infinitum eſſet.

Satius itaque eſt videre, quo pacto juvari poſſit, & augeri ea, quam a natura hauſimus, memoria, quam operam & oleum perdere in laborioſa illa, quam tradit Raymundus Lullus, locorum imaginumque doctrina, quam meram oſtentationem, & venditationem meram auſim appellare.

---

§ II.

Quibus artibus vere juvari poſſit memoria.

1. ARS præcipua juvandæ memoriæ eſt ordo ſerieſque rerum, & commoda quædam diſpoſitio, judicio ac ratione facta. Nempe unum facilius eſt retinere, quam plura: quæ autem apte cohærent inter ſeſe, ea quodammodo unum fiunt; quemadmodum ex pluribus annulis fit una catena.

2. Facit plurimum ad memoriam, ſi ſcribatur oratio. Scripta enim altius deſcendunt in animum, quam lecta tantum vel audita.

3. Placet Quintiliano, ut ad ſcripti oram, locis memoratu dignoribus, apponantur aliquæ notæ, quæ memoriam excitent: & quo res altius hæreant, vult appingi anchoram, v. g. ſi de nave dicendum ſit: ſpiculum vero, ſi de prælio, &c.

4. Ju-

4. Juvabit etiam non parum in iiſdem, quibus primum orationem ſcripſeris, cartis ediſcere.

5. Non aſpernanda eſt monitio, quam apud eumdem Fabium ibidem legere eſt. Si longior oratio memoriæ mandanda ſit, proderit per partes, non tamen nimis exiguas, illam ediſcere.

6. Multum refert quo loco & quo tempore potiſſimum ediſcas. Præſtat locus ab interventoribus vacuus; partim ne ea, quæ ſe foris in ſenſus ingerunt, memoriam impediant; partim etiam, ut clara voce recitari poſſit oratio.

7. Commendatur tempus matutinum poſt digeſtos cibos. Quamquam nec inutile ſit ſub ſomnum ediſcere; ut ſcilicet noctu, velut in ſtomacho cibus, ita oratio in cerebro veluti concoquatur, & in ſanguinem ſuccumque vertatur.

8. Prodeſt quoque plurimum ſomnus mediocris, & qui in alterutro potius latere fiat, quam in occipitio.

9. Si præ nimio pudore metuve titubet vacillans tironis memoria, cogitet de humanitate audientium, nec tam univerſos ſibi proponat quam ſingulos.

10. Denique, ſi quis unam & maximam memoriæ quærat artem; labor eſt, uſus & exercitatio. Ut enim obſervat Fabius, & ut omnes una voce ac mente conſentiunt, nihil eſt quod magis cura augeatur, negligentiaque intercidat, quam memoria, quæ ſi excolatur quotidie, majorem in modum confirmabitur, & invaleſcet: ſin vero negligatur, minuetur ſenſim, & conſeneſcet.

Quantum autem natura ſimul ſtudioque valeat memoria, teſtes ſunt Themiſtocles, & Hortenſius, teſtis eſt Mithridates, cui duas & viginti linguas, quot nimirum gentibus imperabat, notas fuiſſe traditur: Teſtis item Cyrus, qui ſuorum omnium militum etiam gregariorum nomina tenuiſſe perhibetur.

Quotuplex diſtinguitur memoriæ genus?

R. Quadruplex, *aquoſum*, *arenaceum*, *marmoreum*, *&* *papyraceum*. *Aquoſa* memoria dicitur illa, in qua non magis quidquam imprimere valeas quam in aqua ſcribere. *Arenacea* vocatur ea, cui commiſſæ res ſtatim obliterantur, non ſecus ac quæ ſcribuntur in arena. *Marmorea* eſt, in qua difficulter poſſis incidere; ſed

inciſa hærent immutabiliter, ut in ſaxo, aut in marmore. *Papyracea* denique nuncupatur, quæ facile arripit, & arrepta tenaciter ſervat; ut in charta fieri videmus. Nulla porro eſt ferme tam aquatilis aut arenacea memoria, quam labore diligentiaque papyraceam non tandem efficias.

---

§. III.

De Voce.

A*D actionis uſum ac laudem, maximam ſine dubio partem vox obtinet*, inquit Tullius de Oratore; *neque tam refert qualia ſint quæ dicas, quam quomodo dicantur.*

Quænam igitur circa vocem ſunt obſervanda?

R. Tres haſce potiſſimum leges diligenter obſervabis. Prima lex hæc eſt, ut dilucide articulatim & ſincere pronuntietur, ita ut integra verba, ſyllabæque omnes proferantur. Nolim tamen ſyllabatim ſic pronunties, quaſi ſi literas computando annumerares; quod eſſet moleſtum ac putidum.

Ad eamdem legem pertinet etiam, ne volubili quadam præcipitique celeritate dicendi incitata feratur oratio; ſed vox reſpiratione recreetur, & ſpiritus inter dicendum ſuſpendatur identidem, & auditoribus ſpatium aliquod cogitandi relinquatur. Hoc nimiæ volubilitatis vitio vehementiſſime laborabat Hatherius ille, quem idcirco * *ſufflaminandum eſſe* facete dicebat Auguſtus, ſumta a curribus eleganti metaphora. Eſt enim ſufflamen retinaculum rotæ currentis. Unde etiam quoties peroraret, ſolebat a tergo ſervum adhibere, qui properantem, tactu veſtis, opportune moneret, & currenti quoddam veluti frænum injiceret.

* Sufflaminare currũ id eſt. *Rattenere, o arreſtare con una ſtanga le ruote di una carrozza in una ſceſa.*

Secunda lex hæc eſto, ut pro argumenti, motuumque præſertim varietate, vox etiam opportune varietur, & utcumque ſe affectum videri ſolet Orator, & audientium animos moveri, ita etiam certum vocis ſonum adhibeat. Iracundia poſtulat vocis genus acutum, incitatum, crebro incidens: miſeratio & mœror flexibile, plenum, flebile, interruptum: voluptas effuſum, lene, tenerum, hilaratum: metus demiſſum, hæſitans, abjectum, &c.

Præterea mutanda tibi vox erit pro variis orationis partibus. Aliam enim vocem flagitat Exordium, aliam Na-

Narratio. Aliam Confirmatio, aliam Peroratio.

In Exordio, niſi forte indignatione conſtet, voce utendum ſubmiſſa ac verecunda. Nec debet Orator, ſimul ac dicturus prodit, perfricare frontem, & in verba ſtatim erumpere. Ceteroqui futurum eſt, ut feroculum Oratorem jure omnes averſentur. Sed oportet, ut paullulum cogitatione quaſi defixus moretur. Idque tum quod auditores hæc Oratoris cura delectet, tum ut interea ipſe ſe colligat, & ad dicendum componat. Ita Ulyſſes apud Naſonem paulliſper conſiſtit, oculis in terram defixis, priuſquam ſuam eloquentiam torrentis inſtar effundat.

. . . . Oculos paullum tellure moratos
Suſtulit ad proceres, expectatoque reſolvit *Metamor. lib.* 13.
Ora ſono, neque abeſt facundis gratia dictis.

Ab Exordio paullatim inſurgit vox, ac in narrando quidem voce utimur aperta ſimplicique, qualis fere eſt in ſermone familiari. In Confirmatione & in argumentatione præſertim voce utimur acriori. In Peroratione demum, quaſi parta victoria, vox ſolet eſſe excitatior, ut ita oſtendat Orator ſe niti bonitate cauſſæ, magnamque fiduciam in auditorum probitate prudentiaque collocare.

---

§. IV.

De monotonia, & cantu.

GRatæ huic varietati opponitur e diametro unus ille inſulſuſque vocis tenor, quem Græci *monotoniam* vocant, & qui non modo dicentem enecat, ſed etiam audientes exanimat, & unde omnis orationis decor ac venuſtas defloreſcit:

. . . . . Ut citharœdus
Ridetur, chorda qui ſemper oberrat eadem,

inquit Horatius. Quis enim æquo animo ferat non alio vocis ſono pronuntiari tragicos illos Senecæ verſus:

Soror tonantis [hoc enim ſolum mihi
Nomen relictum eſt] ſemper alienum Jovem
Ac templa ſummi vidua deſerui ætheris,
Locumque, loco pulſa, pellicibus dedi.

Quam iſtos Terentii verſiculos in Andria:

Vos iſthæc intro auferte: abite. Soſia,
Adeſdum, paucis te volo

Nec aliter dici lamentabile illud magnificumque: *Terent. in Phorm.*

Ingemiſcite Heroum animæ, ad Plateas victi ſumus; quam hoc leviculum: *Amicus ſummus meus & popularis Geta heri ad me venit*.

Huic, quam tantopere commendamus varietati, opponitur etiam cantus, qui nihil aliud eſt, ſi quæris, quam clamoſa quædam, & uno ferme tenore ſubſultans nænia, ſimilis ferme tabulis illis, quas *monochromata*, ſeu picturas unicolores appellamus. Hoc maxime vitio laborare ſolent pueri, qui tragicarum, & grandium rerum magnificentia capti, res minutas aut etiam feſtivas amant eodem illo ſpiritu pronuntiare, & Virgilii eclogas, aut Deſpauterianos verſus recitare, non ſecus ac ſi Molinianæ perorationem, aut cædem Priami, vel Niobes lacrymas, Oreſtiſve furores declamarent.

Qua ratione huic vitio poterit occurri?

R. Huic incommodo remedium adhibebitur. 1. Si pueri rebus humilibus ac quotidianis æquabiliter & rotunde pronuntiandis aſſueſcant; neque vero ſtatim ad tragicam granditatem procurrant. 2. Si eorum, quæ pronuntiant, germanum ſenſum penitus animadvertant. 3. Si interdum vernacula, non illa inflata tragicaque, ſed ſimplicia & quotidiana pronuntient.

4. Exerceantur aliquandiu in orationibus illis, quæ varios motus ac vocis inflexiones efflagitent; ut videant quid ſubmiſſe ac leniter, quid feſtive, quid atrociter, quid ſedate, quid concitatius dicendum ſit. 5. Denique ubi illa pronuntiationis quaſi tirocinia poſuerint, poterunt citra periculum in rebus grandioribus tragiciſque verſari.

Tertia circa vocem lex hæc eſt, ut ea, pro amplitudine loci, & auditorum multitudine, vel intendatur, vel remittatur; ſed tamen nec aſcendat ad ſupremum, nec ad extremum deſcendat. Nam vox ſi ima ſit, vim non habet; ſi vero nimium acuta ſit contentaque, delicatas, ac teretes urbanorum hominum aures offendet.

Scio quidem hoc eſſe plebeculæ rudioris ingenium, ut vocaliſſimum quemque & valentiſſimum lateribus, ita optimum oratorem judicet, nullamque putet egregiam, niſi quæ * *pontem indignetur*, actionem, in qua ſcilicet & clamoſæ fauces, & vox ululans, & rigidi vultus torvitas, & pedum ſupploſiones, & brachio-

* *Pontem indignatus Araxes. Virg.*

chiorum remigatio, & totius corporis diſſoluta quædam, intemperanſque jactatio, & ilia denique inflata rumpantur.

Ciceroni vero longe alia mens erat. Ajebat enim venuſtiſſime clamoſos hujuſmodi *latratores* verius quam oratores, ſimiles eſſe claudorum, qui cum ambulare non poſſint, ad equum cônfugiunt. Ita illi, in illa * Stentorea voce, tamquam in jumento, ſuam omnem apud imperitos fiduciam reponunt; nec magis hoc nomine poſſunt Oratores dici, quam bajulus poſſit dici citharœdus.

** Stentor quinquaginta hominum clamorem magnitudine vocis adæquabat. Unde ab Homero vocatur χαλκόφονος, vocem æream habens.*

Sunt contra quorum diſpar omnino eſt ratio; qui ſcilicet adeo frigide & oſcitanter dicant, ut ubi periclis inſtar tonare, iraſci, fulgurare opus eſſet, nullos jaciant igniculos viriles, & lectoris tono Thyeſtæas declamationes decurrant. Hoc vitium in M. Callidio perſtringit Tullius. Cum enim jurejurando affirmaret Callidius paratum ſibi ab inimico quodam venenum; ſed interim rem adeo atrocem remiſſo vultu, voceque languidula diceret: *tuus ille mirificus languor mendacium clamitat*, inquit Tullius; *neque vero in vero crimine, tantopere frigeres: Tu iſtud, M. Callidi, niſi fingeres, ſic ageres?*

Qui animo ſunt ita comparati, dicant ſane apud Sinenſes, qui veterum Areopagitarum more, nullos excitari volunt motus, nullas dicendi faces adhiberi; neque Oratorem in perorando, paullum modo efferveſcere patiuntur.

---

§. V.
De Geſtu.

VOcem ſubſequi debet Geſtus, & varios animi ſenſus cum illa ſimul aperire. Qua de re colligemus ex veteribus ea tantum, quæ ſæculi noſtri moribus ſunt accommodata. Multa ſiquidem ex antiquorum geſticulatione prorſus obſoleviſſe videmus.

Quid eſt Geſtus?

R. Geſtus, inquit Valla, eſt actio quædam & quaſi pronuntiatio corporis; ſeu mavis cum Quintiliano, *Geſtus eſt totius corporis motus & conformatio*.

Quid in geſtu generatim, & univerſe cavendum eſt?

R. 1. Nihil in illo ſit effeminatum & molle; nihil nimis exquiſitum aut elegans; nihil quod affectatam

quamdam diligentiam artemque redoleat. Monet enim Fabius actionem non eſſe deliciis nimiaque cura molliendam: & comtis illis delicatiſque Oratoribus ſæpenumero ſolet evenire, quod olim Sybaritarum equitatui contigit. Cum enim gens effeminata, & choræarum ad inſaniam avida, ſuos etiam equos ad numerum ſymphoniamque ſaltare docuiſſet; cum deinde ex umbraculis in ſolem ac pulverem contra Crotoniatas hoſtes fuit illis prodeundum, hiſtriones illi equi, tubarum & martis ignari, motibus compoſitis repente laſcivientes, ſe & exercitum totum miſere perdiderunt. Ita umbratiles illi Oratores ab imis unguiculis ad verticem uſque venuſtuli, quando ex domeſtica exercitatione, in medium agmen, in pulverem, in clamorem, in caſtra atque aciem forenſem prodierunt, & ſe & cauſſas ſuas in magnum quoddam diſcrimen injiciunt.

2. Nihil in geſtu ſit durum aut agreſte; ne dum mollitiem fugimus, in contrarium ruſticitatis vitium videamur incidere. Quamquam ſi in alterutro peccandum eſſet, facilius excuſaretur ruſtica quædam ſimplicitas, quam putidiuſcula geſtus, vocis & habitus affectatio.

Licet autem artis præceptionibus in dicendo nequaquam utamur, ſatis tamen apparet utrum aliquando didicerimus. Ut enim qui pila ludunt, inquit Tullius, non utuntur in ipſa luſione artificio paleſtræ; ſed indicat ipſe motus didicerintne palæſtram, an neſciant: ſic in orationibus, etiam ſi non adhibeatur geſtus ex ſchola, facile tamen eſt intueri, utrum is, qui dicat, liberaliter aliquando fuerit inſtitutus.

Quid de totius corporis motu præcipiendum?

R. Præcipitur. 1. Ut ſtatus corporis ſit celſus, & erectus, & trunco magis toto, virilique quadam laterum inflexione ſeſe Orator moderetur. 2. Ne in ſtatuæ morem obrigeſcat, quaſi ſi veru deglutiſſet, ut facete ajebat Epictetus. 3. Ne crebris & incompoſitis corporis commotionibus vehementius agitetur, more furentis Sibyllæ:

. . . . . Cui pectus anhelum
Et rabie fera corda tument. . . . .

Vitioſum quippe eſt huc illuc curſitare; quod olim exprobratum fuit Domitio Afro, quem *non agere*, *ſed ſatagere*, non illepide dicebatur. Et cum alius quidam

non

non minus actuoſus Orator multum concurſaſſet in dicendo, facete rogavit eum adverſarius Virginius, *Quot demum paſſuum millia declamaſſet?* Caſſius quoque Severus adverſus circumcurſitantes hujuſmodi Oratores ſolebat poſcere lineam, quæ immodicas illorum excurſiones prohiberet.

Quid in capitis & oris totius conformatione ſervandum eſt?

R. 1. Vitioſa eſt frequentior capitis jactatio, Mænadum inſtar, de quibus Catullus, Carmine de Berecynthia & Athi; Capita Mœnades vi jaciunt hederigeræ: aut inſtar famoſæ illius Meſſalinæ, de qua Tacitus 11. Annalium: *Ipſa crine fluxo, Thyrſum quatiens, juxtaque Silius hedera vinctus gerere cothurnos, jacere caput.* Non tamen dedecet aliquando vel annuendo confirmare, vel abnuendo negare; vel capitis in latus inclinatione languorem, & averſione indignationem; aut alio ſimili motu, dubitationem, admirationem, & ejuſmodi affectus deſignare. Sed neque capite erimus immobili rigidoque, quod ſemibarbarum eſt, ut olim Rufus ille Rhetor, de quo ita Auſonius Epigrammate 50.

Rhetoris hæc Rufi ſtatua eſt, ſi ſaxea, Rufus.
Cur id, ais? ſemper ſaxeus ipſe fuit.

5. Capite utemur non demiſſo, & obſtipo, vel in cervicem reflexo, ſed erecto potius celſoque: quamquam hic quoque modus ſervandus eſt, ne audaciæ ac arrogantiæ videatur; & capitis demiſſio poteſt aliquando triſtitiam, luctum, mœrorem, pœnitentiam, & iræ divinæ placandæ ſtudium perbelle ſignificare. Sic. D. Remigius Francorum Regem Clodovæum ad Chriſtianam demiſſionem hortatur hiſce verbis: *Mitis depone colla Sicamber.*

Sed in ore, vultuque & oculis ſunt omnia. Animi enim imago quædam vultus eſt, & oculi ſunt indices. Quapropter pro rerum natura, vultum indues modo hilarem, modo mœſtum, nunc blandum, nunc minacem. Ita Horatius:

Triſtia mœſtum
Vultum verba decent; iratum plena minarum;
Ludentem laſciva; ſeverum ſeria dictu:

Frons exporrecta, diffuſaque hilaritatis indicium eſt; contra vero ſeveritas indicatur fronte corrugata,

caperataque, & ſuperciliis vel contractis vel etiam inæqualibus. Unde Tullius in Piſonem: *Altero ad frontem ſublato, altero ad mentum depreſſo ſupercilio reſpondit ......* & pro Sextio: *Tanta erat gravitas in oculo, tanta frontis contractio, ut illo ſupercilio, tamquam Rhadamantus ille niti videretur*. Hinc etiam Petronius Arbiter:

Quid me ſpectatis conſtricta fronte Catones?

Et poſt illum Martialis, lib. 1.

Contigeris noſtros, Cæſar, ſi forte libellos,
Terrarum dominum pone ſupercilium.

Orantem & aliquid a Deo poſcentem indicant oculi in cælum ſublati, ut res ipſa ſatis loquitur. Unde Caſſandra:

Ad Cælum tendens ardentia lumina fruſtra.

Oculos avertere averſantis eſt, vel faſtidientis, vel negantis. Sic miſera Didonis umbra, conſpecto apud inferos Ænea:

Illa ſolo fixos oculos averſa tenebat.

Oculi clauſi meditantem, & cogitantem animum produnt. Oculos in unum locum defixos habent, qui præ admiratione ſtupent. Unde Æn. 1.

Dum ſtupet, obtutuque hæret defixus in uno.

Præterea demiſſi oculi modeſtiam pudoremque ſignificant. Sic Andromache Æn. 3.

Dejecit vultum, & demiſſa voce locuta eſt.

Denique, nictantes oculi malitiam arguunt; rigidi ſtuporem; ſemiclauſi adulationem & inſidias; torpentes ſegnitiem; vagi nutanteſque libidinem: quæ ſingula ſi probare ex antiquis aggrediar, metuo, ne longior fiam.

Illud certe omnino natura dictat, oculos ad res de quibus loquimur accommodandos eſſe: ne merito rideamur cum inepto illo Rhetore, qui cum diceret: * *O Jupiter!* terram aſpiciebat: cum vero diceret: *O terra!* cælum intueri ſolebat.

* ὦ Ζεῦ, ὦ γῆ, *Philoſtratus*.

Quid in brachii moderatione ſervandum?

R. Brachia nec deorſum incompoſita pendeant, nec immodice projiciantur, niſi in affectu vehementiori. Brachium extenſum ac porrectum, potentiam, auctoritatem & robur arguit. Contra vero continere ac cohibere brachium, eſt pudoris ac verecundiæ. Unde Tullius pro Cælio: *Nobis olim annus erat unus ad cobibendum*

dum brachium toga conſtitutus , ut exercitatione ludoque campeſtri tunicati * *uterentur .*

* *Alii legunt* uterentur.

Quid circa manus digitoſque præcipitur ?

R. Manus , ſine quibus trunca eſſet actio ac debilis , vix dici poteſt quot motus habeant , inquit Fabius . . . . *Nam ceteræ partes loquentem adjuvant : hæ , prope eſt ut dicam , ipſæ loquuntur . An non his poſcimus ? pollicemur ? vocamus ? dimittimus ? minamur ? abominamur ? timemus ? interrogamus ? negamus ? Gaudium , triſtitiam , dubitationem , confeſſionem , pœnitentiam , modum , copiam , numerum , tempus oſtendimus ?* Circa manus autem certæ quædam ſunt ac definitæ leges , quas ſequi oportebit .

1. Manus in exordio non ſolet extendi . Aſt ubi paullum effervescere cœpit oratio , manus pariter exeritur cum illa , pariterque cum illa deponitur .

2. Pectori manus admovetur , cum de ſeipſo quis loquitur : at cum alloquitur alium , ad alium extenditur.

3. *Manus ſiniſtra nunquam ſola geſtum facit* , inquit Fabius , *dextræ ſe frequenter accommodat* : ſive in digitos argumenta digerimus , cauſſamque , ut olim Hortenſius conſueverat , partimur in digitis [quem morem hodieque nonnulli non infeliciter imitantur] ſive adverſas palmas , quaſi repellendo , & repudiando objicimus .

4. Solœciſmus geſtu committitur , cum aliud voce , aliud geſtu monſtramus ; ut Rhetor ille , de quo ſupra dictum eſt , qui cælum appellans , tellurem intuebatur , geſtuque monſtrabat .

5. Urgemus crebra manuum impreſſione . Supplicamus manibus elatis junctiſque . Confirmamus manibus pronis , gravi quodam & decenri motu depreſſis .

6. Admirantium eſt manus tollere . Unde Tullius in Academicis Quæſtionibus : *Hortenſius autem vehementer admirans , quod quidem perpetuo Lucullo loquente fecerat , ut etiam manus ſæpe tolleret* . Et ad Cæſarem Epiſtolarum libro ſeptimo : *Suſtulimus manus ego & Balbus* . Huc etiam pertinet illud Catulli , Carmine 53.

Admirans ait hæc , manuſque tollens :
Dii magni , * ſalapuſium diſertum !

* *Salapuſius nomen compoſitum ex ſale & puſius , ſive puſio , quaſi dicas puſio plenus ſalis & facetiarum , quod de Calvo dictum ob puſillam ſtaturam .*

7. Manu extenta facimus nobis audientiam , indiciumſque ſilentium . Hinc Perſius in Satyris :

Fert animus calidæ feciſſe ſilentia turbæ

Maje-

Majeſtate manus . . . . . .

Lucanus etiam Libro primo de Cæſare:

. . . . Tumultum

Compoſuit vultu, dextraque ſilentia juſſit.

Imo in Actis etiam Apoſtolorum Paullus hunc morem uſurpaſſe legitur: *Surgens autem Paullus, & manu ſilentium indicens*, *ait*: *Viri Iſraelitæ, & qui timetis Deum, audite*.

8. Manus ori admota tacentis & ſilentium ſuadentis habitus eſt. *Digito compeſce labellum*, inquit Juvenalis; quo etiam geſtu ſimulacrum Harpocratis effingebant Ægyptii veteres.

9. Solebat Tullius, antequam diceret, barbam demulcere, quod hodieque nonnulli ſolent. Sunt etiam qui aut frontem fricent, aut lacunar intueantur: ſed hæc vitioſa ſunt. Vitioſum eſt quoque manus vel ſupra caput attollere, vel infra pectus demittere, præterquam in ſummis affectibus.

10. Pectus ferire aut femur, prope ſcenicum eſt.

11. Manus optime a ſiniſtro incipit latere, dextroque deponitur.

12. Hoc eſſe cavendum, ait Cicero, ne nimiæ ſint digitorum argutiæ, neve immodica ſit illorum geſticulatio; quo vitio laboravit ſummus Orator Hortenſius. *Cum enim*, inquit Agellius, *manus ejus, inter agendum, eſſent argutæ admodum & geſtuoſæ*, *maledictis compellationibuſque probroſis jactatus eſt*: *multaque in eum quaſi in hiſtrionem*, *in ipſis cauſſis atque judiciis dicta ſunt*.

Has autem omnes, quas hactenus diximus, Oratoris virtutes, cura & labore comparari poſſe, liquet mirabili Demoſthenis exemplo, qui cum * primam artis ſuæ literam dicere nequiret, ſtudio & exercitatione perfecit, ut planiſſime diceret, & balbutiem, inditis ori calculis, emendavit; exilitatem vocis, ad fluctus maris declamando, illiuſque fremitus voce vincendo ſuſtulit; anguſtias ſpiritus locorum arduorum inter declamandum aſcenſu, randem aliquando ſuperavit.

* *Literam R.*

Atque hæc de Pronuntiatione monuiſſe ſufficiat. Reliqua, quæ eodem pertinent, exercitationi relinquimus: cui ſcilicet plus multo quam præceptis eſſe tribuendum exiſtimavimus.

Finis Libri Quinti.

A P-

APPARATUS ELOQUENTIÆ,

SEU

LATINORUM AUCTORUM ÆTATIS AUREÆ

Loca Exquiſitiſſima.

UT ad Rhetoricæ noſtræ calcem pretioſiſſimum hunc Ætatis Aureæ quaſi theſaurum adjungeremus , duæ potiſſimum cauſſæ nos impulerunt. Primum enim poſt tot congeſta dicendi præcepta , operæ pretium exiſtimavimus etiam exempla congerere , in quibus appareat præceptorum uſus & exercitatio .

Deinde animadverſum ſæpe a nobis eſt hoc eſſe in Tironibus vulgare vitium , ut quamvis abundent præceptis , rerum tamen inopia & jejunitate laborent . Tolletur hoc vitium , ſi habeant in manu quod poſſint imitari . Promta nimirum erit parataque optimarum ſententiarum rerumque ſilva locupletiſſima ; *verbaque proviſam rem non improviſa ſequentur* , ut recte monet Horatius .

Idcirco non ſat habuimus exempla hæc primo verſu ſubindicare . Perſæpe etiam , ut præſto magis eſſent , & in promtu , exſcripſimus integre loca illa , vel quæ eximia palmariaque judicavimus ipſi ; vel quæ elegantes urbanique homines habere ſolent in deliciis , vel quæ a callidis rerum æſtimatoribus emunctæque naris criticis Scaligero, Mureto aliiſque non paucis , præcipue laudantur .

SELECTA

EX VIRGILIO.

INitium facimus a divino, ut loquitur Scaliger, Æneidos Poemate, in quo cum ſumma ſint omnia, quartus tamen & ſextus liber omnium aſſenſu longe ceteris antecellunt. In quarto libro mirifica ſunt hæc & ſupra omnem laudem. 1. Didonis ad Æneam fugam parantem oratio:

Diſſimulare etiam ſperaſti perfide tantum
Poſſe nefas, taciturſque mea diſcedere terra....
Mene fugis? per ego has lacrymas.....

2. Ejuſdem Didonis ira & indignatio, audito Æneæ reſponſo:

Talia dicentem jamdudum averſa tuetur
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis........
.....Neque te teneo, neque dicta refello.
I, ſequere Italiam ventis, per regna per undas.
Spero quidem mediis (ſi quid pia numina poſſint)
Supplicia auſurum ſcopulis, & nomine Dido
Sæpe vocaturum. Sequar atris ignibus abſens;
Et cum frigida mors animæ ſeduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero.

3. Interceſſione ſororis Annæ Æneam flectere poſtremum conatur Dido:

I, ſoror, atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum...

4. Auguria mortis, triſtiaque portenta:

Hinc exaudiri gemitus, & verba vocantis
Viſa viri; nox cum terras obſcura teneret:
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.

5. Didonis animo fluctuantis dubitatio, angores, ac demum deſperatio:

En, quid agam? rurſuſne procos irriſa priores
Experiar, Nomadumque petam connubia ſupplex?..
Quin morere, ut merita es, ferroque averte dolorem.

6. Didonis furor & imprecatio in ipſo Æneæ diſceſſu:

.....Proh Jupiter! ibit
Hic, ait, & noſtris illuſerit advena regnis?

Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor;
Qui face Dardanios ferroque ſequare colonos.

7. Didonis ſuprema verba & mors:

At trepida, & cœptis immanibus effera Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculiſque trementes
Interfuſa genas....
Dulces exuviæ, dum fata Deuſque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his evolvite curis:
Vixi ......
Moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait: Sic ſic juvat ire ſub umbras ....
Ter ſeſe attollens, cubitoque innixa levavit:
Ter revoluta toro eſt, oculiſque errantibus alto
Quæſivit cælo lucem, ingemuitque reperta.

In ſexto libro rariſſima ſunt iſta, & quovis pretio digna. 1. Æneæ, & Didonis occurſus apud inferos.

Inter quas Phœniſſa recens e vulnere Dido...
Illa ſolo fixos oculos averſa tenebat,
Nec magis incœpto vultus ſermone movetur,
Quam ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.

2. Græcorum pavor viſo apud inferos Ænea:

Pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates; pars tollere vocem
Exiguam: incœptus clamor fruſtratur hiantes.

3. Damnatorum ſupplicia:

Continuo ſontes ultrix accincta flagello
Tiſiphone quatit inſultans: torvoſque ſiniſtra
Intentans angues, vocat agmina ſæva ſororum.

4. Romani ad imperandum nati.

Excudent alii ſpirantia mollius æra:
Credo equidem: vivos ducent de marmore vultus...
Tu regere imperio populos, Romane, momento.

5. * Marcelli laudes exquiſitiſſimæ:

Oſtendent terris hunc tantum fata....
Heu miſerande puer, ſi qua fata aſpera rumpas,
Tu marcellus eris.

** Marcellus Octaviæ ſororis Auguſti filius.*

6. Dædali dolor:

.... Tu quoque magnam
Partem opêre in tanto (ſineret dolor) Icare haberes;
Bis conatus erat caſus effingere in auro,
Bis patriæ cecidere manus.

Laudantur potiſſimum in 2. libro Sinonis fraudes & per-

perfidia; Laocoontis epiſodium; Æneæ pietas erga patrem, uxorem & filium: *Hæc fatus latos humeros* . . . . . *Stat caſus renovare omnes* . . . . . Illud vero de flammæ prodigio ſupra caput Aſcanii, ita concinnum, ita elegans, ut nihil ſupra.

Ecce levis ſummo de vertice viſus Iuli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora paſci.

Eximia eſt in 5. libro deſcriptio Entelli, cæſtibus pugnantis cum Darete:

Hæc fatus duplicem ex humeris rejecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna oſſa lacertoſque
Exuit, atque ingens media conſiſtit arena....
Nec mora nec requies, quam multa grandine nimbi
Culminibus crepitant . . . . .

Vide tertio libro mirabilem illam Achæmenidis narrationem de Harpyis, iterum de Polyphemo:

Vidi egomet, duo de numero cum corpora noſtro
Prenſa manu magna, medio reſupinus in antro,
Frangeret ad ſaxum, ſanieque aſperſa natarent
Limina: vidi, atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent ſub dentibus artus.

In 7. Reginæ Amatæ venuſtiſſimam comparationem cum turbine, *quem pueri magno in gyro, vacua atria circum, intenti ludo exercent. Stupet inſcia turba, impubeſque manus, mirata volubile buxum*. Miraberis in 8. Caci ſpeluncam, Herculiſque de illo victoriam: *Ecce furens animis* . . . . . *Hic Cacum in tenebris*.... In 9. Euriali mortem, matriſque miſeræ luctum. Hoc vero qua munditia, qua elegantia!

Volvitur Euryalus letho, pulchroſque per artus
It cruor, inque humeros cervix collapſa recumbit.
Purpureus veluti cum flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens: laſſove papavera collo
Demiſere caput, pluvia dum forte gravantur.

In undecimo Turni jurgium cum Drance: *An tibi Mavors ventoſa in lingua pedibuſque fugacibus iſtis ſemper erit?* His adde in libro 8. Cyclopum laborem, & mirificum illum clypeum, qui callidiſſimo Poetæ artificio, rerum Romanarum ſummam complectitur paucis. Adde concinnum illud atque venuſtum lib. 1.

Ac primum ſilicis ſcintillam excludit Achates,
Suſcepitque ignem foliis, atque arida circum

Nutri-

Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.

Jam vero in Georgicis laudantur potiſſimum lib. 1. horrenda prodigia in ipſa Julii Cæſaris morte : *Ille etiam extincto miſeratus Cæſare* Romam.... In 2. libro vitæ ruſticæ laudes, innocentia, felicitas.

O fortunatos nimium, ſua ſi bona norint,
Agricolas : . . . . .
Interea pendent dulces circum oſcula nati:
Caſta pudicitiam ſervat domus . . . .

Et reliqua plane aurea uſque ad libri finem. Iſtud vero de Corycio, blandum, tenerum, molle, ac delicatum in 4. Georg.

Regum æquabat opes animis : ſeraque revertens
Nocte domum, dapibus menſas onerabat inemptis.
Primus vere roſam, atque autumno carpere poma.
. . . .
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,
Æſtatem increpitans ſeram, Zephiroſque morantes.

Denique exquiſitiſſimi ſaporis eſt tota Ariſtæi fabula ad calcem ejuſdem libri 4. Georg. *Paſtor Ariſtæus fugiens Peneia Tempe* . . . & in primis quod legitur de ſummo Orphei dolore, ac de illius morte, amiſſa iterum Eurydice conjuge.

Te dulcis conjux, te ſolo in litore ſecum,
Te veniente die, te decedente canebat.
. . . Eurydicen vox ipſa & frigida lingua,
Ah! miſeram Eurydicen anima fugiente vocabat.

SELECTA EX CICERONE.

Ex libris Philoſophicis.

1. Librorum Philoſophicorum Exordia elegantiſſima ferme atque magnifica, & in primis Exordium 2. libri, qui inſcribitur *Lucullus*, omnibus pictum & politum artis coloribus.

2. Dionyſii Syracuſarum Tyranni hiſtoria feſtive admodum ſcripta, *Tuſcul.* lib. 5. *Duodequadraginta annos tyrannus Syracuſarum fuit Dionyſius*. . . . . Ejuſdem Dionyſii jocus lepidiſſimus in aſſentatorem Damoclem.

3. Terræ ſitus, figura, ornatus, divitiæ *lib. 2. de Nat. Deorum. Ac principio terra univerſa* . . . 4. Oculorum

lorum ſtructura mirifica: *Nam oculi tamquam ſpeculatores altiſſimum locum obtinent*, . . . 5. Canum fida cuſtodia, & adulatio erga dominos, eorumdemque ſagacitas. 6. Ætheris deſcriptio admirabilis. 7. Gruum volatus mirificus, forma triangulari: *Illud vero animadverſum, grues, cum loca calidiora petentes, maria tranſmittant, trianguli efficere formam. Ejus autem ſummo angulo aer ab eis adverſus pellitur: deinde ſenſim ab utroque latere, tamquam remis, ita pennis curſus avium levatur. Baſis autem trianguli, quam grues efficiunt, ea tamquam a puppi, ventis adjuvatur, hæque in tergo prævolantium colla & capita reponunt: quod quia ipſe dux facere non poteſt, quia non habet ubi nitatur, revolat, ut ipſe quoque quieſcat. In ejus locum ſuccedit ex iis, quæ acquieverunt, eaque viciſſitudo in omni curſu conſervatur*. Malus Pythii dolus in horto vendendo, lib. 3. de Offic. C. *Canius eques* . . . . 8. Agricolarum voluptates: *Venio nunc ad agricolarum voluptates*. Vitium cultura & incrementa: *Vitis quidem, quæ natura caduca eſt, & niſi fulta ſit, ad terram fertur; eadem ut ſe erigat, claviculis ſuis, quaſi manibus, quidquid eſt nacta complectitur: quam ſerpentem multiplici lapſu & erratico, ferro amputans coercet ars agricolarum, ne ſilveſcat ſermentis, & in omnes partes nimia fundatur*. 8. Architæ Tarentini oratio contra voluptatem corporis: *Accipite enim optimi adoleſcentes* . . . , 9. Argumenta, quibus probatur animorum immortalitas. 10. Quam abſurda ſit in ſenibus avaritia: *Avaritia ſenilis quid ſibi velit non intelligo. Poteſt enim quidquam eſſe abſurdius, quam quo minus viæ reſtat, eo plus viatici quærere?* 11. Mors ſapienti minime acerba. *Nec me vixiſſe pœnitet, quoniam ita vixi, ut non fruſtra me natum exiſtimem: & hac vita, ita diſcedo, tamquam ex hoſpitio, non tamquam ex domo. Commorandi enim natura diverſorium nobis, non abitandi dedit. O præclarum illum diem, cum ad illud divinum animorum concilium, cætumque proficiſcar; cumque ex hac turba, & colluvione diſcedam*, lib. de Senect.

12. Utilitates amicitiæ: *Principi cui poteſt eſſe vita vitalis, ut ait Ennius, qui non in amici benevolentia mutua conquieſcat? Quid dulcius quam habere, quo cum audeas omnia ſic loqui ut tecum? Quis eſſet tantus fructus*

in

in proſperis rebus, niſi haberes, qui iis æque ac tu ipſe, gauderet? Adverſas vero ferre difficile eſt ſine eo, qui illas gravius etiam quam tu, ferret. Denique ceteræ res, quæ expetuntur, opportunæ ſunt ſingulæ rebus ſingulis: divitiæ, ut utare; opes, ut colare, honores, ut laudere; voluptas, ut gaudeas; valetudo, ut dolore careas, & numeribus fungare corporis. Amicitia res plurimas continet: quoquo te verteris, præſto eſt, nullo loco excluditur: nunquam intempeſtiva, nunquam moleſta eſt.

Ex Epiſtolis.

1. Epiſtola ad Quintum fratrem, quæ eſt 1. lib. 1. ſapientis & probi magiſtratus imaginem numeris, omnibus abſolutam exhibet: *Etſi non dubitabam....*

2. Reſponſio ad Metellum, quæ eſt 2. libri 5. ad Familiares, generoſæ cujuſdam, ſed humanitatis ſale conditæ ſui ipſius defenſionis exemplum abſolutiſſimum eſſe poteſt: *Si tu exercituſque valetis, bene eſt. Scribis ad me te exiſtimaſſe....*

3. Epiſtola ad Lucejum, quæ eſt 12. libri 5. qua etiam, atque etiam petit ab illo, ſed ſingulari quadam dexteritate, ut res ab ipſo Cicerone in Conſulatu geſtas hiſtoriæ mandare velit: *Coram me tecum...*

4. Epiſtolæ ad Brutum plenæ dignitatis, plenæ conſilii & ſapientiæ. Poſt Cæſaris mortem ſcriptæ videntur.

5. Literæ ad Atticum præ ceteris omnibus, urbaniſſimo quodam leporis ſale ſparſæ ſunt atque conditæ. Placet in primis Epiſtola 18. lib. 1. *Nihil mihi nunc ſcito tam deeſſe*. . . . & 21. lib. 2. *De republica quid ego*. . . . .

Ex Orationibus.

1. Summam in primis admirationem habent Tullii perorationes, quæ, ut ipſe de ſe loquitur, plangore ac lamentatione forum complere ſolebant. Sunt autem præ ceteris inſignes perorationes pro Milone, pro Fontejo, pro Ligario, pro Flacco, pro Quintio, pro Murena, in quibus omnia eloquentiæ vela pandit Orator, & auditorum animos penitus videtur incendere; præſertim cum eſt excitanda commiſeratio: ut cum ait pro Fontejo: *Tendit ad vos * Virgo veſtalis manus ſupplices eaſdem, quas pro vobis Diis immortalibus tendere conſuevit*. . . . .

* *Soror Fonteji, qui cum triennium Prætor fuiſſet in Gallia repetundarum fuit accuſatus.*

2. Milonianæ exordium & narratio ſummo in pretio

tio ſunt apud omnes peritos rerum æſtimatores. 3. Laudantur ſummopere 1. & 2. Catilinariæ exordia pueris etiam nota: *Quouſque tandem abutere . . . . . Tandem aliquando*, *Quirites* . . . Ceteris vero omnibus longe multumque præſtare videtur nobiliſſimum illud exordium 2. Philipp. *Quonam meo fato*, *P. C. fieri dicam* . . . Legendaque eſt a capite ad calcem tota illa admirabilis ſecunda Philippica, de qua ſcilicet merito dictum a Juvenali Sat. 10.

. . . . Ridenda Poemata malo,
Quam te conſpicuæ divina * Philippica famæ,
Volveris a prima quæ proxima.

* *Philippicas ſic nuncupavit Cicero, quia imitatus eſt eas, quas in Philippum regem habuerat olim Demoſthenes.*

• Vide nominatim duos illos vehementiſſimos locos, ubi Antonio objicit Lupercalia: *Ad Lupercalia veniamus*; & impudicæ vitæ ſordes exprobrat illi: *Viſne igitur te inſpiciamus a puero? . . . Sumſiſti virilem togam, quam ſtatim muliebrem reddidiſti* . . . .

4. Oratio pro Marcello exquiſitiſſimo quodam artificio eſt elaborata. Nihil vero exquiſitius, quam laudes illæ, quibus Cæſaris clementiam commendat: *Domuiſti gentes immanitate barbaras*, & cetera quæ paſſim invenies in noſtra Rhetorica.

5. Orationi pro Ligario tanta vis ineſt, ut Cæſar, tametſi certum illi ac deliberatum eſſet Ligario non ignoſcere, idque palam profeſſus fuiſſet, victus tamen denique fuerit, eique chartæ a manibus delapſæ fuerint ad hæc Tullii verba; *Tu qui oblivisci nihil ſoles, niſi injurias*.

6. His addito in oratione pro Archia humaniorum literarum utilitatem & fructum: in Maniliana, virtutes imperatorias: *Quis igitur hoc homine ſcientior umquam aut fuit, aut eſſe debuit?* . . . . in Verrina ultima, Gavii, Civis Rom. ſupplicium: *Cædebatur virgis* . . . . in Verrina 9. Syracuſarum laudes.

7. Mihi denique ſalis, urbanitatis, & leporis ſpecimen viſus ſemper fuit ille locus pro Muræna, ubi Tullius probat primum Catonis accuſantis virtutes & auctoritatem præjudicio eſſe non debere L. Murenæ; deinde Stoicorum placita, quibus ſe totum addixerat Cato, facete omnino, magnoque judicum riſu cavillatur: *Venio ad M. Catonem* . . . .,

8. Nec minus venuſta videbitur Hypotypoſis illa, qua mollem libidinoſamquem impuri Verris vitam ſic deſcri-

deſcribit: *Ita vivebat bonus ille Imperator hibernis menſibus, ut eum non facile, non modo extra tectum, ſed ne extra lectum quidem quiſquam videret. Cum autem ver eſſe cœperat, cujus initium iſte non a Favonio, neque ab Auſtro aliquo notabat, ſed cum roſam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur; dabat ſe labori, atque itineribus, in quibus eo uſque ſe præbebat patientem atque impigrum, ut eum nemo umquam in equo ſedentem videret. Nam ut mos fuit Bythiniæ regibus, lectica * Octophoro ferebatur, in qua pulvinus erat perlucidus Melitenſi roſa fartus. Ipſe autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo: reticulumque ad nares ſibi admovebat tenuiſſimo lino, minutiſque maculis plenum roſæ. Sic confecto itinere cum ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica, uſque in cubiculum deferebatur. Eo veniebant Siculorum magiſtratus, veniebant equites R. . . .*

* Octophorum Lecticam, quæ ab octo ſervis geſtabatur.

Ex Libris Oratoriis.

Jam vero libri de Oratore tres, ſunt exquiſitæ ac mirum in modum concinnæ latinitatis. Habes in 2. de Oratore, feſtivum illum Scipionis Naſicæ jocum cum Ennio Poeta. Sed ante omnia placet in eodem libro aurea illa narratiuncula de Hannibale, qui cum Carthagine pulſus, Epheſum veniſſet, & Peripateticum Philoſophum Phormionem de Imperatoris officio, & de omni re militari aliquot horas diſſerentem, invitatus audiſſet, libere reſpondit, *Se multos deliros ſenes ſæpe vidiſſe; ſed qui magis quam Phormio deliraret, vidiſſe neminem.*

Liber de claris Oratoribus, ſeu *Brutus*, mira jucunditate conditus eſt, ob rerum varietatem; & germanæ veræque eloquentiæ formam perfectiſſimam exhibet.

INSIGNIORES LOCI

Ex T. Livio ſelecti.

EX centum & quadraginta plane aureis, quos ſcripſit Livius Hiſtoriæ Romanæ libris, quibus res a Populo R. geſtas ab Urbe condita uſque ad Druſi mortem complectitur, vix bene triginta quinque ad nos uſque pervenerunt; nimirum ex Decadibus omnino quatuordecim quas reliquerat, Decas prima, Decas tertia, & quarta, cum quinque primis Decadis 5. Libris, iiſque fœde mutilatis. Reliqua omnia, temporum injuria, miſeroque rei literariæ fato, interiere. Ex iis igitur, qui ſuperſunt triginta quinque libris, exquiſitiſſima quæque ſummo ſtudio ſelecta lectori hic apponimus iterum atque iterum reguſtanda.

Ex Decade I.

1. Raptus Sabinarum. *Jam res Romana* . . . . . Lib. 5.

2. Horatiorum certamen cum Curiatiis; qui locus utriuſque populi, Romani ſcilicet & Albani, ſpem ac metum varium graphice omnino dipingit: *Datur ſignum* . . . . .

3. Horatius victor obviam ſororem interficit: *Princeps Horatius ibat* . . . . .

4. P. Horatii Senis oratio ad populum pro filio perduellionis reo: *Hanccine, ajebat, quem modo* . . . .

5. Violata Lucretia, ejuſque mors: *Quærenti viro: Satin' ſalvæ? minime, inquit, quid enim ſalvi eſt mulieri, amiſſa pudicitia? Veſtigia viri alieni, Collatine, in lecto ſunt tuo. Ceterum corpus eſt tantum violatum, animus inſons, mors teſtis erit. Sed date dextras fidemque haud impune adultero fore* . . . . *Ego me etſi peccato abſolvo, ſupplicio non libero. Nec ulla deinde impudica Lucretiæ exemplo vivet*.

6. Bruti conjuratio in Tarquinios: *Per hunc*, inquit, *caſtiſſimum, ante regiam injuriam, ſanguinem juro: voſque, Dii, teſtes facio, me L. Tarquinium ſuperbum, cum ſcelerata conjuge, & omni liberorum ſtirpe, ferro, igni, quacumque dehinc vi poſſim, exſequuturum, nec alium quemquam regnare Romæ paſſurum*.

7. Ju-

7. Junius Brutus morte multat ſuos & ſororis filios, qui contra patriam pro Tarquiniis conjuraverant, Lib. 2.

8. Valerius Publicola poſt Bruti collegæ mortem de affectato regno ſuſpectus, quod domum ædificaret in Velia, arcis in morem, purgat ſe apud populum: *Non obſtabunt P. Valerii ædes libertati veſtræ, Quirites: tuta erit vobis* * *Velia. Deferam non in planum modo ædes, ſed colli etiam ſubjiciam, ut vos ſupra ſuſpectum me civem habitetis. In Velia ædificent, quibus melius quam P. Valerio creditur libertas.*

Lib. 2.

* Velia *pars editior montis Palatini.*

9. Mucius, cui poſtea Scevolæ nomen inditum, Porſenam regem interficere aggreditur: *Cum C. Mucius adoleſcens nobilis* . . . . ejuſdem oratio ad Porſenam: *Romanus ſum civis* . . . . Clœlia obſes, inter hoſtium tela Tiberim tranat.

10. Menenius Agrippa, priſco illo & horrido, ſed efficaci modo plebem ab Aventino monte in urbem revocat: *Tempore quo in homine.* . . . .

11. Marcius Coriolanus patriæ bellum infert. . . . . Veturiæ matris ad illum Oratio vehemens & luculenta: *Sine, priuſquam complexum accipio.* . . . .

12. Quintius Cincinnatus ab aratro ad dictaturam vocatur. Hoſtes ſub jugum mittit; & ſexto decimo die, ſe ultro dictatura abdicat: *Spes unica populi R. L. Quintius trans Tiberim, quatuor jugerum colebat agrum, quæ prata Quintia vocant. Ibi ab legatis ſeu foſſam fodiens, palæ innixus, ſeu cum araret, operi certe, id quod conſtat, agreſti intentus; ſalute data invicem redditaque, rogatus ut quod bene verteret ipſi, reique publicæ, togatus mandata Senatus audiret, admirans, rogitanſque: Satin' ſalva eſſent omnia,* * *togam propere e tugurio proferre uxorem Raciliam jubet. Qua ſimul, abſterſo pulvere ac ſudore, velatus proceſſit, dictatorem eum legati gratulantes conſalutant; in urbem vocant; qui terror ſit in exercitu, exponunt,* Lib. 3.

* *Togam puram quæ dignitatis erat inſigne, non vero prætextam.*

Lib. 3.

Lib. 5.

13. Furius Camillus proditos hoſtium filios parentibus remittit.

Romani a Gallis Senonenſibus ad * Alliam victi. Roma capta. Miſerabilis Romanorum ſtatus. Manlius Capitolium tutatur. Fuſi fugatique a Camillo Galli. Camillus diſſuadet populo, ne relictis urbis Romæ ruinis, Vejos tranſmigrent: *Adeo mihi acerba ſunt, Quirites* . . . . .

* Allia *rivus exiguus, qui nunc in Tiberim influit Romanorum clade nobilitatus: vulgo* Rio de Moſſo, *o* Caminate.

14. Manlius qui Capitolium tutatus fuerat, tyrannidem affectat; Plebem commovet adverſus Patres: *Quoſque tandem ignorabitis vires veſtras, quas natura ne belluas quidem ignorare voluit? Numerate ſaltem quot ipſi ſitis, quot adverſarios habeatis.....*

Lib. 6. 15. Manlii Torquati ſingulare certamen cum Gallo, cui torquem aureum detrahit, unde *Torquatus* nuncupatur: *cum eximia corporis magnitudine in vacuum pontem Gallus proceſſit....*

Lib. 7. 16. Manlius Conſul filium licet victorem ſecuri percutit, quod ipſius injuſſu pugnaſſet: *Quandoquidem*, inquit, *Tu T. Manli, neque imperium conſulare, neque majeſtatem patriam veritus, adverſus edictum noſtrum, extra ordinem in hoſtem pugnaſti, & quantum in te fuit, diſciplinam militarem, qua ſtetit ad hanc diem Romana res, ſolviſti....... triſte exemplum, ſed in poſterum ſalubre juventuti erimus......*

Lib. 8. 17. P. Decius Mus Conſul ſe pro exercitu Diis Manibus devovet, Lib. 8. Patris exemplo ſe devovet filius in bello contra Gallos atque Samnites.

Ex Decade III. & IV.

Lib. 10. Hæc tertia Decas (ſecundam enim interiiſſe diximus) amplitudine, magnificentia, ubertate, verborum etiam ornatu, & elegantia tantum vincit priorem, quantum Romana Reſpublica hoc ſexto ſæculo florens & adulta, ſe ipſa naſcente ſuperior erat. Facileque apparet Livium in hac eximia ſui operis parte curioſius elaborando, omnes ſui ingenii vires, conatum omnem effudiſſe.

Lib. 21. Laudantur autem potiſſimum in ipſo 2. Decadis initio. 1. Hannibalis indoles ad vivum expreſſa, ſuiſque virtutibus ac vitiis mirifice diſtincta: *Nunquam ingenium idem ad res diverſiſſimas parendum atque imperandum habilius fuit..... Plurimum audaciæ ad pericula capeſſenda: plurimum conſilii inter ipſa pericula erat. Nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. Caloris ac frigoris patientia par.... Princeps in prælium ibat: ultimus conſerto prælio excedebat. Has tantas viri virtutes ingentia vitia æquabant; inhumana crudelitas; perfidia pluſquam Punica; nihil veri, nihil ſancti, nullus Deorum metus, nullum jusjurandum, nulla religio.*

2. Obſidio Sagunti. Legatio Romana ad Hannibalem

&

& Carthaginem. Hannonis in Hannibalem Oratio vehementiſſima in ipſo Senatu Carthag. *Per Deos fœderum arbitros ac teſtes monuiſſe, prædixiſſe ſe ne Amilcaris progeniem ad exercitum mitterent....*

3. Ejus mirificum in Italiam iter, per Hiſpaniam, per Pyrenæos, per Gallias, per Alpes & Apenninum cum centum armatorum millibus; cui quidem Livii loco nihil omnino ex omnibus aliis Hiſtoricis poſſe æquiparari facile auſim affirmare.

4. Hannibal primas Alpes ſuperans: *Ex propinquo viſa montium altitudo, niveſque cœlo prope immiſtæ, tecta informia impoſita rupibus, pecora jumentaque torrida frigore, homines intonſi & inculti, animalia inanimataque omnia rigentia gelu. Cetera viſu quam dictu fœdiora terrorem renovavere:* quam Alpium deſcriptionem Alpibus ipſis pene ſublimiorem Famianus Strada non veretur appellare.

5. Hannibalis ad ſuos adhortatio: *Mirari ſe quinam pectora ſemper impavida repens terror invaſerit.... quid aliud eſſe Alpes creditis, quam montium altitudines? Fingerent altiores Pyrrenæi jugis; nullas profecto terras cœlum contingere, nec inſuperabiles humano generi eſſe.*

Hannibal Italiam ſuis oſtendit ex ſummo Alpium vertice: *Per omnia nive oppleta cum ſignis prima luce motis, ſegniter agmen incederet, pigritiaque & deſperatio in omnium vultu emineret; prægreſſus ſigna Hannibal, in promontorio quodam unde longe ac late aſpectus erat, conſiſtere juſſis militibus, Italiam oſtentat, ſubjectoſque Alpinis montibus circumpadanos campos, * mœniaque eos tum tranſcendere non Italiæ modo, ſed etiam urbis* Romæ. *Cetera plana, proclivia fore: uno aut ſummum altero prælio, arcem & caput Italiæ in manu ac poteſtate habituros.*

* *Alpes Italiæ mœnia ſive propugnacula.*

6. Hannibal montem rumpit aceto: *Inde ad rupem muniendam, per quam unam via eſſe poterat, milites ducti; cum cædendum eſſet ſaxum, arboribus circa immanibus dejectis, detruncatiſque, ſtruem ingentem lignorum faciunt: eamque cum & vis venti apta faciendo igni coorta eſſet, ſuccendunt, ardentiaque ſaxa infuſo aceto putrefaciunt. Ita torridam incendio rupem ferro pandunt, molliuntque anfractibus modicis clivos, ut non jumenta ſolum, ſed Elephanti etiam duci poſſent.*

7. Scipio & Hannibal ſuos quiſque ad prælium hortantur: *Si eum exercitum .... Si quem animum.....*

Lib. 21. 8. Conſul Flaminius ad Thraſymenum cum exercitu cæſus. Conſternatio in urbe.

9. Fabius Dictator cunctando reſtituit rem; illius cautiones multiplices. M. Minucii Magiſtri equitum, hominis ferocis præcipitiſque, in Fabium oratio & dicteria: qui locus ſummo eſt artificio elaboratus.

10. Romanorum immenſa clades ad Cannas. Mors Paulli. Fuga Varronis. Urbis trepidatio, luctus, conſternatio.

11. Senatus R. magnanimitas atque conſtantia. Servi armantur. Gratiæ actæ M. Terentio Varroni Conſuli, *quod de Republica non deſperaſſet*. Nulla timoris ſignificatio; nulla mentio pacis.

Lib. 22. 12. P. Cornelius Scipio jurat ſe rempublicam non deſerturum, & eodem jurejurando abſtringit nobiles aliquot, qui de Italia deſerenda apud Metellum deliberabant. Stricto ſuper capita conſultantium gladio: *Ex mei animi ſententia*, inquit, *juro ut ego Rempublicam populi R. non deſeram, neque alium civem Romanum deſerere patiar. Si ſciens fallo, tum me Jupiter Opt. Max. domum, familiam, remque meam peſſimo letho afficiat. In hæc verba, L. Cecili, jures poſtulo, ceterique qui adeſtis: qui non juraverit, in ſe hunc gladium ſtrictum eſſe ſciat.*

12. Maharbal equitum præfectus auctor eſt Hannibali, ut recta pergat Romam: *Imo ut quid hac pugna ſit actum ſcias, die quinto victor in Capitolio epulaberis: Sequere cum equite, ut prius veniſſe, quam venturum ſciant.*

13. Ejuſdem Maharbalis ad Hannibalem ceſſantem moraſque nectentem libera veraque vox: *Non omnia nimirum eidem Dii dedere. Vincere ſcis, Hannibal; victoria uti neſcis.*

14. Hanno Pœnos victores hortatur ad pacem: *Tacuiſſem hodie ....*

Lib. 23. 15. Pœni cum Hannibale Capuæ deliciis molliuntur: *Ibi partem majorem hyemis exercitum in tectis habuit.*

Lib. 24. 16. Marcellus Syracuſas obſidet. Archimedis machinæ ad urbem defendendam: *Et habuiſſet tanto impetu cœpta res fortunam, niſi unus ſpectator cæli ſiderumque*

rumque, mirabilior tamen inventor ac machinator bellicorum tormentorum, operumque, quibus ea, quæ hoſtes ingenti mole agerent, ipſe perlevi momento ludificaretur. Vide graphicam Archimedis machinarum deſcriptionem, Lib. 25. *Capta urbe, Archimedes intentus formis, quas in pulvere deſcripſerat, ab ignaro milite quis eſſet, interficitur.* Lib. 25.

17. Hannibal ad tertium ab urbe lapidem caſtra ponit, mœnia Romæ contemplatur; *Poſtero die tranſgreſſus* * *Anienem Hannibal, in aciem omnes copias eduxit.* Lib. 27.

18. Imbribus grandine miſtis bis dirimitur prælium, in quo urbs Roma victori præmium eſſet. Auditur hæc vox Hannibalis: *Potiundæ ſibi urbis Romæ modo mentem non dari, modo fortunam.*

* *Anio rivulus in Tiberim influens, vulgo* Teverone.

19. Hannibal ad ipſas Romæ portas audit Romanos milites ſub vexillis in ſupplementum Hiſpaniæ profectos, & agrum illum, in quo ipſe caſtra haberet, per eos dies vænisse, nihil ob id deminuto pretio: *Id vero adeo ſuperbum atque indignum viſum, ejus ſoli, quod ipſe bello captum poſſideret haberetque, inventum Romæ emtorem, ut extemplo vocato præcone, tabernas argentarias, quæ circa forum Romanum tunc erant, juſſerit vænire.*

20. Juvenis Scipio vix viginti & quatuor annos natus, in Hiſpaniam cum Imperio mittitur. Laudatur in primis magnificum illud Scipionis præconium: *Fuit enim Scipio non veris tantum virtutibus mirabilis, ſed arte quoque quadam ab juventa, in oſtentationem earum compoſitus* . . . . . . Marcium, qui unus perditas Hiſpaniæ res reſtituerat, in honore habet: *Marcium ſecum habebat cum tanto honore, ut facile appareret nihil minus quam vereri, ne quis obſtaret gloriæ ſuæ* . . . . Illius ad milites oratio: *nemo ante me novus Imperator Carthaginem* * *novam expugnat uno die.* Lib. 26.

* *Carthago nova ab Aſdrubale condita in Hiſpania Tarraconenſi.*

21. Singulare quoddam innocentiæ & continentiæ ſpecimen dat in captiva eximiæ formæ virgine: *Captiva deinde a militibus adducitur ad eum adulta virgo; adeo eximia forma, ut quocumque incedebat, converteret omnium oculos. Scipio percunctatus patriam parenteſque, inter cetera accepit deſponſam eam principi Celtiberorum adoleſcenti:* * *Allucio nomen erat. Extemplo igitur parentibus ſponſoque ab domo accitis, cum interim audiret deperire eum ſponſæ amore, ubi primum venit, accuratiore eum ſermone quam parentes alloquitur. Juvenis, inquit,* Lib. 26.

* *Plutarchus* Lucetum *vocat*. *Alii* Indibilem, *ſed male opinor.*

inquit, juvenem appello; quo minor ſit inter nos hujus ſermonis verecundia . . . . . Fuit ſponſa tua apud me eadem, qua apud ſoceros tuos parenteſque ſuos verecundia; ſervataque tibi eſt, ut inviolatum & dignum me teque dari tibi donum poſſet. Hanc mercedem unam pro eo munere paciſcor: amicus populo Romano ſis: & ſi me virum bonum credis eſſe, quales patrem, patruumque meum jam ante hæ gentes norant, ſcias multos noſtri ſimiles in civitate Romana eſſe: nec ullum in terris populum hodie dici poſſe, quem minus tibi hoſtem tuiſque eſſe velis, aut amicum malis. Adoleſcens ſimul pudore & gaudio perfuſus, dextram Scipionis tenens, Deos omnes invocare ad gratiam illi pro ſe referendam, quoniam ſibi nequaquam ſatis facultatis pro ſuo animo, atque illius erga ſe merito eſſet. Parentes inde cognatique virginis appellati, qui quoniam gratis ſibi redderetur virgo, ad quam redimendam ſatis magnum attuliſſent auri pondus, orare Scipionem, ut ab ſe donum acciperet, cœperunt . . . . . . Scipio, quando tanto opere peterent, poni ante pedes juſſit; vocatoque ad ſe Allucio, ſuper dotem, inquit, quam accepturus a ſocero es, hæc tibi a me dotalia dona accedent; aurumque tollere ac ſibi habere juſſit. His lætus donis honoribuſque dimiſſus domum, implevit populares laudibus meritis Scipionis: veniſſe Diis ſimillimum juvenem, vincentem omnia cum armis, tum benignitate ac beneficiis.

Lib. 38. 22. Huic prorſus aureolo Livii loco adde alios tres non minus exquiſiti ſaporis, in quibus ſuum illum ſibique præ ceteris charum, ut ſatis apparet, Scipionem magnifice prædicat. In primo deſcribitur Scipio in eodem cum * Aſdrubale lecto, apud * Syphacem accumbens, illiuſque comitas miraque ingenii dexteritas celebratur: *Tanta autem inerat comitas Scipioni, atque ad omnia naturalis ingenii dexteritas, ut non Syphacem modo barbarum inſuetumque moribus Romanis, ſed hoſtem etiam infeſtiſſimum facunde alloquendo ſibi conciliarit.*

* *Aſdrubal Hannibalis frater callidus & fortis Imperator.*

* *Syphax rex Numidarum, qui Sophonisbam Aſdrubalis filiam duxerat uxorem.*

23. In ſecundo deſcribitur Scipio, Maſſiniſſæ cum Sophonisba victi Syphacis uxore nuptias egregia oratione damnans: *Aliqua te exiſtimo, Maſſiniſſa, intuentem in me bona . . . .* & infelix Sophonisbæ Syphaciſque fortuna narratur.

Lib. 30. 24. In tertio refertur Hannibalis cum Scipione colloquium.

quium, Artificioſa Hannibalis oratio de pace. Generoſum Scipionis reſponſum, & mox ſecuta victoria ad Zamam: *Paulliſper alterius conſpectu admiratione mutua prope attoniti conticuere. Tum Hannibal prior: Si hoc ita fato datum erat . . . . Quod ego fui ad * Thraſymenum, ad Cannas, id tu hodie es. . . .*

Lib. 35.

25. In quarto refertur Hannibalis cum Scipione fortuitum colloquium Epheſi, ejuſdemque Hannibalis de optimis Imperatoribus callidum judicium: *Quærenti * Africano quem fuiſſe maximum Imperatorem Hannibal crederet*, reſpondiſſe; *Alexandrum Macedonum regem*; quærenti deinde, *quem ſecundum poneret*, *Pyrrhum dixiſſe*: exquerenti quem tertium duceret, *haud dubie ſemetipſum dixiſſe*. Tum riſum obortum Scipioni, & ſubjeciſſe: *Quidnam tu diceres, ſi me viciſſes? Tum me vero*, inquit, *& ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante omnes alios Imperatores eſſe*.

** Scipio ſic dictus ab Africa victa.*

Lib. 38.

26. In ultimo denique commemoratur magnifica illa Scipionis de rebus a ſe geſtis oratio, cum a Tribuno plebis accuſatus, reuſque citatus, magno agmine amicorum clientiumque per mediam concionem ad roſtra ſubiit, ſilentioque facto: *Hoc*, inquit *die*, *Tribuni plebis, voſque Quirites, cum Hannibale & Carthaginenſibus, ſignis collatis in Africa, bene ac feliciter pugnavi. Itaque cum hodie litibus, & jurgiis ſuperſederi æquum ſit, ego hinc extemplo in Capitolium ad Jovem Opt. Max. Junonemque & Minervam, ceteroſque Deos, qui Capitolio atque Arci præſident, ſalutandos ibo: iiſque gratias agam, quod mihi & hoc ipſo die, & ſæpe alias egregie reipublicæ gerendæ mentem facultatemque dederunt. Veſtrum quoque quibus commodum eſt, ite mecum, Quirites, & orate Deos, ut mei ſimiles principes habeatis . . . . Ab roſtris in Capitolium aſcendit: ſimul ſe univerſa concio avertit, & ſecuta Scipionem eſt.*

** Hoc Scipionis factum confidentiæ plenum narratur etiam a Plutarcho & a Valerio Maximo.*

Digniſſima demum quæ iterumque iterumque legantur ultima morientis Hannibalis verba Lib. 39. *Liberemus*, inquit, *diuturna cura populum Romanum: quando mortem * ſenis exſpectare longum cenſent. Nec magnam, nec memorabilem ex inermi proditoque Flaminius victoriam feret . . . .* Neque vero minoris pretii ſunt extrema Scipionis geſta, ejuſque Liternum ſeceſſus ad vitandam invidiam, ac denique mors, quæ eodem anno contingit, quo * mortuus eſt Hannibal.

Lib. 19.

** Septuageſimum ætatis annum agebat Hannibal.*

** Anno ab urbe condita* 570.

Præ-

Lib. 29. Prætermitti nequaquam poteſt in Lib. 29. vehemens æque ac juſta Locrenſium de Pleminio legato querela: *Quærentibus Conſulibus, Locrenſes ſe dixerunt ea paſſos*. . . . Itemque Perollæ ad Pacuvium Calavium oratio de interficiendo per inſidias Hannibale: *Conſilium affero, pater*. . . . . Patriſque filium a facinore dehortantis oratio vehementiſſima, & cui paucas pares reperias: *Per ego te fili* . . . . . Lib. 23. Adde in ipſo
Lib. 23.
Lib. 34. Lib. 34. principio digniſſimam Catone orationem pro lege Oppia, contra muliebrem luxum: *Nequa mulier plus ſemuncia auri haberet* . . . *Si in ſua quiſque noſtrum matreſamiliæ*; & L. Valerii diſertam orationem contra
Lib. 40. legem Oppiam: *Si privati tantum*. . . Habes demum in lib. 40. celebrem illam Demetrii Perſeique diſſenſionem, & habitas ultro citroque orationes eximais poſt brevem Philippi illorum patris quaſi proluſionem: *Sedeo miſerrimus pater, judex inter duos filios*.

Lib. 45. In iis, qui ſuperſunt Decadis quintæ libris, celebris eſt L. Æmilii Paulli de Perſeo Macedonum rege victoria, & ejuſdem Æmilii triumphus, duorum, quos inter ipſam triumphi celebritatem amiſit, filiorum morte funeſtatus: *Memorabilis ejus oratio, & digna Romano Principe fuit*. . . .

Si cui forte mirum videbitur nos ex uno Livio longe plura quam ex aliis aureæ ætatis Scriptoribus ſelegiſſe, id cauſſæ nobis eſſe ſciat, non quod ſcriptorem hunc ceteris velimus anteponere; ſed quod illius ubertatem, vim, copiam atque varietatem plurimum ad eloquentiam comparandam utilitatis afferre judicaverimus.

INSIGNIORES LOCI

Ex Horatio ſelecti.

HÆc eſt una omnium vox, artem Poeticam Horatii eſſe opus ab omni parte perfectum, in quo præclariſſima quædam non modo Poeſeos, ſed etiam Eloquentiæ in primis præcepta contineantur. Cujuſmodi eſt, v. g. aureum illud,

Denique ſit quodvis ſimplex dumtaxat & unum,

. . . .

Non

Non fumum ex fulgore, ſed ex fumo dare lucem
Cogitat, ut ſpecioſa dehinc miracula promat.

. . . .

In vitium ducit culpæ fuga, ſi caret arte.

Eximium vero illud, quod de variis variarum ætatum moribus tradit:

Ætatis cujuſque notandi ſunt tibi mores.

Inter Satyras, ſideris inſtar, elucet tertia libri primi: *Omnibus hoc vitium eſt cantoribus* . . . . , qua docemur ferenda eſſe amicorum vitia, & quam ego *palmarem Satyram* facile auſim appellare. Quid enim ad mores emendandos, & ad amicitias tuendas aptius divinis hiſce verſibus, quos in omnium animis alte defixos eſſe pervelim?

Quam temere in noſmet legem ſancimus iniquam!
Nam vitiis ſine nemo naſcitur: optimus ille eſt,
Qui minimis urgetur. Amicus dulcis, ut æquum eſt,
Cum mea compenſet vitiis bona, pluribus hiſce
(Si modo plura mihi bona ſunt) inclinet, amari
Si volet: hac lege in trutina ponetur eadem.
Qui ne tuberibus propriis offendat amicum,
Poſtulat, ignoſcat verrucis illius. Æquum eſt
Peccatis veniam poſcentem reddere rurſus.

Nona ejuſdem Libri 1. *Ibam forte via ſacra* . . . . qua importunam, & improbam garruli cujuſdam loquacitatem deſcribit, adeo venuſta eſt & elegans, ut *medio de fonte leporum* petita dici merito poſſit. Exquiſitiſſima, & urbano homine digna brevis hæc Mecœnatis laus, *Paucorum hominum & mentis bene ſanæ*.

Laudatur plurimum 1. Lib. 1. Satyra, *Qui fit Mecænas?* qua pingitur mortalium ſuæ conditionis ac ſortis pertæſorum anxietas, & incoſtantia: itemque in 4. ſalſum illud contra obtrectatores: *Mentio ſiqua de* * *Capitolini furtis injecta Petilli te coram fuerit* . . . . & in decima præclarum illud præceptum perpaucis notum:

Eſt brevitate opus, ut currat ſententia; neu ſe
Impediat verbis laſſas onerantibus aures.

Sed illud præ ceteris videtur eſſe ſalis & urbanitatis ſpecimen, quo narrat Horatius, quo pacto inter Mecœnatis amicos & familiares fuerit cooptatus. .

. . . . , Felicem dicere non hoc
Me poſſum caſu, quod te ſortitus amicum.

* *Petilius Capitolinus accuſatus quod auream Jovis coronam ſuſtuliſſet, Judices pecunia corrupit. Lib. 1. Sat. 6.*

Nulla

Nulla etenim mihi te ſors obtulit. Optimus olim
Virgilius, poſt hunc * Varius dixere, quid eſſem.
Ut veni coram, ſingultim pauca locutus
(Infans namque pudor prohibebat plura profari)
Non ego me claro natum patre, non ego circum
Me * Saturejano vectari rura caballo;
Sed quod eram, narro. Reſpondes (ut tuus eſt mos)
Pauca: abeo, & revocas nono poſt menſe, jubeſque
Eſſe in amicorum numero.....

* *Varius inſignis Poeta, charus Auguſto.*

**Saturejum, vel Satrianum, urbs Lucaniæ, in cujuſpaſcuis alebantur olim equi generoſi.*

Ultima Libri 2. Satyra: *Ut Naſidieni juvit te cœna beati?* affluit omni lepore ac venuſtate, putidaſque * Naſidieni Rufi lautitias, & inelegantem, ut ita dicam, hominis elegantiam admodum facete ac jocoſe cavillatur.

**Naſidienus eques Romanus, homo avarus, qui tamen videri lautus vellet.*

Inter Horatianas Epiſtolas, placet in primis ſeptima Libri 1. tum ob lepidiſſimam de Vultejo Mena narrationem; tum ob feſtivum illum vulpeculæ & muſtelæ apologum.

Forte per anguſtam tenuis vulpecula rimam
Repſerat in cumeram frumenti, paſtaque rurſus
Ire foras pleno tendebat corpore fruſtra.
Cui muſtela procul; ſi vis, ait, effugere iſtinc,
Macra cavum repetes arctum, quem macra ſubiſti.

Secunda ejuſdem lib. 1. *Trojani belli ſcriptorum .....* abundat ſapientiſſimis Philoſophiæ præceptis, cujuſmodi eſt iſtud,

. . . . Nam cur
Quæ lædunt oculos feſtinas demere; ſi quid
Eſt * animum, differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui cœpit, habet: Sapere aude:
Incipe; vivendi qui recte prorogat horam,
Ruſticus expectat dum defluat amnis: at ille
Labitur & labetur in omne volubilis ævum.

* Eſt pro edit.

Verum, ut ingenue loquar quod ſentio, ſi eximia quærimus Philoſophiæ præcepta, nihil æquiparandum exiſtimo primæ ad Mecœnatem Epiſtolæ. Eidem facient pauca hæc quæ ſequuntur.

Hic murus aheneus eſto,
Nil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa.

Itemque illud quod eſt ſummæ ſapientiæ:

Et mihi res, non me rebus ſubmittere conor.
. . . .
Nemo adeo ferus eſt, ut non miteſcere poſſit,

Si

Si modo culturæ patientem commodet aurem.
Virtus eſt vitium fugere, & ſapientia prima
Stultitia caruiſſe . . . .

Inter Odas Horatianas, quænam præ ceteris palmam mereantur, difficile admodum dijudicatu eſt. Si Scaligerum audimus, palmares ſunt iſtæ duæ, * *Donec gratus eram tibi*. Et, * *Quem tu Melpomene ſemel*. Quas quidem tam impenſe mirabatur vir ille ſummus, ut mallet illarum auctor eſſe, quam eſſe totius Hiſpaniæ Tarraconenſis rex. Mihi vero, ſi meum quoque fas eſt interponere judicium, exquiſitiſſimi saporis eſſe videtur Epodos de vitæ ruſticæ laudibus: *Beatus ille, qui procul negotiis* . . . . . & Ode 3. lib. 1. qua fauſtam navigationem amico Virgilio precatur: *Sic te diva potens Cypri* . . . . . Mirare in primis aureum illud:

* Nona lib. 3.
* Tertia lib. 4.

Poſt ignem ætheria domo
Subductum, macies, & nova febrium
Terris incubuit cohors:
Semotique prius tarda neceſſitas
Lethi corripuit gradum.

Habes præterea in lib. 1. cedro linendam Odem, qua deflet Quintilii mortem: *Quis deſiderio ſit pudor* . . . . . In qua hoc eximium,

. . . . . . Cui pudor, & juſtitiæ ſoror
Incorrupta fides, nudaque veritas,
Quando ullum invenient parem?

In 2. libro quovis pretio dignæ ſunt hæ quatuor:
Nullus argento color eſt . . . . II.
Æqua memento rebus in arduis . . . . III.
Eheu fugaces, Poſtume, Poſtume,
Labuntur anni . . . . XIV.
Otium divos rogat in patenti . . . . XVI.

In tertio libro majores ſpiritus induit Poeta, virtutemque mirifice docet. Sunt autem inſignes potiſſimum hæ:
Odi profanum vulgus, & arceo . . . . I.
Anguſtam, amice, pauperiem pati . . . . II.
Juſtum & tenacem propoſiti virum . . . . . III.
Cælo tonantem credidimus Jovem . . . . V.

Sed reliquis longe videtur antecellere ſexta, *Delicta majorum immeritus lues* . . . . . qua ſæculi ſui vitia deteſtatur, & mores antiquos laudat. Illud enim qua munditia,

ditia, qua venuſtate ꝗquo ſpiritu dictum!

Jones veteris Greciæ populus, luxu delitiiſq; diffluebant.

Motuſ doceri gaudet * Jonicos
Matura virgo, & fingitur artubus
Jam nunc, & inceſtos amores
De tenero meditatur ungui.

. . . .

Non his juventus orta parentibus
Infecit æquor ſanguine Punico:
Pyrrhumque & ingentem cæcidit
Antiochum, Hannibalemque dirum.

Laudatur in quarto Libro ſecunda de Pindaro: *Pindarum quiſquis*. Et 7. Epodos, qua civile bellum deteſtatur: *Quoquo ſceleſti ruitis?* . . . . . Et 16. quæ eodem pertinet: *Altera jam teritur bellis civilibus ætas* . . . . . Sæculare vero carmen pro Imperii Romani incolumitate: *Phœbe, ſilvarumque potens Diana*, doctum, terſum, elaboratum, inquit Scaliger in arte poetica. Ex quibus ſane locis, aliiſque hujuſmodi bene multis, ſatis liquet Horatium *venuſtatum parentem & elegantiarum patrem* non immerito nuncupari.

ILLUSTRIOES LOCI.

Ex Cæſare ſelecti.

DE Cæſare habemus eximium hoc Ciceronis judicium, illum ſimplici quadam venuſtate & incorrupta candidaque Latini ſermonis integritate atque elegantia ceteros omnes ſcriptores poſt ſe relinquere . . . . . Laudantur vero potiſſimum in aureis illius Commentariis:

De bello Gallico, *Lib. 6.*

1. Quæ ſcripſit de Gallorum ingenio, moribus, fortitudine, curioſitate, levitate, &c. *Quoniam ad hunc locum perventum eſt, non alienum eſſe videtur, de Galliæ Germaniæque moribus; & quo differant eæ nationes inter ſeſe proponere*.

2. Druidum origo, auctoritas, munus, privilegia, diſciplina, opinationes de animis, ſideribus . . . . *Non interire animas, ſed ab aliis poſt mortem tranſire ad alios: atque hoc maxime ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto . . . . Natio eſt omnis Gallorum admodum*

dedita

dedita religionibus . . . . . Galli ſe omnes ab Dite Patre prognatos prædicant.

3. Germanorum mores, veſtes, victus, hoſpitalitas, illorum cum Gallis comparatio; *Germani multum ab hac conſuctudine differunt* . . . . *Lib. 6.*

4. Expeditio adverſus Tungros, ſeu Atuaticos, partaque de illis victoria. Locus ille plurimum habet ſuavitatis atque nitoris: *Ubi vineis actis, aggere extructo, turrim conſtitui procul viderunt, primum irridere ex muro, atque increpitare vocibus, quo tanta machinatio ab tanto ſpatio inſtitueretur? Quibuſnam manibus, aut quibus viribus, præſertim homines tantulæ ſtaturæ [nam pleriſque hominibus Gallis, pro magnitudine corporum ſuorum, brevitas noſtra contemtui eſt] tanti operis turrim in muros ſeſe collocare confiderent? Ubi vero moveri, & appropinquari mœnibus viderunt, nova atque inuſitata ſpecie commoti, legatos ad Cæſarem de pace miſerunt, qui ad hunc modum locuti: Non ſe exiſtimare Romanos ſine ope Deorum bellum gerere, qui tantæ altitudinis machinationes tanta celeritate promovere, & ex propinquo pugnare poſſent*.

5. * Alexiæ, ſeu Aliſiæ deſcriptio, obſidio, & expugnatio digniſſima quæ legatur: *Ipſum erat oppidum in colle ſummo* . . . . Lib. VII. 6. Pons ligneus Rheno impoſitus: *Germanico bello confecto, multis de cauſſis Cæſar ſtatuit ſibi Rhenum eſſe tranſeundum* . . . . Lib. IV. 7. T. Pulſionis, & L. Vareni, Legionis illius, quæ cum Quinto Cicerone hiemabat, egregium facinus & mira fortitudo: *Erant in ea Legioe fortiſſimi viri*. Hæc narratio perfectæ narrationis dotes omnes, atque virtutes continet. 8. * Alcis, & * Uri deſcriptio ſuaviſſima.

* Alexia *Oppidum olim in Burgundia prope Semurium.*

* *Alces*, Alce.

* *Urus*, Bue ſelvatico.

9. Helvetiorum legati ad Cæſarem oratio lib. 6. libera ſinceraque pro more gentis: *Se ita a patribus majoribuſque ſuis didiciſſe, ut magis virtute, quam dolo contenderent, aut inſidiis niterentur* . . . . Cæſaris reſponſum præclariſſimum: *Conſueſſe Deos immortales, quo gravius homines ex commutatione rerum doleant; quos pro ſcelere eorum ulciſci velint, his ſecundiores interdum res, & diuturniorem impunitatem concedere*. *Lib. 1.*

10. Militum Romanorum conſternatio, rumuſculi, querelæ, cum Cæſar bellum Germanicum pararet: *Dum paucos dies ad Veſuntionem, rei frumentariæ commea-*

tuſque cauſſa moratur; ex percunctatione noſtrorum, vocibuſque Gallorum, ac mercatorum, qui ingenti magnitudine corporum Germanos, incredibili virtute, atque exercitatione in armis eſſe prædicabant: ſæpenumero ſeſe cum iis congreſſos, ne vultum quidem atque aciem oculorum ferre potuiſſe; tantus ſubito timor omnem exercitum occupavit, ut non mediocriter omnium mentes animoſque perturbaret.... Vulgo totis caſtris teſtamenta obſignabantur.... 11. Cæſaris ad ſuos milites oratio, roboris, dexteritatis nervorum ac impavidæ firmitatis plena; *Se proxima nocte, de quarta vigilia, caſtra moturum, ut quamprimum intelligere poſſet, utrum apud eos pudor atque officium, an timor plus valeret. Quod ſi præterea nemo ſequatur, tamen ſe cum ſola decima Legione iturum, de qua non dubitaret; ſibique eam prætoriam cohortem futuram.*

De bello civili. In Commentariis de Bello civili, multa ſunt pretioſiſſima; ſed hæc præ ceteris laudantur. 1. Ad milites

Lib. 1. oratio de Senatus injuria: *Quibus rebus cognitis Cæſar apud milites concionatur....* 2. Concio ad Senatum ipſum de inimicorum injuriis: *Coacto Senatu, injurias inimicorum commemorat....* 3. Plenus eſt inſinuationis, & artificii, magnamque continet æquitatis ſignificationem locus ille, in quo Cæſar pacis conditiones offert Pompejo: *Erat autem hæc ſumma mandato-*

Lib. 3. *rum; debere utrumque pertinaciæ finem facere, & ab armis diſcedere, neque amplius fortunam periclitari. Satis eſſe magna utrinque incommoda accepta, quæ pro diſciplina, & præceptis habere poſſent, ut reliquos caſus timerent..... Proinde ſibi ac reipub. parcerent, quantumque in bello fortuna poſſet, jam ipſi incommodis ſuis ſatis eſſent documento. Hoc unum eſſe tempus de pace agendi, dum ſibi uterque confideret, & pares ambo viderentur: ſi vero alteri paullum modo tribuiſſet fortuna, non eſſe uſurum conditionibus pacis eum, qui ſuperior videretur, neque fore æqua parte contentum, qui ſe omnia habiturum confideret.*

4. Nihilo inferior eſt * Labieni oratio ante pugnam Pharſalicam: *Noli*, inquit, *exiſtimare Pompei....* Lib. 3. Sed nihil venuſtius illuſtriuſque, quod ſciam, quam colores illi, quibus egregie pingitur bellicus ardor fortiſſimi illius Primipili, cui nomen erat *Craſtinus*, qui dato pugnæ Pharſalicæ ſigno ad ſocios converſus:

* *T. Labienus Cæſaris in Gallia legatus fortiſſimus, qui ab illo ad Pompejum defecit.*

verſus: *Sequimini me*, inquit, *manipulares mei qui fuiſtis, & veſtro Imperatori quam conſtituiſtis operam date. Unum hoc prælium ſupereſt, quo confecto, & ille ſuam dignitatem, & nos noſtram libertatem recuperabimus. Simul reſpiciens Cæſarem, Faciam*, inquit, *hodie, Imperator, ut aut vivo mihi, aut mortuo gratias agas. Hæc cum dixiſſet, primus ex dextro cornu procurrit....*

Denique Pompeii caſtra graphice admodum & artificioſe deſcribuntur a Cæſare. *In caſtris Pompeii videre licuit triclinia ſtrata, magnum argenti pondus expoſitum, recentibus ceſpitibus tabernacula conſtrata L. etiam Lentuli & nonnullorum tabernacula protecta hedera: multaque præterea, quæ nimiam luxuriam & victoriæ fiduciam deſignarent, ut facile æſtimari poſſet nihil eos de eventu ejus diei timuiſſe, qui non neceſſarias conquirerent voluptates: atque ii miſerrimo ac patientiſſimo exercitui Cæſaris luxuriem objiciebant, cui ſemper omnia ad neceſſarium uſum defuiſſent.* Lib. 3.

Non omittenda eſt obſidio Maſſiliæ in 1. & 2. libro de Bello civili. Ex quibus profecto, aliiſque ſexcentis id genus locis, ſatis conſtat veriſſimum eſſe aureum illud de Cæſare dictum: *EODEM animo ſcripſit, quo pugnavit*. His adde Catonis Uticenſis mortem, & pugnam militis cum elephante in Commentariis de bello Alexandrino; itemque bellum cum Afranio, Petrejoque, & prælium ad Mundam. Quamquam hæc ſunt Hirtii, non Cæſaris ipſius. Sed de Cæſare ſatis.

ILLUSTRES LOCI

Ex Ovidio ſelecti.

INitium facimus ex Metamorphoſeon libro, quem ſcilicet *perfectum opus* appellare ſolebat Scaliger, ſive ob politiorem deſcriptionum varietatem, & elegantiam: ſeu ob crebra ſententiarum lumina: ſeu ob mirificam fabularum, naturali quodam ordine inter ſe aptarum, connexionem & quaſi cognationem.

Atque ut perfectius a perfecto ſecernamus quoad ejus fieri poterit, laudantur in primo libro, 1. Deorum concilium: *Eſt via ſublimis, cælo manifeſta ſereno*

reno . . . . . 2. Lycaon mutatus in lupum. 3. Initum a Jove conſilium orbis diluvio perdendi, & ipſius diluvii deſcriptio. 4. Daphnes in laurum metamorphoſis mira ſuavitate condita. Nec omittendi in 1. libro tres illi rariſſimi verſus de homine: *Pronaque cum ſpectent animalia cetera terram, os homini ſublime dedit* . . . .

Ex hac Batti repititione, inepta vocis ejuſdem repetitio dicitur Battologia.

In libro 2. belliſſime depictam habes Solis regiam, & domum Invidiæ. Placet etiam in primis Battus in lapidem mutatus, aureumque plane videtur illud ejuſdem Batti de vaccis, quas ſuffuratus fuerat Mercurius:

. . . . Sub illis
Montibus, inquit, erant; & erant ſub montibus illis.
Riſit * Atlantiades, & me mihi perfide prodis?
Me mihi prodis, ait.

**Mercurius Atlantis nepos.*

Omnium vero judicio, longe pulcherrima eſt fabula Phaetontis. Nihil enim venuſtius quod ſciam hac Solis ad Phaetontem filium oratione:

Pignora certa petis; do pignora certa timendo:
Et patrio pater eſſe metu probor, aſpice vultus
Ecce meos; utinamque oculos in pectora poſſes
Inſerere, & patrias intus deprendere curas.
. . . .
Deprecor hoc unum, quod vero nomine pœna;
Non honor eſt: Pœnam, Phaeton, pro munere poſcis.
Quid mea colla tenes blandis, ignare, lacertis?
Ne dubita, dabitur (Stygias juravimus undas)
Quodcumque optaris: ſed tu ſapientius opta.

In eodem Libro 2. commendatur Europæ raptus; & in 3. judicium Tireſiæ, Narciſſuſque in florem mutatus: *Fons erat illimis, nitidiſque argenteus undis...* In 4. Libro, quovis pretio digna mihi videtur Pyrami, & Thiſbes fabula. Quid enim ad vim doloris ſignificandam aptius tragica illa Pyrami ad feras apoſtrophe, viſo Thisbes amictu lacero & cruore tincto?

. . . . . . Noſtrum divellite corpus,
Et ſcelerata fero conſumite viſcera morſu,
O quicumque ſub hac abitatis rupe leones.
Sed timidi eſt optare necem . . . . .
Ad nomen Thisbes oculos in morte gravatos
Pyramus erexit, viſaque recondidit illa.

In Libro 5. graphice admodum pingitur Cereris dolor

lor & querelæ, amiſſa filia Proſerpina. Sextum Librum præcipue commendant Arachnes fabula; agricolæ in ranas; Terei, Procnes & Philomelæ caſus. Mihi vero præ ceteris placet eximium illud de Niobe.

. . . . Feliciſſima matrum
Dicta foret Niobe, ſi non ſibi viſa fuiſſet.
. . . . . At nunc miſeranda vel hoſti,
Corporibus gelidis incumbit, & ordine nullo
Oſcula diſpenſat natos ſuprema per omnes.
A quibus ad cælum liventia brachia tollens,
Paſcere crudelis noſtro Latona dolore,
Paſcere, ait, ſatiaque meo tua pectora luctu.

Habes in Libro 7. Jaſonis & Medeæ fabulam perelegantem. In 8. venuſtam ſupra quam dici poſſit narrationem de Dædalo & Icaro ejus filio, cœnamque ruſticanam Philemonis ac Baucidis, verſibus delicatiſſimis expreſſam. Quæ quidem Philemonis fabella naturalis cujuſdam nitoris ac ſuavitatis exemplum eſſe poteſt. Quale eſt illud, v. g.

Sed pia Baucis anus, parilique ætate Philemon,
Illa ſunt annis juncti juvenilibus, illa
Conſenuere caſa, paupertatemque ferendo
Effecere levem, nec iniqua mente ferendam:
Nec refert dominos illic, famuloſne requiras.
Tota domus duo ſunt: iidem parentque jubentque.
. . . .
Inde foco tepidum cinerem dimovit, & ignes
Suſcitat heſternos, foliiſque & cortice ſicco
Nutrit, & ad flammas anima perducit anili.
. . . .
Accubuere Dei: Menſam ſuccinta tremenſque
Ponit anus: Menſæ ſed erat pes tertius impar,
Teſta parem fecit . . . . .
Unicus anſer erat minimæ cuſtodia villæ;
Quem * Dis hoſpitibus domini mactare parabant:
Ille celer penna tardos ætate fatigat,
Eluditque diu, tandemque eſt viſus ad ipſos
Confugiſſe Deos. Superi vetuere necari.

* *Iupiter & Mercurius hoſpites pieque accepti.*

In decimo & undecimo laudantur Herculis lucta cum Acheloo, Midas omnia vertens in aurum, & Orphei fabella, quam tamen Virgilius longe ſplendidius ornatiuſque tractavit. Denique in poſtremis quatuor libris magno æſtimantur Achillis mors, & Julius

Cæſar in aſtrum mutatus. Sed ſi callidis rerum æſtimatoribus fidem habemus, cetera omnia exſuperat, & extra pretium eſt, Ajacis cum Ulyſſe contentio.

In Epiſtolis Heroidum ſexcenta ſunt eleganter & ornate dicta. Cujuſmodi eſt iſtud Phyllidis ad Demophoontem:

Demophoon ventis & verba & vela dediſti:
  Vela queror reditu, verba carere fide.
Unum in me ſcelus eſt, quod te ſcelerate recepi:
  Sed ſcelus hoc meriti pondus & inſtar habet.

. . . .

Phyllida Demophoon letho dedit; hoſpes amantem:
  Ille necis cauſſam præbuit, ipſa manum,

Nec impar illud furentis Medeæ ad Jaſonem:

Quantum perfidiæ tecum, ſcelerate, petiſſet!
  Demta forent capiti quam mala multa meo!
Eſt aliqua ingrato meritum exprobrare voluptas:
  Hac fruar, hæc de te gaudia ſola feram.

. . . .

Quod vivis, quod habes * nuptam, ſocerumque potentem,
  Hoc ipſum, ingratus quod potes eſſe, meum eſt.

* *Creuſam Creontis Corinthiorum regis filiam.*

Illud vero Hypſiphyles ad Jaſonem de ſuſceptis ex eo duobus gemellis, qua venuſtate, qua elegantia dictum!

Si quæris cui ſint ſimiles: cognoſceris illis.
  Fallere non norunt. Cetera patris habent.

Rara multa ſunt in epiſtola Didonis ad Æneam. Iſtud autem rariſſimum:

Non tamen Æneam, quamvis male cogitet, odī,
  Sed queror infidum, quæſtaque pejus amo.

. . . .

Quod tibi malueram, ſine me debere procellis:
  Iuſtior eſt animo ventus & unda tuo.

. . . .

Exerces pretioſa odia & conſtantia magno,
  Si dum me fugias, eſt tibi vile mori.

. . . .

Aſpicias utinam quæ ſit ſcribentis imago ....

Cui non notum eſſe poteſt eximium iſtud Oenones ad Paridem?

Inciſæ ſervant a te mea nomina fagi,
  Et legor Oenone falce notata tua.

Et

Et quantum trunci, tantum mea nomina creſcunt,
  Creſcite & in titulos ſurgite rite meos.
Populus eſt, memini, fluviali conſita ripa,
  Eſt in qua noſtri litera ſcripta manu.
Popule vive precor, quæ conſita margine ripæ,
  Hoc in rugoſo cortice carmen habes.
Cum Paris Oenone poterit ſpirare relicta,
  Ad fontem Xanthi verſa recurrat aqua.
Xanthe retro propera, verſæque recurrite lymphæ,
  Suſtinet Oenonem deſeruiſſe Paris.

In primo denique Libro Triſtium, Elegia 3. *Cum ſubit illius triſtiſſima noctis imago*. . . . . Habes præclariſſimum hoc uxoris Ovidii ad maritum proficiſcentem in exilium:

Dum licet, amplectar: nunquam fortaſſe licebit
Amplius: in lucro, quæ mihi datur hora, eſt. . . .
Non potes avelli; ſimul ah, ſimul ibimus, inquit,
  Te ſequar, & conjux exulis exul ero.
Te jubet e patria diſcedere Cæſaris ira:
  Me pietas: pietas hæc mihi, Cæſar, erit.

S A L L U S T I A N A.

IN pingendis hominum moribus nullum invenias parem Salluſtio, idque potiſſimum cum Catilinæ, Semproniæ, Cæſaris, Catonis, & Marii ingenium atque indolem vivis ſpirantibuſque coloribus exprimit. Mirabilis eſt effigies Catilinæ in bello Catilinario Cap. 5. *Lucius Catilina nobili genere natus* . . . . . . Vide Cap. 2. §. 4. Lib. 1. de Ethopœja, pag. 75.

Ad imaginem Semproniæ, quæ ipſa quoque erat in numero conjuratorum, nihil addi poteſt, nihil demi: *In his erat Sempronia, quæ multa ſæpe virilis audaciæ facinora commiſerat. Hæc mulier genere atque forma, præterea viro atque liberis ſatis fortunata fuit: Literis græcis & latinis docta; pſallere & ſaltare elegantius quam neceſſe eſt probæ: multa alia, quæ inſtrumenta luxuriæ ſunt; ſed ei chariora ſemper omnia quam decus atque pudicitia fuit. Pecuniæ an famæ minus parceret, haud facile diſcerneres; libidine ſic accenſa, ut ſæpe peteret viros quam peteretur. . . . Verum ingenium ejus haud abſurdum: poſſe verſus facere, jocum movere; ſer-*

mone uti vel modeſto, vel molli. Prorſus multæ facetiæ, multuſque lepos inerat, Cap. 25.

Exquiſitiſſimi ſaporis eſt Cæſaris Catoniſque comparatio Cap. 54. *Memoria mea, ingenti virtute, diverſis moribus fuere viri duo....* Catilinæ ad conjuratos oratio mirum in modum idonea eſt ad animos permovendos: *Ne virtus fideſque veſtra....* quæ enim vehementia, quis ſpiritus, quis ardor animi in paucis hiſce verbis? * *Poſtquam Reſp. in paucorum potentium jus, atque ditionem conceſſit, ſemper illis reges, tetrarchæ, vectigales eſſe: populi, nationes ſtipendia pendere: ceteri omnes, ſtrenui, boni, nobiles, atque ignobiles, vulgus fuimus, ſine gratia, ſine auctoritate, his obnoxii, quibus, ſi Reſp. valeret, formidini eſſemus. Itaque omnis gratia, potentia, honor, divitiæ apud illos ſunt, aut ubi illi volunt: nobis reliquerunt pericula, repulſas, judicia, egeſtatem. Quæ quouſque tandem patiemini, fortiſſimi viri? Nonne emori per virtutem præſtat, quam vitam miſeram, atque inboneſtam, ubi alienæ ſuperbiæ ludibrio fueris, per dedecus amittere? Verum enim vero, prob Deum, atque hominum fidem! victoria in manu nobis eſt, viget ætas, animus valet. Contra illis annis atque divitiis, omnia conſenuerunt. Tantummodo incœpto opus eſt: cetera res expediet. Etenim quis mortalium, cui virile ingenium eſt, tolerare poteſt illis divitias ſuperare, quas profundant in exſtruendo mari, & montibus coæquandis; nobis rem familiarem etiam ad neceſſaria deeſſe: illos binas, aut amplius domos continuare; nobis larem familiarem nuſquam ullum eſſe? ... Denique quid reliqui habemus præter miſeram animam? Quin igitur expergiſcimini? En illa, illa, quam ſæpe optaſtis libertas; præterea, divitiæ, decus, gloria in oculis ſita ſunt.*

* *Oratio Catilinæ ad conjuratos.*

Ejuſdem ferme generis eſt Catilinæ ad milites oratio in ipſo decretoriæ pugnæ articulo: *Comperto ego habeo, milites, verba viris virtutem non addere.... ſemper in prælio iis maximum eſt periculum, qui maxime timent: audacia pro muro habetur.... Quod ſi virtuti veſtræ fortuna inviderit, cavete ne inulti animam amittatis; neu capti potius ſicut pecora trucidemini, quam virorum more pugnantes, cruentam atque luctuoſam victoriam hoſtibus relinquatis*. Cap. 58.

Exquiſitiſſima eſt, & plena calliditatis, Cæſaris oratio

tio de Catilinæ ſociis, qui in cuſtodiis tenebantur: *Omnes homines* .... Cap. 51. contra gravis ac vehemens Catonis reſponſio, qua cenſet de conjuratis ſumendum eſſe ſupplicium: *Longe mihi alia mens eſt* ... Cap. 52.

Sed cetera omnia vincere videtur Caput ultimum, in quo deſcribitur Catilina cum ſuis tam fortiter pugnans, ut illorum nemo vivus in hoſtium poteſtatem venerit: * *Interea Catilina cum expeditis in prima acie verſari; laborantibus ſuccurrere; integros pro ſauciis accerſere; omnia providere, multum ipſe pugnare, ſæpe hoſtem ferire, ſtrenui militis & boni Imperatoris officia ſimul exequi.... Poſtquam fuſas copias, ſeque cum paucis relictum videt Catilina, memor generis atque priſtinæ dignitatis ſuæ, in confertiſſimos hoſtes incurrit, ibique pugnans confoditur. Sed confecto prælio, tum vero cernere quanta audacia quantaque animi vis fuiſſet in exercitu Catilinæ. Nam fere quem quiſque vivus pugnando locum ceperat, eum amiſſa anima, corpore tegebat.... Catilina vero longe a ſuis, inter hoſtium cadavera repertus eſt, paullulum etiam ſpirans, ferociamque animi, quam habuerat vivus, in morte retinens.* * *Catilinæ fortitudo, & mors.*

In bello Jugurthino laudatur effigies Jugurthæ, de quo eſt illud eximium Cap. 6. *Cum omnibus gloria anteiret, omnibus tamen charus eſſe.... Plurimum facere, & minimum de ſe loqui.*

Marii ad Quirites oratio contra nobilitatem, & de ea quam parabat in Africam expeditione, tametſi horridula & incompta videri fortaſſe poſſit, quam generoſa tamen ſit & militaris audaciæ plena, facile liquebit ex pauculis hiſce: *Comparate nunc, Quirites, cum illorum ſuperbia me hominem novum. Quæ illi audire & legere ſolent, eorum partem vidi, alia egomet geſſi. Quæ illi literis, ea ego militando didici. Nunc vos exiſtimate facta an dicta pluris ſint. Contemnunt novitatem meam, ego illorum ignaviam. Mihi fortuna, illis probra objectantur.... Quod ſi jure deſpiciunt me: faciant idem majoribus ſuis, quibus, uti mihi, ex virtute nobilitas cœpit. Invident honori meo; ergo invideant labori, innocentiæ, periculis etiam meis, quoniam per hæc illum cepi... Non poſſum fidei cauſſa imagines neque triumphos aut conſulatus majorum meorum oſtentare; at ſi res poſtulet, haſtas, vexillum, phaleras,* * *Oratio Marii.*

alia

alia dona militaria, præterea cicatrices adverſo corpore. Hæ ſunt meæ imagines, hæc nobilitas, non hereditate relicta, ut illis, ſed quæ ego plurimis meis laboribus & periculis quæſivi. Non ſunt compoſita verba mea: parum id facio: ipſa ſe virtus ſatis oſtendit: illis artificio opus eſt, ut turpia facta oratione tegant. Neque literas Græcas didici: parum placebat eas diſcere, quippe quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerunt. Illa multo optima Reip. doctus ſum, hoſtes ferire, præſidia agitare, nihil metuere niſi turpem famam... Sordidum me & incultis moribus ajunt, quia parum ſcite convivium exorno....

Huic omnium conſenſu laudatiſſimæ orationi Marianæ addito Syllæ orationem ad Bocchum Mauritaniæ regem: *Rex Bocche, magna nobis eſt lætitia....* & Bocchi reſponſum ad Syllam cap. 102.

SELECTA EX JUVENALI, ET PERSIO.

Virgilii politiorem elegantiam, vel Horatii ſales urbanos & in jocando leporem, aut auream Ovidii ſimplicitatem, Auguſti ſæculo dignam nolito in Juvenali vel in Perſio quærere. At orationis impetum ac vehementiam, ſententiarum gravitatem & pondus, mirumque in vitiis exagitandis ardorem, in illis omnino reperies. Summo in pretio eſt Juvenalis Satyra 10. de hominum votis: *Omnibus in terris....* aureumque illud præſertim ſub Satyræ finem:

Nil ergo optabunt homines? Si conſilium vis,
Permittes ipſis expendere Numinibus, quid
Conveniat nobis, rebuſque ſit utile noſtris.
Nam pro jucundis aptiſſima quæque dabunt Di.
CHARIOR eſt illis homo, quam ſibi...
Orandum eſt, ut ſit mens ſana in corpore ſano.

Vide etiam, quæ de Cicerone, de Demoſthene, de Hannibale, & Alexandro M. habentur in eadem Satyra 10. *Eloquium ac famam Demoſthenis aut Ciceronis incipit optare....*

Expende Hannibalem: quot libras in duce ſummo
Invenies? Hic eſt quem non capit Africa Mauro
Perfuſa Oceano.....

...Op-

. . . . Oppoſuit natura Alpemque nivemque :
Diduxit ſcopulos, & montem rupit aceto.

Sexta Satyra contra vitia mulierum : *Credo pudicitiam*. . . divina eſt tota, inquit Scaliger. Utinam turpitudine rerum, & obſcœnitate verborum non illam inquinaſſet. Eximium vero iſtud contra mulieres præpoſtere doctas.

Non habeat matrona, tibi quæ juncta recumbit,
Dicendi genus, aut curtum ſermone rotato
Torqueat Enthymema, nec hiſtorias ſciat omnes:
Sed quædam ex libris & non intelligat. Odi
Hanc ego quæ repetit, volvitque * Palæmonis artem
. . . . . Solœciſmum liceat feciſſe marito.
Nil non permittit mulier ſibi; turpe putat nil.
Cum * virides gemmas collo circumdedit . . . .
Intolerabilius nihil eſt, quam femina dives.

Commendari ſatis non poteſt 8. Satyra contra nobiles degeneres: *Stemmata quid faciunt? quid prodeſt, Pontice, longo ſanguine cenſeri?* . . . . Illius præſertim initium ſingulari quodam artificio videtur elaboratum.. Sed in hac tota Satyra nihil magis placet Scaligero, quam locus iſte, quem ille *divinum* appellat more ſuo :

Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere cauſſas.

Hoc eſt perdere veritatem, honeſtatem, juſtitiam, reliquaſque virtutes, propter quas vivimus, inquit Cicero in Acad. Quæſt. ubi aſſerit *hominem natum ad nihil eſſe aliud quam ad honeſtatem*. Quartam Satyram: *Ecce iterum Criſpinus* . . . . . . illuſtrat Cœna Domitiani, & feſtivus concilii apparatus, variæque adulantium Senatorum ſententiæ, & quaſi Senatus conſultum de Rhombo capto: qui quidem locus adeo elegans eſt & urbanus, ut nihil ſupra, inquit Scaliger. Hunc tu locum legito ſodes: *Cum jam ſemianimum laceraret * Flavius orbem . . . incidit Adriaci ſpatium admirabile * Rhombi*.

Nihil illuſtrius, quam initium Satyræ 13. de malæ conſcientiæ ſtimulis ac cruciatibus :

Exemplo quodcumque malo committitur, ipſi
Diſplicet auctori. Prima hæc eſt ultio, quod ſe
Judice, nemo nocens abſolvitur . . . .

* *Palæmon illuſtris Grammaticus ſcripſit ſub Tiberio, & Claudio.*

* *Virides gemmas, ut Smaragdos.*

* *Domitianus ex Gente Flavia.*

* *Piſcis immenſæ magnitudinis, ideſt Rhombus, vulgo peſce* Rombo.

Magnos ſpiritus habet 2. Satyra contra impios, & pſeudocatones *hypocratas*.

* Hodie Tartari, & Moſchi.

* M. Curius vir frugalis & optimus inter priſcos Romanos.

Ultra * Sauromatas fugere hinc libet & glacialem
Oceanum, quoties aliquid de moribus audent,
Qui * Curios ſimulant, & Bacchanalia vivunt.

Illud ſapientiſſime dictum:

Nemo repente fuit turpiſſimus . . . .

Ægyptiorum impiæ æque & aniles ſuperſtitiones non infacete ridentur Sat. 15. *Quis neſcit Voluſi*. . . Quartam decimam de pueris ſancte educandis: *Plurima ſunt, Fuſcine* . . . . nulli inferiorem audeo dicere. Luculentiſſimum ſane videbitur illud;

Nil dictu fœdum viſuque hæc limina tangat,
Intra quæ puer eſt, ...
Maxima debetur puero reverentia: ſi quid
Turpe paras, nec tu pueri contemſeris annos;
Sed peccaturo obſiſtat tibi filius infans.

. . . .

Unde tibi frontem libertatemque parentis,
Cum facias pejora ſenex . . . .

Vide etiam memorabile illud de Judæis, vel etiam fortaſſe de Chriſtianis, qui tum Romæ degebant, & qui ipſi quoque indiſcriminatim nuncupabantur Judæi.

Quidam ſortiti metuentem Sabbatha patrem,
Nil præter nubes & cæli Numen adorant.
. . . .
Romanas autem ſoliti contemnere leges,
Judaicum ediſcunt, & ſervant ac metuunt jus,
Credidit arcano quodcumque * volumine moſes.

* Pentateuchum dicit, quem non evulgabant Judæi.

Non omittendus in prima Satyra locus unus, quem adeo miratur Scaliger, ut vix in toto Horatio quemquam illi parem inveniat:

Exul ab Octava * Marius bibit, & fruitur Dis
Iratis: at tu victrix Provincia ploras.

* Marius Priſcus Africam Proconſul ſpoliavit, damnatuſque repetundarum, accuſante Plinio Juniore, prædam ſecum abſtulit in auxilium, ubi lautiſſime vixit.

In Perſii Satyris nihil illuſtrius, quod ſciam, hac cæleſti Satyræ 3. ſententia, quam ſummopere laudavit D. Auguſtinus;

Magne pater Divum, ſævos punire Tyrannos
Haud alia ratione velis, cum dira libido
Moverit ingenium, ferventi tincta veneno:
VIRTUTEM videant, intabeſcantque relicta.

Eſt etiam in pretio prologus omnibus notus: ***Nec fonte labra prolui caballino***. . . . . . & initium Sat. 1.

2. *O curas hominum! o quantum eſt in rebus inane!...* Itemque libera illa in ineptos putidoſque Neronis verſus cavillatio: *Torva Mimalloneis implerunt cornua bombis* ... Vide §. 5. Lib. 1. de Stilo vitioſo.

LOCI INSIGNES
Ex Curtio ſelecti.

INter cetera eleganter & ornate dicta, quæ Quinti Curtii libros maximopere commendant, hæc inprimis laudantur ab eruditis. In tertio libro [nam primi duo periere] 1. Marſiæ amnis florida deſcriptio. 2. Gordii nodi amœna narratiuncula. 3. Alexandri ſubitum vitæ periculum, cum ſeſe in perfrigidum amnem Cydnum lavandi cauſa conjeciſſet. 4. Alexandri humanitas erga reginas captivas, verbum ad Siſygambim de Hephæſtione: *Non erraſti, mater; nam & hic Alexander eſt.*

In quarto libro hæc ſeligi poſſunt. 1. Alexandri reſponſum ad ſuperbas Darii literas: *Et vincere & conſulere victis ſcio.* 2. Abdalonymus ex olitore rex factus: *Erant Hephæſtioni hoſpites......* Quam eximiam narrationem vide Cap. 3. de Narrat. 3. Tyri deſcriptio & obſidio: variæ Tyriorum artes; urbis expugnatio & excidium ſeptimo poſt menſe. 4. Jovis Hammonis templum, & oraculum. 5. Ultima Darii legatio ad Alexandrum de pace. Parmenionis conſilium ad pacem inclinans & generoſiſſimum Alexandri reſponſum: *Acciperem, ſi eſſem Alexander..... & ego, ſi Parmenio eſſem.* Alexandri reſponſum ad Darii legatos: *Nuntiate Dario gratiarum actionem apud hoſtem ſupervacaneam eſſe......* Darii ad ſuos oratio ante pugnam Arbelenſem; *Terrarum, quas Oceanus hinc alluit....*

Palmaria ſunt hæc in quinto Libro 1. Babylonis magnifica deſcriptio, corruptique Babyloniorum mores. 2. Alexandri ſingularis pietas erga Siſygambim, quam mœrentem ſolatur verbis ſuaviſſimis: *Cave obſecro, ne in contumeliam acceperis ignorationem meam: Quæ tui moris eſſe cognovi, ut ſpero, abunde ſervata ſunt. Scio apud vos filio in conſpectu matris nefas eſſe conſidere, niſi cum illa permiſit. Quotieſcumque ad te veni, donec ut conſiderem annueres, reſtiti. Procumbens venerari me ſæpe voluiſti, inhibui. Dulciſſimæ matri Olym-*

Olympiadi nomen debitum tibi reddo.. 3. Euctemonis Græci ad quatuor millie commilitones mutilos fœdeque deformatos oratio, ne in patriam redire velint: *Qui multum in ſuorum miſericordia ponunt, ignorant quam celeriter lacbrymæ inareſcant. Nemo fideliter diligit quem faſtidit: nam & calamitas querula eſt, & ſuperba felicitas .... niſi mutuo eſſemus miſeri, olim alius alii potuiſſemus eſſe faſtidio .... inter bos latendum eſt, qui nos miſeros noſſe ceperunt.*

Habes in libro ſexto luculentam Philotæ conjurationis rei orationem pro ſe ipſo: *Verba innocenti reperire facile eſt*.... In ſeptimo vero admirabilem illam liberamque orationem, quam maximus natu Scytharum legatorum viginti habuit ad Alexandrum, cum bellum pararet in Scythiam, cui quidem orationi paucas oppido æquiparandas exiſtimo: *Si Dii habitum corporis tui aviditati*. Nec impar videtur deſcriptio præruptæ undique Sogdianorum arcis, cum hortatione Alexandri ad trecentos juvenes, ut illam audacter invaderent. *Una erat petra quam Arimazes Sogdianus triginta millibus armatorum obtinebat, alimentis congeſtis* ....

In octavo libro jactantur potiſſimum. 1. Alexandri dolor, & ſera pœnitentia, Clito, ob linguæ intemperantiam, inter epulas occiſo: *Rex cum multo incaluiſſet mero, immodicus æſtimator ſui* .... 2. Calliſthenis Philoſophi libera oratio contra peſſimos aſſentatores, qui Alexandro vivo divinos honores reddi volebant: *Si rex * ſermoni tuo affuiſſet*. 3. Indiarum prolixa nobiliſque deſcriptio: *India tota ferme ſpectat Orientem* .... 4. Inſignis de rege Poro victoria, & Alexandri in illum liberalitas. *Quoniam*, inquit Porus, *percontaris, reſpondebo ea libertate, quam interrogando feciſti. Neminem me fortiorem eſſe cenſebam: meas enim noveram vires, nondum expertus tuas. Fortiorem eſſe te belli docuit eventus; ſed ne ſic quidem parum felix ſum, ſecundus tibi.* Ruſus interrogatus *quid ipſe victorem ſtatuere debere cenſeret? Quod hic, inquit, dies tibi ſuadet, quo expertus es quam caduca felicitas eſſet.*

* *Poſt Aulæa latebat Alexander.*

In nono libro nihil, quod ſciam, illuſtrius quam tria hæc. 1. Generoſa objurgatio, qua Alexander ſuorum militum ulterius progredi recuſantium torporem

ſocor-

ſocordiamque caſtigat: *Solus ire perſeverabo .... inveniam qui deſertum a vobis ſequantur. Scythæ Bactrianique erunt mecum, hoſtes paullo ante, nunc milites noſtri. Mori præſtat, quam precario Imperatorem eſſe. Ite reduces domos, ite deſerto rege ovantes: ego hic a vobis deſperatæ victoriæ, aut honeſtæ morti locum inveniam.* 2. * Cœni ad Alexandri objurgationem reſponſio liberrima. *Dii prohibebant a nobis impias mentes .....* 3. Alexandri incredibilis fortitudo, & ultimum vitæ diſcrimen in Oxydracarum oppido, quod ſolus invadit.

** Cœnus unus ex Alexandri præcipuis ducibus, & intimis familiaris.*

Decimum librum illuſtrant 1. Seditio militaris ab Alexandro repreſſa: *Aſiane pertæſum eſt, quæ vos gloria rerum geſtarum Diis pares fecit? ..... Faceſſite hinc ocyus; ego cum Perſis, abeuntium terga tutabor, Neminem teneo, liberate oculos meos ingratiſſimi cives. Læti vos excipient parentes liberique ſine veſtro rege redeuntes, obviam ibunt deſertoribus transfugiſque ..... Jam autem ſcietis, & quantum ſine rege valeat exercitus, & quid opis in me uno ſit.* Alexandri Babylonem reverſi morbus, ſuprema verba, mors: *Quærentibus cui relinqueret regnum, reſpondit, ei qui eſſet optimus .... Rurſus Perdicca interrogante quando cœleſtes honores habere ſibi vellet, dixit tum velle, cum ipſi felices eſſent. Suprema hæc vox fuit regis, & paullo poſt extinguitur.* 3. Immenſus omnium luctus & miſeræ Siſygambis ex luctu mors.

SELECTA EX EPIGRAMMATIS
Catulli, & Martialis.

PAuca ſed delicata ſuppeditat pater elegantiarum Catullus, de' quo merito jactatum illud, ob mirificam amœnitatem candidi ac ſuavis ingenii, quod veneres omnes ac venuſtates omnibus unus ſubripuerit. Sunt autem in cetera Carminum turba ſex elegantiſſima, quæ ceteris longe anteponit Vavaſſor emunctæ naris Ariſtarchus, ut nemo neſcit. Horum ſubindicare primum verſum ſat habebimus.

4. *Phaſellus ille, quem videtis, hoſpites ....*
14. *Ni te plus oculis meis amarem ....*
22. *Suffenus iſte, Varre, quem probe noſti ....*
31. *Peninſularum, Sirmio, inſularumque ....*
39. *Egnatius, quod candidos habet dentes ....*

44. O

44. *O Funde noſter, ſeu Sabine, ſeu Tiburs....*

Venuſtis hiſce Carminibus addito hæc non minus ſuavia 26. Ad Furium: *Furi, villula noſtra.....* 9. ad Verannium: *Verannium, omnibus e meis amicis antiſtes mihi millibus trecentis*. 29. In Cæſarem: *Quis hoc poteſt videre, quis poteſt pati, niſi impudicus, & vorax, & belluo?....* 36. In annales Voluſii. * *Annales Voluſi, cacata charta....* 42. In quamdam: *Adeſte hendecaſyllabi, quot eſtis omnes...* 83. De Arrio: *Chommoda dicebat, ſi quando commoda vellet dicere, & hinſidias Arrius inſidias....* 52. *Quid eſt, Catulle, quid moraris emori?...* Tertium denique mellitum, tenerum, omnibuſque notum, de paſſere mortuo Lesbiæ;

* *Voluſius inſulſus Poeta Patavinus, qui annales verſibus ſcripſerat.*

Lugete, o Veneres, Cupidineſque,
Et quantum eſt hominum venuſtiorum;
Paſſer mortuus eſt meæ puellæ,
Paſſer deliciæ meæ puellæ,
Quem plus illa oculis ſuis amabat:
Nam mellitus erat, ſuamque norat
Ipſam tam bene quam puella matrem;
Nec ſeſe a gremio illius movebat,
Sed circumſiliens modo huc, modo illuc,
Ad ſolam dominam uſque papilabat.
Qui nunc it per iter tenebricoſum,
Illuc unde negant redire quemquam.
At vobis male ſit, malæ tenebræ
Orci, quæ omnia bella devoratis;
Tam bellum mihi paſſerem abſtuliſtis.
O factum male! o miſelle paſſer!
Tua nunc opera meæ puellæ
Flendo turgiduli rubent ocelli.

Longe plura ſuppeditaret nobis Catullus, ni auream verborum elegantiam rerum obſcœnitate fœdaſſet.

Commendantur potiſſimum Epigrammata Martialis, non puro illo ſimplicique candore Catulliano, qui toto verſuum corpore ſit fuſus; ſed argutiori quadam concluſiuncula, quæ feriat in ipſo fine, & cum delectatione relinquat aculeum. Sunt autem hæc ex omnibus optima pulcherrimaque, omnium aſſenſu, Martialis epigrammata. In primo libro 14. De Arria: *Caſta ſuo gladium.....* 22. De Mutio Scævola: *Cum peteret regem decepta Satellite dextra.....*

34. De fictis Gelliæ lacrymis: *Amiſſum non flet, cum ſola eſt Gellia, patrem* .. : . . 55. De amicorum delectu ad Fuſcum:

Si quid, * Fuſce, vacas adhuc amari;
(Nam ſunt hinc tibi, ſunt & hinc amici;)
Unum, ſi ſupereſt, locum rogamus;
Nec me, quod tibi ſum novus, recuſes.
Omnes hoc veteres tui fuerunt.
Tu tantum inſpice, qui novus paratur,
An poſſit fieri vetus ſodalis.

* *Cornelius Fuſcus Prætorianarum cohortium ſub Domitiano præfectus*

Itemque 103. de Venere inveuuſte picta:

Qui pinxit Venerem tuam, Lycori,
Blanditus, puto, pictor eſt Minervæ.

Quia nimirum Pallas, arbitro Paride, certaverat olim de forma cum Venere. Adde 55. de amicorum æqualitate.

Vis te, Sexte, coli: volebam amare.
Parendum eſt tibi, quod jubes, coleris:
Sed ſi te colo, Sexte, non amabo.

Lib. 2.

In tertio libro digna ſunt hæc, quæ ſeligantur 35 in piſces affabre ſulptos:

Artis Phidiacæ toreuma clarum,
Piſces adſpicis: adde aquam, natabunt.

* *Phidias Athenienſis pictor, idem & cælator egregius.*

44. In quemdam nimis Poetam: *Occurrit tibi nemo quod libenter* . . . . 61. In petitorem improbum: *Eſſe nihil dicis, quidquid petis, improbe Cinna: Si nil Cinna petis, nil tibi, Cinna, nego.* In libro quarto laudatur 78. Epigramma de cœna divite at jejuna: *Ad cœnam nuper Varus me forte vocavit* . . . . In quinto libro 9. in medicum: *Languebam; ſed tu* . . . . *57. Cui trades, Lupe, filium magiſtro* . . . . *59. Cras te victurum* . . . . At ceteris lepore præſtat decima, in famam, ſola fere morte venalem.

Eſſe quid hoc dicam, vivis quod fama negatur,
Et ſua quod rarus tempora lector amat?
Hi ſunt invidiæ nimirum, Regule, mores,
Præferat antiquos ſemper ut illa novis.
Sic veterem ingrati * Pompeji quærimus umbram,
Et laudant Catuli vilia templa ſenes.
Ennius eſt lectus ſalvo tibi; Roma Marone:
Et ſua riſerunt ſæcula * Mæonidem.
Rara coronato plauſere theatra * Menandro:
Norat Naſonem ſola Corinna ſuum.

* *Veterem Pompeji porticum arboribus conſitam.*
* *Mæonides dictus Homerus a patre Mæone.*
* *Menander inſignis Poeta Comicus Græcus.*

Vos tamen o noſtri ne feſtinate libelli :
Si poſt fata venit gloria , non propero .

In ſexto libro falſum illud 19. de inepto Cauſidico : *Non de vi , neque cæde , nec veneno , ſed lis eſt mihi de tribus capellis* ... Nec minus illud 97. in 7. lib. in Emacem.

Omnia Caſtor emit : ſic fiet ut omnia vendat .

Illudque 69. lib. 8. in Veterum laudatorem :

Miraris veteres , Vaccera , ſolos
Nec laudas niſi mortuos Poetas .
Ignoſcas petimus , Vaccera : tanti
Non eſt , ut placeam tibi , perire .

In decimo ſunt eximia hæc ferme quatuor. 8. In Paullam anum ; *Nubere Paulla cupit nobis, ego ducere Paullam nolo, anus eſt, vellem, ſi magis eſſet anus.* 32. de imagine viri probi.

Ars utinam mores , animumque effingere poſſet ;
Pulchrior in terris nulla tabella foret .

47. In vitam felicem : *Vitam quæ faciunt beatiorem* .... Nobile vero in primis iſtud 53. de Scorpo illo nobili auriga immature mortuo :

Ille ego ſum Scorpus , clamoſi gloria Circi ;
Plauſus Roma tui , deliciæque breves .
Invida quem Lacheſis raptum * trieteride nona ,
Dum numerat palmas , credidit eſſe ſenem .

* *Anno ætatis 27. trieteris enim eſt ſpatium trium annorum.*

SELECTA EX PATERCULO,
ex Floro, & Suetonio .

PErpauca ſed eximia deguſtabimus ex Vellei Paterculi Romana hiſtoria . 1. nobiliſſimum illud de Mario, immiſſum percuſſorem , ſola Imperatorii vultus auctoritate deterrente & inter Carthaginis ruinas ſedente; *Marius poſt ſextum conſulatum annoque 70. nudus , ac limo obrutus, oculis tantummodo ac naribus eminentibus extractus arundineto, circa paludem Maricæ, in qua ſe fugiens conſectantes Syllæ equites abdiderat, injecto in collum loro in carcerem Minturnienſium , juſſu 2. Viri perductus eſt ; Ad quem interficiendum miſſus cum gladio ſervus publicus natione Germanus , qui forte ab Imperatore eo bello Cimbrico captus erat , ut agnovit Marium , magno ejulatu exprimens indignationem caſus tanti viri , abjecto gladio perfugit e carcere . Tum cives ab hoſte miſereri paullo ante principis viri docti, inſtructum eum viatico collataque veſte , in navem impoſuerunt . At ille aſſecutus circa Ænariam filium , curſum in Africam dixe-*

dixerit, inopemque vitam in tugurio ruinarum Carthaginenſium toleravit; cum Marius aſpiciens Carthaginem, illa intuens Marium, alter alteri poſſent eſſe ſolatio. 2. brevem ſed ornatiſſimam Sejani laudationem lib. 2. *Virum ſeveritatis lætiſſimæ, hilaritatis priſcæ, actu otioſis ſimilium, nihil ſibi vindicantem eaque aſſequentem omnia; vultu vitaque tranquillum, animo exſomnem.*

In Flori epitome rerum Romanarum ſuperant cetera, ſi quid judicio, primo pugna Cæſaris cum Pompeji filiis, & Catonis mors lib. 4. cap. 2. Deinde Campaniæ laus lib. 1. cap. 16. Præterea pugnæ Cannenſis narratio; *Itaque duo maximi exercitus cæſi ad hoſtium ſatietatem, donec Hannibal diceret militi ſuo; Parce ferro, Ducum effugit alter, alter occiſus eſt.* Poſtremo bellum Cimbricum & Theutonicum a Mario feliciter geſtum; *Actum erat, niſi Marius illi ſæculo contigiſſet* . . Adde c. 13. lib. 1. de bello Gallico. *Galli Senones gens natura ferox* . . .

Suetonius Hadriano Imperatori ab epiſtolis laudatiſſimæ brevitatis auctor, Cæſarum vitas ita diligenter ſcripſit, ut bene multa, quæ aliis omnibus exciderant hiſtoricis, ipſe ſigillatim & curioſe fuerit proſecutus. Singulare vero in primis, dignumque memoria quod ab illo narratur. 1. in Julio Cæſare de oſtento apud Rubiconem, ejuſdem Rubiconis tranſitus; de ſtatura & cultu corporis; de prodigiorum contemtu; de virtute in reparanda acie inclinata; *Inclinatam aciem ſolus ſæpe reſtituit, obſiſtens fugientibus, retinenſque ſingulos; & contortis faucibus, convertens in hoſtem, & quidem adeo plerumque trepidos, ut aquilifer moranti, cuſpide ſit comminatus; alius in manu detinentis reliquerit ſignum.* De diſciplina militari; *Militem tractabat pari ſeveritate atque indulgentia. Non enim ubique ac ſemper, ſed cum hoſtis in proximo eſſet, coercebat . . . . deſertorum & ſeditioſorum & inquiſitor, & punitor acerrimus, connivebat in ceteris . . . . Jactare ſolitus milites ſuos etiam unguentatos bene pugnare poſſe; nec milites eos pro concione, ſed blandiori nomine commilitones appellabat habebatque tam cultos, ut argento, & auro politis armis ornaret.*

2. In Auguſto de illius parſimonia & ſupellectili, ac veſtimentis; de eloquentia, & opuſculis ab illo editis; de quorumdam ſermonum uſurpatione familiari. 3. In Claudio de illius ſocordia, atque fatuitate ſingulari. 4. In Nerone de Chriſtianorum ſuppliciis; de illius aurea domo; de aurigandi, & citharizandi ſtudio. 5. In Vitellio de illius in epulan- *Capite 7.*

do profuſa luxuria. 6. In Veſpaſiano, fabuloſa duo miracula ab illo Alexandriæ patrata; *E plebe quidam luminibus orbatus, itemque alius debili crure, ſedentem pro tribunali pariter adierant orantes opem valetudinis demonſtratam a Serapide per quietem; reſtituturum oculos, ſi inſpuiſſet; confirmaturum crus, ſi dignaretur calce contingere. Cum vix fides eſſet rem ullo modo ſucceſſuram, ideoque ne experiri quidem auderet; extremo hortantibus amicis, palam pro concione utrumque tentavit, nec eventus defuit.*

7. In Tito, ejus mutatio in melius: *Propalam alium Neronem & opinabantur & prædicabant: at illi ea fama pro bono ceſſit, converſaq; eſt in maximas laudes... Berenicem ſtatim ab urbe dimiſit invitus invitam.... Admonentibus domeſticis quaſi plura polliceretur quam præſtare poſſet; non oportere ait quemquam a ſermone Principis triſtem diſcedere. Atque etiam recordatus quondam ſuper cœnam, quod nihil cuiquam toto die præſtitiſſet, illam meritòque laudatam vocem edidit:* AMICI, DIEM PERDIDI.

In Domitiano denique mira ſagittandi peritia. *Nonnunquam in pueri procul ſtantis, præbentiſque pro ſcopo diſpanſam dextræ manus palmam, ſagittas tanta arte direxit, ut omnes per intervalla digitorum innocue evaderent.*

EX LUCRETIO, PHÆDRO, & Terentio.

SCabrum fortaſſe ac duriuſculum videri identidem poterit Lucretii Carmen; *propter egeſtatem linguæ, & rerum novitatem*; ſic enim ipſe loquitur. Placet tamen vehementer in illo quidam antiquitatis ſapor, quo conditus eſt, & incorrupta, quam undique ſpirat, Latini ſermonis integritas. Sunt autem ſummo in pretio apud eruditos hi ferme, quos hinc enumeramus Lucretii loci. Primo elegantiſſima deſcriptio * Peſtilentiæ, quæ Athenas penitus vaſtavit tempore belli Peloponneſii (qui locus videtur expreſſus a Thucydide) *Hæc ratio quondam morborum, & mortifer æſtus....*

* *Sub finem libri ſexti.*

2. Magnificum Epicuri præconium in ipſa fronte lib. 3.
Tu pater, & rerum inventor: tu patria nobis
Suppeditas præcepta.....

3. Subtiliſſimæ illius diſputationes de rerum primordiis ſeu de corpuſculis; de imaginibus ac ſimulacris; de ortu occaſuque ſiderum; de Solis, & lunæ defectu; de fulminis natura; de arcu cæleſti; de coloribus; de ſpeculis; de magnete;

gnere ; de cauſſis morborum, & de morte contemnenda.

Inter aureolas Phædri fabellas vix ſatis dici poteſt qua munditia, qua elegantia ſint hæ ferme.

In 1. Libro: Ranæ regem poſtulantes... Gracculus ſuperbus, & Rana rupta. In 2. Libro, Cæſar ad Atrienſem.

Eſt Ardelionum quædam Romæ natio,
Trepide concurſans, occupata in otio,
Gratis anhelans, multa agendo nihil agens,
Sibi moleſta, & aliis odioſiſſima.... .

In 3. Libro, *Æſopus, & petulans*... Frater formoſus, & ſoror deformis, quos præclare ſic admonet pater ſapientiſſimus.

Quotidie, inquit, ſpeculo vos uti volo,
Tu formam ne corrumpas nequitiæ malis,
Tu faciem ut iſtam moribus vincas bonis.

In 4. libro, Mons parturiens... Simonides a Diis ſervatus... Vipera, & lima. In quinto denique Viatores, & latro.

In Terentii Comœdiis ſummopere laudatur. 1. In Andria Simonis ſenis de filio Pamphilo narratio exquiſitiſſima. *Act. 1. Sect. 1.*

Sic vita erat, facile omnes perferre, ac pati,
Cum quibus erat cumque una, iis ſeſe dedere,
Eorum obſequi ſtudiis, adverſus nemini,
Nunquam præponens ſe aliis. Ita facillime
Sine invidia invenias laudem & amicos pares.
. . . .
Sic cogitabam: * hic parvæ conſuetudinis
Cauſſa, mortem * hujus tam fert familiariter.
Quid ſi ipſe amaſſet? quid mihi hic faciet Patri?

** Pamphilus.*
** Chryſidis.*

2 Scena 5. ejuſdem Actus, in qua Chryſis moriens Glycerium commendat Pamphilo: *Jam ferme moriens me vocat*... 3. In Eunucho Scena 4. Actus 5. ubi ſordidiſſimi perditarum mulierculaxum mores graphice omnino pinguntur.

Dum foris ſunt, nihil videtur mundius,
Nec magis compoſitum, quidquam nec magis elegans:
Quæ cum amatore ſuo cum cœnant, liguriunt.
Harum videre ingluviem, ſordes, inopiam:
Quam inhoneſtæ ſolæ ſint domi, atque avidæ cibi;
Quo pacto ex jure heſterno panem atrum vorent;
Noſſe omnia hæc, ſalus eſt adoleſcentulis,

pente circum procaci choro. Ferunt veſtium valentem laſcivia in præaltam arborem conniſum, interrogantibus quid aſpiceret, reſpondiſſe: Tempeſtatem ab hoſtia atrocem.

Eadem arte, eademque induſtria pinguntur a Tacito Narciſſus, Pallax, Callixtus, & alia id genus jocantis fortunæ prodigia: Agrippinæ ingenium: *Nihil domi impudicum, niſi dominationi expediret*; ejuſdem amiſſa Neronis filii ſui gratia, ſolitudo: *Statim relictum Agrippinæ limen: nemo ſolari, nemo udire præter paucas feminas, incertum amore an odio*; Aſtrologorum vanitas: *Genus infidum dominantibus, quod ſemper vetabitur, ſemper retinebitur*; Galbæ indoles, & avaritia: *ipſi medium ingenium, magis extra vitia quam cum virtutibus... Pecuniæ alienæ non appetens, ſuæ parcus, publicæ avarus... quod ſegnitia erat, ſapientia vocabatur: major privato viſus, dum privatus fuit, & omnium conſenſu capax imperii, ſi non imperaſſet.*

Huc adde infandam, auctore Nerone, Britannici, Senecæ, & Agrippinæ mortem; jactatas ab eadem Agrippina contra filium minas: *Adultum jam eſſe Britannicum, veram dignamq; ſtirpem ſuſcipiendo patris imperio.. Non abnuere ſe quin cunctam infelicis domus mala pateſierent; ſuæ, in primis nuptiæ, ſuum veneficium. Ituram cum illo in caſtra. Audiretur hinc Germanici filia, inde vilis rurſus * Burrhus, & exul Seneca, trunca ſcilicet manu & profeſſoria lingua, generis humani regimen expoſtulantes.*

Ann. lib. 14.

* *Burrhus Afranius Neronis Juvenis educator cum Seneca.*

Non omittendæ orationes Galgaci, Agricolæ, Thraſeæ, & Othonis. Sed longe pulcherrimum quod legitur Ann. lib. 16. de Petronii, ad mortem a Nerone adacti, moribus & ingenio: *Illi dies per ſomnum, nox officiis & oblectamentis vitæ tranſigebantur. Utque alios induſtria, ita hunc ignavia ad famam protulerat: habebaturque non ganeo & profligator, ut pleriq; ſua haurientium; ſed erudito luxu. Ac dicta factaque ejus quanto ſolutiora, & quamdam ſui negligentiam præferentia, tanto gratius in ſpeciem ſimplicitatis accipiebantur. Procunſul tamen Bithyniæ & mox conſul, vigentem ſe ac parem negotiis oſtendit: dein revolutus ad vitia ſeu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni aſſumtus eſt, elegantia arbiter, dum nihil amænum & molle affluentia putat, niſi quod ei Petronius approbaviſſet. Unde invidia Tigellini quaſi adverſus æmulum, & ſcientia voluptatum potiorem.* Exquiſiti ſaporis eſt, quod additur de eodem Petronio moriente: *Alloqui amicos, non per ſeria, aut quibus conſtantiæ gloriam peteret; audiebatque refe-*

rentes nihil de immortalitate animæ & ſapientium placiti; ſed levia carmina & faciles verſus.

MISCELLANEA.

Atque ut ex auctoribus aliis ætatis vel aureæ, vel argenteæ, pauca quædam carptim delibemus; digna omnino ſunt, quæ ſeligantur, & in pretioſa, ut ita dicam, pulcherrimaque ſupellectili præcipuum locum inveniant. In Cornelio Nepote, Attici vita; itemque Catonis, Hannibalis, Alcibiadis, Themiſtoclis & Epaminondæ.

In Juſtino, Cyri initia & incrementa, mores Scytharum, Spartanorum, Parthorum, & Amazonum, Philippi Macedonum regis ingenium; Maſſilienſium hiſtoria, Annibal Antiocho ſuſpectus redditus, artificio Romanorum.

In Auſonio venuſtiſſimum illud Epigramma de Didone:

Infelix Dido nulli bene nupta marito:
* Hoc pereunte fugis, * hoc fugiente peris.

* *Sichæo.* * *Ænea.*

Nec minus elegans illud de matre & filio pulchris, ſed luſcis:

Parve puer, lumen quod habes, concede parenti,
Sic tu cæcus amor; ſic erit illa Venus.

Vide pag. 9. Bellum quoque hoc de Venere armata: *Armatam Venerem* ... In Statio Epithalamium Stellæ & Violantillæ, Tireſias erebum ciens, ſeu incantationes Tireſiæ: *Tartareæ ſedes & formidabile regnum*. Et libri ſilvarum, quibus inter cetera Statii opera jure omnino palmam adjudicat Scaliger. In Columella de re ruſtica, Gallus gallinaceus, Capra, Bos, illudque præſertim ſuaviſſimum de Cane gregis, & villæ cuſtode; *Villæ cuſtos eligendus eſt ampliſſimi corporis, vaſti latratus canorique ... ſit autem coloris unius. Probatur quadratus potius quam longus, aut brevis; capite tam magno, ut corporis videatur pars maxima: dejectis & propendentibus auribus, nigris vel glaucis oculis, acri lumine radiantibus; amplo villoſoque pectore, latis armis, cruribus craſſis & hirtis, cauda brevi, veſtigiorum articulis & unguibus ampliſſimis. Mores autem neque mitiſſimi, neque rurſus truces, atque crudeles: quod illi furem quoque adulantur: hi etiam domeſticos invadunt.*

In Lucani Pharſalia, lib. 1. perelegans, & falſa in Neronem ironia potius quam aſſentatio: *Partem ſi preſſeris unam, ſentiet axis onus*; quod ſcilicet obeſus eſſet ac corpulentus. *Unde tuam videas obliquo ſidere Romam*; quod eſſet luſcus. *Seu te flammiferos Phœbi tranſcendere currus*. . . . . . .

quod

quod nimirum inſana aurigandi libidine teneretur.

In eodem libro Rubiconis tranſitus & Patriæ Proſopopœja: *Jam gelidas Cæſar curſu ſuperaverat Alpes*. lib. 1. Cæſaris ad milites hortatio: *Decimo jam vincitis anno* .... *Marcellusque loquax & nomina vana Catones*..... Oratio Marciæ ad Catonem:

.... Da tantum nomen inane
Conjugii. Liceat tumulo ſcripſiſſe CATONIS
MARCIA..........

Magni Catonis oratio ad milites...... ad Brutum lib. 2......... ejuſdem mores, & virtus:

Non ſibi, ſed toti genitum ſe credere mundo.

Pompeji oratio ad filium: *Mundo jubeo tentare receſſus* .... ad Senatum:

Sparſit potius Pharſalia noſtra
Quam ſubvertit opes. Sed me vel ſola tueri
Fama poteſt rerum, toto quas geſſimus orbe,
Et nomen quod mundus amat.

Pompeji victi oratio ad conjugem Corneliam:

. . . . . . Erige mentem,
Et tua cum fatis pietas decertet, & ipſum
Quod ſum victus ama. Nunc ſum tibi gloria major;
A me quod faſces, & quod pia turba, Senatus;
Tantaque diſceſſit rerum manus. *Incipe magnum*
Sola ſequi.

Denique cordis pietas erga mortuum Pompejum, & Cæſaris lacrymæ ſeu veræ, ſeu fictæ, viſo Pompeij capite.

In Palladio grammatico & incerti temporis Poeta, acutiſſimum illud Epigramma de Aſino, qui forte Homeri voravit Iliadem:

Carminis Iliaci libros conſumſit aſellus.
Hoc fatum Trojæ eſt: Aut equus, aut aſinus.

Itemque illud ejuſdem Palladii, cujus argumentum ſatis per ſe liquet:

Militis in galea nidum fecere columbæ:
Apparet Marti quam ſit amica Venus.

In quo ſane utroque, licet auctoris parum noti, epigrammate licet obſervare tres perfecti epigrammatis dotes atque virtutes, brevitatem, acumen, & venuſtatem.

FINIS.

INDEX
RERUM MEMORABILIUM.

Actio mollis, & Sybaritica. pag. 246
Æmulatio quid differt ab invidia, & quomodo concitanda 155
Affectus quot ſint. 144
Alexandri M. Epitaphium, 42. illius dicta illuſtria 109. Incredibilis luctus in illius morte 204. Syſygambis illi ſuperſtes eſſe non vult. 205
Alexander M. Attila, & Ludovicus XII. quomodo repente placati. 152
Allegoria quid ſit, felix illius exemplum. 81
Amoris veri tres dotes. Illius cauſſæ præcipuæ. Quid differt ab amicitia. 145
Amplificatio vera quid ſit 34. Pueriliter a nonnullis definitur. ibid. Illuſtria illius exempla 34. Quot modis fiat. 36
Amplificatio per definitiones 36. Per adjuncta ibid. Per enumerationem partium 38. Per cauſſas, & effectus 39. Per conſequentia 40. Per comparationem, ſimilitudines, & exempla ibid. Per contraria 41. Per incrementum. 42. Per metaphoras 42. Per verba ſuperlata 43. Per Synonyma 44. Per verba illuſtria ibid. Per periphraſim 45. Per repetitionem. 46
In amplificatione quid vitandum. 47
Amptruare quid olim eſſet. 118
Anacephalæoſis artificium. 189
Anacharſis pulchrum reſponſum. 198
Anagrammatum labor frivolus. 127
Antitheſes in hominem ſibi imparem; in chaos 75. Vitia in illis vitanda. ibid.
Apellis induſtria. 110
Apobaterion Æneæ. 221
Apocolocyntoſis Senecæ, exquiſitiſſimum Ironiæ exemplum 86
Apologus unde ſic dictus. 3. Quid intereſt Apologum & parabolam. ibid. Apologus Menenii Agrippæ. 6. Vulpis, & erinacei. 7. Cardui & cedri. ibid.
Areopagiticæ orationes quales eſſent. 262
Archidamus rex quare mulctatus. 202
Arria. & Pætus. 10
Auguſti carmen de Virgilio. 241

B

Benevolentia, attentio, docilitas, quomodo comparentur. 170 &c.
Brevitatis commendatio. 171

C

Calvæ mulieris comæ laudatæ. 206
Cauſſæ honeſtæ, incredibiles, dubiæ, humiles, quænam ſint apud D. Auguſtinum. 167
Cæſar (*Julius*) una voce legiones compeſcit 133. Illius epiſtola laconica. 115. Illius liber Ciceroni dicatus. 118
Catonis Uticenſis quinque illuſtria præconia. 200
Chriſti dolores ab enumeratione partium. 125
Ciceronis laudatio egregia 53. & 117. Ejus libri quo ordine legendi 118. Illius imitatores optimi. 119. Mirifica vis in perorando. 191. Loci tres frequenti imitatione triti. 58. locus de vano Aquilarum augurio. 151. Gratus animus erga magiſtrum Archiam. 165
Claudi, gibberi, luſci cur ceteris hominibus ſint ferme dicaciores. 72
Codrus morti ſe devovet. 27
Coloniæ, & Municipia quid. 102
Commendationis tria capita. Elegans illius exemplum. Commendatio obliqua quid ſit. 234. ibid.
Comparatio elegans Camillæ cum Aquila. 40. Amatæ cum turbine. 41. Pallantis occiſi cum floſculo. ibid.
Corporis deformitas quomodo excuſanda. 201
Crocodilus quid ſit, & unde ſic dictus. 182

D

Decii ſe Diis manibus devovent. 262
Definitio artis Chimicæ, famæ, hominis, pulchritudinis. 124
Demoſthenes jocis utitur contra Æſchinem, contra Pitheam, 287. Naturæ vitia quomodo ſuperaverit. 250
Deſcriptio noctis. 37.
Diabolus publice laudatus. 168
Dilemma quare *cornutum* dicatur 180. Unde nomen traxerit. 180. Dilemma contra Lucretiam. Ibid. Invictum Tertulliani dilemma pro Chriſtianis. 181. Dilemma Areopagitis ipſis inſolubile. ibid.
Diogenis ſapiens monitum. 21. Dictum facetum ad Myndios. 162. Jocus in platonicam hominis definitionem. 124
Diviſio cur adhibeatur. Illius Dotes. 173
Dubitationis exemplum illuſtre. 64

Rlocu-

E

ELocutio. Cur ab ea educatur initium. 61
Enthimema cur vocetur curtum a Juvenali. Quodnam optimum ſit. Cur ſit Oratoribus familiare. 177. 178.
Epigramma venuſtum a conjugatis. 128
Epiphonemata Virgilii, Lucretii, Ciceronis. 69
Epitaphium venuſtiſſimum. 72
Ethopœja Catilinæ. 73. Senis avari, & mulierum. ibid. Ethopœja, & Proſopograph a feliciter miſcentur. 74
Evangelia quid eſſent apud veteres. 64
Exempli vis. 27
Euchariſtici illuſtre exemplum. 217
Exordium abruptum Mutii ad Porſenam, Veturiæ ad Coriolanum, Turni ad Drancem. 159. 160. Iſaiæ Prophetæ; Gorgiæ, & D. Gregorii Nazianzeni. ibid. Exordium ſimplex Homeri: turgidum Mevii, Lucani &c. 169. Alexandri M. callidum exordium. 163. Exordia vitioſa quænam ſint. 161. Craſſi, & Ciceroni pudor in exordiis. 163

F

FAbula Cervi & Equi. 1. Medici ſero ſapientis. 2. Ranæ ruptæ. 3. Canis, & Paſtoris. Ibid. Montis parturientis. 6
Fabula de Aſini umbra attentos reddit Athenienſes. 5
Figurarum genera. 62
Funebrium laudationum origo. 213. Hiſtoriam mendoſam quomodo fecerint. Cur fiant, & quibus partibus conſtet. ibid.

G

GAlgaci Angli oratio vehemens contra Romanos. 146
Gallorum, & Germanorum mores, item Hiſpanorum, Belgarum, Batavorum, & Polonorum. 228. & ſeq.
Geſtu quomodo fiat Selœciſmus. 249
Gradatio lepida Ciceronis, Virgilii, Tertulliani. 90

H

HAdriani morientis verſiculi. 93
Hatherius quare ſufflaminandus. 242
Homo ad Cœlum debet aſpirare. 139
Honeſtum quid ſit. 222. Catonis oratio ab honeſto. ibid.
Hugonis Grotii aureum dictum. 142
Hymni Saliares Numæ. 118
Hypotypoſis equi. 12. Entelli, & Daretis. 13. Verris, Antonii. 71. & ſeq.

I

IMitationis utilitas. 52. Vera imitandi ratio. 53. Horatius, Ovidius, Virgilius, Silius Italicus Ciceronem imitati. 55. &c.

&c. Plinii locus a Claudiano graphice imitatus. 57. Virgilius Ennium imitando ſuperat, & de illius ſtercore colligit aurum. 59. Imitatio prava. ibid.
Inductio familiaris Ovidio. Illius exemplum. 178
Inhibere remos quid ſit. 119
Invidiæ deſcriptio. 134
Joannis Apoſtoli magnificum exordium. 169
Jocos ſuos & Sales quanti faceret Tullius. 192
Jocos in confutationibus adhibet contra Hortenſium, Erucium, Fannium, in Catilinarios, in Clodium. 186
Jocus in Gaurum. 40
Ira & condignatio quid differant. 154. Ad iram deliniendam qui apti ſint. 154
Ironia quid ſit. Ironia ſalſiſſima Senecæ in Claudium. 86. Juvenalis in Ægyptios. ibid. Deus uſus eſt ironia. 86
Junius Brutus natorum interfector. 168
Jus trium natorum quid eſſet. 91
Juvenalis aurea vox de pueris. 32

L

Latinorum auctorum ætates quatuor. 117. Ætas aurea quænam ſit. 118
Latinitatis obſoletæ exempla. 117. & ſeq.
Laus Pompeji, 171. Laus urbium, regionum Lugduni, Narbonis. 208. & ſeq. Mures, muſcam, lutum, pulicem, umbram, aſinum qui laudaverint. 168
Lex Porcia quid ſit. 141
Librorum ad Herennium quis auctor. 119
Lictores. 124
Literarum aſper concurſus vitandus. 106
Longini, & Demetrii Phalærei commendatio. 108

M

Martialis jocus in Vetulam edentulam. 126. In Fannium. 128. In Soſibianum. 132. In peſſimos conjuges diſcordes. 134
Matris Machabæorum mira conſtantia. 34
Memoriæ ſubſidia decem. Illius exercendæ utilitas ſumma 241
Memoriæ artificialis ratio. Locis & immaginibus conſtat. ibid.
Memoria aquoſa, arenacea, marmorea, papyracea quid ſit. 241
Metaphorarum varii fontes. 79. Illarum lepida comparatio cum veſtibus. ibid.
Metaphoræ vitioſæ, humiles, duriuſculæ, nimis poeticæ, diverſæ. 80. Metaphoræ duriores quomodo molliendæ. ibid. Herodes a Chriſto vulpes appellatus metaphorice. 79.

Me-

Digitized by Google

Metonymia quot modis fiat. Chriſtus illa uſus. 83
Midas omnia in aurum vertens. 38
Milo cur victus a Clodio. 9
Monarchia, Ariſtocratia, Democratia, Ochlocratia, Anarchia quid ſint. 228
Monotoniæ & cantus vitium quommodo poſſint emendari. 243
Mores ſenum, virorum, Juvenum, puerorum. 225. Mores nobilium, divitum, plebejorum. 227
Multa eſſe vera, quæ non ſunt veriſimilia. 9

N

NArratio jucunda Dionyſio. 11. Poetica de Dædalo. 16 Hiſtorica de Horatiis & Curiatiis. 19. De Abdolonymo 20 Oratoria de Milone & Clodio, de dolo malo Pythii. 22. Brevis de Umidio. 17. Narrationis oratoriæ & poeticæ triplex diſcrimen. 15
Narſetis ira quomodo incenſa. 154
Nemo omnes fallit. 141
Neronis indoles a Pallante & Tigellino depravata. 32
Notatio nominis cur majorem vim habeat in ſacris literis, quam in profanis. 127

O

OBteſtatio Palinuri ad Æneam; Amatæ ad Turnum. 65 66 Oculorum mira eloquentia. 248
Oratores clamoſi cur ſimiles claudis. 245. Quinam Oratores ſint Stentori ſimiles. Callidius Orator nimis frigidus. ibid. In Oratores nimis actuoſos dicteria. 247. In Rufum Oratorem ſaxeum jocus. 247
Ovidiana repetitio male damnata. 46

P

PAnegyricus unde dictus. Illius fontes. 194. Laus a nobilitate generis. 196. Generis & patriæ obſcuritas quomodo excuſetur. 197. Democritus Craſſo ſub aere natus. 198. Viri magni obſcuro genere nati, & in obſcura patria. 197
Paronomaſia in Diodorum, in Venerem. 92. Paranomaſiæ frequentes apud D. Bernardum & Petrum Chryſologum & apud Græcos. 93
Parricidarum ſupplicium. 99
Paullus Apoſtolus Menandri verſum uſurpat. 30. Judicis benevolentiam captat in exordio. 167
Paupertatis bona. 203
Percennii oratio virulenta. 233
Periodi membra & inciſa. 98. Periodi bimembris, trimembris, quadrimembris exempla, 99. Periodus ſimplex, ſive mono-

colos

colos poſſitne fieri. 100. periodus quid differat ab oratione periodica. Terentiani Mauri de periodo judicium. 100. Periodorum nexus varii, 101. Periodi protaſis & apodoſis. 101
Periologia quid ſit. 146
Peroratio Ulyſſis affectuum plena. 191
Plautini ſales aliquando frigidi. 114
Poli hiſtrionis induſtria. 148
Propemptici luculentum exemplum. 221
Propoſitionis quinque dotes. 171. Quomodo propoſitio fiat nova & admirabilis 172. propoſitiones mentiones, & inſolubiles. 180
Proſopographia Zoili, & Socratis. 74
Proſopopœja elegans Romæ. 72
Pyropus quid ſit. 137
Pythagoræ factum memorabile. 23

R

Regulæ non ſalebroſæ ac difficiles eſſe debent. 103
Reticentia cur gravis feriat. 67. Illius illuſtre exemplum in Virgilio. 68
Rhetorica palmæ ſimilis, Dialectica pugno. 177. Rhetorica unde orta. 49. illius utilitas. 52. Subſidia. ibid.
Richelii reſponſum Laconicum. 115

S

Salapuſius quid ſit. 249
Salinæ Ciceronis quid ſint. 186
Sarcaſmus Judæorum, Turni. 87
Scipio Naſica cur *Corculum* dictus. Illius feſtiva ſermocinatio cum Ennio Poeta 15
Socratis deformitas. 74
Spartani militis audacia, viſo ſpectro. 25
Spem & audaciam ſuorum erigunt Hannibal, Æneas, Turnus, Camillus, Galgacus. 146
Stilus quid ſit. 109. Exempla Stili ſublimis. ibid. Simplicis, etiam in Æneide. 111. Mediocris. 111. Stilus ſimplex cur adhibitus a Cæſare. 112. Exempla Stili tumidi, frigidi, 113. Diſſoluti ac fluctuantis. 114. Stili Laconici exempla lectiſſima. 115
Stilus Laconicus cur magis feriat. ibid. Qui libri ſint utiles ad Stilum latinum comparandum. 116
Suaſio ab honeſto, utili, jucundo. 222
Sybaritarum equi ad numerum ſaltantes. 246
Sylogiſmi Oratorii & Philoſophici diſcrimen. 175
Sylogiſmus integer in Perſio. 177
Synecdoche quot modis fiat. 84

Ta-

T

Talentum quid. 223
Tarquinii Superbi factum memorabile. 24
Temporis brevitas jactura irreparabilis. 27. 28. 29. &c.
Tertullianus humili Metaphora uſus. 80
Themiſtoclis feſtivus Sorites, quo filium triennem toti orbi imperitare probat. 183
Thucydidis ardor ad gloriam. 156
Titi liberalitas & facilitas. 200
Trajectæ ſeu indirectæ conſtructionis exempla. 106
Tranſitionis perfectæ & imperfectæ diſcrimen. Tranſitionum exempla ſelectiſſima. 94
Tironum error in theſi tractanda. 129

V

Venetiarum pulchra deſcriptio. 39
Verba ſplendida ac bene ſonantia. 114
Veris amœnitas. 138
Vindicta cur nemo magis gaudeat quam femina. 151
Virgilii laus. 27. Illius feſtivum reſponſum obtrectatoribus os quomodo obſtruxerit. 59. Supremæ illius voluntati non obtemperatum. 141
Vitam beatam quæ faciunt. 138
Vitia quomodo arguant Philoſophus & Poeta. 5
Voluptatis effectus peſtiferi. 138

FINIS.

MAG 2013104

Digitized by Google

Digitized by Google

Google